

სიმონ ტაკაშვილი	ნინო ქათამაძე
გიორგი მესხი	ოლიგო კობახიძე
ლიკა კობალაძე	ნინო ლიპარტია
თამარ ლაპერაბია	მათე ხვედელიძე

შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართალში

სიმონ ტაკაშვილის, გიორგი გორაძის
და მარიამ ხოფერიას რედაქტორობით

UDC(უკ) 347(479.22)
გ-52

შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართალში

სიმონ ტაკაშვილის, გიორგი გორაძის და მარიამ ხოფერიას რედაქტორობით
სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 2023

Introduction to the Georgian Civil Law

Edited by Simon Takashvili, George Goradze and Mariam Khoperia
Sulkhan-Saba Orbeliani University Press, 2023

ავტორები:

სიმონ ტაკაშვილი – თავები I-III, XIII
გიორგი მესხი – თავი IV
ლიკა კობალაძე – თავები V, XIV
თამარ ლაკერბაია – თავი VI
ნინო ქათამაძე – თავი VII
ოლიკო კობახიძე – თავი VIII
ნინო ლიპარტია – თავები IX-X
მათე ხვედელიძე – თავები XI-XII, XV

კორექტორი: თინათინ ფეიქრიშვილი

Authors:

Simon Takashvili – Chapters I-III, XIII
George Meskhi – Chapter IV
Lika Kobaladze – Chapters V, XIV
Tamar Lakerbaia – Chapter VI
Nino Katamadze – Chapter VII
Oliko Kobakhidze – Chapter VIII
Nino Lipartia – Chapters IX-X
Mate Khvedelidze – Chapters XI-XII, XV

Copy Editor: Tinatin Peikrishvili

© ავტორები, 2023

© სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტი, 2023

ISBN 978-9941-8-4718-9

შინაარსი

ნაწილი I.სამოქალაქო სამართლის შესავალი დებულებები	1
თავი I. სამოქალაქო სამართლის ცნება და მნიშვნელობა	1
1. სამოქალაქო სამართლის ცნება და საფუძვლები	1
1.1. სამოქალაქო სამართლის არსი	1
1.2. საჯარო და კერძო სამართლის ურთიერთმიმართება	2
2. ქართული სამოქალაქო სამართალი	4
თავი II. სამოქალაქო სამართლის წყაროები	6
1. კანონი, როგორც წყარო	6
1.1. კონსტიტუცია	6
1.2. საერთაშორისო ხელშეკრულება	8
1.3. სამოქალაქო კოდექსი	8
2. კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი	9
3. სასამართლო პრაქტიკა	10
4. ჩვეულება	12
5. სამართლის დოქტრინა	13
თავი III. სამოქალაქო კოდექსის შესავალი დებულებების მნიშვნელობა	14
1. ზოგადი ნაწილის მნიშვნელობა	14
2. სამოქალაქო კანონის ძალაში შესვლა და გაუქმება	14
3. მართლმსაჯულების განხორციელებაზე უარის თქმის დაუშვებლობა და ანალოგიის პრინციპი	16
4. კეთილსინდისიერების პრინციპი	17
5. მხარეთა კერძო ავტონომიის პრინციპი	19
ნაწილი II. უფლება. სამოქალაქო სამართლის ობიექტი და სუბიექტი	21
თავი IV. უფლება სამოქალაქო სამართალში	21
1. სამოქალაქოსამართლებრივი უფლების ცნება	21
2. სამოქალაქოსამართლებრივი უფლების ძირითადი პრინციპები	23

2.1. კეთილსინდისიერების პრინციპი	23
2.2. მართლზომიერების პრინციპი	24
2.3. უფლების ბოროტად გამოყენების დაუშვებლობა	24
3. უფლების სახეები სამოქალაქო სამართალში	25
3.1. სუბიექტური და ობიექტური უფლება	25
3.2. სრული და ფარდობითი (აბსოლუტური და რელატიური) უფლება	26
4. უფლების ელემენტები სამოქალაქო სამართალში	27
5. უფლებათა შეძენა, განხორციელება და შეწყვეტა	28
5.1. სამოქალაქოსამართლებრივ უფლებათა შეძენა	28
5.2. სამოქალაქოსამართლებრივ უფლებათა განხორციელება	30
5.3. სამოქალაქოსამართლებრივ უფლებათა შეწყვეტა	30
6. სამოქალაქოსამართლებრივ უფლებათა დამოუკიდებლობა პოლიტიკური უფლებებისაგან	30
7. თვითგასამართლებისა და თვითგასწორების დაუშვებლობა	31
7.1. აუცილებელი მოგერიება	32
7.2. უკიდურესი აუცილებლობა	33
7.3. თვითდახმარება	34
8. უფლების ადგილი სამოქალაქო სამართალში	35
თავი V. სამოქალაქო სამართლის ობიექტები	36
1. ობიექტის ცნება და დანიშნულებასამოქალაქო სამართალში	36
2. სამოქალაქო სამართლის ობიექტის ცნების ისტორიული მიმოხილვა	38
3. ქონების ცნება და სახეები	41
3.1. მატერიალური ქონება	43
3.1.1. უძრავი ნივთი	43
3.1.2. მოძრავი ნივთი	45
3.2. ნივთების სხვაგვარი კლასიფიკაცია	45
3.3. ნივთის არსებითი შემადგენელი ნაწილი და საკუთვნებელი	48
4. არამატერიალური ქონება (უფლებები და მოთხოვნები)	51
5. ნივთისა და უფლების ნაყოფი	52
6. სანარმო, როგორც კერძო სამართლის ობიექტი	53
7. ვირტუალური ქონება, როგორც კერძო სამართლის ობიექტი	53
თავი VI. სამოქალაქო სამართლის სუბიექტი. ფიზიკური პირი (უფლებაუნარიანობა და ქმედუნარიანობა)	55
1. კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტები	55
2. სამართლებრივი პიროვნულობა	55
3. ფიზიკური პირის უფლებაუნარიანობა	58
3.1. ჩანასახის უფლებაუნარიანობა	60
3.2. უფლებაუნარიანობის დასასრული	62
3.3. უფლებაუნარიანობა და უფლება	64
4. ქმედუნარიანობა	64

4.1. ზოგადი ქმედუნარიანობა	64
4.2. მხარდაჭერის მიმღები პირი	66
4.3. ქმედუნარიანობა ასაკის მიხედვით	70
4.3.1. მცირეწლოვანი	72
4.3.2. შეზღუდული ქმედუნარიანობა	73
4.4. სპეციალური ქმედუნარიანობა	77
4.5. ქმედუნარიანობის შეზღუდვა მზრუნველობის დანესებით	78

თავი VII. პირადი არაქონებრივი უფლებები 79

1. პირადი არაქონებრივი უფლებების არსი	79
2. პირადი არაქონებრივი უფლებების მქონე სუბიექტები	81
2.1. ფიზიკური პირი	81
2.2. იურიდიული პირი	82
3. სახელის უფლება	83
3.1. სახელის უფლების არსი	83
3.2. სახელის უფლების დუალისტური ბუნება	85
3.3. სახელის უფლების დარღვევის სახეები	86
3.3.1. სახელის უფლების შეცილება	86
3.3.2. სხვისი სახელით უნებართვო სარგებლობა	87
3.4. სახელის უფლების დაცვის საშუალებები	88
3.4.1. სახელის უფლების უნებართვო გამოყენების აღკვეთა	88
3.4.2. სახელის უფლების აღიარება	90
4. პატივის, ღირსების, საქმიანი რეპუტაციისა და პირადი ცხოვრების უფლება	91
4.1. ღირსების უფლება	91
4.2. პატივი	92
4.3. საქმიანი რეპუტაცია და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა	92
4.4. პატივის, ღირსების, საქმიანი რეპუტაციისა და პირადი ცხოვრების უფლების შელახვა	94
5. გამოსახულების უფლება	97
5.1. გამოსახულების უფლების შინაარსი	97
5.2. გამოსახულების უფლების დარღვევის ხერხები	98
5.3. გამოსახულების უფლების დაცვის არაქონებრივი საშუალებები	99
5.4. გამოსახულების უფლების დაცვის ფარგლები	100
6. პიროვნული უფლებების დაცვის საშუალებები	102
6.1. პიროვნული უფლებების დაცვის არაქონებრივი საშუალებები	102
6.2. პიროვნული უფლებების დაცვის ქონებრივი საშუალებები	105
6.2.1. ქონებრივი ზიანის ანაზღაურება	105
6.2.2. არაქონებრივი (მორალური) ზიანის ანაზღაურება	107
6.2.3. კომპენსაცია	109
6.2.4. პრევენცია	110
6.2.5. სატისფაცია	111
6.2.6. რეპრესიული ფუნქცია	112

თავი VIII. იურიდიული პირი	114
1. იურიდიული პირის წარმოშობა	114
2. თეორიები იურიდიული პირის შესახებ	118
3. იურიდიული პირის ნიშნები	119
3.1. იურიდიული პირის შექმნის განსაზღვრული მიზანი	119
3.2. საკუთარი ქონება	119
3.3. ორგანიზებული წარმონაქმნი	120
3.4. დამოუკიდებელი სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა	122
3.5. საკუთარი სახელი	122
3.6. სახელმწიფო რეგისტრაცია	123
4. იურიდიული პირის სახეები	124
4.1. კერძო სამართლის იურიდიული პირები	126
4.1.1. მენარმე იურიდიული პირი	127
4.1.2. არასამეწარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი	130
4.1.3. არარეგისტრირებული კავშირი (გაერთიანება)	132
4.2. საჯარო სამართლის იურიდიული პირი	133
ნაწილი III. ბარიერები	136
თავი IX. გარიგება სამოქალაქო სამართალში	136
1. შესავალი	136
2. გარიგების სახეები	138
2.1. ზოგადი კლასიფიკაცია	138
2.2. მავალდებულებელი და განკარგვითი გარიგებები	142
2.3. კაუზალური და აბსტრაქტული გარიგებები	144
2.4. სასყიდლიანი და უსასყიდლო გარიგებები	145
3. ცალმხრივი ნების ნამდვილობა	147
4. ნების უკან გამოთხოვა	150
5. ნების განმარტება	151
5.1. ზოგადი დებულებანი	151
5.2. ნების განმარტების მეთოდები	156
6. ბათილი გარიგებები	159
6.1. ზოგადი დებულებანი	159
6.2. კანონსაწინააღმდეგო გარიგებები	161
6.3. საჯარო წესრიგი	163
6.4. ზნეობის ნორმების საწინააღმდეგო გარიგებები	164
6.5. ზეგავლენის ბოროტად გამოყენებით დადებული გარიგებები	166
6.6. მოჩვენებითი და თვალთმაქცური გარიგებები	167
6.6.1. მოჩვენებითი გარიგებები	167
6.6.2. თვალთმაქცური გარიგებები	169
6.7. მხარდაჭერის მიმღების მიერ დადებული გარიგება	170
6.8. გარიგების ბათილობა მცირეწლოვნების ან ფსიქიკური აშლილობის გამო	172
6.9. გარიგების ბათილობისა და მისი დადასტურების შედეგი	174
7. კმედუნარიანობა, როგორც გარიგების ნამდვილობის წინაპირობა	176

თავი X. გარიგების ფორმა	180
1. გარიგების ფორმის მიზანი	180
2. გარიგების ფორმის სახეები	182
2.1. ზეპირი ფორმა	182
2.2. წერილობითი ფორმა	183
2.3. რთული წერილობითი ფორმა	184
2.4. წერილობითი გარიგების რეგისტრაციის მნიშვნელობა	186
2.5. ელექტრონული ფორმა	188
3. გარიგების ფორმის დაუცველობის შედეგები	189
თავი XI. საცილო გარიგებები	191
1. ნების ნაკლი გარიგებებში	191
2. შეცდომა გარიგებებში	192
2.1. არსებითი შეცდომის სახეები	193
2.2. ცალკეული შემთხვევები	195
2.2.1. შეცდომა კონტრაქტის პიროვნებაში	195
2.2.2. შეცდომა საგნის ძირითად თვისებებში	196
2.2.3. შეცდომა უფლებაში	197
2.2.4. შეცდომა გარიგების მოტივში	197
2.2.5. შეცდომა შუამავლის მიზეზით	199
3. შეცილების უფლებით სარგებლობის წინაპირობები	200
3.1. შეცილების უფლების მქონე პირი	200
3.2. შეცილების ადრესატი	201
3.3. შეცილების ვადა	201
4. მოტყუებით დადებული გარიგებები	203
4.1. მოტყუებით დადებული გარიგების ცნება და წინაპირობები	203
4.2. მიზეზშედეგობრიობა მოტყუებით დადებული გარიგების დროს	204
4.3. მოტყუება მესამე პირის მხრიდან	205
4.4. შეცილების ვადა	206
5. იძულებით დადებული გარიგებები	207
5.1. იძულების ხასიათი და ფორმა	208
5.2. იძულება მართლზომიერი საშუალებით და მართლზომიერი მიზნით	209
5.3. იძულების ცალკეული შემთხვევები	210
5.4. მტკიცების ტვირთი	212
5.5. შეცილების ვადა	212
თავი XII. პირობითი გარიგებები	214
1. პირობითი გარიგების ცნება	214
2. პირობითი გარიგების შემთხვევები	214
3. ბათილი პირობითი გარიგებები	217
4. პირობის დადგომაზე ზემოქმედების დაუშვებლობა	219
5. კეთილსინდისიერების მნიშვნელობა პირობის დადგომისას	220

თავი XIII. წარმომადგენლობა	222
1. წარმომადგენლობის ცნება და სახეები	222
1.1. წარმომადგენლობის ცნება	222
1.2. წარმომადგენლობის სახეები	223
1.2.1. კანონისმიერი წარმომადგენლობა	223
1.2.2. წარმომადგენლობა გარიგებით	224
1.2.3. პირდაპირი და არაპირდაპირი წარმომადგენლობა	226
2. წარმომადგენლის შეზღუდული ქმედუნარიანობა	226
3. საკუთარ თავთან გარიგების დადების დაუშვებლობა	227
4. გარიგების დადება წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების გარეშე და წარმომადგენლობის შეწყვეტა	229
4.1. უფლებამოსილების გარეშე გარიგების დადება	229
4.2. წარმომადგენლობის შეწყვეტა	230
ნაწილი IV. ვადები და ხანდაზმულობა	231
თავი XIV. ვადები სამოქალაქო სამართალში	231
1. ზოგადი დებულებები	231
2. ვადების გამოთვლის ფუნქცია და მნიშვნელობა სამოქალაქო სამართალში	232
3. ვადების კლასიფიკაცია. ვადის აღმნიშვნელი ზოგადი ტერმინები	233
4. ვადების გამოთვლა	236
4.1. ვადის ათვლის დასაწყისი	237
4.2. ვადის ათვლის დასასრული	239
4.3. არასამუშაო (უქმე) და სადღესასწაულო დღეები ვადების გამოთვლისას. ვადის გაგრძელება	242
თავი XV. ხანდაზმულობა	245
1. ხანდაზმულობის ცნება და მიზნები	245
2. ხანდაზმულობის ვადის დაწყება	246
3. ხანდაზმულობის ვადები.	248
3.1. სახელშეკრულებო მოთხოვნების ხანდაზმულობის ვადები	250
3.2. ხანდაზმულობის სხვა ვადები	251
4. ხანდაზმულობის ვადის შეჩერება	252
5. ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტა	254
5.1. ხანდაზმულობის შეწყვეტა ვალდებულების აღიარებით	254
5.2. ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტა სარჩელის შეტანით	255
5.3. სახელმწიფო ორგანოსათვის მიმართვა	256
5.4. ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტის ხანგრძლივობა	257
6. ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შედეგები	258
7. ხანდაზმულობის ვადების განსხვავება სხვა ვადებისგან	260
ბიბლიოგრაფია	262
ნორმატიული აქტები და განმარტებითი ბარათები	269
სასამართლოს გადაწყვეტილებები	270

თავი I. სამოქალაქო სამართლის ცნება და მნიშვნელობა

1. სამოქალაქო სამართლის ცნება და საფუძვლები

1.1. სამოქალაქო სამართლის არსი

თანამედროვე კონტინენტური ევროპის სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობების საკანონმდებლო მონესრიგების საფუძვლად რომის სამართალი და მისი ცალკეული სამართლებრივი ნორმების რეცეფცია მიიჩნევა. თითქმის ყველა სამართლებრივ დარგს, რომელიც დღეს სამოქალაქო კოდექსშია წარმოდგენილი, რომის სამართალში მოეძებნება ანალოგი წინამორბედი სამართლებრივი ინსტიტუტის სახით.¹

ძველი რომაული სამოქალაქო სამართალი მსოფლიო მასშტაბით იმ დროისთვის ერთ-ერთ განვითარებულ სამართლად მიიჩნევა. შესაბამისად, სამოქალაქო სამართალი, როგორც თავის წარმომავლობას, ასევე, სახელწოდებას, უპირატესად რომის იმპერიის ეპოქას უმადლის.² ძველი რომაელები სამოქალაქო სამართალში იმ სამართლებრივ ნორმათა ერთობლიობას გულისხმობდნენ, რომლებიც რომის სახელმწიფოს მოქალაქეებზე ვრცელდებოდა.³ დღეს სამოქალაქო სამართალში იგულისხმება სამართლის ის დარგი, რომელიც საზოგადოების წევრთა შორის ქონებრივ ურთიერთობებს აწესრიგებს, ხოლო ძველი რომაული გაგებით კი, სამოქალაქო სამართალში სისხლის სამართალი, ადმინისტრაციული სამართალი და სამართლის სხვა სფეროებიც მოიაზრებოდა.⁴

თანამედროვე გაგებით, მიიჩნევა, რომ სამოქალაქო სამართალი კერძო სამართლის ნაწილია, თუმცა კერძო სამართალი არ ამოიწურება მხოლოდ სამოქალაქო სამართლით.⁵ სამართლის მეცნიერებაში გამოყოფენ კერძო სამართლის სუბ-

¹ ჯორბენაძე ს., ხელშეკრულების თავისუფლება სამოქალაქო სამართალში, თბილისი, 2017, 35.

ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 2000, 5.

ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, თბილისი, 2009, 8; ასევე, სხვადასხვა სამართლის სისტემაზე ძველი რომის სამართლის გავლენის შესახებ იხ. გოგიაშვილი გ., სამოსამართლო სამართალი, თბილისი, 2014.

ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, თბილისი, 2009, 8.

ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 14.

ციალურ დარგებს, მაგალითად, შრომის სამართალს, საკორპორაციო სამართალს, ინტელექტუალური საკუთრების სამართალს, საერთაშორისო კერძო სამართალს და სხვა.⁶ შესაბამისად, შესაძლებელია ითქვას, რომ სამოქალაქო სამართალი არის კერძო სამართლის ყველაზე დიდი და ფუძემდებლური დარგი, რომელსაც მჭიდრო კავშირი აქვს კერძო სამართლის სხვა დარგებთან და მეტიც, კერძო სამართლის სხვა დარგები ვერ იარსებებენ სამოქალაქო სამართლის (კონკრეტულად კი სამოქალაქო კოდექსის) გარეშე. სწორედ ამიტომ გასაზიარებელია ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული შეხედულება, რომ სამოქალაქო სამართალი კერძო სამართლის ბირთვია და იგი განსაზღვრავს ისეთ ფუძემდებლურ დებულებებს, რომლებიც სხვა კერძოსამართლებრივ დარგებში გამოიყენება.⁷

1.2. საჯარო და კერძო სამართლის ურთიერთმიმართება

სამართლის მეცნიერებაში მიღებული და აღიარებულია სამართლის დაყოფა ორ მთავარ დარგად – საჯარო და კერძო სამართლად.⁸ გავრცელებული შეხედულებით, საჯარო და კერძო სამართლის განსხვავება, ძირითადად, ემყარება ინტერესების განსხვავებულობას. კერძოდ, საჯარო სამართალი იცავს საზოგადო, საერთო, სახელმწიფოს/საჯარო ინტერესებს, ხოლო, კერძო სამართალი, კერძო ინდივიდთა ინტერესებს. ეს შეხედულება ყველაზე გავრცელებულ შეხედულებად მიიჩნევა სამართალში.⁹

კერძოსამართლებრივი ხასიათის ურთიერთობები მხარეთა თანასწორუფლებიანობის პრინციპზეა დაფუძნებული, რაც ჰორიზონტალური სამართლებრივი ურთიერთობების არსებობას გულისხმობს.¹⁰ შესაბამისად, კერძოსამართლებრივია პირთა თანასწორობაზე დამყარებული ურთიერთობა, რომელშიაც ცალკეული ინდივიდის ნების ავტონომიის რეალიზება უზრუნველყოფილია სხვა პირის შესატყვისი ბოჭვით.¹¹ ამდენად, სამართლის ის ნაწილი, რომელიც კერძო პირთა შორის თანასწორუფლებიანობის საფუძველზე წარმოშობილ ურთიერთობებს ანესრიგებს, კერძო სამართლად მიიჩნევა.¹² ამ ურთიერთობას საფუძველად უდევს პირთა თავისუფალი ნების გამოვლენა და სხვა პირებთან ურთიერთობის დამყარების სურვილი. ამ მოვლენას კერძო ავტონომია ეწოდება და იგი საკუთრების უფლებასთან ერთად კერძო სამართლის ფუნდამენტია.¹³

⁶ იქვე, 14-15.

იქვე, 17.

⁸ ვაჩეიშვილი ა., სამართლის ზოგადი თეორია, თბილისი, 2010, 210.

⁹ იქვე, 211.

¹⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 29.

კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 80.

¹² ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 1.

¹³ იქვე, 1-2.

სამართლის მეორე (საჯარო სამართალი) ნაწილი ისეთ ურთიერთობებს აწესრიგებს, რომლებიც არა კერძო ავტონომიის საფუძველზე, არამედ სახელმწიფოს საჯარო უფლებამოსილებათა განხორციელებისას დაქვემდებარების ნიადაგზე წარმოიშობა. ამ ურთიერთობის წარმოშობა კი, როგორც წესი, დამოკიდებულია ერთი პირის – სახელმწიფოს ან მისი ორგანოების ნებაზე.¹⁴ შესაბამისად, საჯარო სამართლებრივი ურთიერთობის მინიმუმ ერთი მხარე სახელმწიფო, თვითმმართველი ერთეული, სხვა საჯარო სამართლის იურიდიული პირი ან საჯარო უფლებამოსილებით აღჭურვილი კერძო სამართლის იურიდიული პირია.¹⁵ შესაბამისად, კერძო სამართლებრივი ურთიერთობებისგან განსხვავებით, საჯარო სამართლებრივი ურთიერთობები არ ეფუძნება მონაწილეთა თანასწორუფლებიანობას და ეს არის ხელისუფლებისა და ურთიერთდაქვემდებარების წესრიგი.¹⁶ საჯარო სამართლებრივი ურთიერთობების მაგალითებია: სამშენებლო ნებართვებისა და ლიცენზიების გაცემა, პოლიციური ფუნქციების შესრულება, სამართალდარღვევების აღკვეთა, გადასახადებისა და მოსაკრებლების ადმინისტრირება და სხვა.¹⁷ ამგვარად, საჯარო სამართლისგან განსხვავებით, კერძო სამართლებრივი ურთიერთობის (ქონებრივი, საოჯახო და პირადი ურთიერთობები) მონაწილეები მიზნად ისახევენ საკუთარი ინტერესების დაკმაყოფილებას მატერიალური და არამატერიალური სიკეთეებით, რომელთა გამოც ეს ურთიერთობები წარმოიშობა, ანუ მხარეები ხელმძღვანელობენ კერძო ინტერესით.¹⁸

ზოგადად, კერძო და საჯარო სამართლებრივი ურთიერთობის ერთმანეთისგან გამიჯვნა მნიშვნელოვანია, რამდენადაც ეს განაპირობებს სასამართლოში დავის განხილვისას შესაბამისი სპეციალიზაციისა თუ სასამართლოს სტრუქტურული ერთეულის (კოლეგია, პალატა) მიერ განხილვას.¹⁹ „სამართლის კერძოდ და საჯაროდ დაყოფა წარმოაჩენს იმ ფუნქციას, რომელსაც სამართალი ასრულებს საზოგადოებაში. ესაა კერძო და საზოგადო ინტერესებს შორის პარმონიულობის მიღწევა.“²⁰ აღნიშნულის გამოძახილია სწორედ ის, რომ საქართველოს

¹⁴ იქვე, 2.

¹⁵ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 81.

¹⁶ ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 2000, 37.

სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 3.

¹⁷ ნინიძე თ., სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის სტრუქტურა, აკაკი ლაბარტყავა 80 წელი, თბილისი, 2013, 158-159.

¹⁸ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 81. ამასთან, საჯარო და კერძო სამართლის ერთმანეთისგან გამიჯვნის პრაქტიკულ მნიშვნელობაზე დანერჩილებით იხ. ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011.

²⁰ ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 2000, 36.

სამოქალაქო კოდექსის პირველი და მეორე მუხლები აღიარებს ეროვნული სამართლის სისტემის დანაწევრებას კერძო და საჯარო სამართლის სფეროებად.²¹

2. ქართული სამოქალაქო სამართალი

იმის გათვალისწინებით, რომ საქართველო საუკუნეების განმავლობაში ცხოვრობდა ბერძნულ-რომაული კულტურული სამყაროს არეალში, ცხადია, რომ რომისა და ბიზანტიის სამართალი დიდ გავლენას არა მხოლოდ დასავლეთ ევროპულ ქვეყნებზე, არამედ ქართულ სამოქალაქო სამართალზეც ახდენდა.²² ამ თვალსაზრისით, ქართულ სამოქალაქო სამართალში ყალიბდებოდა ის სამოქალაქოსამართლებრივი ინსტიტუტები, რომლებიც დღეს კერძო სამართლის თანამედროვე წყაროებში გვხვდება.²³ საქართველოში რომის სამართალმა, ძირითადად, ბიზანტიური სამართლის გავლით შემოაღწია,²⁴ თუმცა, სამუხაროდ, ბედის უკუღმართობის გამო, ცალსახაა, რომ კერძო სამართალმა საქართველოში სრულმასშტაბიანი განვითარება ვერ პოვა.²⁵

თანამედროვე ქართული სამოქალაქო სამართალი საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდგომ ყალიბდება.²⁶ დღეს მოქმედი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, რომელიც ქართული კერძო სამართლის ძირითადი საკანონმდებლო აქტია, 1997 წელსაა მიღებული. კოდექსი თავისი აგებულებით, ზოგადი დოგმატიკითა და კონკრეტული ნორმების შინაარსით ყველაზე მეტად გერმანულ სამოქალაქო კოდექსის მსგავსია და მის შექმნაშიც ყველაზე მეტი წვლილი სწორედ გერმანელ იურისტებს მიუძღვით.²⁷ როგორც პროფესორი ს. ჯორბენაძე მიუთით-

²¹ ნინიძე თ., სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის სტრუქტურა, აკაკი ლაბარტყავა 80 წელი, თბილისი, 2013, 156.

²² ნადარეიშვილი გ., ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბილისი, 2005, 132-133. ზოგადად, რომაული სამართლის სხვადასხვა ევროპულ ქვეყანაზე გავლენის შესახებ იხ. ცვაიგერტი კ., კოტცი პ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, საფუძვლები, ტომი I, ე. სუმბათაშვილს თარგმანი, თ. ნინიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2000.

²³ ქართული სამოქალაქო სამართლის ცალკეული ინსტიტუტების თაობაზე დაწვრილებით იხ. ნადარეიშვილი გ., ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბილისი, 2005. ასევე, მეტრეველი ვ., ქართული სამართლის ისტორია, თბილისი, 2014.

²⁴ რუსიაშვილი გ., ქართული სამოქალაქო სამართლის ადგილი ევროპული სამართლის ოჯახში, სამართლის ჟურნალი, №1, 2015, 116.

²⁵ ქართული კერძო სამართლის განვითარების დინამიკასა და სხვადასხვა პერიოდში არსებულ ტენდენციებზე დაწვრილებით იხ. ზოიძე პ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბილისი, 2005; ასევე, რუსიაშვილი გ., ქართული სამოქალაქო სამართლის ადგილი ევროპული სამართლის ოჯახში, სამართლის ჟურნალი, №1, 2015.

²⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის შემუშავებასთან და მისი მიღების ისტორიასთან დაკავშირებით დეტალურად იხ. ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011.

რუსიაშვილი გ., ქართული სამოქალაქო სამართლის ადგილი ევროპული სამართლის ოჯახში, სამართლის ჟურნალი, №1, 2015, 128.

თეზად, ისტორიულადაც და თანამედროვეობითაც საქართველო მიეკუთვნება რომანულ-გერმანული კონტინენტური სამართლის ოჯახს და ეს პროცესი შეუცვლადია.²⁸

მოქმედი სამოქალაქო კოდექსი არ ემყარება მის წინამორბედ საბჭოთა სამოქალაქო სამართლის ტრადიციას. პირიქით, გერმანული (და ნაწილობრივ ფრანგული) სამოქალაქო სამართლის სასარგებლოდ საბჭოთა სამართლის პრინციპებზე უარის თქმა მიიჩნევა მის მთავარ ღირსებად.²⁹ „სამართლებრივი სისტემის თვალსაზრისით, საქართველო გერმანული სამართლის ოჯახს განეკუთვნება. სამოქალაქო კოდექსის შემუშავებით, საქართველო პირველად კი არ გაერთიანდა ამ ოჯახში, არამედ მასთან „ჩატეხილი“ ძველი ხიდი აღადგინა მხოლოდ.“³⁰

ზოგადად, „ქართული სამოქალაქო კოდექსის ერთ-ერთი თავისებურება ის არის, რომ იგი ლაკონიურად მოხაზავს სამოქალაქო სამართლით მოწესრიგებულ ურთიერთობებს“.³¹ შესაბამისად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის პირველივე მუხლით³² დადგენილი მოწესრიგებით სამოქალაქო სამართალი გაემიჯნა საჯარო სამართალს, სადაც სამართლის სუბიექტების ურთიერთობა დაქვემდებარების პრინციპზეა დამყარებული.³³ ამ თვალსაზრისით, სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის დანიშნულება სამოქალაქო კოდექსის ტექსტუალურ ქსოვილში სპეციფიკურია.³⁴ პირველი მუხლის სათაურის მიხედვით, მისი, როგორც სპეციალიზებული ნორმის შემცველი იურიდიულ-ტექნიკური ერთეულის, ფაქტობრივი დანიშნულებაა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ცნებისა და ამავე კოდექსის მოქმედების სფეროს განსაზღვრა.³⁵

²⁸ ჯორბენაძე ს., საქართველოს რესპუბლიკის მომავალი სამოქალაქო კოდექსის ძირითადი პრობლემები, სამართლის რეფორმა საქართველოში, 1994 წლის 23-25 მაისის თბილისში გამართული საერთაშორისო კონფერენციის მასალები, თბილისი, 1994, 142.

²⁹ რუსიაშვილი გ., ქართული სამოქალაქო სამართლის ადგილი ევროპული სამართლის ოჯახში, სამართლის ჟურნალი, №1, 2015, 114.

³⁰ ზოიძე ბ., ქართული სამოქალაქო კოდექსის შექმნის ისტორიიდან, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 2003, ტომი 6, №1, 104.

³¹ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბილისი, 2005, 161.

³² საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის თანახმად, ეს კოდექსი აწესრიგებს პირთა თანასწორობაზე დამყარებულ კერძო ხასიათის ქონებრივ, საოჯახო და პირად ურთიერთობებს.

³³ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბილისი, 2005, 161.

³⁴ ნინიძე თ., სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის სტრუქტურა, აკაკი ლაბარტყავა 80 წელი, თბილისი, 2013, 151.

³⁵ იქვე, 155.

თავი II. სამოქალაქო სამართლის წყაროები

1. კანონი, როგორც წყარო

თანამედროვე გაგებით, სამართლის წყარო უპირატესად სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ საკუთარი ნების გამოხატვის ფორმას გულისხმობს.³⁶ სამართლის წყაროებში ასახულია ქვეყნის პოლიტიკური ორგანიზაციის ოფიციალური, სახელმწიფოებრივი ნება და იგი ერთნაირად სავალდებულოა როგორც სახელმწიფოებრივი ინსტიტუტებისთვის, ისე საზოგადოების ყველა ფენისთვის.³⁷

ამასთან, რაც უფრო დემოკრატიული და ლიბერალურია საზოგადოება, მით უფრო ფართოა სახელმწიფოს მიერ კერძო სამართლებრივი ურთიერთობისათვის დატოვებული ფარგლები და შედარებით მწირია საჯარო სამართლებრივი მოწესრიგება/შეზღუდვები.³⁸ კონტინენტური ევროპის სამართალი სამოქალაქო სამართლის წყაროთა ორ სახეს განამტკიცებს – სახელმწიფოს მიერ მიღებულ კანონსა და ჩვეულებებს.³⁹ მნიშვნელოვანია, უპირატესად განხილულ იქნას კანონის, როგორც სამართლის წყაროს მნიშვნელობა სამოქალაქო სამართალში⁴⁰. კანონებს შორის დადგენილია ერთგვარი წესრიგი, რომელიც საკანონმდებლო ნორმათა იერარქიით გამოიხატება. საქართველოს საკანონმდებლო აქტების იერარქია მოცემულია „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-7 მუხლში.

1.1. კონსტიტუცია

საქართველოს ყველა კანონის სათავეში კონსტიტუცია დგას. საქართველოს კონსტიტუციის პრინციპები ის ფუძემდებლური ღირებულებებია, რომლებსაც ეფუძნება საქართველოს სახელმწიფო და სამართალი. შესაბამისად, კონსტიტუციის პრინციპები სახელმწიფო ხელისუფლებას მიუთითებს, თუ რა არის აუცილებელი იმისთვის, რომ მან თითოეული ადამიანის თავისუფლებისა და კეთილდღეობის უზენაეს მიზანს მიაღწიოს.⁴¹ მართალია, კონსტიტუცია, უპირველესად, საჯარო სამართლის აქტია, მაგრამ ის „არ არის გულგრილი კერძო სამართლის მიმართ“.⁴²

³⁶ გარიშვილი მ., ხოფერია მ., რომის სამართალი, თბილისი, 2013, 22.

³⁷ იქვე.

³⁸ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 81.

³⁹ ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 2000, 40.

⁴⁰ კანონის სახეების, პირთა მიმართ და დროში კანონის მოქმედებასთან დაკავშირებით იხ. ვაჩიშვილი ა., სამართლის ზოგადი თეორია, თბილისი, 2010.

გონაშვილი ვ., თედორაშვილი გ., კახიანი გ., კახიძე ი., კვერენჯიხილაძე გ., ჭილაძე ნ., საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, თბილისი, 2020, 18.

⁴² ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 83.

კონსტიტუციის მე-4 მუხლის მე-4 პუნქტის მე-2 წინადადების თანახმად, საქართველოს კონსტიტუცია სახელმწიფოს უზენაესი კანონია. საქართველოს კონსტიტუცია, როგორც სახელმწიფოს უზენაესი ძალის მქონე ნორმატიული აქტი, განსაზღვრავს იმ ფუნდამენტურ ღირებულებებს, რომლებიც საერთოა ქვეყნის მთელი სამართლის სისტემისათვის. შესაბამისად, ყველა სხვა ნორმატიული აქტი და, მათ შორის, საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობაც, უნდა გამომდინარეობდეს მისგან და შეესაბამებოდეს მას.⁴³

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-2 მუხლის პირველი ნაწილითაც სწორედ ის პრინციპია განმტკიცებული, რომ სამოქალაქო კოდექსი, კერძო სამართლის სხვა კანონები და მათი განმარტებები უნდა შეესაბამებოდეს საქართველოს კონსტიტუციას. ამგვარად, სამოქალაქო კოდექსში მოცემული თითოეული ნორმა არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს კონსტიტუციით დაცულ სიკეთეებსა და პრინციპებს. კონსტიტუციის ნორმები ისე, როგორც ყოველგვარი კანონის ნორმები, პირდაპირი მოქმედებისაა.⁴⁴ აღნიშნული არა მხოლოდ იმას ნიშნავს, რომ სამოქალაქო კოდექსის რომელიმე ნორმის კონსტიტუციასთან შეუსაბამობის შემთხვევაში კოდექსის ნორმა უნდა გაუქმდეს, არამედ, უპირველესად, იმას, რომ სამოქალაქო კოდექსის რომელიმე ნორმის კონსტიტუციასთან შეუსაბამობის შემთხვევაში, სასამართლომ ნორმა კონსტიტუციის შესაბამისად უნდა განმარტოს.⁴⁵ ამგვარად, კანონმდებელიცა და სასამართლოც შებოჭილია სამართლის პრინციპებით, რადგან როგორც საკანონმდებლო აქტის, ისე გადაწყვეტილების საძირკველი სამართლის პრინციპებია,⁴⁶ რომლებიც, თავის მხრივ, კონსტიტუციური ღირებულებებიდან გამომდინარეობენ. შესაბამისად, კონსტიტუცია და კონსტიტუციური პრინციპები სამართლის ყველა დარგისთვის და, რა თქმა უნდა, მათ შორის, სამოქალაქო სამართლისთვისაც მთავარ ფუნდამენტს აყალიბებს.⁴⁷ ამავდროულად, გასაზიარებელია ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში მოცემული დასკვნა, რომ კონსტიტუციით განმტკიცებული ძირითადი უფლებები კერძო სამართალში მოქმედებენ არაპირდაპირ, როდესაც აუცილებელია სამოქალაქო კოდექსის ცალკეული დებულებების ინტერპრეტაცია.⁴⁸

⁴³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 25 მაისის №ას-180-2021 განჩინება.

⁴⁴ ნინიძე თ., სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის სტრუქტურა, აკაკი ლაბარტყავა 80 წელი, თბილისი, 2013, 160.

⁴⁵ იქვე.

⁴⁶ ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა ნესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2007, 46.

გონაშვილი ვ., თევდორაშვილი გ., კახიანი გ., კახიძე ი., კვერეწხილაძე გ., ჭილაძე ნ., საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, თბილისი, 2020, 18.

⁴⁸ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 84.

1.2. საერთაშორისო ხელშეკრულება

საერთაშორისო ხელშეკრულება, როგორც სამართლის წყარო, იერარქიულად კონსტიტუციისა და კონსტიტუციური შეთანხმების შემდგომ საფეხურზე იმყოფება.⁴⁹ საერთაშორისო ხელშეკრულებები, რომელთა ხელშემკერელი სახელმწიფოც არის საქართველო, სამოქალაქო სამართალში უშუალოდ უნდა იქნეს გამოყენებული, თუ კონკრეტულ საერთაშორისო ხელშეკრულებაში არ არის გათვალისწინებული მათ შესასრულებლად შიდასახელმწიფოებრივი ნორმატიული აქტის მიღება.⁵⁰

ყველაზე ცნობილი და პრაქტიკაში ხშირად გამოყენებული საერთაშორისო ხელშეკრულება, რომელიც კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებს, კონკრეტულად კი ნასყიდობის სახელშეკრულებო ურთიერთობას აწესრიგებს, არის გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კონვენცია „საქონლის საერთაშორისო ყიდვა-გაყიდვის ხელშეკრულებათა შესახებ“; რომელიც მიღებულია გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის მიერ 1980 წელს და პრაქტიკაში ცნობილია როგორც ვენის საერთაშორისო ნასყიდობის ხელშეკრულება/კონვენცია (CISG).⁵¹ კონვენციას საფუძვლად დაედო გაეროს გენერალური ასამბლეის მე-6 სპეციალურ სესიაზე მიღებული რეზოლუცია.⁵² კონვენცია საერთაშორისო ნასყიდობის უნიფიკაციის ხანგრძლივი მცდელობების შედეგია, რომლის მიზანიც მოცემულია კონვენციის პრეამბულაში.⁵³

1.3. სამოქალაქო კოდექსი

ზოგადად, კანონი და კოდექსი კონტინენტური სამართლის სისტემაში სამართლის უმთავრესი წყაროებია.⁵⁴ კანონის სავალდებულობა დამყარებულია იმაზე, რომ მას აწესებს სახელმწიფო ხელისუფლება, რომელსაც აქვს საშუალება, დაიცვას მის მიერ დადგენილი ნორმა და უზრუნველყოს მისი განხორციელება.⁵⁵ ამ თვალსაზრისით, სამოქალაქო კოდექსს, როგორც კანონს, განსაკუთრე-

⁴⁹ „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-7 მუხლის მე-3 პუნქტი.

⁵⁰ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 52.

⁵¹ საქართველოში ძალაშია 1994 წლიდან. ამ კონვენციის სასამართლოს მიერ გამოყენებაზე იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2018 წლის 20 ივლისის №ას-668-668-2018 განჩინება; ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2020 წლის 10 ივნისის №ას-91-2020 განჩინება.

⁵² გაბისონია ზ., ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, მე-2 გადამუშავებული და დამატებული გამოცემა, თბილისი, 2016, 235.

⁵³ Saidov D., The Law of Damages in International Sales, The CISG and other International Instruments, Oxford, 2008, 2.

⁵⁴ ქანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 2000, 41.

⁵⁵ ვაჩიშვილი ა., სამართლის ზოგადი თეორია, თბილისი, 2010, 155.

ბული ადგილი უკავია კერძოსამართლებრივი ნორმატიული აქტების სისტემაში და სწორედ ამიტომ მას სამოქალაქო ბრუნვის კონსტიტუციასაც უწოდებენ.⁵⁶ სამოქალაქო კოდექსი კანონია და, შესაბამისად, მასზე ვრცელდება ის პრინციპები, რომლებზეც ზემოთ კანონის განმარტების დროს იყო საუბარი.

კოდექსის უმთავრესი მიზანია ბრუნვის მონაწილეთა ინტერესების თანაბარი დაცვა და იმ ეკონომიკური მდგომარეობის შენარჩუნება, რომელიც ამ ურთიერთობის ფარგლებში ვალდებულებათა კეთილსინდისიერად შესრულების შემთხვევაში იარსებებდა.⁵⁷ როგორც ზემოთ ითქვა, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ძირითადი წყარო გერმანიის სამოქალაქო კოდექსია, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ კოდექსი არ იმეორებს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის დებულებებს.⁵⁸

სამოქალაქო კოდექსიც ისეთივე კანონია, როგორც სხვა კერძო ხასიათის კანონები და მისი იერარქიულად მაღლა დაყენება სხვა რომელიმე კერძოსამართლებრივ აქტთან შედარებით შეუძლებელია.⁵⁹ ამავდროულად, კოდექსი კანონია და მისი დიდი ფაქტობრივი და სამართლებრივი მნიშვნელობის მიუხედავად, იერარქიულად თანაბარ დონეზეა სხვა კანონებთან მიმართებით. შესაბამისად, ნმინდა სამართლებრივი თვალსაზრისით, მიუხედავად სამოქალაქო კოდექსის მნიშვნელოვანი სტატუსისა, ეს სტატუსი მას განსაკუთრებულ ძალის მქონე კანონად ვერ გადააქცევს,⁶⁰ თუმცა უდავოა, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსს უმნიშვნელოვანესი და ფუნდამენტური ადგილი უკავია კერძოსამართლებრივი ნორმატიული აქტების სისტემაში.

2. კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი

გარდა კანონის ძალის მქონე ნორმატიული აქტებისა, კერძო სამართლის წყაროდ, ასევე, მიიჩნევა კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები, თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ კერძოსამართლებრივი ურთიერთობების კანონქვემდებარე აქტებით მონესრიგება იშვიათია. „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მე-7 მუხლის მე-9 პუნქტის თანახმად, კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტის მიღება (გამოცემა) შეიძლება მიმღები (გამომცემი) ორგანოს (თანამდებობის პირის) მიერ მისი კომპეტენციის ფარგლებში, მხოლოდ საკანონმდებლო აქტის შესასრულებლად და იმ შემთხვევაში, თუ ეს პირდაპირ

⁵⁶ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბილისი, 2005, 203.

⁵⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 13 ოქტომბრის №აჰ-609-582-2016 განჩინება.

⁵⁸ ჯორბენაძე ს., საქართველოს რესპუბლიკის მომავალი სამოქალაქო კოდექსის ძირითადი პრობლემები, სამართლის რეფორმა საქართველოში, 1994 წლის 23-25 მაისის თბილისში გამართული საერთაშორისო კონფერენციის მასალები, თბილისი, 1994, 142.

⁵⁹ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბილისი, 2005, 203.

⁶⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 13.

არის გათვალისწინებული საკანონმდებლო აქტით. კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტში მითითებული უნდა იყოს ის, თუ რომელი საკანონმდებლო აქტის საფუძველზე და რომლის შესასრულებლად იქნა იგი მიღებული (გამოცემული).

შესაბამისად, კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი ადგენს ზოგადი ხასიათის ქცევის წესს და გამიზნულია საზოგადოებრივი ურთიერთობების განუსაზღვრელი რაოდენობის და განუსაზღვრელ პირთა წრის მიმართ გამოსაყენებლად და ნორმატიული აქტების იერარქიაში ექცევა კანონის მომდევნო საფეხურზე.⁶¹ ამავდროულად, კერძოსამართლებრივი ურთიერთობების მოსაწესრიგებლად მიღებული კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი მიიღება კანონის საფუძველზე, ავსებს კანონის ნორმას და კანონთან წინააღმდეგობის შემთხვევაში კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტი არ გამოიყენება.⁶²

3. სასამართლო პრაქტიკა

ბოლო დროს სხვადასხვა ქვეყნის იურიდიულ ლიტერატურაში, განსაკუთრებით კი გერმანულ იურიდიულ ლიტერატურაში გაძლიერდა მიმართულება, რომელიც სასამართლო პრაქტიკას დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს.⁶³ გასაზიარებელია ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული შეხედულება, რომ „სასამართლო გადაწყვეტილების სამართლის წყაროდ აღიარება დროის მოთხოვნაა“.⁶⁴ ამ თვალსაზრისით, საქართველოში ისევე, როგორც რომანულ-გერმანული სისტემის სხვა ქვეყნებში, სასამართლო პრაქტიკა შედგება სასამართლოების გადაწყვეტილებებისაგან, რომლებშიც კონკრეტული სამართლებრივი პრობლემის ირგვლივ სასამართლოს მიერ დადგენილი ქცევის წესია გადმოცემული.⁶⁵

ქართული რეალობის გათვალისწინებით, სასამართლო პრაქტიკა, როგორც სამართლის წყარო, ბოლო პერიოდში სულ უფრო აქტუალური გახდა. მაგალითად; საქართველოს უზენაესი სასამართლო არაერთ გადაწყვეტილებაში მიუთითებს, რომ საკითხის გადაწყვეტისას სამართლებრივი ნორმების გარდა, ის იყენებს სასამართლო პრაქტიკასაც.⁶⁶ სასამართლოს გადაწყვეტილებებს და პრაქტიკას დიდი როლი იმიტომ ენიჭება, რომ ხშირია შემთხვევა, როდესაც კანონის ესა თუ ის ნორმა ბუნდოვანია და საჭიროებს განმარტებას ან/და ინტერპრეტაციას. კა-

⁶¹ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 55.

⁶² იქვე.

⁶³ ვაჩიშვილი ა., სამართლის ზოგადი თეორია, თბილისი, 2010, 174.

⁶⁴ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 58.

⁶⁵ ტყეშელაშვილი მ., სასამართლო პრაქტიკა და სამართლის დოქტრინა, როგორც ქართული კერძო სამართლის წყაროები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, თბილისი, №1(49), 2016, 113.

⁶⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 29 აპრილის №ას-457-2020 გადაწყვეტილება; ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 11 მარტის №ას-1376-2020 განჩინება.

ნონის ინტერპრეტაციის შესაძლებლობა გამოწვეულია კანონის ტექსტში არსებული წინადადებების, ფორმულირებების და, მათ შორის, ლოგიკური კავშირის გააზრების აუცილებლობით. მხედველობაშია მისაღები ის გარემოებაც, რომ საზოგადოებრივ-სოციალური ურთიერთობები მუდმივ და დინამიკურ განვითარებას განიცდის და, აქედან გამომდინარე, კანონი შეიძლება გამოყენებულ იქნას მისი მიღებიდან არსებითად განსხვავებულ დროსა და პირობებში.⁶⁷

კონკრეტული შემთხვევების გადაწყვეტის დროს, კანონის ცალკეული ნორმების განმარტების შედეგად, მოსამართლის მიერ ქცევის ახალი წესების ჩამოყალიბებას სამოსამართლო სამართალშემოქმედება ეწოდება, ხოლო ამ გზით მიღებულ/შექმნილ ნორმათა ერთობლიობას კი სამოსამართლო სამართალი.⁶⁸ ამავდროულად, სასამართლომ სამართალშეფარდების პროცესში, კანონის ინტერპრეტაციისას, შესაძლებელია ჩამოაყალიბოს ქცევის ახალი წესი (შექმნას ახალი ნორმა) და ამით შეიჭრას კანონმდებლის ფუნქციაში, რაც ეწინააღმდეგება ძალაუფლების გამიჯვნის პრინციპს.⁶⁹

ზემდგომი ინსტანციის, განსაკუთრებით კი უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკა და განმარტებები გასათვალისწინებელი და სავალდებულოა ქვემდგომი სასამართლოებისათვის. მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ სასამართლო გადაწყვეტილების გათვალისწინებაში მასში ასახული ფასეულობების არა ბრმად გადმოღება, არამედ მათი მხედველობაში მიღების სავალდებულობა იგულისხმება.⁷⁰

მოსამართლე თავის საქმიანობაში ემორჩილება არა მხოლოდ კანონს, არამედ იმ სამართლებრივ პრინციპებსაც, რომლებიც მოცემულია როგორც საქართველოს კონსტიტუციაში, აგრეთვე სხვა სამართლებრივ წყაროებში ან გამოხატულებას პოეზებს საზოგადოების საყოველთაოდ აღიარებულ წარმოდგენებში. მოსამართლეებს უფლება ეძლევათ ამ „მართალი სამართლით“ დანერგილი კანონები შემდგომ განავითარონ არა მხოლოდ კანონთა ინტერპრეტირებით, არამედ, ასევე, კანონის ხარვეზის შევსების გზითაც. „სამოსამართლო სამართლის“ მიერ სამართლის განვითარება დასაშვებია, თუ კანონის სიტყვა-სიტყვითი მნიშვნელობა იძლევა ისეთი დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას, რომ კანონმდებელმა ესა თუ ის პრობლემატური შემთხვევა არასაკმარისად გაიაზრა და ამიტომ იგი კანონის რეგულირების სფეროში არ გაითვალისწინა.⁷¹

⁶⁷ ტყეშელაშვილი მ., სასამართლო პრაქტიკა და სამართლის დოქტრინა, როგორც ქართული კერძო სამართლის წყაროები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, თბილისი, №1(49), 2016, 114.

⁶⁸ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 66.

⁶⁹ ტყეშელაშვილი მ., სასამართლო პრაქტიკა და სამართლის დოქტრინა, როგორც ქართული კერძო სამართლის წყაროები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, თბილისი, №1(49), 2016, 119.

⁷⁰ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 60.

⁷¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 4 დეკემბრის №ას-559-2019 განჩინება.

ამგვარად, სასამართლო პრაქტიკა არის სამართლის თავისებური წყარო და მას აქვს შემოქმედებითი ძალა, რომელიც გამოისახება იმაში, რომ იგი ავითარებს არსებული სამართლის სისტემას, თუ ეს უკანასკნელი არ იძლევა სამართლის ხათანადო ნორმას.⁷²

4. ჩვეულება

კერძო სამართლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყაროა ჩვეულება. კანონმდებლობა ცხოვრების მიერ წამოყენებულ მოთხოვნებს ხშირად ჩამორჩება, ამიტომ, კანონის გვერდით ადათი და ჩვეულებაც გამოიყენება.⁷³ შესაძლებელია ითქვას, რომ სამართლის უძველესი წყარო ადათია და სწორედ ადათზეა დამყარებული სამოქალაქო სამართლის მთავარი ინსტიტუტები: საკუთრება, ქორწინება და სხვა.⁷⁴ იმის გათვალისწინებით, რომ ჩვეულებები ხანგრძლივი გამოყენების შედეგად ყალიბდება და წერილობითი ფორმით არ არის დაფიქსირებული, ხშირად, რთულია მისი შინაარსის დადგენა.⁷⁵ ჩვეულების მოქმედება მნიშვნელობას იძენს, მაგალითად, ხელშეკრულების დებულების, ნების გამოვლენისა და ცალკეული ქმედების განმარტებისას და ხშირია შემთხვევა, როდესაც ქცევის წესები უშუალოდ ჩვეულებითი სამართლით დგინდება.⁷⁶

სასამართლო გადაწყვეტილებებში ჩვეულებების, როგორც სამართლის ერთ-ერთი წყაროს გამოყენება, საკმაოდ გავრცელებულია.⁷⁷ სასამართლოს მიერ ჩვეულების არსებობის დადასტურება ან აღიარება არ ნიშნავს იმას, რომ იგი აუცილებლად იქნება გამოყენებული, რადგან სასამართლომ ჯერ უნდა შეამოწმოს, ეს ჩვეულება კანონის ნორმებს ხომ არ ეწინააღმდეგება.⁷⁸ გასაზიარებელია, ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული შეხედულება, რომლის თანახმად, ჩვეულებად შესაძლოა მიჩნეულ იქნას მხოლოდ სოციალური ჯგუფის მიერ შესასრულებლად სავალდებულოდ აღიარებული წესი ან წესები.⁷⁹ ზოგადად, იმის გათვალისწინებით, რომ ჩვეულება წარმოიშობა ხანგრძლივი და ერთგვაროვანი გამოყენების საფუძველზე და შესაძლებელია შეზღუდული იყოს სივრცობრივი (ტერიტორიული პრინციპისა) თუ პირთა წრის მიხედვით მოქმედებით⁸⁰, იგი უდა-

⁷² ვაჩიშვილი ა., სამართლის ზოგადი თეორია, თბილისი, 2010, 177.

⁷³ ჯაფარიძე ს., სავაჭრო სამართალი, ძირითადი დებულებანი, თბილისი, 2019, 64.

⁷⁴ დერნბურგი პ., პანდეკტები, ტომი პირველი, ზოგადი ნაწილი, ტფილისი, 1928, 61.

⁷⁵ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 57.

⁷⁶ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 56.

⁷⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2017 წლის 12 ივნისის №ას-929-894-2016 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 15 აპრილის №ას-475-2019 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 3 თებერვლის №ას-359-2020 განჩინება და 2017 წლის 10 მარტის №ას-61-57-2017 განჩინება.

⁷⁸ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 58.

⁷⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 14.

⁸⁰ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 55.

ვოდ მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სამართლის ერთ-ერთი წყაროს თვალსაზრისით. შესაბამისად, გასაკვირი არაა, რომ სამოქალაქო კოდექსი კანონთან ერთად სამართლის წყაროდ ჩვეულებასაც აღიარებს.⁸¹

5. სამართლის დოქტრინა

სამართლის დოქტრინა გამოხატავს მეცნიერ იურისტთა თვალსაზრისს სამართლის პრობლემებთან დაკავშირებით. დოქტრინა კრიტიკისა და ანალიზის საფუძველზე განმარტავს და ნათელს ჰფენს პოზიტიურ სამართალს.⁸² სამართლის დოქტრინა რომ ხშირად გამოყენებადი სასამართლოს მიერ სამართლის კონკრეტული ნორმის განმარტება/ინტერპრეტაციის დროს, უდავოა.⁸³ მოსამართლემ უნდა იხელმძღვანელოს კანონით, მაგრამ თუ კანონი ხარვეზიანია, მისი შევსებისა და ხარვეზის აღმოფხვრისათვის უნდა მიმართოს დოქტრინას.⁸⁴ სამართლის დოქტრინას, როგორც ერთ-ერთ კარგ წყაროს, ამა თუ იმ სამართლებრივი ნორმის ან სამართლებრივი ურთიერთობის გარკვევისთვის, ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.⁸⁵

სამართლის პირდაპირი წყაროებისგან განსხვავებით, სამართლებრივ დოქტრინას ქმნის სამართალმცოდნე, მაშინ როდესაც სხვა წყაროები, მაგალითად, ნორმატიულ-სამართლებრივი აქტები ან სასამართლო პრაქტიკა იქმნება სახელმწიფო ხელისუფლების მიერ. შესაბამისად, სამართლებრივ დოქტრინას სასამართლო იყენებს ნებაყოფლობით, იმისდა მიხედვით, ეთანხმება თუ არა დოქტრინაში განვითარებულ ანალიზს.⁸⁶ უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ განსხვავებით სასამართლო პრაქტიკისაგან, მაინც სადავოა სამართლის დოქტრინის წყაროდ აღიარების საკითხი, მიუხედავად მისი როგორც კანონშემოქმედებითი, ისე სამართალშეფარდების პროცესზე ირიბი და მნიშვნელოვანი გავლენისა.⁸⁷

⁸¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 58.

⁸² ტყეშელაშვილი მ., სასამართლო პრაქტიკა და სამართლის დოქტრინა, როგორც ქართული კერძო სამართლის წყაროები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, თბილისი, №1(49), 2016, 115.

⁸³ სამართლის დოქტრინის გამოყენებასთან დაკავშირებით იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2018 წლის 30 მარტის №ას-833-779-2017 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 21 ოქტომბრის №ას-647-647-2018 განჩინება;

⁸⁴ ტყეშელაშვილი მ., სასამართლო პრაქტიკა და სამართლის დოქტრინა, როგორც ქართული კერძო სამართლის წყაროები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, თბილისი, №1(49), 2016, 116.

⁸⁵ სამართლებრივი ლიტერატურისა და დოქტრინის გამოყენებაზე, მაგალითად, იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2020 წლის 24 დეკემბრის №ას-1114-2020 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2020 წლის 8 მაისის №ას-1351-2019 განჩინება და სხვა.

⁸⁶ ტყეშელაშვილი მ., სასამართლო პრაქტიკა და სამართლის დოქტრინა, როგორც ქართული კერძო სამართლის წყაროები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, თბილისი, №1(49), 2016, 115.

იქვე, 120.

თავი III. სამოქალაქო კოდექსის შესავალი დებულებების მნიშვნელობა

1. ზოგადი ნაწილის მნიშვნელობა

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი ნაწილის შესავალი დებულებები, კერძოდ კი, კოდექსის პირველი 10 მუხლი არის სამოქალაქო კოდექსის ფუძემდებლური დებულებები. სამოქალაქო კოდექსის შესავალი მუხლები თავიდანვე განსაზღვრავენ სამართლის მოცემული დარგის მოწესრიგების საგანს და შეიცავენ ამოსავალ დებულებებს, რომლებიც, გარკვეულწილად, კიდევ სცილდებიან ამ დარგის ფარგლებს, ვინაიდან ზოგადსამართლებრივი ხასიათი აქვთ. ზოგადი ნაწილის სხეული შემდეგი თანმიმდევრობით იკვრება: ზოგადი დებულებანი, რომლებშიც სამოქალაქო სამართლის მოქმედების არეალია განსაზღვრული და მისი არსების ყველაზე ზოგადი პრინციპებია ჩამოყალიბებული. შემდგომ განსაზღვრულია იმ პირთა სამართალსუბიექტობა, რომელთა სამოქალაქო ბრუნვაში ცხოვრებას ეხება ეს კოდექსი; და ბოლოს, ყველაზე მნიშვნელოვანი – სამოქალაქო ბრუნვის წყარო, ის ძალა, რომლის მეშვეობითაც მყარდება სამოქალაქო ურთიერთობანი – ესაა გარიგებანი.⁸⁸

2. სამოქალაქო კანონის ძალაში შესვლა და გაუქმება

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-3 მუხლის თანახმად, კანონი და კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტები ძალაში შედიან მხოლოდ დადგენილი წესით ოფიციალურ ორგანოში საყოველთაო გაცნობისათვის მათი გამოქვეყნების შემდეგ. ნორმატიული აქტების გამოქვეყნება მიზნად ისახავს ამ აქტის მოსახლეობისთვის საყოველთაოდ გაცნობის უზრუნველყოფას.⁸⁹

უპირველეს ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ კანონის ან კანონქვემდებარე ნორმატიული აქტის ძალაში შესვლის საკითხი წესრიგდება საქართველოს კონსტიტუციითა და „ნორმატიული აქტების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონით.

რაც შეეხება კანონის ძალის დაკარგვას, ზოგადად, კანონი კარგავს თავის ძალას ახალი საწინააღმდეგო შინაარსის მატარებელი კანონის გამოცემის გამო.⁹⁰ იმ შემთხვევაში, თუ ახალი კანონი აუქმებს ძველ კანონს, ამის თაობაზე პირდაპირ ახალ კანონში უნდა მიეთითოს ან, როგორც აღინიშნა, ახალი კანონი ახლებურად უნდა ანესრიგებდეს ძველი კანონით მოწესრიგებულ ურთიერთობებს.⁹¹

⁸⁸ ზოიძე ბ., ქართული სამოქალაქო კოდექსის შექმნის ისტორიიდან, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, 2003, ტომი 6, №1, 110.

⁸⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 20.

⁹⁰ დერნბურგი პ., პანდექტები, ტომი პირველი, ზოგადი ნაწილი, ტფილისი, 1928, 71.

⁹¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 22.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, კანონი კარგავს ძალას ერთ-ერთ შემდეგ შემთხვევაში:

1. თუ ამის შესახებ პირდაპირ უთითებს ახალი კანონი;
2. ძველი კანონი ეწინააღმდეგება ახალს;
3. ახალი კანონი მოიცავს ძველით მოწესრიგებულ ურთიერთობას;
4. თუ აღარ არსებობს ის ურთიერთობა, რომელსაც აწესრიგებდა კანონი.

ამავდროულად, კოდექსის მე-9 მუხლის თანახმად, დადგენილია პრინციპი, რომლის მიხედვითაც, კანონებსა და კანონქვემდებარე ნორმატიულ აქტებს არ აქვთ უკუქცევითი ძალა, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა ეს პირდაპირ არის კანონით გათვალისწინებული. არ შეიძლება კანონს მიეცეს უკუძალა, თუ იგი ზიანის მომტანია ან აუარესებს პირის მდგომარეობას. კანონმდებლის მიზანი აღნიშნული ნორმის შემოღებით არის უკუძალის აკრძალვისა და დასაშვებობის ზოგადი წესის შემოტანა სამოქალაქო სამართალში.⁸² ამ პრინციპის მიხედვით, კონკრეტული სამოქალაქო ურთიერთობის მოწესრიგებისას გამოყენებულ უნდა იქნას ამ ურთიერთობის მოწესრიგებელი იმ მომენტში არსებული კონკრეტული საკანონმდებლო ნორმა. მაგალითად, თუ 2021 წლის 1 მარტს მოქმედებს წესი, რომლის მიხედვითაც პირს უძრავ ქონებაზე საკუთრების უფლება წარმოეშობა მხოლოდ წერილობითი გარიგების საფუძველზე და 2021 წლის 5 მარტის კანონით კი დადგინდება, რომ პირს უძრავ ქონებაზე საკუთრების უფლება წარმოეშობა წერილობითი ხელშეკრულებისა და შემძენის საჯარო რეესტრში რეგისტრაციის შემდეგ, პირები, რომლებიც უძრავ ქონებას 2021 წლის 1 მარტს შეიძენენ, მხოლოდ წერილობითი ხელშეკრულების საფუძველზე გახდებიან ამ წიგნის მესაკუთრეები, რადგან იმ დროს (2021 წლის 1 მარტს) უძრავი ქონების შეძენის ეს წესი მოქმედებდა. ამდენად, კანონი ვრცელდება მხოლოდ იმაზე, რაც ამ კანონით მოწესრიგებული იქნება მომავალში (კანონის მიღების დღიდან შემდგომ) და არა იმაზე, რაც იყო წარსულში.⁸³

მნიშვნელოვანი დათქმაა, ასევე, სამოქალაქო კოდექსის მე-3 მუხლის მე-2 ნაწილშიც, რომლის მიხედვითაც, კანონის არცოდნა ან მისი არასათანადოდ გაგება არ შეიძლება იყოს კანონის გამოყენებლობის ანდა ამ კანონით გათვალისწინებული პასუხისმგებლობისაგან განთავისუფლების საფუძველი. ანუ, სამართლის უცოდინარობა ან შეცდომა არ არის პასუხისმგებლობისაგან გათავისუფლების საფუძველი.⁸⁴ შესაბამისად, თუ სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეს კანონით დაკისრებული აქვს რაიმე ვალდებულება და იგი ამას არ შეასრულებს, იმოქმედებს კანონი და ვალდებული პირი ვერ მიუთითებს, რომ მან კანონის ამ ნორმის შესახებ არ იცოდა.

⁸² იქვე, 35.

⁸³ დერნბურგი პ., პანდეკტი, ტომი პირველი, ზოგადი ნაწილი, ტფილისი, 1928, 100.

⁸⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 21.

3. მართლმსაჯულების განხორციელებაზე უარის თქმის დაუშვებლობა და ანალოგიის პრინციპი

სამოქალაქო საქმეების განხილვის დროს შესაძლოა პრაქტიკაში წარმოიშვას პრობლემა, არსებული საკანონმდებლო ნორმის ბუნდოვანების გამო. კიდევ უფრო რთულია ისეთი შემთხვევა, როდესაც კონკრეტული ურთიერთობის მომწესრიგებელი ნორმა საერთოდ არ არსებობს. ორივე შემთხვევაში, სასამართლო ვალდებულია დაეა მაინც განიხილოს, რისთვისაც, ბუნდოვანი კანონის შემთხვევაში, გამოიყენებს ნორმის განმარტების ხერხებს, ხოლო სათანადო ნორმის არარსებობის შემთხვევაში – კანონის ან სამართლის ანალოგია.

კანონისა და სამართლის ანალოგია გამოიყენება მხოლოდ მაშინ, როცა კონკრეტული ურთიერთობის მომწესრიგებელი ნორმა გამოსაყენებელ კანონში არ არის. ანალოგიის ადრესატი არის მოსამართლე. მხოლოდ მას შეუძლია სამართალგამოყენების ამ მეთოდით სარგებლობა.⁹⁵ მოსამართლემ უნდა განსაზღვროს, სავარაუდოდ, კანონმდებელი როგორ შეაფასებდა იურიდიულად მოუწესრიგებელ ურთიერთობას. ამ შემთხვევაში, შედარების მასშტაბის როლს ასრულებს სამართლის „შინაგანი სისტემა“, სამართლებრივი ნორმების სისტემა და არა ნორმის შემფარდებლის ინდივიდუალური შეფასების სისტემა (პირადი შეხედულებები). ამავდროულად, ანალოგია არ ნიშნავს ახალი ნორმის დადგენას. ანალოგიის დროს ნორმის შემფარდებელი ადგენს არა ახალ ნორმას, არამედ ცდილობს პოზიტიური სამართლის სისტემაში „იპოვოს“ კანონმდებლის რამდენადმე „დაფარული“, ბუნდოვნად ფორმულირებული შეფასება.⁹⁶

ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, „სამოსამართლო სამართლის“ მიერ სამართლის ანალოგია და, შესაბამისად, სამართლის განვითარება დასაშვებია, თუ კანონის სიტყვა-სიტყვითი მნიშვნელობა იძლევა იმ დასკვნის გაკეთების შესაძლებლობას, რომ კანონმდებელმა ესა თუ ის პრობლემატური შემთხვევა არასაკმარისად გაიაზრა და ამიტომ იგი კანონის რეგულირების სფეროში არ გაითვალისწინა.⁹⁷ ამგვარად, იმ შემთხვევაში, თუ კონკრეტული სამართლებრივი ურთიერთობის მომწესრიგებელი საკანონმდებლო ნორმა არ არსებობს, სასამართლო ამის გამო მართლმსაჯულების განხორციელებაზე უარს კი არ ამბობს, არამედ ცდილობს კანონის ანალოგიის გზით მოაწესრიგოს არსებული ურთიერთობა (შემთხვევა). ამავდროულად, ნორმის განმარტება არ უნდა იძლეოდეს კანონის მოთხოვნების დაცვისაგან თავის არიდების ან მისი ბოროტად გამოყენების შესაძლებლობას. ნორმის განმარტებამ, ასევე არ უნდა დაარღვიოს სამართლებრივი უსაფრთხოება.⁹⁸

⁹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 4 დეკემბრის №ას-559-2019 განჩინება.

⁹⁶ იქვე.

⁹⁷ იქვე.

⁹⁸ იქვე.

ამასთან, სასამართლოს არა აქვს უფლება უარი თქვას კანონის გამოყენებაზე იმ მოტივით, რომ მას კანონის ნორმა უსამართლოდ ან არაზნეობრივად მიაჩნია. აღნიშნული დათქმის მიზანია ის, რომ მიუხედავად ზოგიერთი სამართლებრივი ნორმის უსამართლობისა, სასამართლო მაინც ვალდებულია გამოიყენოს ეს ნორმა და ისე გადაწყვიტოს დავა ან მიმართოს საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს სადავო ნორმის კონსტიტუციურობის შემოწმების მიზნით.

4. კეთილსინდისიერების პრინციპი

ზოგადად, ყველა მართლწესრიგი სამართლის სუბიექტთა ქცევის წესს კეთილსინდისიერების პრინციპზე აფუძნებს და ამ პრინციპს ნორმატიულ კონცეფციად განიხილავს. კეთილსინდისიერების ინსტიტუტი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სამოქალაქო სამართლისათვის, იგი მთლიანად კერძო სამართლის უმთავრესი პრინციპია. სამოქალაქო კოდექსის მე-8 მუხლის მესამე ნაწილის დანაწესის შესაბამისად, სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილენი ვალდებული არიან კეთილსინდისიერად განახორციელონ თავიანთი უფლებები და მოვალეობები. ეს დანაწესი მოიცავს მთელს კერძო სამართალს, რომელსაც ავსებს სამოქალაქო კოდექსის 361-ე მუხლის მეორე ნაწილი.⁹⁹

კეთილსინდისიერების პრინციპი ევროპის ქვეყნების სახელმწიფოებო სამართლის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო აღიარებული ზოგადი დათქმაა, რომელიც განმტკიცებულია სამოქალაქო კოდექსებით.¹⁰⁰ კეთილსინდისიერების პრინციპით კონკრეტდება ინდივიდის მოქმედების თავისუფლების ფარგლები.¹⁰¹

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ერთ-ერთ გადამწყვეტილებაში მითითებულია, რომ სამოქალაქო კოდექსის მე-8 მუხლის მესამე ნაწილი განსაზღვრავს კეთილსინდისიერებას, როგორც ვალდებულების ძირითად და იმანენტურ კომპონენტს და მხოლოდ ვალდებულებათა შესრულებით არ შემოიფარგლება. ხოლო 361-ე მუხლის მეორე ნაწილის დანაწესი იმის შესახებ, რომ ვალდებულება უნდა შესრულდეს კეთილსინდისიერად, კანონისმიერი მოთხოვნასა და გულისხმობს ზოგადად სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეთა მიერ ურთიერთობის სხვა მონაწილის ინტერესების პატივისცემას, საკუთარი როლისა და პასუხისმგებლობის გათვალისწინებით, თუნდაც იმ შემთხვევაში, როდესაც მას კონკრეტული პირდაპირი ვალდებულება

⁹⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 15 იანვრის №ა-3457-შ-73-2015 განჩინება; ასევე, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 11 ნოემბრის №ას-570-541-2015 განჩინება.

¹⁰⁰ იოსელიანი ა., კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელმწიფოებო სამართალში (შედარებითსამართლებრივი გამოკვლევა), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სეციალური გამოცემა, 2007, 12.

კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 83.

არ ეკისრება. კეთილსინდისიერების პრინციპიდან გამომდინარე, ვალდებულებითსამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე მხარეთა თანამშრომლობა, მეორე მხარის ინტერესების გათვალისწინება საჭიროა ამ ურთიერთობის ნორმალურად განვითარებისათვის. ასეთ შემთხვევაში, ორივე მხარე იქნება კმაყოფილი: კრედიტორი – ვალდებულების შესრულების მიღებით, ხოლო მოვალე – ვალდებულებისაგან გათავისუფლებით. კეთილსინდისიერების პრინციპის ძირითადი ფუნქცია ურთიერთობის მონაწილეთა ინტერესების არა დაპირისპირება, არამედ მათი სოლიდარობაა, რაც ნორმალური სამოქალაქო ბრუნვის საფუძველია. კეთილსინდისიერება არა მარტო უფლების არსებობის, არამედ მოვალეობის შესრულების ვარაუდიცაა.¹⁰²

ამგვარად, კეთილსინდისიერად მოქმედების ვალდებულებაში იგულისხმება პირის ისეთი მოქმედება, რომელიც გარეშე მესამე პირის (დამკვირვებლის) თვალში სამართლიანად აღიქმება და, რაც მთავარია, ამ მოქმედებაში ჩანს სხვა მესამე პირების ინტერესების გათვალისწინება. შესაბამისად, კეთილსინდისიერების პრინციპს დაქვემდებარებული მოქმედების თავისუფლებიდან გამომდინარეობს სუბიექტის მიერ სხვა პირის ინტერესების გათვალისწინების ვალდებულება იმ მოცულობით, რომელიც არ იწვევს თავად მისი ინტერესების არათანაზომიერ შეზღუდვას.¹⁰³

კეთილსინდისიერების პრინციპი მთელი სამოქალაქო ბრუნვის ქვაკუთხეა. სამოქალაქო ბრუნვის სიმყარე და სტაბილურობა მისი მონაწილის კეთილსინდისიერებაზეა დამოკიდებული. კეთილსინდისიერების პრინციპის ძირითადი ფუნქცია სამართლიანი შედეგების დადგომა და ამავე დროს, ამკარად უსამართლო შედეგის თავიდან აცილებაა, რითაც მიღწეულ უნდა იქნეს სამოქალაქო ურთიერთობის სტაბილურობა და სიმყარე.¹⁰⁴ ამდენად, კეთილსინდისიერების პრინციპი მეტწილად დაკავშირებულია მორალურ სტანდარტებთან: ერთი მხრივ, იგი თავად არის მორალური სტანდარტი, ეთიკურ-სამართლებრივი პრინციპი. კეთილსინდისიერება ნიშნავს გულწრფელობას, სინამდის, მიუკერძოებლობას, ობიექტურობას, სამართლიანობას, ერთგულებას და სხვა.¹⁰⁵ შესაბამისად, კეთილსინდისიერი ქცევის დადგენა კონკრეტული ფაქტის შეფასების საკითხი და ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით მოსამართლის მიერ უნდა გადაწყდეს. მოსამართლის მიერ

¹⁰² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 4 დეკემბრის №ას-559-2019 განჩინება.

¹⁰³ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 83.

¹⁰⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 22 მარტის №ას-338-2019 განჩინება.

¹⁰⁵ იოსელიანი ა., კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელმეკრულებო სამართალში (მედარბითსამართლებრივი გამოკვლევა), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2007, 32.

წარმოებული შეფასების ეს პროცესი საკმაოდ კომპლექსურია და დიდ დაკვირვებას მოითხოვს, რადგან კეთილსინდისიერების მოთხოვნას არ გააჩნია აბსოლუტური უპირატესობა სახელშეკრულებო თავისუფლების მიმართ და დაუშვებელია ყოველი გადანაცვტილების დასაბუთება აბსტრაქტული პრინციპების საფუძველზე. აუცილებელია ყოველი კონკრეტული შემთხვევის სპეციფიკურობის გათვალისწინება. კეთილსინდისიერების პრინციპი, როგორც სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა ზოგადსახელმძღვანელო პრინციპი, მოცემულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის არაერთ მუხლში. ამიტომაც, კეთილსინდისიერების პრინციპის შესაბამისად მოქმედების ვალდებულება არ შემოიფარგლება მხოლოდ სახელშეკრულებო სამართლით, არამედ იგი ამოსავალი და ფუნდამენტური ქცევის პრინციპია ზოგადად კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში.¹⁰⁶

5. მხარეთა კერძო ავტონომიის პრინციპი

სამოქალაქო კოდექსის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპია ისიც, რომ სამოქალაქო ურთიერთობის მონაწილეებს შეუძლიათ განახორციელონ კანონით აუკრძალავი, მათ შორის, კანონით პირდაპირ გაუთვალისწინებელი ნებისმიერი მოქმედება.¹⁰⁷ აქედან გამომდინარე, სამოქალაქო სამართალში არსებობს პრინციპი, დაშვებულია ის, რაც კანონით აკრძალული არ არის,¹⁰⁸ რომელიც კერძო ავტონომიის პრინციპით არის ცნობილი.¹⁰⁹

ზოგადად, კერძო ავტონომიის პრინციპიდან გამომდინარე, მხარეებს ყოველთვის შეუძლიათ შეცვალონ სახელშეკრულებო პირობები, თუ ეს კანონმდებლობის იმპერატიულ ნორმებს არ ეწინააღმდეგება. მხარეებს ურთიერთშეთანხმებით ყოველთვის შეუძლიათ ერთმანეთთან შეთანხმებული წესის შეცვლა, მაგრამ კანონის იმპერატიულ ნორმებს ისინი ვერ შეცვლიან.¹¹⁰

მაგალითი:

გიორგი და ნინო მათ შორის დადებულ ნასყიდობის ხელშეკრულებაში შეთანხმდნენ, რომ თუ მათ შორის დავა წარმოიშობოდა, მოთხოვნის უფლების მქონე პირის მოთხოვნის მიმართ იმოქმედებდა სამოქალაქო კოდექსისგან განსხვავებული ხანდაზმულობის ვადა – 5 წელი.

¹⁰⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 22 მარტის №ას-338-2019 განჩინება.

¹⁰⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-10 მუხლი.

¹⁰⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 26 თებერვლის №ას-17-17-2016 განჩინება.

¹⁰⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტუიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 57.

¹¹⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 25 მარტის №ას-343-328-2015 განჩინება.

სასეთი შეთანხმება დაუშვებელია, რადგან საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი პირდაპირ, იმპერატიულად ადგენს ხანდაზმულობის ვადებს. აღნიშნული დათქმა ეწინააღმდეგება სამოქალაქო კოდექსით დადგენილ იმპერატიულ ნორმას. კერძოდ, კოდექსის 146-ე მუხლის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადებისა და მათი გამოთვლის წესის შეცვლა მხარეთა შეთანხმებით დაუშვებელია. შესაბამისად, გიორგის და ნინოს შეთანხმება/დათქმა იმის თაობაზე, რომ მათ შორის წარმოშობილი სამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე მოთხოვნაზე განსხვავებული ხანდაზმულობის ვადა მოქმედებდეს, არასწორია.

ამგვარად, სახელშეკრულებო თავისუფლება კერძო ავტონომიის გამოვლენაა, რომელიც, თავის მხრივ, ორ ელემენტს – ხელშეკრულების დადებისა და ხელშეკრულების შინაარსის თავისუფლად განსაზღვრის თავისუფლებას – მოიცავს.¹¹¹ ამავდროულად, კერძო ავტონომიის პრინციპი შეზღუდულია იმპერატიული დათქმებითაც. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ დადგენილი პრინციპით, კერძო ავტონომიის ფარგლებში დადებული გარიგებების არსებობის პირობებში დაცული უნდა იყოს ხელშეკრულების მონაწილე სუსტი მხარის ინტერესი თავად გარიგების მიმართ.¹¹² ამდენად, ერთი მხრივ, კერძო ავტონომიის პრინციპი საშუალებას აძლევს სუბიექტს დაიცვას თავისი უფლებები, განახორციელოს კანონით აუკრძალავი საქმიანობა (ქმედება), თუმცა, მეორე მხრივ, ეს პრინციპი ავალდებულებს მხარეს, არ დაარღვიოს კანონის იმპერატიული მოთხოვნები და, რაც მთავარია, სამართლებრივი ბრუნვის სხვა მონაწილის კანონიერი ინტერესები.

¹¹¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 58.

¹¹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 2 აგვისტოს №ას-33-33-2018 გადაწყვეტილება.

თავი IV. უფლება სამოქალაქო სამართალში

1. სამოქალაქო სამართლებრივი უფლების ცნება

უფლების ცნებას ცენტრალური მნიშვნელობა აქვს როგორც, ზოგადად, სამართლის მეცნიერებაში, ასევე სამართლის კონკრეტულ დარგებში. თითოეული მათგანი მისთვის დამახასიათებელი პერსპექტივით განმარტავს უფლების ცნებას.

მნიშვნელოვანი საკითხია სამოქალაქო სამართლებრივი უფლების გამიჯვნა კონსტიტუციურ სამართლებრივი უფლებისგან. ზოგადად, „სამოქალაქო სამართლებრივი უფლების“ ცნება მოითხოვს ტერმინოლოგიურ დაზუსტებას და მის გამიჯვნას „სამოქალაქო უფლებისგან“. სამოქალაქო სამართლებრივი უფლება გულისხმობს უფლების ცნების გააზრებას სამოქალაქო სამართლის სფეროში. რაც შეეხება სამოქალაქო უფლებას (civil right), ეს ტერმინი, ზოგადად, მოქალაქისთვის მინიჭებულ უფლებას გულისხმობს და, ძირითადად, კონსტიტუციურ სამართლებრივი მნიშვნელობით გამოიყენება.¹¹³ ამიტომაც უფლება სამოქალაქო სამართალში, ანუ სამოქალაქო სამართლებრივი უფლება უფრო მისაღები ტერმინია.¹¹⁴

„სამოქალაქო სამართლებრივი უფლების“ ცნების განმარტებამდე, სასურველია მისი განცალკევება „სამოქალაქო სამართლებრივი მოთხოვნის“ ცნებისგან, რომელიც, თავის მხრივ, სამოქალაქო სამართლის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ცნებაა. ამ ორ ცნებას შორის საგულისხმო ურთიერთმიმართება არსებობს და ისინი ლოგიკურად არიან დაკავშირებული ერთიმეორესთან, ისევე, როგორც უფლებისა და მოვალეობის ცნებები.¹¹⁵ კერძოდ, სამოქალაქო სამართალში უფლება არის მოთხოვნის არსებობის წინაპირობა: კონკრეტული მოთხოვნა დაფუძნებულია კონკრეტულ უფლებაზე და განპირობებულია მისით.¹¹⁶

ამრიგად, სამოქალაქო სამართალში უფლებას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს. იგი მჭიდროდ არის დაკავშირებული სხვა უმნიშვნელოვანეს სა-

¹¹³ Merriam-Webster's Dictionary of Law, The Legal Terms You Need Today, Merriam-Webster, Inc., Springfield, Massachusetts, 1996, 79.

¹¹⁴ განსხვავებული მოსაზრება იხ. ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი: სახელმძღვანელო, თბილისი, 2011, 98.

¹¹⁵ Schwab D., Lönnig M., Einführung in das Zivilrecht: einschließlich BGB – Allgemeiner Teil, Heidelberg, 2007, 84.

¹¹⁶ სამოქალაქო სამართლებრივი მოთხოვნისა და უფლების ურთიერთმიმართების შესახებ ვრცლად იხ. კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 77-80.

მოქალაქოსამართლებრივ კატეგორიებთან. შესაბამისად, მისი სათანადოდ განმარტება მნიშვნელოვანი წინაპირობაა სხვა სამოქალაქოსამართლებრივი ცნებების განსაზღვრისა და გაგებისთვის. რაც შეეხება ქართულ სამოქალაქო კანონმდებლობას, აქ სამოქალაქოსამართლებრივი უფლების ცნების ჯეროვანი განმარტება, ყოველივე ზემოთქმულთან ერთად, საკმაოდ რთული სისტემური კონსტრუქციის გააზრებას მოითხოვს.

სამოქალაქოსამართლებრივი უფლების ცნება გამომდინარეობს თვით უფლების ზოგადი კატეგორიიდან. უფლება და მოვალეობა სამართლის სფეროს უმთავრეს კატეგორიებად მიიჩნევა, რომელთა მეშვეობითაც სამოქალაქო სამართალი ურთიერთობაში მონაწილე პირების მდგომარეობას განსაზღვრავს.¹¹⁷ უფლება შეიძლება განიმარტოს, როგორც საკუთარი ინტერესის დაცვის შესაძლებლობა. ამგვარი შესაძლებლობა შეიძლება ჰქონდეს პირს როგორც სამოქალაქო სამართალში, ასევე, სამართლის სხვა ნებისმიერ დარგში.

ინტერესის დაცვის შესაძლებლობას კონკრეტული სამართლებრივი სისტემა იძლევა. მეორე მხრივ, ამ სამართლებრივ სისტემაში ყოველი უფლების ასახვასა და განმტკიცებას საკმაოდ ხანგრძლივი ისტორია აქვს. ამრიგად, უფლება, თავისი არსით, შეიძლება იყოს მინიჭებულიც და მოპოვებულიც. უფლების მოპოვებას კონკრეტული საზოგადოებრივი ჯგუფი ხანგრძლივი დროის მანძილზე ცდილობს. როდესაც მცდელობა წარმატებული აღმოჩნდება, მოპოვებული უფლება აისახება სამართლებრივ სისტემაში.

„უფლების“ სინონიმი ადრინდელ ქართულ ტექსტებში იყო „ველმნიფება“,¹¹⁸ რაც, მინიჭებულ შესაძლებლობასთან ერთად, ამ შესაძლებლობის გამოყენების უნარსა და ლეგიტიმაცისაც ნიშნავდა. ვინაიდან მაშინდელი საზოგადოება უფრო რელიგიურ-თეოლოგიური კატეგორიებით აზროვნებდა, ვიდრე სამოქალაქო-სეკულარულით, ხსენებულ ცნებასაც მინიჭებული პრივილეგიის შინაარსი უფრო ჰქონდა, ვიდრე მოპოვებული შესაძლებლობის. რაც შეეხება საერო მნიშვნელობას, ივანე ჯავახიშვილისეული განმარტების მიხედვით, „ველმნიფე“ ნიშნავს „სრულუფლებიანს“ („ველი“ – უფლება, „მნიფე“ – სრული).¹¹⁹ ამრიგად, „ველი“ და „ველმნიფება“ ძველ ქართულ სამართლებრივ ტერმინოლოგიაში „უფლების“ აღმნიშვნელ სინონიმებად წარმოგვიდგება.

კონკრეტული უფლების წარმოშობას წინ უძღვის მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი პროცესები. საბოლოო ჯამში, უფლება სოციალური ძვრების შედეგია და არა მიზეზი. შესაბამისად, უფლების მოპოვება და მისი სამართლებრივ სივ-

¹¹⁷ Schwab D., Löhnig M., Einführung in das Zivilrecht: einschließlich BGB – Allgemeiner Teil, Heidelberg, 2007, 83.

¹¹⁸ შდრ.: სახარება მარკოზის, ახალი აღთქმამა უფლისა ჭუენისა იესო ქრისტესი, წმ. გიორგი მთაწმინდელის რედაქციის კრიტიკულად დადგენილი ტექსტის მეხუთე სრული გამოცემის მიხედვით, 2014, 11:28.

¹¹⁹ ჯავახიშვილი ივ., ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი პირველი, ტფილისი, 1928, 172-173.

რცეში დამკვიდრება მხოლოდ სამართლებრივი პროცესი კი არ არის, არამედ, უპირველესად, მნიშვნელოვანი საზოგადოებრივი მოვლენაა.

ამრიგად, ინტერესის დაცვის შესაძლებლობანი განსაზღვრულია კონკრეტულ სამართლებრივ სისტემებსა და კონკრეტულ სფეროებში. ის, რაც უფლების ზოგადი ცნების შესახებ ითქვა, ეხება მის გამოვლინებას სამართლის ნებისმიერ დარგში. ამჯერად, ინტერესის საგანია უფლების სამოქალაქო სამართლებრივი ასპექტი, უფლების გაგება სამოქალაქო სამართალში. შესაბამისად, აქ უფლება შეიძლება განიმარტოს, როგორც სამოქალაქო ურთიერთობის მონაწილე პირის ინტერესთა დაცვის შესაძლებლობა.

უფლება სამოქალაქო სამართალში იმდენად მრავალგვარია, რომ მისი მნიშვნელობის უკეთ გაგებისთვის საჭიროა ამ ცნების კლასიფიკაცია – დაყოფა ცალკეულ სახეობებად და თითოეული მათგანის განმარტება.

2. სამოქალაქო სამართლებრივი უფლების ძირითადი პრინციპები

მოქმედების თავისუფლება სამოქალაქო სამართლის ერთ-ერთი უმთავრესი პრინციპია. ეს ზოგადი პრინციპი ვლინდება სამოქალაქო სამართლებრივი უფლებების თავისუფლად გამოყენების შესაძლებლობაში. სამოქალაქო ურთიერთობის ძირითადი მახასიათებელი სწორედ თავისუფლებაა, რომელიც მას სამართლის სხვა დარგებისგან გამოარჩევს.

ამავედროულად უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ სამოქალაქო სამართალში განმტკიცებული თავისუფლების პრინციპი არ არის უპირობო, უსაზღვრო და აბსოლუტური. ამ თავისუფლებას თან ახლავს გარკვეული ვალდებულებები და შეზღუდვის მექანიზმები. ზოგადად, სამოქალაქო სამართლისთვის დამახასიათებელია ამგვარი დაბალანსებული მიდგომა: ერთი მხრივ, იგი თავისუფლებას ანიჭებს სამოქალაქო ურთიერთობის მონაწილეებს, ხოლო, მეორე მხრივ, კონკრეტული ჩარჩოებისა და ვალდებულებების დაწესებით საზღვარს უდებს იმავე თავისუფლებას.

2.1. კეთილსინდისიერების პრინციპი¹²⁰

სამოქალაქო სამართლის უმთავრეს პრინციპთაგანია საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობაში განმტკიცებული კეთილსინდისიერების პრინციპი.¹²¹ სამოქალაქო ურთიერთობებს სწორედ მის მონაწილეთა კეთილსინდისიერების ვარაუდი უდევს საფუძვლად.¹²² კეთილსინდისიერების ვარაუდი

¹²⁰ ამ პრინციპზე ვრცელი მსჯელობა იხილეთ მე-4 თავის მე-3 ქვეთავში.

¹²¹ კეთილსინდისიერების პრინციპი სამოქალაქო სამართალში არაერთხელ იჩენს თავს, მაგალითად, კეთილსინდისიერი მფლობელი, კეთილსინდისიერი შემძენი და სხვ.

¹²² გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 242-ე პარაგრაფში გამოყენებული ტერმინი *Treu und Glauben* ქართულ კანონმდებლობაში დამკვიდრდა, როგორც „კეთილსინდისიერების პრინციპი“. გერმანული და ევროპული მონესრიგების შესახებ ვრცლად იხ. Stempel C., *Treu und Glauben im Unionsprivatrecht*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2016, 11-76.

გულისხმობს დაშვებას, რომ სამოქალაქო ურთიერთობის მონაწილეები კეთილსინდისიერნი არიან. რომ არა ეს ვარაუდი, ურთიერთობის თითოეული მონაწილე იფიქრებდა, რომ მის წინაშე არაკეთილსინდისიერი მხარეა და შესაბამისად მოიქცეოდა, შედეგად, სამოქალაქო ურთიერთობა ვერც წარმოიშობოდა. კეთილსინდისიერების პრინციპი (*bona fides*) რომის სამართლიდან იღებს დასაბამს¹²³ და დღეისათვის ერთ-ერთი ყველაზე აღიარებული დებულებაა¹²⁴.

2.2. მართლზომიერების პრინციპი

კეთილსინდისიერებასთან ერთად, სამოქალაქოსამართლებრივი უფლების სუბიექტს მოეთხოვება ამ უფლების მართლზომიერად გამოყენებაც. მართლზომიერების პრინციპი გულისხმობს უფლებით სარგებლობას კანონით დადგენილი ფარგლების შესაბამისად ისე, რომ ზიანი არ მიაღგეს სხვას.¹²⁵ მაგალითად, როდესაც პირი სარგებლობს საკუთრების უფლებით, მან უნდა ისარგებლოს ისე, რომ საფრთხე არ შეუქმნას ან არ დააზიანოს სხვისი კანონიერი ინტერესი და არ შეენიანაღმდეგოს მართლწესრიგის ზოგად მოთხოვნებს. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტების თანახმად, მართლზომიერია ისეთი სარგებლობა, რომელიც ზიანს არ აყენებს სხვა პირს და მიზნად ისახავს „უფლების განხორციელების აუცილებლობით ნაკარნახევი ინტერესების დაცვას“.¹²⁶

ამრიგად, ზოგადი პრინციპი, რომ უფლებით სარგებლობის თავისუფლება მთავრდება იქ, სადაც იწყება სხვისი კანონიერი ინტერესი, მართლზომიერების ცნებაშიც ვლინდება.

2.3. უფლების ბოროტად გამოყენების დაუშვებლობა

კეთილსინდისიერებისა და მართლზომიერების პრინციპებს შეესაბამება მათი საწინააღმდეგო ქცევის – უფლების ბოროტად გამოყენების აკრძალვა. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი პირდაპირ კრძალავს უფლების გამოყენებას მხოლოდ იმ მიზნით, რომ ზიანი მიაღგეს სხვას.¹²⁷ გერმანულ სამოქალაქო სა-

¹²³ კეთილსინდისიერების პრინციპის ისტორიული საფუძვლების შესახებ ვრცლად იხ. ვაშაკიძე გ., კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით – აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, №1, 2007, 16-22.

¹²⁴ იოსელიანი ა., კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელმეკერულებო სამართალში (შედარებითსამართლებრივი გამოკვლევა), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოშვება, 2007, 16.

¹²⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 115-ე მუხლი.

¹²⁶ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 18 თებერვლის № ას-1535-1438-2012 განჩინება.

¹²⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 115-ე მუხლი.

მართალში იგივე პრინციპი ცნობილია შიკანას აკრძალვის სახელით.¹²⁸ აქ იგულისხმება ისეთი განზრახვი ქმედება, რომლის ერთადერთი მიზანი სხვისთვის ზიანის მიყენებაა.

გარდა ხსენებული ზოგადი აკრძალვისა, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი უფლების ბოროტად გამოყენებისაგან სხვათა თავისუფლებას იმპერატორული ნორმებითაც იცავს. იმავე მიზანს ემსახურება სამოქალაქო კოდექსის კონკრეტული მუხლები. მაგალითად, საკუთრების უფლების განმარტებისას კანონმდებელი პირდაპირ მიუთითებს, რომ მესაკუთრეს შეუძლია თავისუფლად ისარგებლოს საკუთრების უფლებით იმ შემთხვევაში, თუ ეს მოქმედება არ არის უფლების ბოროტად გამოყენება.¹²⁹

მაგალითი:

ნიკოლოზი, რომელიც კომპანიის დირექტორია, კომპანიის ძვირადღირებულ ქონებას იაფად ასხვისებს თავის ოჯახის წევრზე. მიუხედავად იმისა, რომ ნიკოლოზს, როგორც კომპანიის წარმომადგენელს, უფლება აქვს გაასხვისოს უძრავი ქონება, მას არ აქვს უფლება ქონების გასხვისებით ზიანი მიაყენოს კომპანიას და ეს უფლება ბოროტად გამოიყენოს.

უფლების ბოროტად გამოყენების დაუშვებლობის პრინციპი ისევე, როგორც კეთილსინდისიერებისა და მართლზომიერების პრინციპები, სამოქალაქო სამართლის ზოგადი კატეგორიების რიცხვს მიეკუთვნება. მეორე მხრივ, ზოგადი ხასიათი ხსენებულ პრინციპებს ხელს არ უშლის იმაში, რომ კონკრეტული ვითარებისას ამოქმედდნენ და კონკრეტული სამართლებრივი შედეგები გამოიწვიონ.

3. უფლების სახეები სამოქალაქო სამართალში

უფლების ცნება სამოქალაქო სამართლის ძირითადი კატეგორიების რიცხვს მიეკუთვნება. ამ სფეროში კლასიფიკაცია და სისტემატიზაცია გარდაუვალია. მისი ფართო მნიშვნელობიდან და ხშირი გამოყენებიდან გამომდინარე, უფლებას რამდენიმე სახეობად ყოფენ:

3.1. სუბიექტური და ობიექტური უფლება

ხანგრძლივი თეორიული დისკუსიების შემდეგ, გერმანულ სამოქალაქო სამართალში ჩამოყალიბდა უფლების ორგვარი მნიშვნელობა – სუბიექტური და ობიექტური: სუბიექტური უფლება გულისხმობს კონკრეტული პირის მიმართ კონკრეტულ სამოქალაქო ურთიერთობაში წარმოშობილ კონკრეტულ უფლებას

¹²⁸ „შიკანას აკრძალვა“ (Schikaneverbot) მოცემულია გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 226-ე პარაგრაფში, რომლის ზუსტი ასლიც არის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 115-ე მუხლი.

¹²⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 170-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

(მაგალითად, „მე უფლება მაქვს, რომ შენგან მოვითხოვო ზიანის ანაზღაურება“), ხოლო ობიექტური გაგება მიემართება ზოგადად სამართალსა და სამართლებრივ სისტემას¹³⁰ (მაგალითად, „სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, ეს გარიგება ბათილია“).¹³¹

ამგვარი კლასიფიკაციის ქართულ სამართალში გადმოტანის შესახებ განსხვავებული მოსაზრებები არსებობს.¹³² ეს გამოიწვია კარგად წარმოაჩენს სუბიექტური უფლების არსსა და მნიშვნელობას, მის განსხვავებას ობიექტური სამართლის სფეროსგან. მეორე მხრივ, არსებობს მნიშვნელოვანი ენისმიერი და შინაარსისმიერი განსხვავება: ქართულად „სუბიექტური უფლება“ გულისხმობს, ზოგადად, უფლებას, ხოლო ობიექტური – სამართალს.¹³³

3.2. სრული და ფარდობითი (აბსოლუტური და რელატიური) უფლება

სამოქალაქო სამართალში არსებობს ისეთი უფლება, რომელიც მიემართება არა რომელიმე კონკრეტულ პირს, არამედ – აბსოლუტურად ყველას. ამგვარი უფლება მოქმედებს ნებისმიერი პირის მიმართ, ვინც შეიძლება ხელყოს იგი. მაგალითად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი განამტკიცებს საკუთრების უფლებას, რომლის მიხედვითაც, მესაკუთრეს შეუძლია, თავისუფლად ფლობდეს ქონებას ან ნივთს და თავისუფლადვე სარგებლობდეს მისით.¹³⁴ საკუთრების უფლების ამგვარი შინაარსიდან გამომდინარეობს, რომ მესაკუთრის ქონების ხელყოფისგან თავი უნდა შეიკავოს არა ერთმა, ან რამდენიმე კონკრეტულმა პირმა, არამედ – აბსოლუტურად ყველამ. ამგვარ უფლებას სრული ანუ აბსოლუტური უფლება ეწოდება.¹³⁵

მეორე მხრივ, არსებობს უფრო კონკრეტული ხასიათის უფლება, რომელიც განსაზღვრულ პირს ან პირებს მიემართება. ამგვარი უფლების მიმართულება დაკონკრეტებულია და მისი ობიექტი ან ობიექტთა წრე წინასწარ ზუსტად გა-

¹³⁰ საგულისხმოა, რომ გერმანულ ენაში (ისევე, როგორც, მაგალითად, ფრანგულ, იტალიურ, ესპანურ, რუსულ და სხვა ენებში) „უფლებასა“ და „სამართალს“ ერთი და იგივე შესატყვისი აქვს – *das Recht*.

¹³¹ გერმანულ სამართალში სუბიექტური უფლების გაგებისა და ობიექტური სფეროსგან მისი გამოიჯენის შესახებ ვრცლად იხ. Schwab D., Löhnig M., *Einführung in das Zivilrecht: einschließlich BGB – Allgemeiner Teil*, Heidelberg, 2007, 83.

¹³² იხ. კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 76-77; აგრეთვე, ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი: სახელმძღვანელო, თბილისი, 2011, 98.

¹³³ გერმანულ ენაში „subjektives Recht“ ნიშნავს სუბიექტურ უფლებას, ხოლო „objektives Recht“ ნიშნავს ობიექტურ სამართალს.

¹³⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 170-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

¹³⁵ ლათინური სიტყვა „აბსოლუტური“ ქართულად ითარგმნება, როგორც „სრული“, ხოლო „რელატიური“ ითარგმნება, როგორც „ფარდობითი“. სასურველია, რომ კლასიფიკაციის გამოვიყენოთ ან ლათინური ტერმინოლოგია, ან ქართული, ან ორივე მათგანი პარალელურად (და არა მათი ეკლექტური სიმბიოზი).

ნსაზღვრულია. მაგალითად, საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობა კრედიტორს აკისრებს იმ ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებას, რომელიც მოვალეს შესრულებული ვალდებულების მიღების ვადის ბრალეული გადაცილების გამო მიადგა.¹³⁶

მაგალითი:

ლადომ თანხა ასესხა გიორგის. სესხის ხელშეკრულებით გათვალისწინებულია, რომ თუ გიორგი სესხს დათქმულ დღეს არ დააბრუნებს, მაშინ მას დაეკისრება პირგასამტეხლო სესხის მთლიანი თანხის 0.01%-ის ოდენობით ყოველ ვადაგადაცილებულ დღეზე. ლადოს უფლება, გიორგისგან მიიღოს პირგასამტეხლო, არის რელატიური უფლება, რადგან განსაზღვრულია ის პირი, ვის მიმართაც ლადოს აქვს მოთხოვნა.

ამრიგად, წინასწარ ცნობილია, რომ მოვალის უფლება მიემართება არა აბსოლუტურად ყველას, არამედ კონკრეტულად ვადის გადამცილებელ კრედიტორს. როდესაც უფლება კონკრეტულად არის განსაზღვრული და მიემართება კონკრეტულ პირ(ებ)ს – ამგვარ უფლებას ფარდობითი ანუ რელატიური უფლება ეწოდება.

პრაქტიკაში მნიშვნელოვანია იმის განსაზღვრა, თუ ვის მიემართება ესა თუ ის უფლება: კონკრეტულ პირს თუ განუსაზღვრელად ყველას.¹³⁷ სამოქალაქო სამართლის პროცესშიც უფლების აბსოლუტურობა თუ რელატიურობა კონკრეტულ, მნიშვნელოვნად განსხვავებულ შედეგებს იწვევს. ამიტომაც წარმოდგენილ კლასიფიკაციას არა მხოლოდ თეორიული, არამედ პრაქტიკული მნიშვნელობაც აქვს.

სრული ანუ აბსოლუტური უფლებების კატეგორია აერთიანებს არაერთ ცალკეულ ქვეკატეგორიას,¹³⁸ რომლებიც სამოქალაქო კოდექსის სხვადასხვა ნაწილშია გაბნეული. თავის მხრივ, ფარდობითი ანუ რელატიური უფლებების სფეროც რამდენიმე მნიშვნელოვან ქვეკატეგორიად იყოფა.¹³⁹

4. უფლების ელემენტები სამოქალაქო სამართალში

უფლების ზოგადი ცნება მოიცავს იმ საყოველთაო შინაარსს, რაც სამართლის ყველა დარგისთვის საერთოა. თავის მხრივ, სამოქალაქო სამართლებრივი უფლება აერთიანებს ისეთ ელემენტებს, რომელთაც სამოქალაქო ურთიერთობებში კონკრეტული მნიშვნელობა და შინაარსი აქვთ.

¹³⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 391-ე მუხლი.

¹³⁷ აბსოლუტურ და რელატიურ უფლებებს შორის განსხვავების პრაქტიკული მნიშვნელობის შესახებ ვრცლად იხ. Below K.H., *Bürgerliches Recht Allgemeiner Teil*, Gabler Verlag, 1960, 18.

¹³⁸ მაგალითად, პიროვნული უფლებები, პირადი საოჯახო უფლებები და სხვ.

¹³⁹ მაგალითად, კონკრეტული მოთხოვნები, აღმჭურველი უფლებები და სხვ.

სამოქალაქო სამართალში ყველა უფლებას ჰყავს ამ უფლების მატარებელი პირი ანუ სუბიექტი. უფლება სუბიექტის გარეშე არ არსებობს. უფლების მატარებელი სუბიექტი შეიძლება იყოს ცალკეული ადამიანი (ფიზიკური პირი) ან ცალკეული ორგანიზაცია (იურიდიული პირი).¹⁴⁰ მათ უწოდებენ კერძო სამართლის სუბიექტებს. შეიძლება ისეც მოხდეს, რომ ერთ უფლებას რამდენიმე სუბიექტი ჰყავდეს. მაგალითად, ერთი კონკრეტული ნივთი შეიძლება ეკუთვნოდეს რამდენიმე თანამესაკუთრეს. ასეთ შემთხვევაში უფლება იყოფა, მაგრამ უფლების საგანი გაუყოფელი რჩება.¹⁴¹

მაშასადამე, სამოქალაქოსამართლებრივ უფლებას, გარდა მატარებელი სუბიექტისა, ასევე აქვს თავისი ობიექტი. ამგვარ ობიექტს შეიძლება ჰქონდეს ფინანსებში გამოხატული გარკვეული ღირებულება ან სხვაგვარი მნიშვნელობა. ზოგადად, სამართლებრივი სიკეთე შეიძლება იყოს ნივთიერი ანუ მატერიალური (რასაც თვალთ ვხედავთ, ხელით ვეხებით და ა.შ. მაგალითად, კონკრეტული ნივთები) ან აბსტრაქტული, არამატერიალური (რასაც გრძნობის ორგანოებით ვერ მივწვდებით, მაგალითად, ღირსება, პატივი, საავტორო უფლება და სხვა.). საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობის თანახმად, უფლების ობიექტი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ქონებრივი ან არაქონებრივი ღირებულების მატერიალური ან არამატერიალური სიკეთე.¹⁴²

ზოგადად, ყოველ უფლებას აქვს თავისი რაციონალური საფუძველი, ლოგიკური დასაბუთება და გონივრული ახსნა.¹⁴³ ამგვარი რაციონალურ-ლოგიკური მიზანი აქვთ სამოქალაქოსამართლებრივ უფლებებსაც და მათი ეს გონივრული საფუძველი პრაქტიკაში მათი გამოყენებისას ვლინდება.

5. უფლებათა შეძენა, განხორციელება და შეწყვეტა

ყოველი უფლება ექვემდებარება შეძენას, განხორციელებასა და შეწყვეტას. საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობა უფლებათა როგორც შეძენის, ასევე განხორციელებისა და შეწყვეტის რამდენიმე გზას ითვალისწინებს.

5.1. სამოქალაქოსამართლებრივ უფლებათა შეძენა

უფლებათა შეძენა სამოქალაქო სამართალში კონკრეტულ გარემოებებსა და წინაპირობებს უკავშირდება. ამდენად, წარმოშობის გარემოებათა მიხედვით, განსხვავებენ პირველად და ნაწარმოებ უფლებებს.

სამოქალაქოსამართლებრივი უფლება ზოგჯერ თავდაპირველად წარმოიშობა ხოლმე ისე, რომ მას საფუძვლად არ უდევს რაიმე სხვა გარიგება. მაგა-

¹⁴⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-9 მუხლის პირველი ნაწილი.

¹⁴¹ Below K.H., *Bürgerliches Recht Allgemeiner Teil*, Gabler Verlag, 1960, 16.

¹⁴² საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-7 მუხლი.

¹⁴³ სხვადასხვა შეხედულებათა მიხედვით, ამას ეწოდება „გონი“, „ლოგოსი“, „იდეა“ და სხვ.

ლითად, სამოქალაქო კანონმდებლობის მიხედვით, თუ მასალის გადამუშავების ანდა გადაკეთების შედეგად იქმნება ახალი მოძრავი ნივთი, მაშინ მწარმოებელი და მასალის მესაკუთრე ახალი ნივთის თანამესაკუთრენი ხდებიან.¹⁴⁴ ანალოგიურ შემთხვევას ითვალისწინებს აგრეთვე საქართველოს კანონმდებლობა საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ,¹⁴⁵ რომლის მიხედვითაც საავტორო უფლება ნაწარმოებზე წარმოიშობა ამ ნაწარმოების შექმნის მომენტიდან.¹⁴⁶ ამგვარ შემთხვევებში უფლება წარმოიშობა მის ობიექტთან ერთად. გარკვეულ მომენტამდე არც საგანი არსებობდა და, შესაბამისად, არც მასზე უფლება. სამოქალაქოსამართლებრივი უფლება თვით საგანთან ერთად წარმოიშვა, რასაც პირველად წარმოშობას უწოდებენ. შესაბამისად, ამგვარი უფლებაც პირველად უფლებად ითვლება.

განსხვავებულ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე, როდესაც უფლება სუბიექტზე წინამორბედი პირისგან გადადის. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არაერთ ასეთ შემთხვევას ითვალისწინებს მაშინ, როდესაც, მაგალითად, მყიდველი შეიძენს უფლებას ნასყიდობის ხელშეკრულების დადებისას.¹⁴⁷ ასეთ შემთხვევაში საკუთრების უფლება შეძენამდეც არსებობდა, შეძენის შედეგად კი იგი ერთი პირიდან მეორე პირზე გადავიდა. უფლების წარმოშობის ამგვარ გზას ნაწარმოებ წარმოშობას უწოდებენ, ხოლო ამგვარ უფლებას – ნაწარმოებ უფლებას.¹⁴⁸

თუმცა ამგვარ გადაცემას ყველა უფლება როდი ექვემდებარება. მართალია, სამოქალაქოსამართლებრივ უფლებათა უდიდესი ნაწილი გადაცემადი ხასიათისაა, ანუ გასხვისება-გადასვლას ექვემდებარება, მაგრამ არსებობენ ისეთი უფლებებიც, რომელთა გადაცემაც არ არის შესაძლებელი. გადაცემას არ ექვემდებარება, მაგალითად, პირადი არაქონებრივი უფლებები,¹⁴⁹ როგორიცაა სახელის უფლება¹⁵⁰ და სხვ. სამოქალაქოსამართლებრივ უფლებებს, რომელთა გადაცემა-გასხვისებაც დაშვებულია, გადაცემად უფლებებს უწოდებენ. მათ გვერდით, ერთგვარი გამონაკლისის სახით, არსებობენ გადაუტეხადი უფლებებიც.

¹⁴⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 195-ე მუხლი.

¹⁴⁵ ამჟამად საავტორო სამართალი ცალკე კანონით წესრიგდება, თუმცა, სამოქალაქო კოდექსის თავდაპირველი ვერსიის მიხედვით, ინტელექტუალური საკუთრების სამართალი, საავტორო კანონმდებლობის ჩათვლით, სამოქალაქო კოდექსის მეოთხე წიგნში იყო ასახული.

¹⁴⁶ „საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-9 მუხლის პირველი პუნქტი.

¹⁴⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 477-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

¹⁴⁸ დერივაციული წარმოშობის ცნება გამოიყენება საავტორო სამართალშიც, როდესაც გადამუშავებულ ნაწარმოებს ზოგჯერ დერივაციულ ნაწარმოებსაც უწოდებენ ხოლმე. იხ. United States Copyright Act of 1976, 17 U.S.C. Section 101.

¹⁴⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლით გათვალისწინებულ უფლებებს იურიდიულ ლიტერატურაში „პიროვნულ უფლებებსაც“ უწოდებენ ხოლმე. იხ. კერესელაძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 131.

¹⁵⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის პირველი ნაწილი.

5.2. სამოქალაქო სამართლებრივ უფლებათა განხორციელება

სამოქალაქო სამართლებრივ უფლებათა განხორციელებისას ამ უფლებების მატარებელი სუბიექტები სარგებლობენ თავისუფლებით. მათ შეუძლიათ, ხსენებული უფლებები განახორციელონ თავისუფლად, დამოუკიდებლად, საკუთარი ნება-სურვილის მიხედვით. ამავე დროს ისიც გასათვალისწინებელია, რომ ხსენებული თავისუფლება სამოქალაქო სამართალში არ არის უსაზღვრო და აბსოლუტური.¹⁵¹ პრინციპს, რომელიც უფლების თავისუფლად განხორციელების შესაძლებლობას იძლევა, თან ახლავს ამ თავისუფლებისთვის ზღვრის დამდები არაერთი ვალდებულება, რაც მინიჭებული თავისუფლების ბოროტად გამოყენებას გამორიცხავს.

5.3. სამოქალაქო სამართლებრივ უფლებათა შეწყვეტა

სამოქალაქო სამართალში ყოველი უფლება, მისი წარმოშობა-გადაცემისა და განხორციელების გარდა, შეიძლება შეწყდეს. უფლებამ რომ იარსებოს, უნდა არსებობდეს ამ უფლების მატარებელი სუბიექტიც. შესაბამისად, უფლების შეწყვეტის გავრცელებული ფორმაა აღნიშნული უფლების მატარებელი პირის გარდაცვალება (იურიდიული პირის შემთხვევაში – საწარმოს ლიკვიდაცია). თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ უფლების მატარებელი პირის გარდაცვალება ყოველთვის როდი იწვევს ამ უფლების შეწყვეტას. სამოქალაქო კანონმდებლობა ასევე ითვალისწინებს უფლებამონაცვლეობის რეჟიმსაც, რაც იმას ნიშნავს, რომ უფლების თავდაპირველი მატარებლის გარდაცვალების შემთხვევაში ეს უფლება გადაეცემა სხვა პირს.

უფლება შეიძლება შეწყდეს სხვაგვარადაც: გარიგების ან კანონის საფუძველზე. როდესაც, მაგალითად, უფლების მატარებელი სუბიექტი უარს ამბობს ამ უფლებაზე,¹⁵² ეს არის გარიგების გზით უფლების შეწყვეტა. ხშირად ისეც ხდება, რომ გარიგების მხარეები გარიგებით განსაზღვრულ მიზანს მიაღწევენ (მაგალითად, სამუშაოს შესრულება), ასეთ დროს საქმე გვაქვს უფლების შეწყვეტასთან კანონის საფუძველზე.

6. სამოქალაქო სამართლებრივ უფლებათა დამოუკიდებლობა პოლიტიკური უფლებებისაგან

უფლების ცნება სამართლის სხვა დარგებშიც არსებობს და თითოეული ამ დარგისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები ახასიათებს. მაგალითად, საკონსტიტუციო სამართალში უფლებას უფრო პოლიტიკური და სოციალური და-

¹⁵¹ ამგვარი დაბალანსებული მიდგომა სამოქალაქო კანონმდებლობას ახასიათებს. მაგალითად, ხელშეკრულების თავისუფლების მომწესრიგებელ ნორმას თან ახლავს ამ თავისუფლების შემზღუდველი ნორმები. იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 319-ე მუხლი.

¹⁵² საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 190-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

ტვირთვა აქვს.¹⁵³ სამოქალაქო სამართალი შედარებით აპოლიტიკური სფეროა და სამოქალაქო კოდექსშიც პირდაპირ არის გაცხადებული, რომ სამოქალაქო უფლებათა განხორციელება არ არის დამოკიდებული კონსტიტუციით განსაზღვრულ პოლიტიკურ უფლებებზე.¹⁵⁴ მართალია, სამოქალაქოსამართლებრივ უფლებათა ნაწილი კონსტიტუციაშიც გვხვდება,¹⁵⁵ მაგრამ აქ მათ უფრო საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ელფერი აქვთ მიცემული.

აქვე, აღსანიშნავია, რომ ერთიმეორისგან განსხვავდება „სამოქალაქო უფლებისა“ და „სამოქალაქოსამართლებრივი უფლების“ ცნება. სამოქალაქო უფლება (civil right), ზოგადად, მოქალაქისთვის მინიჭებულ უფლებას გულისხმობს და, ძირითადად, კონსტიტუციურსამართლებრივი მნიშვნელობით გამოიყენება.¹⁵⁶ სამოქალაქო უფლების ცნებას ხშირად უკავშირებენ მოქალაქის უფლებებსაც.¹⁵⁷ სამოქალაქოსამართლებრივი უფლება კი ამ მხრივ ნეიტრალურია. მაგალითად, საპარლამენტო არჩევნებში მონაწილეობისთვის პირს მოეთხოვება, რომ იყოს საქართველოს მოქალაქე მაშინ, როცა ნასყიდობის ხელშეკრულების დასადებად მსგავსი რამ არ არის საჭირო. სამოქალაქო ურთიერთობაში მონაწილეობა, როგორც წესი, ყველა პირს შეუძლია, მოქალაქეობისა თუ სხვა პოლიტიკური სტატუსის მიუხედავად. სწორედ აქ ვლინდება კერძო სამართლისთვის ესოდენ დამახასიათებელი თანასწორობის პრინციპი, რაც სამოქალაქო სამართალში თანასწორ სანყისებზე დამყარებულ, პორიზონტალურ ურთიერთობებს განაპირობებს მაშინ, როცა საჯაროსამართლებრივი ურთიერთობები სუბორდინაციული და ვერტიკალურია.

საჯარო და კერძო სამართლის სფეროები ერთიმეორისგან თვალსაჩინოდ არის გამიჯნული. პოლიტიკური უფლებების საკითხს საჯარო სამართალი აწესრიგებს, ხოლო სამოქალაქოსამართლებრივ უფლებებს – კერძო სამართალი. შესაბამისად, ამ უფლებებს შორის განსხვავება ისეთივეა, როგორიც საჯარო და კერძო სამართლის სფეროებს შორის.

7. თვითგასამართლებისა და თვითგასწორების დაუშვებლობა

სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციისა და სამართლებრივი სისტემის შექმნით ადამიანები შეთანხმდნენ იმაზე, რომ მართლმსაჯულებასა და ძალის გამოყენებაზე უარს იტყოდნენ და საამისო მონოპოლიას მათ მიერვე შექმნილ სახელმწი-

¹⁵³ საქართველოს კონსტიტუციის მე-2 თავით გათვალისწინებულ ადამიანის ძირითად უფლებათა უდიდესი ნაწილი სოციალური და პოლიტიკური ხასიათისაა.

¹⁵⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-10 მუხლის პირველი ნაწილი.

¹⁵⁵ მაგალითად, საკუთრების უფლება, პიროვნული უფლებები და სხვ.

¹⁵⁶ Merriam-Webster's Dictionary of Law, The Legal Terms You Need Today, Merriam-Webster, Inc., Springfield, Massachusetts, 1996, 79.

¹⁵⁷ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის 21 თებერვლის კონსტიტუციაში ამგვარ უფლებათა მომწესრიგებელ მე-3 თავს ერქვა „მოქალაქის უფლებანი“.

ფოს გადასცემდნენ. ამრიგად, ადამიანურმა ცივილიზაციამ პროგრესული ნაბიჯი გადადგა, როდესაც უარი თქვა სამართლიანობის თვითნებურ აღდგენაზე და შესაბამისი უფლებამოსილება (შესაბამის ვალდებულებასთან ერთად) სახელმწიფოს გადააბარა. წარსულს ჩაბარდა ის დრო, როდესაც უფლებადარღვეული პირი თვითონ, საკუთარი ძალებით ცდილობდა სამართლიანობის აღდგენას და მისი წარმატება ამ გზაზე მისივე ძალების პირდაპირპროპორციული იყო: ვისაც საამისო ძალები არ ჰყოფნიდა, ის უსამართლობის მსხვერპლი ხდებოდა, ხოლო ვისაც ამ მხრივ ჭარბი რესურსები გააჩნდა – ის თვითონ ჩადიოდა უსამართლობას. ამიტომაც სახელმწიფოსა და სამართლებრივ სისტემას, უპირველეს ყოვლისა, სწორედ სამართლისა და მართლმსაჯულების განხორციელება დაევა – საჭიროების შემთხვევაში ლეგიტიმური ძალის გამოყენების საშუალებითაც.

ზოგიერთი სამართლებრივი სისტემა ცნობდა თვითგასწორების შესაძლებლობას, რაც იმ შემთხვევაში დაიშვებოდა, თუ სახელმწიფოსა და სამართალდამცავ სისტემებს არ შეეძლოთ მოცემულ დროს სამართლიანობის აღდგენა, ეს კი სახელმწიფოებრივი ორგანიზაციის სისუსტის ნიშანი იყო. თვითგასწორება ნიშნავს დაზარალებულის მიერ საკუთარი ძალებით სამაგიეროს მიზღვას. ანალოგიური შინაარსი აქვს თვითგასამართლებასაც: აქაც დაზარალებულის მიერ საკუთარი ძალებით სამართლიანობის აღდგენა იგულისხმება. სახელმწიფოსა და მართლმსაჯულების გაძლიერებასთან ერთად თვითგასწორებისა და თვითგასამართლების შემთხვევებმაც იკლო.

მიუხედავად ზემოთქმულისა, დღევანდელი სამართლებრივი სისტემები, გამონაკლისის სახით, მაინც ცნობენ აუცილებელი მოგერიების, უკიდურესი აუცილებლობისა და თვითდახმარების შესაძლებლობებს. თითოეულ კონკრეტულ შემთხვევაში გამამართლებელ გარემოებად ითვლება ის მდგომარეობა, რაც უკიდურესი ზომების მიღების აუცილებლობას წარმოშობს და ამართლებს.¹⁵⁸ აქ ხსენებული კატეგორიების სამოქალაქო სამართლებრივი გაგება და პრაქტიკა განსხვავდება სისხლის სამართლებრივისგან.

7.1. აუცილებელი მოგერიება

საქართველოს სამოქალაქო კანონმდებლობა აუცილებელ მოგერიებად თვლის ისეთ თავდაცვას, რომელიც აუცილებელია საკუთარ თავზე ან სხვებზე რეალური მართლსაწინააღმდეგო თავდასხმის მოსაგერიებლად.¹⁵⁹ აუცილებელი მოგერიება შესაძლოა მიმართული იყოს არა მხოლოდ საკუთარი, არამედ სხვისი სამართლებრივი ინტერესის დასაცავადაც. ამრიგად, მას ალტრუისტული ხასიათიც შეიძლება ჰქონდეს. აუცილებელ მოგერიებას აქვს კონკრეტული ნი-

¹⁵⁸ გერმანული იდეალიზმის ფილოსოფიაში ამგვარი მოქმედების გამართლებას ლოგიკური დასაბუთებაც აქვს. იხ. Perdomo-Torres J. F., Die Duldungspflicht im rechtfertigenden Notstand, Nomos, 2011, 19-25.

¹⁵⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 116-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

ნაპირობები: უნდა არსებობდეს თავდასხმა, რომელიც საფრთხეს უქმნის სამართლებრივ სიკეთეს¹⁶⁰; თავდასხმა უნდა იყოს მართლსაწინააღმდეგო; რომელიც მიემართება უფლებამოსილ პირს ან/და მესამე პირს; თავდაცვითი მოქმედება აუცილებელი უნდა იყოს თავდასხმის მოსაგერიებლად.

რაც შეეხება დამატებით წინაპირობებს: თავდასხმა უნდა იყოს ნამდვილი და არა მოჩვენებითი. საგულისხმოა, რომ ნამდვილობისა და მოჩვენებითობის კრიტერიუმად აქ, ობიექტურ გარემოებებთან ერთად, სუბიექტური აღქმაც შეიძლება მივიჩნიოთ: როდესაც, მაგალითად, თავდასხმა სინამდვილეში მოჩვენებითი იყო, მაგრამ პირს შეეძლო, აღექვა ნამდვილ თავდასხმად (მაგალითად, თავდასხმა სათამაშო იარაღით, რომელიც ნამდვილს ჰგავს). აქვე გასათვალისწინებელია თანაზომიერების პრინციპი: აუცილებელი მოგერიების ფარგლებში მიღებული ზომები თავდასხმის პროპორციული უნდა იყოს და მის მასშტაბებს შეესაბამებოდეს.

7.2. უკიდურესი აუცილებლობა

განსხვავებით აუცილებელი მოგერიებისგან, უკიდურესი აუცილებლობა ის შემთხვევაა, როდესაც მიყენებული ზიანი უნდა ანაზღაუროს ზიანის მიმყენებელმა, აქ გამოწვეულია ისეთი შემთხვევა, როდესაც ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება ეკისრება იმ პირს, ვის სასარგებლოდაც მოქმედებდა ზიანის მიმყენებელი.¹⁶¹ ამრიგად, უკიდურესი აუცილებლობისას პირს აქვს უფლება, ზიანი მიაყენოს მესამე პირის სიკეთეს, თუმცა ეს უფლება არ ათავისუფლებს ზიანის მიმყენებელს ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებისგან. მაგალითად, თუ ავტომობილის მძღოლი, ავტოავარიის თავიდან აცილების მიზნით, შეეჯახება და დააზიანებს ქუჩის მიმდებარე მალაზიის ვიტრინას, ამ შემთხვევაში ზიანი უნდა ანაზღაურდეს, მიუხედავად იმისა, რომ მიყენებული ზიანი აცდენილ ზიანზე ნაკლებ მნიშვნელოვანია.

აუცილებელი მოგერიებისა და უკიდურესი აუცილებლობის შედეგებს შორის ამგვარ განსხვავებას განაპირობებს მათ წინაპირობებს შორის სხვაობა: აუცილებელი მოგერიების დროს საფრთხეს ქმნის პირის მართლსაწინააღმდეგო (როგორც წესი – განზრახი) მოქმედება და ეს საფრთხე უნდა განეიტრალებდეს მაშინ, როდესაც უკიდურესი აუცილებლობის მდგომარეობას იწვევს არა მიზანმიმართული მოქმედება, არამედ ნივთიდან თუ სხვა ქონებრივი ობიექტიდან მომდინარე საფრთხე, პირის განზრახვის გარეშე. მაგალითად, დაკეტილ სახლში მოძველებული ელექტროგაყვანილობისგან შეიძლება გაჩნდეს ხანძარი, ხოლო ხანძრისგან სახლის გადარჩენისას შეიძლება დაზიანდეს მეზობლის ღობე.

¹⁶⁰ სამართლებრივი სიკეთის მიმართ შექმნილი საფრთხის შესახებ ვრცლად იხ. Pawlik, M., Der rechtfertigende Notstand: Zugleich ein Beitrag zum Problem strafrechtlicher Solidaritätspflichten, De Gruyter, 2002, 150-178.

¹⁶¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 117-ე მუხლი.

ამრიგად, უკიდურესი აუცილებლობისას მიყენებული ზიანი უნდა ანაზღაურდეს. რაც შეეხება ზიანის ანაზღაურებაზე პასუხისმგებელ პირს – ეს შეიძლება იყოს ზიანის მიმყენებელი, ან და ის მესამე პირი, ვისი ინტერესებისთვისაც მოქმედებდა ზიანის მიმყენებელი.

7.3. თვითდახმარება

თვითდახმარება გულისხმობს ისეთ შემთხვევას, როდესაც სამართალდამცავი ორგანოების დახმარება იგვიანებს და არსებობს საფრთხე, რომ სწრაფი ჩარევის გარეშე უფლება ვერ განხორციელდება, ან მისი განხორციელება არსებითად გართულდება. ასეთ დროს დასაშვებია ნივთის წართმევა, განადგურება, დაზიანება და, ამავე მიზნით, მიმალვის მოსურნე ვალდებული პირის შეპყრობა.¹⁶² აღნიშნული ვარიანტია საკმაოდ ახლოს დგას თვითგასწორებისა და თვითგასამართლების ცნებასთან, თუმცა ეს ის შემთხვევაა, როდესაც ამგვარ „თვითნებობას“ კანონი დასაშვებად მიიჩნევს, რადგან საქმე ეხება მნიშვნელოვანი სამართლებრივი სიკეთის გადარჩენას.

საგულისხმოა, რომ თვითდახმარებისას მიღებული ზომების პროპორციულობა საფრთხესთან მიმართებით არ მონმდება, განსხვავებით აუცილებელი მოგერიებისგან, სადაც პროპორციულობა ქმედების მართლზომიერების უმთავრესი ნიშანია.¹⁶³ თავის მხრივ, თვითდახმარებაც არ უნდა გასცდეს აუცილებლობის ფარგლებს: მაგალითად, ნივთის წართმევისა თუ ვალდებული პირის შეპყრობის შემთხვევაში, უნდა არსებობდეს რეალური საფრთხე, რომ პირი მიიმალება, მისი დაკავება უნდა იყოს ხანმოკლე და მიზნად ისახავდეს მხოლოდ მისი ვინაობის დადგენას.¹⁶⁴

თვითდახმარებას მართლზომიერია იმ შემთხვევაში, თუ უფლება უამისოდ ვერ განხორციელდება, ან და მისი განხორციელება არსებითად გართულდება. ამრიგად, თვითდახმარებას აქვს თავისი ნიშანია და ფარგლები. მაგალითად, სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, მომხმარებელთან შეუთანხმებლად მისი საბანკო ანგარიშიდან თანხის „ჩამოჭრა“ მიჩნეულია თვითდახმარების ფარგლების გადაცილებად.¹⁶⁵

აუცილებელი მოგერიების, უკიდურესი აუცილებლობისა და თვითდახმარების შემთხვევები ის გამონაკლისებია, როდესაც სამოქალაქო სამართალი უშვებს სამართლიანობის საკუთარი ძალებით აღდგენის შესაძლებლობას. საგულისხმოა, რომ კანონმდებლობა იქვე აწესებს კონკრეტულ შეზღუდვებსა და საზღვრებს, რომელთა გათვალისწინებითაც უნდა განისაზღვროს კონკრეტულ შემთხვევებში ქმედების მართლზომიერება.

¹⁶² იქვე, 118-ე მუხლი.

¹⁶³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტუიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 687-690.

¹⁶⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 119-ე მუხლი.

¹⁶⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2003 წლის 12 ნოემბრის №ას-159-867-03 განჩინება.

8. უფლების ადგილი სამოქალაქო სამართალში

უფლების ცნებას და მასთან დაკავშირებულ სამართლებრივ კონსტრუქციებს მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს სამოქალაქო სამართალში. აღნიშნული უფლების მოქმედების არეალი აქ შემოსაზღვრულია სამოქალაქო ურთიერთობით. ამიტომაც მნიშვნელოვანია სამოქალაქოსამართლებრივი უფლების გამიჯვნა სხვა სახის უფლებებისგან, რომელთა ცნება და შინაარსიც სამართლის სხვადასხვა დარგებს უკავშირდება და მათგან გამომდინარეობს. ამრიგად, სამოქალაქოსამართლებრივი უფლება განსხვავდება, მაგალითად, კონსტიტუციურსამართლებრივი და სისხლისსამართლებრივი უფლებებისგან – სწორედ მისი სამოქალაქოსამართლებრივი ხასიათითა და შინაარსით. უფლება სამოქალაქო სამართალში დაკავშირებულია ისეთ მნიშვნელოვან ცნებებთან, როგორებიცაა სამოქალაქო სამართლის ობიექტი და სუბიექტი, უფლების შეძენასთან, განხორციელებასა და შეწყვეტასთან დაკავშირებული სამართლებრივი პროცესები, რომლებზეც შემდგომში არაერთხელ იქნება საუბარი კერძო სამართლის ძირითად კატეგორიითა განსაზღვრისას.

თავი V. სამოქალაქო სამართლის ობიექტები

1. ობიექტის ცნება და დანიშნულება

სამოქალაქო სამართალში

სამოქალაქო სამართლით მოწესრიგებული სამართალურთიერთობების უმეტესობა ქონებრივი ხასიათისაა¹⁶⁶ და სამოქალაქო ბრუნვის ნაწილია. სამოქალაქო ბრუნვა ყოველდღიურად განხორციელებული იურიდიული ფაქტების (ხდომილებების), ფიზიკურ და იურიდიულ პირთა მიერ დადებული გარიგების და სხვადასხვა შეთანხმების პრაქტიკაში განხორციელების ერთობლიობაა. სამოქალაქო ბრუნვა გულისხმობს: ქონების გადასვლას როგორც სასყიდლით (მაგალითად, ნასყიდობა), ისე უსასყიდლოდ (მაგალითად, ჩუქება), როგორც საკუთრებაში ან სარგებლობაში, ისე დროებით მფლობელობაში (მაგალითად, შესანახად). სამოქალაქო ბრუნვისთვის დამახასიათებელია მონაწილეთა სამართლებრივი თანასწორუფლებიანობა და ქონების ბრუნვაუნარიანობა¹⁶⁷.

სამოქალაქო ბრუნვა არ არსებობს სამოქალაქო ბრუნვის ობიექტის გარეშე. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-7 მუხლის თანახმად, კერძო სამართლის ობიექტი არის ქონებრივი ან არაქონებრივი ღირებულების მატერიალური და არამატერიალური სიკეთე, რომელიც კანონით დადგენილი წესით ბრუნვიდან არ არის ამოღებული. მაგალითად, უკანონო ნაგებობაზე კანონით გათვალისწინებული წესით არ შეიძლება დადგინდეს არც საკუთრება და შესაბამისად, არც მფლობელობა¹⁶⁸, არც უკანონო მშენებლობის შედეგად შექმნილი ქონება, სამართალდარღვევის ჩადენის საგანი (მაგალითად, უაქციზო საქონელი¹⁶⁹ ანდა სხვა ბრუნვიდან ამოღებული ნებისმიერი საგანი) არ იყიდება და მასზე არ იდება ესა თუ ის ქონებრივი გარიგება¹⁷⁰.

მაგალითი:

ანამ პრესის საშუალებით შეიტყო, რომ თბილისის ერთ-ერთ გარეუბანში იყიდებოდა მიწის ნაკვეთი ზედ არსებული დაუსრულებელი შენობა-ნა-

¹⁶⁶ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2011.

¹⁶⁷ ბრუნვაუნარიანობა გულისხმობს ამა თუ იმ ქონების ეკონომიკური დანიშნულებით გამოყენებას, მაგალითად, ყიდვა-გაყიდვა, გაცემა, ჩუქება და ა.შ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკის თანახმად, საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, ფული განიხილება, ყველაზე ბრუნვაუნარიან საგნად, რომლის ფლობაც უპირობოდ იძლევა შემოსავლის მიღების პრეზუმფციას (იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 22 აპრილის №ას-91-2021 გადაწყვეტილება).

¹⁶⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2003 წლის 18 ნოემბრის №ას-515-1171-03 გადაწყვეტილება.

¹⁶⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 9 ივლისის №ბს-238(კ-19) გადაწყვეტილება.

¹⁷⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 13 მარტის №ას-1373-2019 გადაწყვეტილება.

გეობოით. ანამ განცხადებაში მითითებულ ტელეფონის ნომერზე დარეკვის შედეგად დაადგინა, რომ უძრავი ქონების ფასი ერთობლიობაში 10000 აშშ დოლარია, თუმცა საჯარო რეესტრის ეროვნულ სააგენტოში მინის ნაკვეთზე შენობა რეგისტრირებული არ არის, ვინაიდან აშენებულია შესაბამისი ნებართვის გარეშე და ამ ეტაპისთვის მიიჩნევა უკანონო მშენებლობად, რის გამოც დაჯარიმებულია მესაკუთრე, ხოლო შენობა ექვემდებარება დემონტაჟს.

მოცემული მაგალითის მიხედვით, მინის ნაკვეთი კერძო სამართლის ობიექტია, რომელზეც თავისუფლად შეიძლება დაიდოს ნასყიდობის ხელშეკრულება, რასაც ვერ ვიტყვით დაუსრულებელ შენობა-ნაგებობაზე, რომელიც უკანონოდაა აშენებული და ექვემდებარება დემონტაჟს, რის გამოც, არ არის კერძო სამართლის ობიექტი და ვერ მოექცევა სამოქალაქო ბრუნვაში. შესაბამისად, სურვილის შემთხვევაში, ანას შეეძლება შეიძინოს მხოლოდ მინის ნაკვეთი.

სამოქალაქო ბრუნვიდან ამოღებულ საქონელს/ობიექტს შეეხება შემდეგი მაგალითიც: სსიპ შემოსავლების სამსახურის საბაჟო დეპარტამენტის უფლებამოსილმა თანამშრომელმა შეადგინა საგადასახადო სამართალდარღვევის ოქმი, რომლის თანახმად, მიმდინარე წლის 17 იანვარს სომხეთის რესპუბლიკიდან სასაზღვრო გამშვები პუნქტის გავლით საქართველოში შემოვიდა სატვირთო-სამგზავრო ავტომობილი FORD TRANSIT, რომელსაც მართავდა საქართველოს მოქალაქე და რომელმაც ინტერვიუებისას განაცხადა, რომ არაფერი ჰქონდა დასადეკლარირებელი. ავტომანქანის დათვალიერებისას სალონის უკანა მხარეს აღმოჩნდა დამალული უაქციზო სიგარეტი, ჯამში 53 კოლოფი. მოქალაქეს სანქციის სახით შეეფარდა ჯარიმა 1000 ლარის ოდენობით, ასევე, საქონლის ჩამორთმევა. კერძოდ, წინამდებარე შემთხვევაში, უაქციზო სიგარეტი სამოქალაქო ბრუნვიდან ამოღებულ ნივთებად მიიჩნევა.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-7 მუხლი კერძო სამართლის ობიექტის ლეგალურ დეფინიციას არ განსაზღვრავს. ეს ნორმა ზოგადი შინაარსისაა, ხოლო ქონებრივი ობიექტების ცალკეული სახეები და სამოქალაქო ბრუნვაში მათი მონაწილეობის პირობები განმტკიცებულია სანივით სამართალში¹⁷¹. შესაბამისად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-7 მუხლი ყოველთვის უნდა განიხილებოდეს ამავე კოდექსის 147-ე მუხლთან კავშირში, ვინაიდან მე-7 მუხლის „ობიექტი“ და 147-ე მუხლის „ქონება“ იდენტური ცნებებია¹⁷². უფრო კონკრეტულად კი, ობიექტის ფარგლებში მოიაზრება ყველა ის მატერიალური სიკეთე, რაც, როგორც ზემოთ აღინიშნა, სამოქალაქო ბრუნვიდან არ არის ამოღებული, ხოლო 147-ე მუხლი ზოგად ცნებას უფრო აკონკრეტებს და ობიექტად

¹⁷¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტუიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 40, 1.

¹⁷² კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი ცნებები, თბილისი, 2009, 185.

აცხადებს როგორც ქონებრივ, ასევე არაქონებრივ სიკეთეებს, როგორიცაა პატივი, ღირსება, საქმიანი რეპუტაცია, სახელი და მისი., რომლებიც, მართალია, არიან სამოქალაქო-სამართლებრივი დაცვის, მაგრამ არა სამოქალაქო ბრუნვის ობიექტები.

ამდენად, კერძო სამართლის ობიექტი არის ყველა ის მატერიალური და არამატერიალური სიკეთე (აქტივი თუ პასივი¹⁷³), რომლებზეც მიმართულია სუბიექტის მოქმედების თავისუფლება.¹⁷⁴ სწორედ კერძო სამართლის ობიექტის ცნების ქვეშ გაერთიანებული სიკეთეებია დაცული საქართველოს კონსტიტუციითაც, – საკუთრების უფლებისა და მემკვიდრეობის უფლების აღიარებისა და უზრუნველყოფის თვალსაზრისით.¹⁷⁵

2. სამოქალაქო სამართლის ობიექტის ცნების ისტორიული მიმოხილვა

თითქმის ყველა თანამედროვე სამართლებრივი ცნება და ინსტიტუტი და, მათ შორის, სამართლის ობიექტის რაობა, მისი ბრუნვაუნარიანობა და მასთან დაკავშირებული სამართლებრივი ურთიერთობების ჩანასახებიც სათავეს ძველი რომიდან იღებენ.

რომაული სამართალი (Gaius, Inst II 12–14) ნივთებს (Res) ყოფდა სხეულებრივ და უსხეულო ნივთებად.¹⁷⁶ რომელი იურისტების თანახმად, სხეულებრივი ნივთების დამახასიათებელი ნიშანი იყო მათი ბუნებრივი თვისება – ხელშესახებობა, ხოლო უსხეულო ნივთი იყო იდეალური რაღაც, უფლება, რომელიც არსებობდა სამართლებრივი დებულებების საფუძველზე.¹⁷⁷ სხეულებრივ ნივთებად მიიჩნეოდა ის ნივთები, რომელთა შეხებაც მათი ბუნებრივი მახასიათებლების გამო შესაძლებელია, მაგალითად, მიწა (მიწის ნაკვეთი), ტანსაცმელი, ოქრო, ვერცხლი და სხვა უამრავი ნივთი. უსხეულოა ის ნივთები, რომელთა შეხება არ არის შესაძლებელი. ასეთ ნივთებს მიეკუთვნება უფლება, მაგალითად, მემკვიდრეობა, უზუფრუქტი და სხვა უფლებები რა სახითაც არ უნდა იყოს იგი წარმოშობილი.¹⁷⁸

¹⁷³ აქტივი – არის ფინანსური სიკეთე, მოგება, სამართლებრივი ურთიერთობიდან მიღებული სარგებელი, მოთხოვნის უფლება (მდრ. Merriam-Webster's Dictionary of Law, The Legal Terms You Need Today, Merriam-Webster, Inc., Springfield, Massachusetts, 1996, 11), ხოლო პასივი – მაგალითად, ვალები, ვალდებულებათა ერთობლიობა, გასაველი, სხვის სასარგებლოდ შესასრულებელი მოქმედება (მდრ. იქვე, 355).

¹⁷⁴ იქვე, 7.

¹⁷⁵ საქართველოს კონსტიტუციის მე-19 მუხლი.

¹⁷⁶ დანერვილებით იხ. Huebner R., A History of Germanic Private Law, Translated by Philbrick F.S., The Lawbook Exchange LTD., Union, New Jersey, 2000, 161.

¹⁷⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი მეორე, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 1999, 15; ჭეჭელაშვილი ზ., სანიტორ სამართალი, თბილისი, 2010, 21; ქოჩაშვილი ქ., მფლობელობა და საკუთრება, თბილისი, 2013, 40.

¹⁷⁸ მეტრეველი ვ., რომის სამართალი (საფუძვლები), თბილისი, 2013, 58-59.

რომაული სამოქალაქო სამართლის ფარგლებში ნივთის ცნება განმარტებულია „დიგესტებში“ (50.16.23); კერძოდ, ნივთის ცნება არა მხოლოდ ქონებას და მატერიალურ საგანს მოიცავს, არამედ – იურიდიულ ურთიერთობებსა და უფლებებსაც¹⁷⁹. ამასთან, რომში მოქალაქეთა ქონების ყველაზე ძველი განსაზღვრება (მონებისა და საქონლის ერთობლიობა – *familia pecuniaeque*) XII დაფის კანონებშია მოცემული; მოგვიანებით *familia*-დ მთელი ქონება აღინიშნებოდა და ცივილური სამართლით დამკვიდრდა ქონების ცნება, რომელიც მოპოვებული იყო ოჯახის უფროსის (პატერფამილიას) შრომით და მას ენოდებოდა *patrimonium* – მამული, რომელიც, შესაბამისი საკულტო მოვალეობების გათვალისწინებით, მემკვიდრეებს გადაეცემოდა¹⁸⁰.

რომაული სამართლის მიხედვით, ნივთები იყოფა ასევე: უძრავ ნივთებად და მოძრავ ნივთებად, საკუთარი ძალით მოძრავ (სულიერ) ნივთებად. უძრავია მიწა და მიწაზე მყარად მიმაგრებული ნივთები; მოძრავია ისეთი ნივთები, რომელთა გადაადგილება სასარგებლო თვისებებს არ უქარგავს ნივთს, ხოლო საკუთარი ძალით მოძრავ ნივთად რომაული სამართალი პირუტყვთან ერთად მონასაც მოიაზრებდა. განასხვავებდნენ გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრულ და ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრული ნივთებს, მოხმარებად (მოსახმარ) და მოუხმარ ნივთებს, მაგალითად, მოუხმარია ნივთები, რომლებიც გამოყენების პროცესში არ ისპობა, არ ქრება (მაგალითად, ნებისმიერი უძრავი ქონება); მოსახმარია ნივთები, თუ მისი გამოყენება შეუძლებელია ისე, რომ არ მოისპოს (მაგალითად, საკვები პროდუქტები). ნივთები იყოფოდა ასევე გაყოფად და გაუყოფად ნივთებად: გაყოფადია ნივთი, რომელიც გაყოფისას არ კარგავს სასარგებლო თვისებებს, ხოლო გაუყოფადია ნივთი რომელიც გაყოფის შემთხვევაში დაკარგავს თავის სასარგებლო თვისებებს. ნივთები იყოფოდა ასევე: მარტივ ნივთებად (მაგალითად, ქვა, მორი) და რთულ ნივთებად, რომლებიც მარტივი ნივთებისაგან შედგება, მაგალითად, შენობა. ასევე – არსებობდა ერთობლივი ნივთი, რომელიც შედგება სხვადასხვა ნივთისაგან, მაგრამ არა როგორც ერთი ნივთი, არამედ როგორც ნივთების ერთობლიობა, მაგალითად, ჯოგი. განარჩევდნენ ასევე ძირითად (მთავარ) ნივთს და საკუთვნებელს, რომელიც იზიარებდა ძირითადი ნივთის ბედს და მასზე ვრცელდებოდა ძირითადი ნივთის სამართლებრივი რეჟიმი, მაგალითად, გუთანი და სახნისი, კლიტე და გასალები¹⁸¹.

ამდენად, რომაული სამართლის მიხედვით, ადამიანებს შორის ნივთების თაობაზე წარმოქმნილი ურთიერთობები სანივთო სამართლით წესრიგდებოდა, რომლითაც ცალკეულ პირთა ან პირთა ჯგუფისათვის ნივთების კუთვნილების ფორმა და მათი სრული განკარგვის დადგენა ხდებოდა. ნივთზე საკუთ-

¹⁷⁹ ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, მეორე გადამუშავებული გამოცემა, თბილისი, 2005, 42.

¹⁸⁰ გარიშვილი მ., ხოფერია მ., რომის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2010, 160.

¹⁸¹ იქვე.

რების უფლების (dominium) საფუძველზე, ნივთის მესაკუთრეს აბსოლუტური უფლება ჰქონდა.

სამოქალაქო ბრუნვის ობიექტს რომაული სამართლის გარდა, ასევე განიხილავდა ძველი ქართული სამოქალაქო სამართალი, რომლის ერთ-ერთი ძირითადი ნაწილი სწორედ სანივთო/ქონებრივი სამართალი იყო.¹⁸²

ძველი ქართული სანივთო სამართლის მიხედვით, მე-5-მე-10 საუკუნეების პერიოდის ჩანაწერები სანივთოსამართლებრივ საკითხებთან დაკავშირებით არ მოიპოვება. „ნივთის“ განმარტება ასახულია სულხან-საბა ორბელიანის სიტყვის კონაში. კერძოდ, „ნივთი. ეწოდების ყოველსა საჭმარსა, რომელსა სპარსნი მასალას უწმობენ, ვიეთა ოთხნი კავშირნი ნივთად უთქვამსთ¹⁸³“, ხოლო ივ. ჯავახიშვილის კვლევების თანახმად, ძველ ქართულ ლიტერატურაში „ნივთის“ ცნებით იყენებდნენ ტერმინებს „სახმარი“ (რომელიც უძრავ და მოძრავ ნივთს აღნიშნავდა) და „ჭურჭელი“ (რომელიც მოძრავ უსულო საკუთრებას ნიშნავდა).¹⁸⁴ პროფესორ ვ. მეტრეველის კვლევის თანახმად, ძველ ქართულ ძეგლებში არაერთგზის გვხვდება უძრავი ქონების საკუთრების აღმნიშვნელად ტერმინები – „მამული“, „მინა“, „დედული“, „აგარაკი“, „მონაგები“, „სახმარნი“, „ჯორები“ და „კარაულები“¹⁸⁵, რომლებიც, როგორც ჩანს, მინის ნაკვეთის, სახნავ-სათესისა და პირუტყვის აღმნიშვნელი განსაზღვრებები იყო.

რაც შეეხება ევროპის კონტინენტის ქვეყნების სამართლით განმტკიცებულ ქონების ცნებას, ევროპული კოდიფიკაციები უძრავი ნივთის ცნების ჩამოყალიბების კუთხით ორ მიმართულებად იყოფა. პირველ ჯგუფში აერთიანებენ ისეთ ქვეყნებს, რომელთა კანონმდებლობაში უძრავი ნივთის ნაცვლად დამკვიდრებულია ტერმინი „მინის ნაკვეთი“ ანუ მოქმედებს ე.წ. „ერთიანი ობიექტის კონცეფცია“ (მაგალითად, გერმანიის ფედერაციული რესპუბლიკა,¹⁸⁶ შვეიცარია, ავსტრია, ხორვატია, ესტონეთი), ხოლო მეორე ჯგუფში მოიაზრებენ ისეთ ქვეყნებს, რომელთა კანონმდებლობაში უძრავი ნივთის ცნებას ფართო მნიშვნელობა აქვს. კერძოდ, მინის ნაკვეთის გარდა, უძრავი ქონება სხვა სახის ობიექტებსაც მოიცავს (შენობა-ნაგებობა, მონყოილობა, ინვენტარი), შესაბამისად, მოქმედებს ე.წ. „მრავალი ობიექტის კონცეფცია“ (მაგალითად, საფრანგეთი, ბელგია, პორტუგალია, ბულგარეთი).¹⁸⁷ კერძოდ, რომაულ სამა-

¹⁸² მეტრეველი ვ., საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბილისი, 2003, 306.

¹⁸³ სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტომი I, თბილისი, 1991, 593.

¹⁸⁴ ჯავახიშვილი ივ., თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი 7, თბილისი, 1984, 188.

¹⁸⁵ მეტრეველი ვ., საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბილისი, 2003, 308.

¹⁸⁶ დანერჩილბით იხ. Huebner R., A History of Germanic Private Law, Translated by Philbrick F.S., The Lawbook Exchange LTD., Union, New Jersey, 2000, 164-166.

¹⁸⁷ შოთაძე თ., სანივთო სამართალი, სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის, თბილისი, 2014, 87.

რთალში მოქმედი პრინციპი – *superficies solo cedit* რეცეფციის გზით აისახა გერმანიის სამოქალაქო კოდექსში, რომლის საფუძველზეც ჩამოყალიბდა მოსაზრება, რომ ბუნებით უძრავ ნივთად მიიჩნევა მხოლოდ მიწის ნაკვეთი¹⁸⁸. მაშინ როდესაც, საფრანგეთის კანონმდებლობით, მსგავსად ევროპის უმეტესი ქვეყნის კოდიფიკაციებისა, ნივთები იყოფა მოძრავ და უძრავ ნივთებად, ხოლო უძრავი ნივთები, თავის მხრივ, სამი კატეგორიით ფასდება: პირველ კატეგორიაში ერთიანდება უძრავი ნივთი ბუნებით: მიწის ნაკვეთი და ნაგებობა, ასევე ხიმინჯებზე მდგარი წყლისა და ქარის ნისქეილები, რომლებიც ნაგებობის ნაწილია, მიწასთან დაკავშირებული მოსავალი და ხის ნაყოფი მის მოკრეფამდე, წყალგაყვანილობის მიწები, რომლებიც ემსახურება ნაგებობას; მეორე კატეგორიაში მოიაზრება უძრავი ნივთები დანიშნულებით, კერძოდ, ის საგნები, რომლებიც ნივთზე დანიშნულებისამებრათა განთავსებული მისი შენახვისა და გადამუშავების მიზნით, ხოლო მესამე კატეგორია შედგება საგნობრივად უძრავი ნივთებისგან, რაც გულისხმობს ისეთ საწვავს უფლებებს, როგორებიცაა უზუფრუქტი, სერვიტუტი, მიწის ბეგარა, უძრავ ნივთთან დაკავშირებული სარჩელები და მოთხოვნები¹⁸⁹.

ამრიგად, რომაული სამართლის უძველესი წყაროებიდან მოყოლებული თანამედროვეობამდე, სამოქალაქო ბრუნვის ობიექტი იყო და არის კერძო საკუთრებაში არსებული ყველა ის მოძრავი და უძრავი ქონება, ფულის ნომინალი თუ არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე, რომელზეც შეიძლება მიექცეს სამართალური თიერება და რომლის გარეშეც კერძოსამართლებრივი ურთიერთობები ვერ იარსებებდა, ვერ ჩამოყალიბდებოდა და განვითარდებოდა იმ სახით, როგორადაც დღევანდელ სამართლებრივ სისტემებშია დამკვიდრებული.

3. ქონების ცნება და სახეები

ზოგადი განმარტების თანახმად, ქონება არის რაიმე, რისი ფლობის უფლებაც კანონის საფუძველზე შესაძლებელია, იგი საკუთრების ობიექტია. მასზე საკუთრების უფლების შეძენა შესაძლებელია ნასყიდობით (მისი ყიდვის შემთხვევაში), მემკვიდრეობით, ჩუქებით. საფრანგეთის კანონმდებლობაში ქონების ცნების საინტერესო დეფინიციია მოცემული¹⁹⁰, პოლიციის თანამშრომელთა მოვალეობაა, დაიცვან ყველა ადამიანის უფლება, მშვიდობიანი გზით ფლობდეს საკუთარ ქონებას. მაგალითისთვის შეიძლება განხილულ იქნას პოლიციის მიერ ადამიანის საცხოვრებლის დასაცავად გატარებული

¹⁸⁸ იქვე, 89-90.

¹⁸⁹ საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსის 517-ე-526-ე მუხლები.

¹⁹⁰ ტილორი მ., ადამიანის უფლებები პოლიციის მოღვაწეობაში, სტრასბურგი, 2002, საინფორმაციო ხასიათის ბროშურა, თბილისი, 2004, 49.

ლონისძიება, როდესაც ამ საცხოვრებელს მეზობლები დაეპატრონენ და პოლიციელებმა მოპარული ქონება პატრონს დაუბრუნეს. ამ მაგალითის საფუძველზე ნათლად ჩანს, რომ ქონების ცნებას არ შეიძლება ჯაჩნდეს ერთი კონკრეტული განმარტება და იგი ნებისმიერ ურთიერთობაში სხვადასხვა შინაარსით შეიძლება იქნეს გამოყენებული.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 147-ე მუხლიდან ირკვევა, რომ კოდექსი ქონებად აღიარებს როგორც ნივთებს, ასევე არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეებსაც. ყველა შემთხვევაში, როგორც არ უნდა იყოს ნივთი, იგი ქონებად იქცევა იმ უფლება-მოვალეობათა წყალობით, რომელიც ამ ნივთთანაა დაკავშირებული და შეიძლება ითქვას, რომ ქონება უფლება-მოვალეობათა ერთობლიობაცაა. თუმცა, ქონების ყველაზე გავრცელებული სახე არის ნივთი. ზოგადი ფილოსოფიური გაგებით იგი გულისხმობს ნებისმიერ საგანს, რისი შეგრძნებაც შესაძლებელია, სამართლებრივი გაგებით კი ნივთის ცნება უფრო ფართოა. სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, „ნივთი არის ბუნების ან ადამიანის მიერ შექმნილი მატერიალური სამყაროს ისეთი ფასეულობა, რომელიც აკმაყოფილებს ადამიანის რაიმე მოთხოვნილებას და რომლის გამოყენებაც მას შეუძლია“¹⁹¹.

ერთი გაგებით, ქონება ნიშნავს კონკრეტულ ქონებრივ ობიექტს, რომელიც ინდივიდუალიზების გზით სამოქალაქო ბრუნვაში მონაწილეობს, ხოლო მეორე გაგებით, ქონება არის ქონებრივ სიკეთეთა ერთობლიობა, რომელიც, სამოქალაქო ბრუნვის ინტერესებიდან გამომდინარე, დაკონკრეტებას მოითხოვს. როგორც წესი, ქონებად მიიჩნევა ქონებრივი უფლებების ერთობლიობა, რომლებიც კონკრეტულ პირს ეკუთვნის და ამ გაგებით, ქონებას განეკუთვნება მხოლოდ აქტივები (ე.ი. უფლებები) და არა პასივები (ვალდებულებები)¹⁹².

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ შეიცავს სამართლის ობიექტების ჩამონათვალს და ნივთების კონკრეტიკას. შესაბამისად, მოქმედებს პრინციპი, რომ ბრუნვაუნარიანია ყველაფერი, რაც კანონით არ არის ბრუნვიდან ამოღებული. ობიექტი კი არის ყველაფერი, რისი ფლობაც შეუძლიათ ადამიანებს და რაც მართლწესრიგის მიერ კონკრეტულ ადამიანს შეიძლება მიეკუთვნოს¹⁹³. ამდენად, შესაძლებელია გაკეთდეს დასკვნა, რომ სამოქალაქო ბრუნვის ობიექტი – ქონება – იყოფა ნივთებად და არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეებად.

¹⁹¹ გველესიანი ი., ობიექტი (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსისა და მონეტანას კოდექსის მიხედვით), ჟურნ. „ინტელექტუალი“, №5, 2007. <<http://www.nplg.gov.ge/greenstone3/library/collection/period/document/HASH22536277667c24564ec0aa.jsessionid=592CDA1BF73D7553698BD7C08B5F69BDB>> [01.10.2022]

¹⁹² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 17-18; ასევე, ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2011, 158.

¹⁹³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 5; ასევე, Schack H., BGB-Allgemeiner Teil, 12. Aufl., Heidelberg Müller, 2008, 149.

3.1. მატერიალური ქონება

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-7 მუხლიდან გამომდინარე, ნივთები წარმოადგენენ მატერიალურ ქონებას, რომლებიც არიან პიროვნულობას მოკლებული, ბრუნვაუნარიანი, პირთა ბატონობას დაქვემდებარებული, ნატურით გამიჯნული და სხეულებრივად ერთიანი საგნები¹⁹⁴.

ნივთის პიროვნებას მოკლებულობა გულისხმობს, რომ ნივთი უსულო საგანია, ამ გაგებით ნივთი არ არის ადამიანის სხეული – გვამი¹⁹⁵. ნებისმიერი მდგომარეობით ადამიანი კერძო სამართლის სუბიექტია და თავად არის ნივთების ფლობის, სარგებლობისა და განკარგვის უფლების მატარებელი.

ბრუნვაუნარიანობის კომპონენტი გულისხმობს იმას, რომ კანონით აკრძალული ნივთები, მართალია, მატერიალური საგნებია, თუმცა კერძო სამართლის ობიექტებად არ მოიაზრება და, სამართლებრივი გაგებით, ამოღებულია სამოქალაქო ბრუნვიდან. ამავე თვალსაზრისით, საინტერესოა პირთა ბატონობას დაქვემდებარებულობის კომპონენტიც, ვინაიდან შესაძლებელი უნდა იყოს ნივთის ფლობა, სარგებლობა და განკარგვა და ის, რაც ბატონობას არ ექვემდებარება, სამართლებრივი შინაარსით, ნივთადაც არ მიიჩნევა (მაგალითად, ოკეანის წყალი, ჰაერი ატმოსფერულ მდგომარეობაში, ციური სხეულები და ა.შ.).¹⁹⁶

ნატურით გამიჯნვისა და სხეულებრიობის კომპონენტი ნივთებს მოიაზრებს ხელშესახებად და მათ ფუნქციონალურ ერთიანობას გულისხმობს.

შესაბამისად, იმის გათვალისწინებით, რომ საკუთრების უფლების ობიექტები თავიანთი ბუნებით ერთმანეთისაგან ძალზე განსხვავებულია¹⁹⁷. იურიდიულ ლიტერატურაში დამკვიდრებული განმარტებებისა და მოსაზრებების ურთიერთშეჯერების შედეგად იკვეთება, რომ ნივთები პირველ რიგში კლასიფიცირდება მოძრავ და უძრავ ნივთებად, ხოლო შემდგომ – გვაროვნულ და ინდივიდუალურ ნივთებად, შეცვლად და შეუცვლად ნივთებად, გაყოფად და გაუყოფად ნივთებად და მოხმარებად და არამოხმარებად ნივთებად.

3.1.1. უძრავი ნივთი

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი შეიცავს უძრავი ნივთის დეფინიციას. კერძოდ, კოდექსის 149-ე მუხლის თანახმად, უძრავ ნივთს განეკუთვნება მიწის ნაკვეთი მასში არსებული წიაღისეულით, მიწაზე აღმოცენებული მცე-

¹⁹⁴ ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბილისი, 2003, 26-28.

¹⁹⁵ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2011, 142; შდრ. ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბილისი, 2003, 26; ასევე, ქერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 203.

¹⁹⁶ ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბილისი, 2003, 27.

¹⁹⁷ დანერვილებით იხ. Матвей У., Суханов Е. А., Основные положения права собственности, Москва, 1999, 108-113.

ნარეები, ასევე შენობა-ნაგებობანი, რომლებიც მყარად დგას მიწაზე. განსხვავებულია „საჯარო რეესტრის შესახებ“ საქართველოს კანონში გამოყენებული უძრავი ნივთის ცნება: უძრავი ნივთი – მიწის ნაკვეთი მასზე არსებული შენობა-ნაგებობით ან მის გარეშე, შენობა-ნაგებობა (მშენებარე, აშენებული ან დანგრეული), შენობა-ნაგებობის ერთეული (მშენებარე, აშენებული ან დანგრეული) და ხაზობრივი ნაგებობა¹⁹⁸. სამართლებრივად ამ განმარტებებს შორის დიდი სხვაობა არ არის, ვინაიდან, სამოქალაქო კოდექსის გაგებით, ხაზობრივი ნაგებობა (საკომუნიკაციო ნაგებობა, საავტომობილო გზა, რკინიგზა, ყველა სახის მილსადენი, გვირაბი, საჰაერო-საბაგირო გზა, ელექტროგადამცემი ხაზი, კავშირგაბმულობის ხაზი, ფუნიკულიორი, დამბა, არხი¹⁹⁹) უძრავი ნივთის არსებითი შემადგენელი ნაწილია. თუმცა, მეორე მხრივ, „საჯარო რეესტრის შესახებ“ საქართველოს კანონის განსაზღვრებით, მიწაზე აღმოცენებული მცენარეები არ არიან უძრავი ნივთები, რაც თავად კანონის მიზნებიდან გამომდინარეობს, თუმცა სამოქალაქო ბრუნვის ობიექტის დეფინიციაში ისინი სწორედ ამ განსაზღვრებით ჯდება²⁰⁰.

უძრავი ნივთის სახეებიდან უმთავრესია მიწის ნაკვეთი, რომელსაც იურიდიულ ლიტერატურაში უძრავი ნივთების ხერხემალსაც უწოდებენ²⁰¹. ოფიციალური განმარტებით, მიწის ნაკვეთი არის დედამიწის ზედაპირის ნაწილი, რომელიც სივრცობრივად განსაზღვრულია და საჯარო რეესტრში რეგისტრირებულია საკადასტრო კოდით. მიწის ნაკვეთს განეკუთვნება ასევე მიწის ნაკვეთის ქვეშ მდებარე სივრცეც. მაშასადამე, მიწის ნაკვეთს განეკუთვნება ის, რაც მიწაზეა და ის, რაც მიწის ქვეშაა²⁰², კერძოდ კი, მიწის ნაკვეთს განეკუთვნება მიწაში არსებული წიაღისეული და მასზე აღმოცენებული მცენარეები, მიუხედავად იმისა, თუ რამდენად მყარად არის მცენარე ფესვებით დაკავშირებული მიწასთან. ამასთან, მიწის ნაკვეთის ცნება მოიცავს, ასევე გაუშენებელ ტერიტორიასაც²⁰³ და მიწაზე მყარად განლაგებულ შენობა-ნაგებობებსაც, რომლებიც დგას მიწაზე და რომელთა გადაადგილებაც შეუძლებელია. სხვა გაგებით, შენობა-ნაგებობა მოიაზრება მიწის ნაკვეთის არსებით შემადგენელ ნაწილადაც²⁰⁴, რაზეც უფრო დანერვილებით ქვემოთ იქნება საუბარი.

¹⁹⁸ „საჯარო რეესტრის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-2 მუხლის „ა“ ქვეპუნქტი.

¹⁹⁹ იქვე. „დ“ ქვეპუნქტი.

²⁰⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეორე, სანივთო (ქონებრივი) სამართალი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2018, 1.

²⁰¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეორე, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 1999, 23.

²⁰² იქვე.

²⁰³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2011, 145.

²⁰⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 150-ე მუხლი.

3.1.2. მოძრავი ნივთი

სამოქალაქო კოდექსი არ შეიცავს მოძრავი ნივთების განმარტებას. მისგან განსხვავებით, „საჯარო რეესტრის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-2 მუხლის „ბ“ ქვეპუნქტი განამტკიცებს მოძრავი ნივთების ცნებას: მოძრავია ნებისმიერი ნივთი, რომელიც სამოქალაქო კოდექსით არ არის უძრავი. მოძრავი ნივთების მრავალფეროვნების გამო მათი ჩამოთვლა საკანონმდებლო მიზნებისთვის არ არის გამართლებული.

მოძრავი ნივთი შეიძლება იყოს მკერძი ფიზიკური სხეული, ანდა თხევადი და აირადი საგანი, თუკი ისინი მყარ ფიზიკურ საგნებშია მოთავსებული, მაგალითად, წყალი ბოთლში ან აირი საპაერო ბუშტში. ნებისმიერი საგანი, რომელზეც შეიძლება დაიდოს კერძო-სამართლებრივი გარიგება და რაც შესაძლოა მოიაზრებოდეს სამოქალაქო ბრუნვაში დაშვებულ ობიექტად. საგულისხმოა ისიც, რომ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 90-ე პარაგრაფის მიხედვით, კანონის გაგებით, ნივთებად მიიჩნევა მხოლოდ სხეულებრივი საგნები.

ზოგადად, ცხოველები ნივთებად არ განიხილებიან, ისინი დაცულები არიან სპეციალური კანონებით²⁰⁵ და მათ მიმართ გამოყენებულ უნდა იქნეს ნივთების მიმართ დადგენილი ნორმები, თუ სხვა რამ არ არის დადგენილი. ასევე მოძრავ ნივთებს არ მიეკუთვნება ელექტროენერგია და ელექტრომაგნიტური ტალღები,²⁰⁶ მიუხედავად იმისა, რომ ისინი სამოქალაქო ბრუნვაში ჩვეულებრივ მონაწილეობენ. მოძრავ ნივთებად არ მოიაზრება ასევე კომპიუტერული პროგრამები, მონაცემთა ბაზები და ის ტექნიკური ინვენტარი, რაზეც ეს პროგრამები თუ ბაზებია განთავსებული, ვინაიდან ისინი ინტელექტუალური შემოქმედების ნაყოფი და, შესაბამისად, არამატერიალური ქონებრივი სიკეთეა.

3.2. ნივთების სხვაგვარი კლასიფიკაცია

აუცილებელია განხილულ იქნას ნივთების სხვა კლასიფიკაციაც, როგორცაა გვაროვნული და ინდივიდუალური, შეცვლადი და შეუცვლადი, გაყოფადი და გაუყოფადი, მოხმარებადი და არამოხმარებადი ნივთები.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ძირითადად მოძრავი ნივთების დოგმატური, მეცნიერული კლასიფიკაციაა მოცემული და მოძრავი ნივთის ცნებასთან ერთად არაა განხილული ნივთების სხვაგვარი კლასიფიკაციის ჩამონათვალიც.

²⁰⁵ იხ. საქართველოს კანონი „ცხოველთა სამყაროს შესახებ“, საქართველოს კანონი „ცხოველთა და მცენარეთა ჯიშების შესახებ“, და სხვ.

²⁰⁶ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2011, 147; შდრ. კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 197; სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი II, სანივთო (ქონებრივი) სამართალი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2018, 15.

სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, კონკრეტული სამართლებრივი შედეგები უკავშირდება გვაროვნული და ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრულ ნივთებს²⁰⁷. ნორმატიული თვალსაზრისით ნივთების სხვაგვარი კლასიფიკაცია უცხო არ არის გერმანიის სამოქალაქო კოდექსისთვის²⁰⁸, რომელშიც დეტალურადაა განმარტებული გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრული ნივთებისა და მოხმარებადი ნივთების ცნებები. კერძოდ, გვაროვნული ნიშნით განსაზღვრულ ნივთებად მიიჩნევა მოძრავი ნივთები, რომლებიც სამოქალაქო ბრუნვაში განისაზღვრება რიცხვით, ზომით ან წონით, ხოლო მოხმარებადი ნივთებად მიიჩნევა მოძრავი ნივთები, რომელთა დანიშნულებისამებრ გამოყენება გამოიხატება მათი მოხმარებით. ამგვარ, ნივთებად ასევე მოიაზრება მოძრავი ნივთები, თუ ისინი სასაქონლო საწყობის, ან ნივთების სხვა ერთობლიობის შემადგენელი ნაწილებია, რომელთა დანიშნულებისამებრ გამოყენება გამოიხატება ცალკეული ნივთების გასხვისებით.²⁰⁹

გვაროვნულ ნივთებს განეკუთვნება ის საგნები, რომლებიც ხასიათდებიან ზოგადი ნიშნებით, როგორებიცაა ნივთების ბუნებრივი, ტექნიკური ან ეკონომიკური თვისებები (მაგალითად, კონკრეტული ხარისხის მინა). ნივთების გვაროვნული და ინდივიდუალური ნიშნით კლასიფიცირება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ვალდებულებითი სამართლის მიზნებისთვის იძენს, თუ ვალდებულების შესრულების საგანია გვაროვნული ნივთი, ის განისაზღვრება მხარეთა შეთანხმებით. მხარეებს შეუძლიათ, კონკრეტულად განსაზღვრონ გვაროვნული ნივთის თვისებები (მაგალითად, ფერი, ზომა და ა.შ.). როგორც წესი, გვაროვნული ნივთით შესასრულებელი ვალდებულება ხორციელდება შეცვლადი ნივთების მეშვეობით²¹⁰. გვაროვნულ ნივთად მიჩნევისათვის მნიშვნელოვანია, რომ ნივთი იმავე გვაროვნული ნივთისგან ინდივიდუალური ნიშნებით არ გამოირჩეოდეს. შეცვლადი ნივთები სამოქალაქო ბრუნვაში განისაზღვრება რაოდენობით, ზომით ან წონით²¹¹ (მაგალითად, 5 კილოგრამი ვაშლი, ან კონკრეტული ბრენდისა და სერიის მობილური ტელეფონი). ზოგადი გვაროვნული ნივთებია: ხილი, ტექნიკა და სხვ.

ნივთი გვაროვნულია თუ ინდივიდუალური, განისაზღვრება სამოქალაქო ბრუნვაში დამკვიდრებული ტრადიციის მიხედვით. თავისი არსით ფულიც კი გვაროვნული ნივთია, რადგან მნიშვნელოვანია არა კონკრეტული ბანკნოტების არსებობა, არამედ ბანკნოტებით გამოხატული თანხის ნომინალური ოდენობა,

²⁰⁷ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 147-148.

²⁰⁸ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 90-91-ე პარაგრაფები.

²⁰⁹ კროპპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადა-მუშავებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 25.

²¹⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 382-ე მუხლი.

²¹¹ ზოიძე ზ., ქართული სანივთო სამართალი, თბილისი, 2003, 36; შდრ. კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 194-195.

რადგან ცალკეულ ბანკოტებზე აღნიშნულ ნომერს სამოქალაქო ბრუნვაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა არ ენიჭება.²¹²

ნივთი ინდივიდუალურად განსაზღვრულია, თუ ვალდებულების შესრულების საგანი მხარეთა შეთანხმების საფუძველზე კონკრეტულად განსაზღვრულია და მოვალეს სხვა ნივთით ვალდებულების შესრულება არ შეუძლია²¹³. ინდივიდუალურად განსაზღვრული ნივთები განსაკუთრებული ნიშან-თვისებებით ხასიათდება, მაგალითად: ხელოვნების ნიმუშები, შეზღუდული წარმოების კონკრეტული მოდელები (ტანსაცმელი, ავტომობილი და სხვ.), ანტიკვარული ნივთები და ა.შ.

შეცვლადი და შეუცვლადი ნივთები ინდივიდუალურად განსაზღვრული და გვაროვნული ნივთებისგან დიდად არ განსხვავდება, თუმცა ისინი მაინც განსხვავდება ერთმანეთისგან. შეცვლად ნივთებს მიეკუთვნება ისეთი მოძრავი ნივთები, რომელთა ცალკეული ნაწილები შეიძლება მსგავსი შეიცვალოს (მაგალითად: ავტომობილის კონკრეტული ტექნიკური მახასიათებლის მქონე ნაწილი), შეუცვლად ნივთად კი მოიაზრება, მიწის ნაკვეთი, ასევე – კონკრეტული მხატვრის ხელოვნების ნიმუში, რომელიც, თავის მხრივ, ინდივიდუალურად განსაზღვრული საგანიცაა და რომლის შეუცვლადობას არა მხარეთა ნება, არამედ სამოქალაქო ბრუნვის ტრადიციები განსაზღვრავს.²¹⁴

გაყოფადი და გაუყოფადი ნივთები გულისხმობს ნივთების განსხვავებას მათი სამეურნეო დანიშნულების მიხედვით. თუ ნივთის გაყოფის შედეგად წარმოშობილი ცალკეული ნაწილები ინარჩუნებენ თავის ფუნქციასა და დანიშნულებას, ასეთი ნივთი გაყოფადად შეიძლება იქნეს მიჩნეული, მაგალითად, თუ 50 ლიტრ წყალს 5 ათლიტრიან ჭურჭელში გავანაწილებთ, არცერთი მათგანი დანიშნულებას არ შეიცვლის; შესაბამისად, გაუყოფადია ნივთი, რომელიც გაყოფის შედეგად დაზიანდება, განადგურდება, დაკარგავს სამეურნეო დანიშნულებას და ა.შ.

მოხმარებად და არამოხმარებად ნივთებად კერძო სამართლის ობიექტების დაყოფა რომაული სამართლიდან მომდინარეობს, თუმცა არსობრივად განსხვავებულად განიმარტება. ამასთან, მართალია, ერთი შეხედვით თითქოს, ყველა ნივთი მოხმარებადია და ცხადია დაისმის კითხვა, თუ როგორი შეიძლება იყოს არამოხმარებადი საგანი, თუმცა პასუხი მარტივია: არსებითია ის, თუ რა მოსდის ნივთის სუბსტანციას მისი მოხმარების შედეგად²¹⁵, უფრო კონკრეტულად კი, თუკი ნივთის ერთჯერადი მოხმარებით იგი ცვდება, ზიანდება ან/და ნადგურდება, ნივთი მოხმარებადია (მაგალითად, პროდუქტი, ტა-

²¹² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი II, სანივთო (ქონებრივი) სამართალი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2018, 10.

²¹³ იქვე.

²¹⁴ ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბილისი, 2003, 35-36.

²¹⁵ იქვე.

ნსაცმელი და ა.შ.), ხოლო, თუკი ნივთი მრავალჯერადი გამოყენების საგანია, იგი არამომხმარებელად მიიჩნევა (მაგალითად, შენობა-ნაგებობა, სანარმოო დანადგარები და მისთ.).

3.3. ნივთის არსებითი შემადგენელი ნაწილი და საკუთვნიბელი

აუცილებელია გაიმიჯნოს ისეთი ცნებები, როგორებიცაა ნივთის შემადგენელი ნაწილი და საკუთვნიბელი. აღნიშნულს დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის განსასაზღვრად, თუ რა შემთხვევაში იძენს მათზე უფლებას ნივთის შემძენი. ზოგადად, რთული ნივთი შედგება შემადგენელი ნაწილებისაგან. ამ ნაწილებს, რომელთა ერთობლიობაც ქმნის შედგენილ ნივთს, ნივთის შემადგენელი ნაწილები ეწოდება. ერთმანეთისგან განსხვავდება არსებითი და არაარსებითი შემადგენელი ნაწილები.²¹⁶

გერმანული ცივილისტური სამართალი ცალსახად განასხვავებს ნივთის არსებით შემადგენელ ნაწილებსა და შემადგენელ ნაწილებს და განმარტავს, რომ მათ შორის სხვაობა ფუნქციონალურ დანიშნულებაზე გადის. კერძოდ, შემადგენელი ნაწილი (Bestandteil) შეიძლება მოხმარებულ ან/და განკარგულ იქნეს ძირითადი ნივთისგან განცალკევებულად, მაშინ, როდესაც შეუძლებელია არსებითი შემადგენელი ნაწილის დამოუკიდებლად მოხმარება ისე, რომ მთლიანი ნივთი გამოუსადეგარი არ გახდეს²¹⁷.

ნივთის შემადგენელი ნაწილი, რომლის გამოცალკევებაც შეუძლებელია მთლიანი ნივთის ან ამ ნაწილის განადგურების ანდა მათი დანიშნულების მოსპობის გარეშე (ნივთის არსებითი შემადგენელი ნაწილი)²¹⁸, ცალკე უფლების ობიექტი შეიძლება იყოს მხოლოდ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. ერთერთ გადანყვეტილებაში, საკასაციო სასამართლო განმარტავს, რომ შენობა-ნაგებობაზე (რომელიც, თავის მხრივ, მიწის ნაკვეთის არსებითი შემადგენელი ნაწილია) განხორციელებული მიშენება-დაშენება არის ამ შენობა-ნაგებობის არსებითი შემადგენელი ნაწილი, რომელზედაც დამოუკიდებელი სანივთო უფლება არ წარმოიშობა. არსებითი შემადგენელი ნაწილის იურიდიული ბედი მთლიანადაა დაკავშირებული მთავარ ნივთთან და როგორც წესი, იგი არ შეიძლება იყოს ცალკე უფლების ობიექტი. აქედან გამომდინარე, შეუძლებელია არსებითი შემადგენელი ნაწილის დამოუკიდებლად განკარგვა. იგი განიკარგება მთავარ ნივთთან ერთად და ეს არაა დამოკიდებული ურთიერთობის მონაწილეთა ნებაზე. მაგალითად, თუ პირი ყიდულობს მიწას, ივარაუდება, რომ იგი

²¹⁶ ზარანდია თ., სანივთო სამართალი, მეორე შეესებული გამოცემა, თბილისი, 2019, 112.

²¹⁷ დანერჩლებითი იბ. Huebner R., A History of Germanic Private Law, Translated by Philbrick F.S., The Lawbook Exchange LTD., Union, New Jersey, 2000, 175.

²¹⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 150-ე მუხლი.

ყიდულობს ამ მიწასთან დაკავშირებულ შენობა-ნაგებობებს და სხვა არსებით შემადგენელ ნაწილებს²¹⁹.

ამდენად, მთავარი ნივთისა და მისი არსებითი შემადგენელი ნაწილების ურთიერთკავშირის შინაარსი განაპირობებს იმას, რომ ნივთზე საკუთრების უფლება ვრცელდება ასევე ამ ნივთის არსებით შემადგენელ ნაწილებზედაც.²²⁰ რაც შეეხება მოძრავი ნივთის არსებით შემადგენელ ნაწილს, ასეთად უნდა ჩაითვალოს ყველაფერი ის, რაც მიზნობრივად არის მასთან დაკავშირებული და მათ შორის არსებული კავშირი იმდენად მტკიცეა, რომ ცალ-ცალკე მათზე სამართლებრივი ურთიერთობის გავრცელება შეუძლებელია. მაგალითად, კარადა და მისი თარო.

არსებითი შემადგენელი ნაწილის დახასიათებისას საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განზოგადებული პრაქტიკის თანახმად²²¹, „შეიძლება გამოიყოს ძირითადი ნიშნები. არსებითი შემადგენელი ნაწილები ნივთის ისეთი ნაწილებია, რომლებიც: ა) შეუძლებელია ერთმანეთისაგან იმგვარად იქნეს დაშორებული, გამოცალკევებული, რომ ამით არ განადგურდეს ერთი ან მეორე ნაწილი (ნივთები, რომლებიც სხვა ნივთთან შეერთების შედეგად კარგავენ დამოუკიდებლობას და ერთი მთლიანი ნივთის ნაწილები ხდებიან) ან ბ) არ შეიცვალოს მათი ბუნება და დანიშნულება (გამოცალკევება შესაძლებელია, მაგრამ ეს უარყოფითად აისახება მათ ბუნებასა და დანიშნულებაზე, ასევე, მათ ეკონომიკურ ღირებულებაზე). შესაბამისად, ან ერთი, ან მეორე წინაპირობის არსებობის შემთხვევაში, ნივთის შემადგენელი ნაწილი შეიძლება არსებითად იქნეს მიჩნეული. არსებითი შემადგენელი ნაწილის განსაზღვრისას გადამწყვეტია სამოქალაქო ბრუნვაში დამკვიდრებული შეხედულება ან ობიექტური დამკვირვებლის გონივრული განსჯა“.

რაც შეეხება ნივთის არაარსებით შემადგენელ ნაწილს, სხვა სიტყვებით რომ ითქვას, უბრალოდ შემადგენელ ნაწილს, იგი შეიძლება გასხვსებულ იქნეს, როგორც მთავარ ნივთთან ერთად, ასევე ცალკე, ანუ შესაძლებელია, რომ იგი კერძო სამართლის დამოუკიდებელი ობიექტიც იყოს. ასე მაგალითად, ავტომანქანა და მისი საბურავები. ამა თუ იმ საგნის ნივთის შემადგენელ ნაწილად მიჩნევისთვის გადამწყვეტია „ეკონომიკური მიზანშეწონილობა და არა ნორმატიული ფიქსაცია“.²²²

²¹⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 28 თებერვლის №557-2019 გადაწყვეტილება.

²²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 29 ივნისი №ას-1163-1118-2016, 2011 წლის 10 ნოემბრისა №ას-1081-1110-2011 და 2013 წლის 21 ოქტომბრის №ას-500-476-2013 გადაწყვეტილებები.

²²¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 6 ნოემბრის №ას-263-2020 გადაწყვეტილება.

²²² ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 150.

თუკი ნივთის არსებითი შემადგენელი ნაწილი განიმარტება ისე, რომ შემარჩუნებული უნდა იქნეს ნივთისა და მისი შემადგენელი ნაწილების ერთიანი ეკონომიკური ღირებულება და მათი სამართლებრივი ბედის განსაზღვრა ერთიან წესებს ექვემდებარება, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით ისეთი ნივთის სამართლებრივი რეჟიმიც არის განსაზღვრული, როდესაც სხვადასხვა ნივთის სამართლებრივი დამოუკიდებლობის მიუხედავად, მათ შორის შესაძლებელია ეკონომიკური ერთიანობა არსებობდეს, რაც სამართლებრივად ერთობლივ განსჯას აუცილებელს ხდის. ამ მიზნის მისაღწევად სამოქალაქო კოდექსი იმ ნივთებს, რომლებიც მთავარი ნივთის სამსახურისთვის არის განკუთვნილი, საკუთვნებელს უწოდებს.

საკუთვნებელს ორგვარი სამართლებრივი ბუნება აქვს²²³ – იგი შეიძლება არსებობდეს დამოუკიდებლად, ან მთავარ ნივთთან დაკავშირებული ნივთის სახით. საკუთვნებელი, როგორც დამოუკიდებელი ნივთი, შესაძლებელია იყოს ცალკე უფლების ობიექტი; განსხვავება ნივთის არსებით შემადგენელ ნაწილთან ის არის, რომ საკუთვნებლის გარეშე ნივთის ფუნქციური დანიშნულება არ დგება ეჭვქვეშ, ხოლო ნივთის არსებითი შემადგენელი ნაწილის გარეშე ნივთის გამოყენება დანიშნულებისამებრ შეუძლებელია.²²⁴

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებებით²²⁵, საკუთვნებელი არ არის მთავარი ნივთის სარგებლობისთვის უკიდურესად აუცილებელი, არამედ იგი ნებისმიერი ნივთია, რომელიც ხელს უწყობს მთავარი ნივთის დანიშნულებით გამოყენებას. მეტიც, საკუთვნებელი ყოველთვის არის მოძრავი ნივთი, რომელიც განკუთვნილია ნივთის სამსახურისთვის (მაგალითად, სასოფლო-სამეურნეო საწარმოს ინვენტარის თითოეული ნივთი).

საკუთვნებლის დანიშნულება მთავარი ნივთის მიმართ განისაზღვრება მთავარი ნივთის სამეურნეო დანიშნულებიდან, მისი ფაქტობრივი სარგებლობისა და სამოქალაქო ბრუნვის ტრადიციებიდან. რაც შეეხება მათ შორის სივრცობრივი კავშირის არსებობას, ამისთვის საკმარისია ნივთის სიახლოვეს მდებარეობა. ამასთან, თუ საკუთვნებლის ყველა წინაპირობა გამოკვეთილია, ნივთი შეიძლება არ ჩაითვალოს საკუთვნებლად, თუ დამკვიდრებული შეხედულება მას ასეთად არ განიხილავს. მაგალითად, ასევე, პირუტყვი ან სხვა საგნები, რომლებიც მიწის ნაკვეთის მესაკუთრემ ამ ნაკვეთზე განათავსა, მისი გამოყენებით მიწის უკეთ ექსპლუატაციის მიზნით, ამ მიწის ნაკვეთის საკუთვნებელია.²²⁶ აუცილებელია განიმარტოს ისიც, რომ, განსხვავებით ნივთის არსებითი შემადგენელი ნაწილისგან, საკუთვნებელი სამართლებრივად დამოუკიდებელი ნივთია და მას-

²²³ იქვე, 153.

²²⁴ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 210-213.

²²⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 29 ივლისის №ას-586-561-2016 გადაწყვეტილება.

²²⁶ ზარანდია თ., სანივთო სამართალი, მეორე შეესებული გამოცემა, თბილისი, 2019, 120.

ზე განეყენებულად შეიძლება გავრცელდეს მოძრავ ნივთებთან დაკავშირებული ყველანაირი სამართლებრივი მოწესრიგება და ის შეიძლება დამოუკიდებლად ჩაერთოს სამოქალაქო ბრუნვაში.

4. არამატერიალური ქონება (უფლებები და მოთხოვნები)

არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეს განეკუთვნება მოთხოვნები და უფლებები, რომლებიც ე.წ. „უსხეულო ნივთებია“, ²²⁷ მათ არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთედ, ანუ ობიექტებად აღიარების წინაპირობებია სამოქალაქო ბრუნვა-უნარიანობა – სხვა პირთათვის გადაცემის შესაძლებლობა და ასევე, მატერიალური სარგებლიანობაც ²²⁸, ანუ მათი ბრუნვის შედეგად გარკვეული ფინანსური უპირატესობის შეძენის შესაძლებლობა და სხვა პირისაგან რაიმეს მოთხოვნის უფლება, რაც, თავის მხრივ, მატერიალური მოგების გარანტიაა.

არამატერიალური ქონებრივი სიკეთეების მონაწილეობა სამოქალაქო ბრუნვაში გარკვეული თავისებურებით გამოირჩევა და მათზე უფლებები და მათი დაცვა, როგორც წესი, სპეციალური კანონმდებლობით არის მოწესრიგებული. მაგალითად, ინტელექტუალური საქმიანობის შედეგი „საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ“ საქართველოს კანონით არის დაცული, რადგან, როგორც უკვე აღინიშნა, საავტორო და მომიჯნავე უფლებები არამატერიალური ქონებრივი სიკეთეების კატეგორიას განეკუთვნება. საავტორო უფლებათა ობიექტია მეცნიერების, ლიტერატურისა და ხელოვნების ნაწარმოებებიც, არამატერიალური ქონებრივი სიკეთეა უფლებები სამრეწველო საკუთრების ობიექტებზე (პატენტი), გამოგონებები, „ნოუჰაუები“, სამრეწველო ნიმუშები და ა.შ. ²²⁹

ამასთან, არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეს მიეკუთვნება ბრუნვაუნარიანი მოთხოვნაც, რაც შეიძლება იყოს, როგორც სახელშეკრულებო, ისე კანონის-მიერი გზით წარმოშობილი. ასევე, მაგალითად, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება, როგორც სახელშეკრულებო, ისე დელიქტური საფუძველით.

არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთეს მიეკუთვნება ფასიანი ქაღალდები, ობლიგაციები, მეტიც – სამწარმოო აქციათა სამართლებრივ ბუნებას დამოუკიდებლად აწესრიგებს „მეწარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონი. ზოგიერთი ფასიანი ქაღალდის მიმოქცევა კი ცალკე წესრიგდება. ²³⁰

²²⁷ ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბილისი, 2003, 46.

²²⁸ ეკონომიკაში სარგებელი გამოხატავს კომპენსაციას, რომელიც მიღებულია მატერიალური ნივთებისა და მომსახურების მოხმარების სფეროდან. იხ. ჰეიველი ე., პოლიტიკური იდეოლოგიები, შესავალი კურსი, შესავალი კურსი, მე-3 გამოცემა, თ. ბაკურაძის, ლ. ბერიას, ნ. კვარაცხელიას, თ. ლომიძისა და ლ. ლომიძის თარგმანი, ლ. ბერიასა და ზ. სარაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2004, 432.

²²⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 15.

²³⁰ იხ. საქართველოს კანონი „ჩეკის შესახებ“.

5. ნივთისა და უფლების ნაყოფი

ნივთისა და უფლების ნაყოფის, როგორც კერძო სამართლის ობიექტის ცნების შემადგენელი ნაწილის, ცალკე განხილვა მნიშვნელოვანია, რადგან ხშირად ნივთის მოხმარებისა და უფლების რეალიზაციის შედეგად, ახალი ობიექტი, ახალი საგანი და ახალი უფლებაც კი წარმოიშობა, რომელიც, რა თქმა უნდა, დამოუკიდებლად შეიძლება ფუნქციონირებდეს სამოქალაქო ბრუნვაში.

ნივთისა და უფლების ნაყოფის ლეგალური დეფინიცია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 154-ე მუხლითაა განმტკიცებული. მოცემულ შემთხვევაში, ნორმის განმარტებასა და ანალიზზე მეტად, ცნების განსაზღვრებაა მნიშვნელოვანი. ნივთის ნაყოფი არის ის შემოსავალი, ნამატი ან/და უპირატესობა, რომელთაც ეს ნივთი იძლევა, ხოლო უფლების ნაყოფია ის შემოსავალი ან/და უპირატესობა, რაც მიიღება ამ უფლების გამოყენების შედეგად.

იურიდიულ ლიტერატურაში არსებული შეხედულების თანახმად²³¹, ნაყოფი სამეურნეო შემოსავალია, რომელსაც ნივთი ან არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე იძლევა თავისი დანიშნულებით პირდაპირ (ბუნებრივი ნაყოფი) ან არაპირდაპირ, სამართლებრივი ურთიერთობის საფუძველზე (სამოქალაქო, იურიდიული ნაყოფი).

ნივთის ნაყოფია ასევე შემოსავალი, ნამატი ან/და უპირატესობა. ნივთის პირდაპირი ნაყოფია ორგანული ნაყოფი, როგორიცაა ცხოველთა და მცენარეთა პროდუქტები: რძე, მატყლი, მოგებული პირმშო და სხვ. მნიშვნელობა არა აქვს იმ გარემოებას, ნაყოფი განცალკევებულია თუ არა მისი მწარმოებელი ნივთისგან და ეკონომიკური თვალსაზრისით, რამდენად მიზანშეწონილია მათი განცალკევება.²³² ამასთან, ნივთის ნაყოფია ის შემოსავალიც, რომელსაც ნივთი იძლევა და არ არის ნივთის ნამატი, მაგრამ ნივთისგან მისი სამეურნეო დანიშნულების გზით არის მიღებული (მაგალითად: მინის სასარგებლო წიაღისეული, ქვანახშირი და ა.შ.).

რაც შეეხება უფლების ნაყოფს, იგი ის შემოსავალი ან/და უპირატესობაა, რაც ამ უფლების გამოყენების შედეგად მიიღება, ანუ უფლების ნაყოფი ის შემოსავალია, რომელსაც უფლება თავისი არსით იძლევა და რომლის მოპოვებაც ამ უფლების შინაარსი და მიზანია²³³. ისეთ უფლებებს კი, რომელთა განხორციელების შედეგადაც მიიღება ნაყოფი, მიეკუთვნება, მაგალითად, უზუფრუქტი. უფლების პირდაპირი ნაყოფი – აქციებზე გაცემული დივიდენდებია.

²³¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეორე, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 1999, 38.

²³² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი II, სანივთო (ქონებრივი) სამართალი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2018, 2-4.

²³³ იქვე, 5.

6. სანარმო, როგორც კერძო სამართლის ობიექტი

სანარმოს ლეგალური დეფინიცია ქართული სამოქალაქო სამართლისთვის უცხოა. მიუხედავად იმისა, რომ ქართული კანონმდებლობა ამ ტერმინს იყენებს, ნორმატიული შინაარსი ცალკე არსად არის განმარტებული. სანარმო, როგორც ტერმინი – ბიზნესორგანიზაციაა, რომელიც კერძო სამართლის სუბიექტს, იურიდიულ პირს აღნიშნავს და ერთი შეხედვით, კერძო სამართლის ობიექტის ცნებასთან კავშირი არ აქვს. თუმცა, სანარმოს, „როგორც მენარმე სუბიექტის საკუთრებაში ან მფლობელობაში მყოფი სამენარმეო მიზნებისათვის გამოყენებული ნივთებისა და უფლებების ერთობლიობას, ეკონომიკურ ურთიერთობებში დიდი მნიშვნელობა აქვს“²³⁴.

გავრცელებული შეხედულებით²³⁵, სანარმო ქონებრივი კომპლექსია, რომელიც, როგორც მატერიალური, ისე არამატერიალური ქონებრივი სიკეთეებისგან შედგება. შესაბამისად, სანარმო ნივთებისა და ქონებრივი უფლებების ერთობლიობად, ერთ მთლიან ობიექტად არის წარმოდგენილი. ბუნებრივია, თითოეული ეს ნივთი თუ სიკეთე, ერთმანეთისგან დამოუკიდებლად არის სამოქალაქო ბრუნვის ობიექტი. ამ ლოგიკით კი, პრაქტიკულად, შეუძლებელია სანარმოს აღიარება სამოქალაქო სამართლის ერთ ობიექტად, იგი უფრო რთული (შედგენილი) ნივთის კატეგორიაში ჯდება.

სანარმოს, როგორც ერთობლივი ქონების ნასყიდობისას, საკუთრების გადაცემა შემძენზე სანარმოში შემავალი ყველა ქონებრივი ობიექტის ცალ-ცალკე გადაცემით ხდება და საბოლოოდ, სანარმო ერთობლივ ქონებად, ერთ მთლიან ბრუნვაუნარიან ობიექტად წარმოჩინდება. ამ თვალსაზრისით კი, რასაკვირველია, მისი კერძო სამართლის ობიექტად მიჩნევა სავსებით გამართლებული და ლოგიკურია.

7. ვირტუალური ქონება, როგორც კერძო სამართლის ობიექტი

ციფრული და ვირტუალური ტექნოლოგიების განვითარებასთან ერთად, იურიდიულ ლიტერატურაში სულ უფრო ხშირად ვხვდებით ვირტუალური საკუთრების ცნებას, რაც თავის თავში მოიაზრებს ელექტრონული ფოსტის, ქსელური თამაშების ფარგლებში არსებულ მომხმარებელთან დაკავშირებული სივრცისა თუ ნივთების კონკრეტული პირისადმი კუთვნილებას.²³⁶ ამასთან, ზოგიერთი

²³⁴ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 161.

²³⁵ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 161-162.

²³⁶ Property Law, Cases, Materials and Text on, Hurt Publishing, edited by Van Erp S., Akkermans B., Hart Publishing, 2012, 39.

შეხედულების თანახმად,²³⁷ ვირტუალურ ქონებას ახასიათებს მყარი ფიქსირებული ბუნება, ანუ იგი არსებობს მესაკუთრისგან დამოუკიდებლად და მისი ხელმისაწვდომობისთვის არ არის აუცილებელი რაიმე მოქმედების შესრულება, მაგალითად, კომპიუტერული ან პროგრამული აქტივაცია²³⁸.

ვირტუალური ქონება შეიძლება იყოს ვებ-გვერდი, კომპიუტერული თამაშების კონკრეტული კომპონენტები, ონლაინ განთავსებული წიგნები და ნაშრომები, ფილმები, ციფრული ფაილები, კრიპტოვალუტა და ა.შ.²³⁹ მართალია, ფიზიკური კომპონენტის უქონლობის გამო, ვირტუალური ქონება ხშირად განიხილება როგორც ინტელექტუალური საკუთრება²⁴⁰, თუმცა ხსენებული მოსაზრების გამართლება და თანამედროვეობაში ვირტუალური ქონების მატერიალური ქონებისგან გამიჯვნა, სანივთო სამართლის მოწესრიგებისგან მოწყვეტა და დაცვის გარეშე დატოვება, გაუმართლებელია.²⁴¹ დღევანდელი რეალობა იძლევა იმის შესაძლებლობას, რომ ვირტუალურ ქონებას გააჩნდეს სამართლებრივი დაცვის ყველა ის წინაპირობა, რაც მას ფიზიკურ სამყაროში არსებული ქონების სამართლებრივი რეჟიმს გაუტოლებს.

სადავო არ არის, რომ ვირტუალური ქონების მნიშვნელობა დღითიდღე მეტ ეკონომიკურ და სოციალურ დანიშნულებას იძენს. მომხმარებლები გაუცნობიერებლად ანიჭებენ მას ფასეულობის ხარისხს სხვადასხვა ვირტუალური აქტივობით (რომ აღარაფერი ვთქვათ კრიპტოვალუტაზე, რომლის გადახდის ფორმად გამოყენება, მსოფლიო მასშტაბით სულ უფრო დიდი პოპულარობით სარგებლობს²⁴²) და თავისდაუნებურად ხდებიან კონკრეტული აქტივების მესაკუთრენი. შესაბამისად, ვირტუალური ქონებაც თანამედროვეობაში განხილულ უნდა იქნეს ისეთივე ტრადიციული ქონების სახედ, როგორც ნებისმიერი ბრუნვაუნარიანი ნივთი. ვირტუალური ქონების კონცეფციის გაღრმავება კი პირდაპირპროპორციულად უკავშირდება ინტერნეტ-რესურსების გამოყენების მომავალს, რომელიც მზარდი სტატისტიკით ხასიათდება, ვირტუალური ქონების დაცვას კიდევ უფრო დიდი სამართლებრივი ღირებულება ენიჭება.²⁴³

²³⁷ Fairfield J., Virtual Property, Boston University Law Review, Vol. 85, 2005, 1049.

²³⁸ იქვე.

²³⁹ ვრცლად იხ. Erlank W., Books, Apps, Movies and Music – Ownership of Virtual Property in the Digital Library, European Property Law Journal, Vol 2, Issue 2, 2013, 196-200.

²⁴⁰ Fairfield J., Virtual Property, Boston University Law Review, Vol. 85, 2005, 1050, დაწვრილებით იხ. Property Law, Cases, Materials and Text on, Hurt Publishing, edited by Van Erp S., Akkermans B., Hart Publishing, 2012, 45-46.

²⁴¹ შდრ. ჟორჟოლიანი გ., ვირტუალური ქონება, როგორც სანივთო სამართლის ობიექტი, შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, №3, 2019, 28.

²⁴² დაწვრილებით იხ. Stankovic B. I., Mihajlovid R. A., Mihajlovid A. R., Crypto-Currency and E-Financials, International Journal of Economics and Law, Vol. 4 No. 10, 132-137.

²⁴³ Property Law, Cases, Materials and Text on, Hurt Publishing, edited by Van Erp S., Akkermans B., Hart Publishing, 2012, 46.

თავი VI. სამოქალაქო სამართლის სუბიექტი. ფიზიკური პირი (უფლებაუნარიანობა და ქმედუნარიანობა)

1. კერძო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტები

სამართლებრივი ურთიერთობების არსებობა შეუძლებელია მასში მონაწილე სუბიექტების გარეშე. სწორედ კონკრეტული ურთიერთობის სუბიექტთა უფლება-მოვალეობები, ურთიერთობაში მათი მონაწილეობის ხარისხი და ინტენსივობა განსაზღვრავს ურთიერთობის შინაარსს და მისი სამართლებრივი რეგულირების საფუძვლებს.²⁴⁴ სამართლის გამოყენება/შეფარდება ყოველთვის მიმართულია კონკრეტულ ვითარებაზე. სამართლის აბსტრაქტული ნორმები რეალობად იქცევიან მხოლოდ სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეთა შესაბამისი ქცევის შედეგად.²⁴⁵

სამოქალაქო სამართალი სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტთა ქცევას აწესრიგებს კერძო ხასიათის ქონებრივ, საოჯახო და პირად ურთიერთობებს მიკუთვნებულ სფეროებში.²⁴⁶ ამასთან, კერძო სამართლებრივი ურთიერთობები არ შემოიფარგლება მხოლოდ სამოქალაქო კოდექსის რეგულირების მასშტაბით და ასევე მოიცავს კერძო სამართლის სპეციალურ დარგებს, როგორებიცაა, მაგალითად, შრომის სამართალი, მენარმეთა და ინტელექტუალური საკუთრების სამართალი და სხვა.²⁴⁷ შესაბამისად, იმის დადგენას, თუ ვინ არის ზოგადად კერძო სამართლის და, მათ შორის, სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი უფლება-მოვალეობების ადრესატი, გადაწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება.

2. სამართლებრივი პიროვნულობა

სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტის აღმნიშვნელად გამოიყენება ტერმინი „პირი“, რომელიც პიროვნების ცნებიდან გამომდინარეობს. ეტიმოლოგიური თვალსაზრისით, პიროვნების ცნების ფორმირება ძველი ეტრუსკულიდან მოდის და შენიღბულ ფიგურას, ნილაბს ნიშნავს, რომლის აღსანიშნავად გამოიყენებოდა სიტყვა „პერსუ“. ლეგენდის თანახმად, ეს ნილაბი ანუ პერსუ პირველად ძველ რომში გამოიყენა მსახიობმა თავისი ელამი თვალების დასაფარად. „პერსუ“ ლათინურში ტრანსფორმირდა „პერსონად“, რაც ასევე „ნილა-

²⁴⁴ Jenks E., Book of English Law, Sixth Edition, London, 1967, 132.

²⁴⁵ მუთმორსტი ო., სამართალმცოდნეობის საფუძვლები, დ. მაისურაძის თარგმანი, მ. მიმინოშვილის რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 62.

²⁴⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლი.

²⁴⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 7.

ბს" ნიშნავს, რომელსაც მსახიობები იყენებდნენ თეატრალური წარმოდგენისას ძველ ბერძნულ დრამაში. თავისი არსით, თავდაპირველად ეს ტერმინი თეატრალურ მოქმედებაში კომიკურ ან ტრაგიკულ ფიგურაზე მიუთითებდა.²⁴⁸ მოგვიანებით პიროვნების, პირის (persona) ცნებამ სამართლებრივი დატვირთვაც შეიძინა და მისი სამართლებრივი პიროვნულობის აღმნიშვნელად გამოიყენება.²⁴⁹

თანამედროვე გაგებით, ზოგადად, პიროვნების ცნებაში იგულისხმება ინდივიდის უნიკალური ფსიქოლოგიური თვისებები. აზროვნების, გრძნობისა და ქცევის ინდივიდუალურობის დამახასიათებელი სტილი. ასევე, გუნება-განწყობილებები, დამოკიდებულებები და მოსაზრებები, რომლებიც ყველაზე მკაფიოდ სხვა ადამიანებთან ურთიერთქმედებისას გამოიხატება.²⁵⁰

სამართლებრივი პიროვნულობაც აზროვნებასა და ქცევას უკავშირდება. იგი გულისხმობს სამართლებრივად ვარგისი შედეგის წარმოშობისათვის პირის შესაძლებლობებისა და ქმედების ურთიერთმიმართებას.²⁵¹ ამასთან, პირის შესაძლებლობისა და ქმედების შეფასებისათვის კერძო სამართალი იყენებს უფლებაუნარიანობისა და ქმედუნარიანობის ცნებებს, რაც საბოლოო ჯამში აყალიბებს სამართლებრივ პიროვნულობას და, შესაბამისად, სამართალსუბიექტობას. მეორე მხრივ, სამართლებრივი პიროვნულობა იმას აქვს, ვისაც სამართალი სამართლებრივი ურთიერთობების მონაწილედ და შესაბამისი უფლება-მოვალეობების მატარებელ სუბიექტად აღიარებს,²⁵² რის შედეგადაც, იქმნება ადამიანის სამართლებრივი პიროვნულობის იურიდიული კონსტრუქცია.²⁵³ „სამართლის სუბიექტი (ფიზიკური პირი) სამართლით აღიარებული აბსოლუტური ღირებულების მქონე სიკეთეა. სუბიექტი პირველ რიგში უფლების სუბიექტია, უფლებრივი ჯგუფის მატარებელი პირია. სუბიექტობა იმაზეა დამოკიდებული, რა კატეგორიის უფლებები აქვს პირს, სხვაგვარად, როგორია ნორმატიული განზომილებით ამ უფლებათა ხასიათი (შინაარსი) და მოცულობა.“²⁵⁴

იმის მიხედვით კი, თუ როგორია სამართლებრივი პიროვნულობის მქონე სუბიექტის ნიშან-თვისებები, ისინი (პირები) იყოფიან ფიზიკურ და იურიდიულ

²⁴⁸ ლექსიკონი-ცნობარი სოციალურ მეცნიერებებში, <<http://dictionary.css.ge/content/personality>> [30.10.2021]; Paton G., Text-Book of Jurisprudence, Oxford University Press, 1946, 249.

²⁴⁹ Brożek B., The Troublesome 'Person', Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn, edited by V. A. J. Kirkuk and T. Pietrzykowski, Springer, 2017, 4.

²⁵⁰ ლექსიკონი-ცნობარი სოციალურ მეცნიერებებში, <<http://dictionary.css.ge/content/personality>> [30.10.2021]

²⁵¹ Paton G., Text-Book of Jurisprudence, Oxford University Press, 1946, 249.

²⁵² იქვე.

²⁵³ Naffine N., Legal Persons as Abstractions: The Extrapolation of Persons from the Male Case, Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn, edited by V. A. J. Kirkuk and T. Pietrzykowski, Springer, 2017, 17.

²⁵⁴ ზოიძე ბ., ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირთა სამართალსუბიექტობა, ჟურნ. „თსუ სამართლის მიმოხილვა“, 2016, №1, 34.

პირებად. ამასთან, ფიზიკური პირის ცნებაში იგულისხმება მხოლოდ ადამიანი²⁵⁵. ამ შემთხვევაში სიტყვა „ფიზიკური“ ნიშნავს ბუნებით, ²⁵⁶ ბუნებისგან ადამიანად გაჩენილს, რომელსაც აქვს ფიზიკური და გონებრივი უნარები, ²⁵⁷ რაც გამოიხატება გრძნობისა და გაგების, თვითგამორკვევის, თვითშემცნებისა და კერძო ავტონომიის, ანწყოსა და წარსულის აღქმაში, უნარებში და ა.შ.²⁵⁸ ნიშანდობლივია, რომ მაშინაც, როცა ადამიანს სხვადასხვა მიზეზის გამო შეზღუდული აქვს გარკვეული უნარები, მაგალითად კომაში ყოფნის, ფსიქო-ემოციური მდგომარეობის, ან ასაკის გამო (ჩვილი, მცირეწლოვანი) არ შესწევს უნარი აღიქვას თავისი პიროვნულობა და შესაძლებლობები, ეს გავლენას არ ახდენს მის სამართალსუბიექტობაზე, ვინაიდან, მისი ბუნებით თანდაყოლილი, შინაგანი შესაძლებლობების არსებობა კანონით უპირობოდ აღიარებულია.²⁵⁹

ასეთი მიდგომა, უპირველეს ყოვლისა, გამომდინარეობს ადამიანის უფლებების დოქტრინიდან, რომელიც თითოეულ ადამიანს, განურჩევლად განვითარების სტადიისა და ეგზისტენციალური მდგომარეობისა აღიარებს ღირსებისა და სამართლებრივ შესაძლებლობათა მატარებელ სუბიექტად.²⁶⁰ ადამიანის ღირსების კონსტიტუციური უფლება ყველა ფუნდამენტური უფლების – ადამიანის თავისუფლების საფუძველია, ისევე როგორც უფლებებით სრულყოფილად სარგებლობა და მათი ეფექტური დაცვა ადამიანის ღირსების ხელშეუვალობის უშუალო გარანტიაა.²⁶¹ ადამიანს რომ ღირსება აქვს, ამიტომაც აქვს მას სიცოცხლის, თავისუფლების, თანასწორობის, ბედნიერების და ღირსეული სიცოცხლის უფლებები.²⁶²

²⁵⁵ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 60; კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი ცნებები, თბილისი, 2009, 100.

²⁵⁶ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი ცნებები, თბილისი, 2009, 100.

²⁵⁷ Paton G., Text-Book of Jurisprudence, Oxford University Press, 1946, 251.

²⁵⁸ Brożek B., The Troublesome 'Person', Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn, edited by V. A. J. Kirkuk and T. Pietrzykowski, Springer, 2017, 5.

²⁵⁹ Palazzani L., Person and Human Being in Bioethics and Biolaw, Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn, edited by V. A. J. Kirkuk and T. Pietrzykowski, Springer, 2017, 111; საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის №1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

²⁶⁰ Palazzani L., Person and Human Being in Bioethics and Biolaw, Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn, edited by V. A. J. Kirkuk and T. Pietrzykowski, Springer, 2017, 111.

²⁶¹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის №1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

²⁶² საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 107.

ფიზიკური პირისაგან განსხვავებით, იურიდიული პირის ცნება გამოიყენება ხელოვნური პირების, ანუ ფიზიკური პირ(ებ)ის მიერ შექმნილი და კერძო სამართლის სუბიექტად აღიარებული ორგანიზაციული წარმონაქმნის აღმნიშვნელად,²⁶³ რომელიც სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილეობს მხოლოდ მისი წარმომადგენლის მეშვეობით.²⁶⁴ ეს არის ქონების ან/და ადამიანთა გაერთიანების შედეგად წარმოშობილი ორგანიზაციული წარმონაქმნი,²⁶⁵ რომელიც ნორმატიულად განმტკიცებულია შესაბამისი მართლწესრიგის მიერ.²⁶⁶

იურიდიული პირის ცნება, უპირველეს ყოვლისა, საკანონმდებლო ფიქციის შედეგია, რომლის ძალითაც შესაძლებელია სინამდვილეში არ არსებული ჩაითვალოს ნამდვილად, არსებულად. იურიდიული პირი სინამდვილეში არ არის პიროვნება (ადამიანი), მაგრამ იურიდიული პირის სამართლებრივი პიროვნულობა გამომდინარეობს იმ იდეიდან, რომ საკანონმდებლო კონსტრუქციების გამოყენებით იგი გაიგივებულია ფიზიკურ პირთან და თანაბარწილად აღიარებულია კერძო სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტად, რაც ასევე გულისხმობს მისი სამართლებრივი პიროვნულობის აღიარებასაც.²⁶⁷

3. ფიზიკური პირის უფლებაუნარიანობა

ფიზიკური პირების სამართალსუბიექტობა ანუ კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში ფიზიკური პირების მონაწილეობის შესაძლებლობა, ხარისხი, ინტენსივობა და უფლებრივი მდგომარეობა განისაზღვრება უფლებაუნარიანობისა და ქმედუნარიანობის ცნებათა ერთობლიობით, რაც ჯამში ფიზიკური პირის სამართლებრივ პიროვნულობას ქმნის.²⁶⁸

ფიზიკური პირის უფლებაუნარიანობა განმარტებულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-11 მუხლით, რომლის მიხედვით, უფლებაუნარიანობა არის ფიზიკური პირის უნარი, დაბადების მომენტიდან ჰქონდეს სამოქალაქო უფლებები და მოვალეობები.

უფლებაუნარიანობის კონცეფცია, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს ცოცხლად დაბადებული ადამიანის აბსტრაქტულ უფლებათა ერთობლიობას.²⁶⁹ სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ეს არის ფიზიკური პირის აბსტრაქტული შესაძლებლო-

²⁶³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 184.

²⁶⁴ Paton G., Text-Book of Jurisprudence, Oxford University Press, 1946, 251.

²⁶⁵ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 215.

²⁶⁶ იქვე, 217.

²⁶⁷ Naffine N., Legal Persons as Abstractions: The Extrapolation of Persons from the Male Case, Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn, edited by V. A. J. Kirkuk and T. Pietrzykowski, Springer, 2017, 16.

²⁶⁸ იქვე, 60.

²⁶⁹ Brożek B., The Troublesome 'Person', Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn, edited by V. A. J. Kirkuk and T. Pietrzykowski, Springer, 2017, 9.

ბა, პქონდეს სამოქალაქო უფლებები და მოვალეობები²⁷⁰ იმისგან დამოუკიდებლად, იგი მოახდენს თუ არ ამ შესაძლებლობათა რეალიზებას. შესაბამისად, ეს არის ფიზიკური პირის შესაძლებლობა, გახდეს სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე იმისგან დამოუკიდებლად, იგი მართლაც გახდება თუ არა კონკრეტული სამართლებრივი ურთიერთობის მხარე.²⁷¹

აქედან გამომდინარე, უფლებაუნარიანობა აქვს ყველა ადამიანს,²⁷² ვინაიდან მხოლოდ ადამიანია სამართლებრივ შესაძლებლობათა მატარებელი სუბიექტი. აღნიშნული, უპირველეს ყოვლისა, გამომდინარეობს საქართველოს კონსტიტუციის მე-12 მუხლით გარანტირებული საკუთარი პიროვნების თავისუფალი განვითარების უფლებიდან და თანაბრად მოიცავს ადამიანის ფიზიკური, შემეცნებითი, მორალური და სოციალური განვითარების სფეროებს.²⁷³

მაგალითად, ზოგადად, ყველა ქმედუნარიან ფიზიკურ პირს შესაძლებლობა აქვს იქორწინოს (გამონაკლის შემთხვევებში არასრულწლოვანსაც 16 წლის ასაკიდან), თუმცა ეს შესაძლებლობა შესაძლოა არ ან ვერ გამოიყენოს მან. მაგრამ როგორც კი დაქორწინდება, გახდება საოჯახოსამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე და აღიჭურვება შესაბამისი უფლება-მოვალეობებით. ამიტომაც განიხილავენ უფლებაუნარიანობას აბსტრაქციად და ამავდროულად სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის წინაპირობად.²⁷⁴ აქედან გამომდინარეობს ისიც, რომ კანონი დაუშვებლად მიიჩნევს ფიზიკური პირთათვის უფლებაუნარიანობის წართმევას.²⁷⁵

ამდენად, ფიზიკური პირი არ არსებობს უფლებაუნარიანობის გარეშე და პირიქით, რაც იმას ნიშნავს, რომ უფლებაუნარიანობის წარმოშობა დამოკიდებულია ადამიანის დაბადებაზე და წყდება მისი გარდაცვალებით.²⁷⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-11 მუხლი პირდაპირ მიუთითებს, რომ ფიზიკური პირის უფლებაუნარიანობა წარმოიშობა მისი დაბადების მომენტიდან და წყდება მისი გარდაცვალებით. სიცხადისთვის, განმარტებას საჭიროებს ადამიანის დაბადებულად მიჩნევის მომენტი, რადგანაც მხოლოდ ფიზიკურად დაბადება არ არის საკმარისი. განმსაზღვრელია ადამიანის ცოცხლად დაბადება, ვინაიდან უფლებაუნარიანობა სწორედ ადამიანის სიცოცხლეს უკავშირდება.

²⁷⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 66.

²⁷¹ Smith B., Legal Personality, Yale Law Journal, Vol. XXXVII, №3, 1928, 283.

²⁷² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 66; კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი ცნებები, თბილისი, 2009, 100.

²⁷³ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა, ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 90.

²⁷⁴ Smith B., Legal Personality, Yale Law Journal, 1928, Vol. XXXVII, N3, 283

²⁷⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-11 მუხლის მე-4 ნაწილი.

²⁷⁶ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი ცნებები, თბილისი, 2009, 100.

გაბატონებული შეხედულების მიხედვით, ადამიანი დაბადებულად ითვლება იმ მომენტიდან, როცა „ახალშობილი გამოეყოფა დედის ორგანიზმს და აკმაყოფილებს ყველა იმ ნიშანს, რასაც თანამედროვე მედიცინა ცოცხალი ბავშვის დაბადებად მიიჩნევს“²⁷⁷. ამ თვალსაზრისით, ახალშობილის სიცოცხლისუნარიანობას მნიშვნელობა არა აქვს.²⁷⁸ სამოქალაქო კოდექსი, გარდა ცოცხლად დაბადებისა, უფლებაუნარიანობის წარმოშობისათვის დამატებით პირობებს არ ითვალისწინებს.²⁷⁹ ამავდროულად მკედრადშობილი სამართლის სუბიექტად აღიარებული არ არის.²⁸⁰

3.1. ჩანასახის უფლებაუნარიანობა

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-11 მუხლის მეორე ნაწილით ცალკეა მოწესრიგებული ჩანასახის შესაძლებლობა, ცოცხლად დაბადების შემთხვევაში აღიარებულ იქნეს იმ პირის მემკვიდრედ, რომელიც ახალშობილის დაბადების მომენტისათვის უკვე გარდაცვლილია, თუმცა ცოცხალი იყო მისი ჩანასახის მომენტში. ასეთი მიდგომა ნაკარნახევია ჩანასახის იმ ქონებრივი უფლებების დაცვის ინტერესით, რომლებიც მას ცოცხლად დაბადების შემთხვევაში წარმოეშობა.²⁸¹ კერძოდ, ახალშობილს, არ უნდა წაერთვას ის ქონებრივი უფლებები, რომლებიც მას ექნებოდა, მშობელი მისი დაბადების შემდეგ რომ გარდაცვლილიყო.²⁸² ამავდროულად, ჩანასახის მემკვიდრედ ყოფნის შესაძლებლობაც აბსტრაქტულია და დამოკიდებულია მის ცოცხლად დაბადებაზე. ამიტომაც, ჩანასახის უფლებაუნარიანობა შეზღუდული და პირობითია. ის შეზღუდულია მხოლოდ მემკვიდრედ ყოფნის უფლებით და დამოკიდებულია ცოცხლად დაბადების პირობაზე.²⁸³ დაბადების შემდეგ, ჩანასახი ადამიანია, რაც მას აქცევს უფლებაუნარიან პირად და, შესაბამისად, სამართლის სუბიექტად.²⁸⁴

ჩანასახი ანუ ფეტუსი, როგორც მას სამეცნიერო ლიტერატურაში უწოდებენ, შეიძლება იყოს როგორც კანონით, ისე ანდერძით მემკვიდრე. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1336-ე მუხლი პირველი რიგის კანონით მემკვიდრეთა

²⁷⁷ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 168.

²⁷⁸ იქვე.

²⁷⁹ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი ცნებები, თბილისი, 2009, 102.

²⁸⁰ Kurki V. A. J., A Theory of Legal Personhood, Oxford University Press, 2019, 8.

²⁸¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 169.

²⁸² Paton G., Text-Book of Jurisprudence, Oxford University Press, 1946, 252.

²⁸³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 170; კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი ცნებები, თბილისი, 2009, 104-105.

²⁸⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 63.

შორის თანასწორი უფლებით გარდაცვლილის სხვა შვილებთან ერთად აღიარებს შვილს, რომელიც მისი სიკვდილის შემდეგ დაიბადა. თუმცა ამ შემთხვევაში მამაკვიდრების გარდაცვალებიდან ათ თვეზე მეტი არ უნდა იყოს გასული²⁸⁵.

უფრო მეტიც, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1307-ე მუხლი ანდერძით მემკვიდრედ აღიარებს მამკვიდრების სიცოცხლეში ჩასახულ, მაგრამ მისი გარდაცვალების შემდეგ დაბადებულ ბავშვს მიუხედავად იმისა, მამკვიდრების შვილია იგი, თუ არა.²⁸⁶

გარდა ამისა, ჩანასახს აქვს შეზღუდული უფლებაუნარიანობა ძირითად უფლებებთან მიმართებაში.²⁸⁷ მართალია, ფეტუსის სიცოცხლის უფლება არ არის აბსოლუტურად დაცული, თუმცა მისი ღირსების დაცვა უზრუნველყოფილია.²⁸⁸ აღნიშნული, უპირველეს ყოვლისა, გამომდინარეობს „ადამიანის უფლებებისა და ბიომედიცინის შესახებ“ კონვენციის პირველი მუხლიდან, რომლის თანახმად, „კონვენციის მონაწილე მხარეებმა უნდა დაიცვან თითოეული ადამიანის ღირსება და ინდივიდუალობა“, რაც იმას ნიშნავს, რომ ადამიანის ღირსება და იდენტობა უნდა იყოს დაცული სიცოცხლის დასაწყისიდან.²⁸⁹ ადამიანის სიცოცხლის დასაწყისი კი ფართო გაგებით, ჩასახვის მომენტიდან იწყება და გადის თანმიმდევრულ ეტაპებს, დაბადებამდე, ადამიანის გაჩენამდე.²⁹⁰ თუმცა, რადგანაც თავად ჩანასახი პირობითი უფლებაუნარიანობის მატარებელია, მასთან დაკავშირებული უფლებებიც პირობით ხასიათს ატარებს.²⁹¹

ჩანასახის უფლებაუნარიანობა ასევე ვრცელდება მარჩენლის დაკარგვით გამონეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებაზეც. ზიანის მიმყენებელი პირის ვალდებულება, სარჩო გადაუხადოს იმ პირებს, რომელთა რჩენა გარდაცვლილ დეზარალებულს ევალებოდა, გამომდინარეობს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1006-ე მუხლიდან. შესაბამისად, თუ ახალშობილის დაბადების მომენტისათვის მარჩენალი გარდაცვლილია, თუმცა ცოცხალი იყო

²⁸⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1188-ე მუხლი.

²⁸⁶ გელაშვილი ი., ჩანასახის სამართლებრივი მდგომარეობა, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012, 34.

²⁸⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტუიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 63.

²⁸⁸ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 109.

²⁸⁹ Explanatory Report to the Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine, Council of Europe, Oviedo, 4.IV.1997, 4.

²⁹⁰ Palazzani L., Person and Human Being in Bioethics and Biolaw, Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn, edited by V. A. J. Kirkuk and T. Pietrzykowski, Springer, 2017, 111.

²⁹¹ გელაშვილი ი., ჩანასახის სამართლებრივი მდგომარეობა, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012, 24.

მისი ჩასახვის მომენტში, ახალშობილს ასევე წარმოეშობა სარჩოს მიღების მოთხოვნის უფლება.²⁹²

ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებასთან მიმართებით, ნიშანდობლივია, სარჩელები, რომლებიც ეხება ბავშვის არასასურველ ჩასახვას, დაბადებასა და სიცოცხლეს.²⁹³ სხვადასხვა ქვეყნებისა და ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის მიხედვით, არასასურველ ჩასახვასთან დაკავშირებულ დავებში ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება აქვთ მშობლებს და არა ჯანმრთელად დაბადებულ ბავშვებს.²⁹⁴

3.2. უფლებაუნარიანობის დასასრული

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-11 მუხლის შესამე ნაწილის თანახმად, უფლებაუნარიანობა წყდება ფიზიკური პირის გარდაცვალებით. გარდაცვალების მომენტად კი ითვლება თავის ტვინის ფუნქციონირების შეწყვეტა. „ადამიანის ორგანოთა გადანერგვის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-12 მუხლი კიდევ უფრო აკონკრეტებს ადამიანის გარდაცვალების მომენტს და მიუთითებს, რომ „ადამიანი გარდაცვლილად ჩაითვლება მხოლოდ მას შემდეგ, როდესაც დადგინდება თავის ტვინის სიკვდილი ან გულის შეუქცევადი გაჩერება და სისხლის მიმოქცევის შეწყვეტა.“

ყველა შემთხვევაში, გარდაცვალების მომენტი უნდა იქნეს გაგებული, როგორც შეუქცევადი ფაქტი,²⁹⁵ როცა რეანიმაციის შესაძლებლობა გამორიცხულია²⁹⁶ და ადამიანი, როგორც ცოცხალი ორგანიზმი, წყვეტს არსებობას. ადამიანის გარდაცვალებით წყდება მისი უფლებაუნარიანობაც. ამასთან, ფიზიკური პირის გარდაცვალებას მოჰყვება მემკვიდრეობის გახსნა და მემკვიდრეთა უფლება-მოვალეობების წარმოშობა. გარდაცვალების ფაქტს ასევე უკავშირდება ორგანოების ტრანსპლანტაციის საკითხის გადაწყვეტაც. ვინაიდან კანონით განსაზღვრული პირების უფლებამოსილება, თანხმობა განაცხადონ გარდაცვლილის სხეულის ნაწილების ტრანსპლანტაციის მიზნით გამოყენებაზე, მხოლოდ მაშინ წარმოიშობა, როდესაც დონორი გარდაცვლილად ჩაითვლება,²⁹⁷

²⁹² კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი ცნებები, თბილისი, 2009, 106.

²⁹³ გელაშვილი ი., პრენატალური დიაგნოსტიკა და ზიანის ანაზღაურების თავისებურებანი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში, ადამიანის უფლებათა დაცვა და სახელმწიფოს დემოკრატიული ტრანსფორმაცია, სტატიათა კრებული, ქ. კორკელის რედაქტორობით, თბილისი, 2020, 34.

²⁹⁴ გელაშვილი ი., ჩანასახის სამართლებრივი მდგომარეობა, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012, 185.

²⁹⁵ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 65.

²⁹⁶ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი ცნებები, თბილისი, 2009, 103.

²⁹⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 65; კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი ცნებები, თბილისი, 2009, 103.

კანონმდებლობით ადამიანის გარდაცვალების ვარაუდი გარდაცვალების ფაქტთან არის გათანაბრებული. აქ იგულისხმება ისეთი შემთხვევები, როცა ფიზიკური პირის ადგილსამყოფელი ხანგრძლივი დროის განმავლობაში უცნობია და ის დაკარგულად ითვლება, ან თუ იგი უგზო-უცვლოდ დაიკარგა ისეთ გარემოებაში, რომელიც მას სიკვდილს უქადდა.²⁹⁸ მოცემულ ვითარებაში, პირი გარდაცვლილად ცხადდება სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზე, რაც ამავდროულად იწვევს მისი უფლებაუნარიანობის შეწყვეტასაც.²⁹⁹ ამასთანავე, ვინაიდან პირის გარდაცვალება საბოლოო ჯამში ვარაუდს ეფუძნება, კანონმდებელი დასაშვებად მიიჩნევს, გარდაცვლილად გამოცხადებული პირის უფლებებში აღდგენას, თუ იგი ცოცხალი აღმოჩნდება.³⁰⁰

ადამიანი, რომლის უფლებაუნარიანობაც შეწყდა გარდაცვალების შედეგად, რჩება ნაწილობრივ უფლებაუნარიანად პიროვნულობასთან დაკავშირებული უფლებების დაცვის კონტექსტში.³⁰¹ სამოქალაქო კოდექსის მე-19 მუხლის თანახმად, დაინტერესებული პირების მხრიდან, რომელსაც საამისოდ აქვს დაცვის ღირსი ინტერესი, დაცვას ექვემდებარება ისეთი უფლებები, რომლებიც პიროვნების არსების განმსაზღვრელია და გრძელდება სიკვდილის შემდეგაც. ამასთან, ამ მუხლით დაცული გარდაცვლილი პირის პატივისა და ღირსების დაცვის ფარგლები ერთმნიშვნელოვნად დადგენილი არ არის. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლო გადაწყვეტილებაში საქმეზე ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ აღნიშნავს, რომ ღირსება და პატივი პირადი ხასიათის უფლებაა და არ გადადის ახლობლებზე. გარდაცვლილზე კეთილი ხსოვნის შენარჩუნების უმნიშვნელოვანესი ბერკეტი ისევე გამოხატვის თავისუფლება და თავისუფალი სიტყვის ფორუმია, სადაც გარდაცვლილის ახლობლებს შეუძლიათ გაავრცელონ სწორი ვერსია, უარყონ ცილისმამბელობური ინფორმაცია და გამოთქვან საკუთარი მოსაზრებები.³⁰² ამდენად, თუ რა შემთხვევებზე გავრცელდება მე-19 მუხლის მოქმედება და რა ჩაითვლება დაინტერესებული პირის ღირს ინტერესად, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში სასამართლოს გადასაწყვეტია.

²⁹⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 22-ე მუხლი.

²⁹⁹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 178.

³⁰⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 23-ე მუხლი.

³⁰¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 66.

³⁰² საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის №1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

3.3. უფლებაუნარიანობა და უფლება

უფლებაუნარიანობა განსხვავდება უფლებისაგან. თუ ყველა ფიზიკურ პირს უფლებაუნარიანობა აქვს შეუზღუდავად, თავად უფლება არის სამოქალაქო კანონმდებლობით მინიჭებული სამართლებრივი ძალაუფლება, რომელიც გამომდინარეობს სამოქალაქო კოდექსიდან ან სხვა საკანონმდებლო დანაწესიდან და, ამდენად, ყველას თანაბარი მოცულობით არ აქვს. მაგალითად, მცირეწლოვანის უფლებები განსხვავდება მოზარდის უფლებებისაგან. ისევე როგორც ქმედუნარიანი, მაგრამ მხარდაჭერის მიმღები პირის უფლებები განსხვავდება მათგან, ვისაც მხარდაჭერა არ ესაჭიროება. უფლებაუნარიანობა ყოველთვის ზოგადია, ხოლო – უფლება კონკრეტული, მისი მოცულობა და შინაარსი დამოკიდებულია და გამომდინარეობს შესაბამისი სამართლებრივი ურთიერთობიდან.³⁰³

4. ქმედუნარიანობა

4.1. ზოგადი ქმედუნარიანობა

სამართლებრივ ურთიერთობათა სტაბილურობა, მეტწილად, დამოკიდებულია მასში მონაწილე პირების სამართლებრივ კომპეტენციაზე, რომლის შეფასების ერთ-ერთ საზომად სწორედ ქმედუნარიანობა ითვლება. თუ უფლებაუნარიანობა აყალიბებს ფიზიკური პირის მხოლოდ პასიურ სამართალსუბიექტობას და შემოიფარგლება შესაძლებლობაზე მითითებით, ამ შესაძლებლობათა რეალური განხორციელება დამოკიდებულია ფიზიკური პირის ქმედუნარიანობაზე.³⁰⁴

კანონმდებლობა აყალიბებს ფიზიკურ პირთა ქმედუნარიანობის შემდეგ გრადაციებს: 1) სრული ქმედუნარიანობის მქონე პირები, რომლებსაც სრულწლოვანების მიღწევის ასაკიდან შეუძლიათ ინდივიდუალურად მიიღონ მონაწილეობა კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში; 2) სრული ქმედუნარიანობის მქონე პირები, რომლებიც კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილეობენ მხარდამჭერის მეშვეობით და 3) ფიზიკური პირები, რომლებიც ინდივიდუალურად, მაგრამ კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობით ხდებიან კერძო სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეები.³⁰⁵

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-12 მუხლის თანახმად, ქმედუნარიანობა არის ფიზიკური პირის უნარი, თავისი ნებითა და მოქმედებით სრული მოცულობით შეიძინოს და განახორციელოს სამოქალაქო უფლებები და მოვალეობები. ის წარმოიშობა სრულწლოვანების მიღწევისთანავე.

³⁰³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, 176.

³⁰⁴ Kurki V. A. J., A Theory of Legal Personhood, Oxford University Press, 2019, 9.

³⁰⁵ Peptan R., Natural Person's Anticipated Legal Capacity, Annals of the Constantin Brancusi University of Targu Jiu Juridical Sciences Series, Issue №3, 2016, 85.

ამ განსაზღვრებიდან მკაფიოდ ჩანს, რომ თუ უფლებაუნარიანობის დასაწყისი განუყოფელია ადამიანის ცოცხლად დაბადებასთან, ქმედუნარიანობის წარმოშობის წინაპირობაა სრულწლოვანების ასაკის მიღწევა. სამოქალაქო კოდექსის მე-12 მუხლის მე-2 ნაწილის მიხედვით, კი პირი სრულწლოვანად ითვლება 18 წლის ასაკიდან. სწორედ ამ ასაკიდან დგება სრული ქმედუნარიანობა. გარდა ამისა, თუ უფლებაუნარიანობა მოიცავს ფიზიკური პირის მხოლოდ აბსტრაქტულ შესაძლებლობებს, გახდეს სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე, ქმედუნარიანობა ფოკუსირებულია ამ შესაძლებლობათა პრაქტიკული განხორციელების უნარზე.³⁰⁶

უნარში იგულისხმება კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის დამყარების ნება. შესაძლებლობები არაფრის მომცემი იქნებოდა მათი რეალიზების ნების გარეშე.³⁰⁷ ამ თვალსაზრისით, ქმედუნარიანობა გარიგების ნამდვილობის წინაპირობაცაა. ამიტომაც სრული ქმედუნარიანობა, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს გარიგებაუნარიანობას,³⁰⁸ რაშიც იგულისხმება ფიზიკური პირის გაცნობიერებული ნებისა და მოქმედების სინთეზი, გონებრივი კომპეტენცია, თავისი გააზრებული ქმედებით მოიპოვოს სამოქალაქო უფლებები და მოვალეობები, დამოუკიდებლად მოახდინოს მათი რეალიზება, იყოს სამართლებრივი ურთიერთობის მხარე და სხვათა თანაბრად მიიღოს მონაწილეობა საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, გახდეს ისეთი გარიგების მონაწილე, რომლის სამართლებრივი შედეგი მისთვის პროგნოზირებადი და აღქმადია.³⁰⁹

მაგალითი:

გიორგი, რომელიც 18 წლის რამდენიმე დღის წინ გახდა, ნასყიდობის ხელშეკრულებას დებს ანისთან, რომლისგანაც საკმაოდ ძვირადღირებულ ნივთს ყიდულობს. როგორც კი გიორგის მშობლებმა შეიტყვეს აღნიშნულის შესახებ მოითხოვეს დადებული ხელშეკრულების ბათილობა, ნივთის ანისთვის, ხოლო თანხის კი გიორგისთვის უკან დაბრუნება.

მიუხედავად იმისა, რომ გიორგის სულ ახლახან შეუსრულდა 18 წელი, მის მიერ გამოვლენილ ნებაზე ზეგავლენას ვერავინ მოახდენს და გარიგების გაბათილება იმ საფუძველით, რომ პირს სულ ახლახან შეუსრულდა 18 წელი, შეუძლებელია. შესაბამისად, დადებული გარიგება მესამე პირების, მათ შორის მშობლების მიერ ვერ იქნება სადავოდ გამხდარი.

ქმედუნარიანობას უკავშირდება ასევე ფიზიკური პირის უნარი, პასუხი აგოს მისი მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით გამოწვეულ ზიანზე, რასაც დელიქტუა-

³⁰⁶ ჭანტურია ლ. სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, 179.

³⁰⁷ Smith B., Legal Personality, Yale Law Journal, Vol. XXXVII, N3, 1928, 283.

³⁰⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 68.

³⁰⁹ იქვე.

რიანობას უწოდებენ.³¹⁰ ამასთან, სამოქალაქო კოდექსის 994-ე მუხლის მიხედვით, დელექტუნარიანობა წარმოიშობა 10 წლის ასაკიდან.

4.2. მხარდაჭერის მიმღები პირი

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-12 მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, ქმედუნარიანად ითვლება ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირი (შემდგომ – მხარდაჭერის მიმღები), ანუ პირი, რომელსაც აქვს მყარი ფსიქიკური, გონებრივი/ინტელექტუალური დარღვევები, რომელთა სხვადასხვა დაბრკოლებასთან ურთიერთქმედებამ შესაძლოა ხელი შეუშალოს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მათ სრულ და ეფექტიან მონაწილეობას სხვებთან თანაბარ პირობებში. ამასთანავე, აღნიშნული დაბრკოლებები სათანადო რჩევისა და დახმარების გარეშე მნიშვნელოვნად ართულებს პირის მიერ საკუთარი ნების თავისუფლად გამოხატვას და ინფორმირებული და გააზრებული არჩევანის გაკეთებას სასამართლოს მიერ განსაზღვრულ სფეროში.

როგორც ნესი, ყველა ადამიანი, აქტიურ ქმედუნარიანობას სრულწლოვანების ასაკის მიღწევით იძენს, თუმცა გარიგების დადებასთან დაკავშირებით მათი ინდივიდუალური შესაძლებლობები განსხვავებულია.³¹¹ ქმედუნარიანობა, უპირველეს ყოვლისა, ფიზიკური პირის ნებაუნარიანობის გამომხატველია,³¹² მაგრამ სრულწლოვანი პირის ნებელობითი და ინტელექტუალური უნარები ზოგჯერ დაქვეითებულია, რამაც შესაძლებელია დაბრკოლოს მის მიერ იურიდიული მნიშვნელობის მქონე მოქმედებათა შესრულება. ამასთან, ადამიანის უფლებების თანასწორობის მოდელში ადამიანი ცენტრალური და უნივერსალური ღირებულებაა, ხოლო დროებითი ან მუდმივი შეზღუდული შესაძლებლობები მხოლოდ მისი მახასიათებელია,³¹³ რამაც მის ქმედუნარიანობაზე გავლენა არც ერთ შემთხვევაში არ უნდა იქონიოს.

ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირების ქმედუნარიანობისადმი ასეთი მიდგომა გამომდინარეობს „შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებების შესახებ“ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 2006 წლის კონვენციიდან. კონვენციის მე-12 მუხლის თანახმად, შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირებს სხვებთან თანასწორად აქვს სრული უფლებაუნარიანობა ცხოვრების ყველა სფეროში, ხოლო მის რეალიზებასთან დაკავშირებული ზომები ორიენტირებული უნდა იყოს პიროვნების უფლებებზე, სურვილსა

³¹⁰ იქვე: ასევე, კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი ცნებები, თბილისი, 2009, 116.

³¹¹ Varul P., Avi A., Kivisild T., Restrictions on Active Legal Capacity, *Juridica International*, N9, 2004, 99.

³¹² ზოიძე ბ., ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირთა სამართალსუბიექტობა, *ქურნ. ათსუ სამართლის მიმოხილვა*, №1, 2016, 32.

³¹³ Glen B. K., Changing Paradigms: Mental Capacity, Legal Capacity, Guardianship, and Beyond, *Columbia Human Rights Law Review*, Vol. 44, N1, 2012, 93.

და უპირატესობებზე, თავისუფალი იყოს ინტერესთა კონფლიქტისა და არასასურველი გავლენისაგან, შეესაბამებოდეს და ერგებოდეს ამ პიროვნების მდგომარეობას და გამოიყენებოდეს რაც შეიძლება მინიმალური დროით. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის შესაბამისად, მხარდაჭერის ვადა და მისი გადასინჯვის პერიოდულობა არ უნდა აღემატებოდეს 5 წელს (36321 მუხლი).

ადამიანის გონებრივი შესაძლებლობები შეიძლება მრავალი გარემო ფაქტორის ანდა სამედიცინო ჩვენების გამო დაქვეითდეს. გონებრივი კომპეტენციის დაკარგვა შეიძლება გამოინვიოს თავის ტვინის მექანიკურმა ტრავმამ ან, მაგალითად, თავის ტვინში სისხლის ჩაქცევამ ანდა დემენციამ. შემეცნებითი შესაძლებლობები შეიძლება დაქვეითდეს მედიკამენტების მიღებით ან ნარკოტიკულ საშუალებათა გამოყენებით, სხვადასხვა მიზეზით გამოწვეული ფსიქიკური აშლილობით. როგორც წესი, ეს ეხება სრულწლოვან პირებს, რომლებიც ადრე ფლობდნენ, მაგრამ ახლა დროებით ან სამუდამოდ დაკარგეს შემეცნებითი უნარი, ანდა ისეთ პირებს, რომლებსაც ჯანმრთელობის თანდაყოლილი მახასიათებლების გამო გონებრივი შესაძლებლობები სათანადოდ არა აქვთ განვითარებული. მაგალითად, ცერებრალური დამბლა, დაუნის სინდრომი, აუტიზმი და სხვა.³¹⁴

ამასთან, ფსიქოსოციალური საჭიროებების მქონე პირის ნებელობითი და ინტელექტუალური უნარები ყოველთვის ერთგვაროვანი არ არის. შესაძლებელია, ერთი და იგივე სამედიცინო დიაგნოზი სხვადასხვა პირებში განსხვავებული ფორმისა და ხარისხის გონებრივ შეფერხებას იწვევდეს. ცალკეული უფლება-მოვალეობების განხორციელებისას ამა თუ იმ ფსიქიკური დაავადებით გამოწვეული უუნარობა, სრული მოცულობით შეიგნოს თავისი მოქმედების მნიშვნელობა ან უხელმძღვანელოს მათ, ყოველთვის არ გულისხმობს, რომ პირს არ შესწევს უნარი მიიღოს გაცნობიერებული გადაწყვეტილებები სოციალური ცხოვრების ცალკეულ სფეროში და განახორციელოს იურიდიული შედეგების მატარებელი ქმედებები. ამიტომაც, პირის მხარდაჭერის მიმღებად ცნობა უნდა ეფუძნებოდეს მისი ინდივიდუალური გონებრივი შესაძლებლობების გათვალისწინებას.³¹⁵

ზრდასრული ადამიანის გონებრივი შესაძლებლობები ანუ მის მიერ ვითარებისა და ინტერესების შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღების უნარი ფასდება ორი კრიტერიუმის მიხედვით. პირველ ეტაპზე, უნდა დადგინდეს ინტელექტუალური უნარის დაქვეითება და მისი გამომწვევი მიზეზები, ხოლო შემდეგ უნდა განისაზღვროს, ეს რამდენად იწვევს გადაწყვეტილების მიღების ანდა კომუნი-

³¹⁴ იქვე.

³¹⁵ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 8 ოქტომბრის გადაწყვეტილება №2/4/532,533 საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – ირაკლი ქემოკლიძე და დავით ხარაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

კაციის³¹⁶ შეფერხებას. ასევე მნიშვნელოვანია განიმარტოს, თუ რა იგულისხმება გადანყევტილების მიღების უნარის შეუძლებლობაში. ამ შემთხვევაში ფასდება პირის უნარი, აღიქვას და გადაამუშაოს შესაბამისი ინფორმაცია, დაუკავშიროს ის მისაღებ გადანყევტილებას და გამოხატოს თავისი ნება პირდაპირი კომუნიკაციის, ჟესტების ენის თუ სხვა მისთვის მისაღების ფორმით.³¹⁷

ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირებთან დაკავშირებით კანონმდებლის ძირითადი მოთხოვნაა ამ პირების სამართალსუბიექტობისადმი განსაკუთრებული პატივისცემა და სხვებთან თანაბარი პირობებით სოციალურ ცხოვრებაში ჩართულობის უზრუნველყოფა.³¹⁸ გონივრული მისადაგების პრინციპი მოითხოვს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში შესაბამისი მოდიფიკაციებისა და კორექტივების განხორციელებას, რაც არ იწვევს დაუძლეველ და გაუმართლებელ სირთულეებს და უზრუნველყოფს შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა თანაბარი უფლებებისა და თავისუფლების ფუნდამენტურ ღირებულებათა რეალიზებას,³¹⁹ რაც მიიღწევა მხარდაჭერის ინსტიტუტის არსებობით.

კანონმდებლობის მიზანი უნდა იყოს მხარდაჭერის საჭიროების მქონე პირების დახმარება გადანყევტილების მიღების საკითხში და არა ყველა სფეროში მათი ნების სრული ჩანაცვლება. სასამართლომ, რომელიც იხილავს პირის მხარდაჭერის მიმღებად ცნობის საკითხს, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა შეაფასოს და განსაზღვროს მხარდაჭერის ფარგლები და მხარდამჭერის უფლება-მოვალეობები ისე, რომ მხარდაჭერის დანესების ინტერესებსა და მხარდასაჭერი პირის პირად ავტონომიას შორის შეინარჩუნოს ბალანსი. იმ შემთხვევაში, როდესაც ადამიანს გაცნობიერებული გადანყევტილების მიღების უნარი შენარჩუნებული აქვს სოციალური ცხოვრების ისეთ სფეროებში, რომლებიც საკუთარი პირადი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებისკენ არის მიმართული, შეესაბამება მის ინტერესებს და არ ხელყოფს მესამე პირთა უფლებებს, მას დამოუკიდებლად გადანყევტილების მიღების შესაძლებლობა უნდა შეუნარჩუნდეს.³²⁰

³¹⁶ იხ. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 2006 წლის კონვენცია „შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებების შესახებ“. კონვენციის მე-2 მუხლის თანახმად, „კომუნიკაცია“ – მოიცავს ენებს, ტექსტის დადებას, ბრაილს, ტაქტილურ კომუნიკაციას, მსხვილი შრიფტით ბეჭდვას, მისანვლომ მულტიმედირ საშუალებებს ისევე, როგორც ბეჭდვით მასალებს, აუდიო საშუალებებს, ჩვეულებრივ მეტყველებას, მკითხველებს, გამაძლიერებელ და ალტერნატიულ მეთოდებს, ხერხებსა და ფორმატებს საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ჩათვლით. „ენა“ მოიცავს სალაპარაკო და ჟესტების ენას, ასევე, სხვა, არასასაუბრო კომუნიკაციის მეთოდების გამოყენებას.

³¹⁷ Dimond B., *Legal Aspects of Mental Capacity*, Blackwell Publishing, 2008, 34.

³¹⁸ ზოიძე ბ., ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირთა სამართალსუბიექტობა, *ყურნ. „სსუ სამართლის მიმოხილვა“*, №1, 2016, 35.

³¹⁹ „შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებების შესახებ“ გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 2006 წლის კონვენციის მე-2 მუხლის მე-4 აბზაცი.

³²⁰ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 8 ოქტომბრის გადანყევტილება №2/4/532,533.

ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირისთვის მხარდაჭერის საჭიროების ხარისხის შეფასების იგივე სტანდარტია მოცემული ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებაში საქმეზე შტუკატუროვი რუსეთის წინააღმდეგ (*Shtukaturov v. Russia*), სადაც სასამართლომ მიუთითა, რომ მენტალური დარღვევების სერიოზული შემთხვევებიც კი არ შეიძლება ჩაითვალოს ადამიანის ნების ჩანაცვლების ერთადერთ დასაბუთებად. მენტალური დარღვევა უნდა იყოს ისეთი ხასიათის ან ხარისხის, რომელიც გაამართლებს მხარდასაჭერი პირის ნების სრულ ჩანაცვლებას.³²¹

აქედან გამომდინარე, მხარდაჭერის ინსტიტუტის მიზანია ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირის ნების გამოხატვისა და სწორად წარმართვის ხელშეწყობა, სამართლებრივად ჯანსაღი და შედეგუნარიანი ნების გამოვლენის უზრუნველყოფა იმის მიხედვით, თუ რამდენად აქვს პირს შენარჩუნებული გაცნობიერებული გადაწყვეტილების მიღების უნარი სოციალური ცხოვრების ერთ ან რამდენიმე სფეროში. ამ თვალსაზრისით, მხარდამჭერი ფსიქოსოციალური საჭიროებების მქონე პირის ნების ავტონომიის მნიშვნელოვანი გარანტი ხდება და კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში მის მონაწილეობას უზრუნველყოფს.³²²

სასამართლო გადაწყვეტილებას პირის მხარდაჭერის მიმღებად ცნობის შესახებ იღებს ექსპერტიზის საფუძველზე, რომელსაც ფსიქიატრის, სოციალური მუშაკისა და თერაპევტისგან შემდგარი მულტიდისციპლინური ჯგუფი ლევან სამხარაულის სახელობის ექსპერტიზის ეროვნულ ბიუროში ატარებს. მულტიდისციპლინური ჯგუფი აფასებს ადამიანის შესაძლებლობებს, იმას, თუ რისი გაკეთება შეუძლია მას დამოუკიდებლად, შემდეგ კი ეხმარება, მიიღოს გაცნობიერებული გადაწყვეტილება ამა თუ იმ საკითხის შესახებ. სასამართლო, რომელმაც გამოიტანა გადაწყვეტილება პირის მხარდაჭერის მიმღებად ცნობის შესახებ, ვალდებულია, იმავე გადაწყვეტილებით დანიშნოს მხარდამჭერი, განსაზღვროს მისი უფლებამოსილების ფარგლები და უფლება-მოვალეობები.³²³

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში მხარდამჭერის ვალდებულებები ცალკეა მოცემული. უპირველეს ყოვლისა, მხარდამჭერი ვალდებულია, თავალყური ადევნოს მხარდაჭერის მიმღების მუდმივ სამედიცინო მომსახურებას, დაადგინოს მისი სურვილები/არჩევანი და დაეხმაროს მას შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღებაში, რაც გამოიხატება გადაწყვეტილების მისაღებად აუცილებელი ინფორმაციის მხარდაჭერის მიმღებისათვის გასაგები საკომუნიკაციო ფორმით მიწოდებაში.³²⁴ მხარდამჭერი ასევე ვალდებულია მხარდაჭერის

³²¹ Case of *Shtukaturov v. Russia*, 27/06/2008.

³²² ზოიძე ბ., ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირთა სამართალსუბიექტობა, ჟურნ. „თსუ სამართლის მიმოხილვა“, №1, 2016, 41.

³²³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2022 წლის 15 აპრილის №ას-136-2022 განჩინება.

³²⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1289-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

მიმღების მიერ გარიგების დადებისას დაეხმაროს მას გარიგების პირობებისა და სამართლებრივი შედეგების სრულ აღქმასში. მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ სასამართლო დაადგენს, რომ მხარდაჭერის მიმღების ნების გამოვლენა ობიექტურად შეუძლებელია, რამაც შესაძლოა მას მნიშვნელოვანი ზიანი მიაყენოს, სასამართლო მხარდამჭერს უფლებას აძლევს, მხარდაჭერის მიმღების სახელით, მისი ინტერესებიდან გამომდინარე, დადოს აუცილებელი გარიგებები.³²⁵ საქართველოს საკასაციო პალატა აღნიშნავს, რომ კანონმდებელმა საკანონმდებლო ნოვაციით ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირთა ქმედუნარიანობა მიიჩნია მათი სამართალსუბიექტობის აუცილებელ ნიშნად. მხარდაჭერის ინსტიტუტის შემოღებით კანონმდებელმა შექმნა ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირის ნების გამოხატვისა და სწორად წარმართვის მექანიზმი, რომელიც ხელს უწყობს მის სამოქმედო მდგომარეობაში მოყვანას. სამოქალაქო კოდექსში შეტანილი ცვლილებებიდან ჩანს, რომ აღნიშნული ინსტიტუტის მიზანია არა ერთი ნების მეორე ნებით ჩანაცვლება, არამედ სამართლებრივად ჯანსაღი და შედეგუნარიანი ნების გამოვლენისათვის ხელის შეწყობა.³²⁶

მნიშვნელოვანია იმის ხაზგასმაც, რომ მხარდაჭერის ინსტიტუტის გამოყენების წინაპირობა მხოლოდ პირის გონებრივი კომპეტენციის დაქვეითებაა. მხედველობის, სმენის, გადაადგილების და სხვა უნარების შეზღუდულად არსებობა, თუ ეს არ ახდენს გავლენას პირის შემეცნებით შესაძლებლობებზე, პირის მხარდაჭერის მიმღებად ცნობის საფუძველი არ არის.

გარდა, სრულწლოვანი პირებისა, მხარდაჭერის მიმღებად შეიძლება სასამართლომ ცნოს არასრულწლოვანიც, თუ არსებობს მხარდაჭერის დანესების საერთო წინაპირობები იმ ფარგლებში, რომლებშიც, საქართველოს კანონმდებლობის თანახმად, მას თავისი უფლება-მოვალეობების განხორციელებისას კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა არ სჭირდება.³²⁷

4.3. ქმედუნარიანობა ასაკის მიხედვით

კერძო სამართლებრივ ურთიერთობაში სრულწლოვან და, ამდენად, სრული ქმედუნარიანობის მქონე პირებთან ერთად მონაწილეობას არასრულწლოვანი პირებიც იღებენ. თუმცა მათი ჩართულობა სამოქალაქო ბრუნვაში გარკვეული თავისებურებებით ხასიათდება, რაც, ძირითადად, მათი ასაკით არის განპირობებული.³²⁸ როგორც წესი, ქმედუნარიანობის წარმოშობის ერთ-ერთი წინაპი-

³²⁵ იქვე, 1293-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

³²⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2022 წლის 15 აპრილის №ას-136-2022 განჩინება.

³²⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-12 მუხლის მე-5 ნაწილი.

³²⁸ ბურდული ი., მშობლის მიერ არასრულწლოვანის საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონების განკარგვის საკითხისათვის, (სამოქალაქო კოდექსის 183-ე მუხლთან დაკავშირებით), შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, №12, 2020, 1.

რობა ადამიანის ასაკობრივი სიმწიფეა, რომელიც განაპირობებს მისი ნებისა და ქცევის სტაბილურობას. და მის სამართლებრივ კომპეტენციებს განსაზღვრავს.³²⁹ მართალია, დაბადებით ადამიანი გარემომცველ სამყაროში არსებობისათვის აუცილებელი მნიშვნელოვანი შესაძლებლობების მქონე სუბიექტად იქცევა,³³⁰ თუმცა, ასაკობრივი თავისებურებების გათვალისწინებით, მისი უნარები შეზღუდულია.

ზოგადად, ადამიანის განვითარებას სამ ფართო სფეროდ ყოფენ: ფიზიკურ, კოგნიტურ (შემეცნებით) და ემოციურ-სოციალურ განვითარებად. ამასთან, ბავშვის ზრდა-განვითარება უწყვეტი პროცესია და უკავშირდება ისეთი მნიშვნელოვანი უნარების ჩამოყალიბებას, როგორებიცაა აზროვნება და მეტყველება, სხვებთან ურთიერთობის დამყარების უნარი, სამყაროს შემეცნება და პასუხისმგებლობის შეგრძნება, ფიზიკური შესაძლებლობების დახვეწა, გუნდის წევრობა, თვითშემეცნება, ზნეობრივი ნორმების გაგება, პიროვნული ფასეულობების ჩამოყალიბება, ინტერესებისა და მიზნების განსაზღვრა.³³¹ ამ და სხვა უნარების ჩამოყალიბება ბავშვის განვითარების ასაკობრივ ეტაპებს უკავშირდება და, ალიარებული მიდგომის თანახმად, სრულწლოვანების ასაკისათვის იმდენადაა ფორმირებული, რომ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში ადამიანის სრული მოცულობით ჩართულობას უზრუნველყოფს.³³² სამართლებრივი თვალსაზრისით, კი სრულწლოვანი პირის მიერ ნების გამოვლენა და მისი შესაბამისი მოქმედება ვარგისი სამართლებრივი შედეგის წარმოშობის წინაპირობად არის აღიარებული.³³³

ამავდროულად, ნიშანდობლივია საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტება თვრამეტ წელს მიღწეული პირის მიერ ისეთი გარიგების დადებასთან დაკავშირებით, რომელიც მას გადამეტებულ პასუხისმგებლობას აკისრებს და მისი სტაბილური განვითარებისთვის, ფსიქოემოციური და ეკონომიური მდგომარეობისთვის ცალსახა უარყოფით შედეგს იწვევს. სასამართლომ მიუთითა, რომ თავდებისათვის, რომელიც თავდებობის ხელშეკრულების დადებამდე რამდენიმე თვით ადრე გახდა სრულწლოვანი და რომლის გადახდისუნარიანობაც კრედიტორს არ შეუმონმბია, სოლიდარული თავდებობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე ვალდებულების დაკისრება ზნეობის ნორმებს ეწინააღმდეგება და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლისა და 61-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, უცილობდ ბათილი გარიგებაა. გარდა იმისა, რომ სადავოდ ქცეული გარიგება საზოგადოებაში მოქმედ ზნეობის ნორმებს ეწინა-

³²⁹ Kurki V. A. J., *A Theory of Legal Personhood*, Oxford University Press, 2019, 147.

³³⁰ ბერკი ლ., ბავშვის განვითარება, თბილისი, 2010, 8.

³³¹ იქვე, 10.

³³² Peptan R., *Natural Person's Anticipated Legal Capacity*, *Annals of the Constantin Brancusi University of Targu Jiu Juridical Sciences Series*, Issue №3, 2016, 85.

³³³ Varul P., Avi A., Kivisild T., *Restrictions on Active Legal Capacity*, *Juridica International*, №9, 2004, 101.

აღმდგეგბა, იგი, ასევე, კეთილსინდისიერების პრინციპის სრული იგნორირებითაა დადებული, რაც მას საჯარო წესრიგის საწინააღმდეგოდ დადებულ გარიგებადაც აქცევს.³³⁴

არასრულწლოვანთა ასაკის მიხედვით, კანონმდებელი ადგენს ქმედუნარიანობის ორ ასაკობრივ გრადაციას. პირველს მიეკუთვნებიან მცირეწლოვნები 7 წლის ასაკამდე, ხოლო მეორეს – შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირები – 7-იდან 18 წლის ასაკამდე. ამავდროულად, საქართველოს ბავშვის უფლებათა კოდექსი არასრულწლოვანს ანუ ადამიანს 18 წლის ასაკამდე ბავშვად მიიჩნევს.³³⁵

4.3.1. მცირეწლოვანი

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-12 მუხლის მეექვსე ნაწილის თანახმად, 7 წლამდე ასაკის არასრულწლოვანი (მცირეწლოვანი) ქმედუნაროდ ითვლება. კანონი ასეთი პირის ნებასა და მოქმედებას სამართლებრივი შედეგის წარმოშობის ნამდვილობის წინაპირობად არ მიიჩნევს. ეს პირველ რიგში გამომდინარეობს სამოქალაქო კოდექსის 58-ე მუხლიდან, რომლის მიხედვით, მცირეწლოვნის მიერ ნების გამოვლენა ბათილია. ამავდროულად, არც ის არის გამორიცხული, რომ მცირეწლოვანს ჰქონდეს სამართლებრივი შინაარსის ინტერესები. ამ შემთხვევაში, ძირითადად, იგულისხმება ისეთი ქონებრივი ინტერესები, რომლებიც გამომდინარეობს საკუთრებისა და მემკვიდრეობის უფლებებიდან, თუმცა საკითხი შესაძლოა ეხებოდეს მცირე მნიშვნელობის გარიგებებსაც.³³⁶ ამიტომაც, მცირეწლოვნის ქმედუნარობა, გარკვეულწილად, ასახავს ქმედუნარიანობის პასიურ შინაარსს. ერთი მხრივ, მის მიერ ნების გამოვლენა ბათილია, თუმცა, მეორე მხრივ, მართლწესრიგი მცირეწლოვნის სახელითა და ინტერესების შესაბამისად, შესაძლებლად მიიჩნევა მთელი რიგი სამართლებრივი მოქმედებების განხორციელებას.³³⁷

როდესაც უფლებაუნარიანობის სრულად განხორციელებისათვის პირის ქმედუნარიანობა საკმარისი არაა, ის ივსება კანონიერი წარმომადგენლის ქმედუნარიანობით.³³⁸ კერძოდ, სამართლებრივ ურთიერთობებში, მცირეწლოვანი პირის ინტერესებს მათი კანონიერი წარმომადგენლები წარმომადგენენ. უპირველეს ყოვლისა, ეს არიან მშობლები³³⁹, რომლებსაც კანონი ავალდებულებს, დაიცვან

³³⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 5 ივლისის №ას-726-2019 გადაწყვეტილება.

³³⁵ ბავშვის უფლებათა კოდექსის მე-3 მუხლის „ა“ ქვეპუნქტი.

³³⁶ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტუიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 75.

³³⁷ ბურდული ი., მშობლის მიერ არასრულწლოვნის საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონების განკარგვის საკითხისათვის, (სამოქალაქო კოდექსის 183-ე მუხლთან დაკავშირებით), შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, №12, 2020, 1.

³³⁸ ზოიძე ბ., ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირთა სამართალსუბიექტობა, ჟურნ. „სსუ სამართლის მიმოხილვა“, №1; 2016, 33.

³³⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1198-ე მუხლი.

თავიანთი არასრულწლოვანი შვილების უფლებები და ინტერესები, რაც მოიცავს შვილების ქონების მართვასა და გამოყენებას. გარდა ამისა, მესამე პირებთან ურთიერთობაში მშობლები თავიანთი არასრულწლოვანი შვილების ინტერესებს იცავენ განსაკუთრებული რწმუნებულების გარეშე. თუმცა მათი ეს უფლებამოსილება არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების უპირატესი გათვალისწინებითაა შეზღუდული. მაშინაც კი, როდესაც მცირეწლოვანი განკარგავს მისთვის სახარჯოდ გადაცემულ თანხას, მაგალითად, პირველკლასელი სკოლის ბუფეტში ყიდულობს საკვებს ან მაღაზიაში საკანცელარიო ნივთებს, იგულისხმება, რომ ის მოქმედებს მშობლის თანხმობითა და მისი პასუხისმგებლობით.

მცირეწლოვანი პირის ასაკობრივი სიმწიფის გათვალისწინებით, მას სხვისთვის მიყენებული ზიანისთვისაც კი პირადი პასუხისმგებლობა არ ეკისრება, რაც სამოქალაქო კოდექსის 994-ე მუხლის დანაწესიდან გამომდინარეობს. ამ შემთხვევაში, მცირეწლოვნის მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით სხვისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურება მის მშობლებს ან მის მეთვალყურეობაზე ვალდებულ პირებს ევალებათ.

გარდა მშობლებისა, მცირეწლოვნის აღზრდაზე, მისი პირადი და ქონებრივი უფლებებისა და ინტერესების დაცვაზე ისევე, როგორც მის მიერ მიყენებული ზიანის ანაზღაურებაზე, პასუხისმგებელი შესაძლოა მეურვე იყოს. კერძოდ, იმ შემთხვევაში, თუ არასრულწლოვანი მშობლის მზრუნველობის გარეშე დარჩა, მშობლების გარდაცვალების, გარდაცვლილად აღიარების, მშობლებისათვის მშობლის უფლების ჩამორთმევის, შეჩერების ან შეზღუდვის, მათი უგზო-უკულოდ დაკარგულად აღიარების ან ბავშვის მიტოვებულად აღიარების გამო, მას უნესდება მეურვეობა.³⁴⁰ მეურვეობის განხორციელება ასევე უნდა გამომდინარეობდეს ბავშვის საუკეთესო ინტერესებიდან.

4.3.2. შეზღუდული ქმედუნარიანობა

სამოქალაქო კოდექსის მე-13 მუხლის თანახმად, ქმედუნარიანობის შეზღუდვა დაიშვება მხოლოდ კანონით გათვალისწინებულ შემთხვევებში. დაუშვებელია ქმედუნარიანობის შეზღუდვა გარიგებით. სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს ქმედუნარიანობის შეზღუდვას ასაკის მიხედვით და ასევე სრულწლოვანი პირისათვის მზრუნველობის დაწესებით. ამასთან, ქმედუნარიანობის შეზღუდვა არ შეიძლება იყოს პირთა ნებაზე დამოკიდებული. ამიტომაც, ასეთი შინაარსის გარიგებას კანონმდებელი დაუშვებლად მიიჩნევს.

სამოქალაქო კოდექსის მე-14 მუხლის პირველი ნაწილის შესაბამისად, არასრულწლოვანი შვიდიდან თვრამეტ ნლამდე შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონეა. მითითებული მუხლის დანაწესი მნიშვნელოვნად განასხვავებს 7 წელს მიღწეული, მაგრამ ჯერ კიდევ არასრულწლოვანი პირის სამართლებრივ

³⁴⁰ იქვე, 1275-ე მუხლი.

კომპეტენციას მცირეწლოვნისაგან. თუ მცირეწლოვნის მიერ ნების გამოვლენა ბათილად ითვლება, შვიდიდან თვრამეტ წლამდე პირის მიერ ნების გამოვლენას შესაძლებელია მოჰყვეს ნამდვილი სამართლებრივი შედეგი. თუმცა იმის გათვალისწინებით, რომ ამ ასაკობრივ კატეგორიას მიკუთვნებული პირების მიერ ნების გამოვლენა გარკვეულ შეზღუდვებს ექვემდებარება, მათ შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირებს უწოდებენ.

უპირველეს ყოვლისა, სრული ქმედუნარიანობის მქონე პირი დამოუკიდებლად, სხვების ჩარევის გარეშე იღებს გადაწყვეტილებას, გახდეს თუ არა სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილე, რა მოცულობითა და ფარგლებში განკარგოს თავისი ქონება, შეიძინოს უფლებები და იკისროს ვალდებულებები. ის თავადაა იმ რისკის მატარებელი, რომელიც შესაძლოა მოჰყვეს მის ნარუმატებელ გადაწყვეტილებებს.

შვიდიდან თვრამეტ წლამდე ასაკის პირებისათვის, მხოლოდ შეზღუდულადაა ნებადართული სამართლებრივ ურთიერთობებში პირადად მონაწილეობა, ვინაიდან არასრულწლოვანის ნების ფორმირება, როგორც წესი, ჯერ კიდევ არ არის იმ თვისების (ავტონომიურობის) მქონე, რომ მან დამოუკიდებლად შეძლოს სამართლებრივი შედეგების გაგება და შესაბამისი პასუხისმგებლობის თავის თავზე აღება.³⁴¹ ამასთან, არც კანონმდებლის მიზანია არასრულწლოვანს იმაზე მეტი ტვირთი დააკისროს, ვიდრე ეს მისი ასაკისთვის შესაფერისად მიიჩნევა. ამ მიდგომას ასევე თვალნათლივ წარმოაჩენს ბავშვის უფლებების დაცვის საერთაშორისო და ეროვნული სტანდარტები.³⁴²

აქედან გამომდინარე, შვიდიდან თვრამეტ წლამდე არასრულწლოვანის მონაწილეობა სამართლებრივ ურთიერთობაში მხოლოდ კანონით განსაზღვრულ შემთხვევებშია შესაძლებელი და, სამართლებრივი შედეგის თვალსაზრისით, მხოლოდ. კერძოდ, სამოქალაქო კოდექსის მე-15 მუხლის თანახმად, შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირის ნების გამოვლენის ნამდვილობისათვის აუცილებელია მისი კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა, გარდა იმ შემთხვევებისა, როდესაც შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირი გარიგებით იღებს სარგებელს.

ამ მუხლის შინაარსი ორი მიმართულებით უნდა იქნეს განხილული. პირველი, ზოგადად ეხება კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობას. მასში შეიძლება მოიპოვებოდეს წინასწარი თანხმობა, რომელიც არაორაზროვნად უნდა იქნეს გამოხატული და გარიგების მეორე მხარისათვის ერთმნიშვნელოვნად აღქმადი უნდა იყოს. იმ შემთხვევაში, თუ არასრულწლოვანი დებს გარიგებას კანონიერი წარმომადგენლის აუცილებელი თანხმობის გარეშე, მაშინ მისი ნამდვილობა დამოკიდებულია კანონიერი წარმომადგენლის შემდგომ თანხმობაზე, მოწონებაზე.³⁴³

³⁴¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 79.

³⁴² საქართველოს ბავშვის უფლებების კოდექსი და სხვა.

³⁴³ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 63-ე და 64-ე მუხლები.

მეორე ასპექტი ასაკის გამო შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირის ნების გამოვლენის ნამდვილობისა, გარიგების სარგებლიანობით ფასდება. ამ თვალსაზრისით, სარგებლიანობის უნივერსალური განმარტება არ არსებობს. ის უნდა შეფასდეს კონკრეტული გარიგებისა და მისგან გამომდინარე უფლება-მოვალეობების მიხედვით. ძირითად საზომად, არასრულწლოვანის ასაკის გათვალისწინებით, მისი ყოფითი საჭიროებების დაკმაყოფილება უნდა ჩაითვალოს, როგორებიცაა საკვები და პირადი მოხმარების ნივთები, საჩუქრის მიღება და სხვა. თუმცა არასრულწლოვანი შესაძლოა უფრო რთული სამართლებრივი ურთიერთობის მონაწილეც იყოს. ამასთან, სარგებლის მომტანად არ მიიჩნევა ისეთი გარიგებები, რომლებიც არასრულწლოვანს გარკვეულ მნიშვნელოვან ვალდებულებას აკისრებს.³⁴⁴

პრაქტიკაში, კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობით დადებული გარიგება შეიძლება არასრულწლოვანისათვის არ იყოს სარგებლის მომტანი და ზედმეტად დაამძიმოს მისი უფლებრივი მდგომარეობა.³⁴⁵ სასამართლოს განმარტებით, არასრულწლოვანის მიერ კანონიერი წარმომადგენლის აუცილებელი თანხმობით დადებული ორმხრივი გარიგების (ხელშეკრულების) ნამდვილობა დამოკიდებული არ არის იმაზე, იღებს თუ არა ის ამ გარიგებიდან სარგებელს, არამედ გარიგების სარგებლიანობის საკითხი აქტუალური ხდება მხოლოდ მაშინ, როდესაც გარიგება არასრულწლოვანის მიერ დადებულია კანონიერი წარმომადგენლის აუცილებელი თანხმობის გარეშე.³⁴⁶

ასევე ერთმანეთისაგან უნდა გაიმიჯნოს გარიგება, რომელიც იდება არასრულწლოვანის მიერ პირადად, იმ გარიგებისაგან, რომელსაც კანონიერი წარმომადგენელი დებს არასრულწლოვანი პირის სახელით.³⁴⁷ მსგავსად მცირეწლოვნისა, სამართლებრივ ურთიერთობებში ასაკის მიხედვით შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირების ინტერესებსაც მათი მშობლები ან მზრუნველები წარმოადგენენ.³⁴⁸

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტების მიხედვით, როცა სადავო იპოთეკის გარიგებას ხელი მოაწერა თვითონ უძრავი ქონების მესაკუთრემ, რომელიც ამ გარიგების დადების დროს იყო არასრულწლოვანი, კონკრეტულად 17 წლის – ეს არ არის ისეთი ასაკი, როდესაც პირის გონებრივი სიმწიფე, მზაობა, ჩაერთოს სამოქალაქო ბრუნვაში და აქედან გამომდინარე გა-

³⁴⁴ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, 2011, 186.

³⁴⁵ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 83.

³⁴⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 12 თებერვლის №ას-944-2018 განჩინება.

³⁴⁷ იქვე, 83.

³⁴⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1277-ე მუხლის თანახმად, მზრუნველობა წესდება იმავე საფუძვლებით, რომლებითაც მეურვეობა, სხვაობა მხოლოდ ასაკშია. კერძოდ, მზრუნველობა წესდება არასრულწლოვანზე შეიდი წლის ასაკიდან თვრამეტ წლამდე.

დანყვეტილების მიღების უნარი იმთავითვე ეჭვქვეშ უნდა დადგეს, რადგან მას არ მიუღწევია კანონით გათვალისწინებული სრულწლოვანებისათვის.³⁴⁹

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს მიერ დამკვიდრებული პრაქტიკის მიხედვით, მშობლების უფლებები არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესების გათვალისწინებით, მისი ქონების მართვითა და გამოყენებით შემოიფარგლება, რაც ასევე, არ გამოიცხავს ქონების იპოთეკით დატვირთვას. თუ სასამართლო დაადგენს, რომ მსესხებელს (მშობელს) სესხის მიღების დროს არ გააჩნდა დამოუკიდებელი შემოსავლები (ხელფასის ან სხვა შემოსავლების სახით), მაშინ, ცხადია, რომ კრედიტორი მხოლოდ იპოთეკის საგნის იმედად რჩებოდა და, შესაბამისად, მის მოქმედებას ყველა კეთილსინდისიერი და საღად მოაზროვნე ადამიანი საზოგადოებაში დამკვიდრებული ზნეობრივი პრინციპების საწინააღმდეგო მოქმედებად შეაფასებდა. არასრულწლოვანის სახელით დადებული იპოთეკის ხელშეკრულების ბათილად ცნობის საფუძველია ინტერესთა კონფლიქტი ბავშვსა და მშობლებს შორის და კრედიტორის არაკეთილსინდისიერება კუმულატიურად.³⁵⁰

ამასთან, საქართველოს უზენაესი სასამართლო იმ შემთხვევაშიც კი, როცა იპოთეკის საგანი არასრულწლოვანი მესაკუთრის თუნდაც ერთადერთი საცხოვრებელია, *a priori* არ მიიჩნევს, რომ იპოთეკის ხელშეკრულება ბათილია. სასამართლოს განმარტებით, საქმის გარემოებები თითოეულ შემთხვევაში ინდივიდუალურად უნდა იქნეს შესწავლილი და შეფასდეს. სასამართლოს მეშვეობით არ უნდა ნახალისდეს ვალდებულების შეუსრულებლობა ისეთი გარიგებიდან გამომდინარე, სადაც არასრულწლოვანი პირი მონაწილეობს, მაშინ როცა კრედიტორს არ აქვს ვალდებულების იმთავითვე დარღვევისა და უზრუნველყოფის ღონისძიების გამოყენების გარდაუვალობის მოლოდინი. სასამართლოს მიერ კრედიტორის კანონიერ მოთხოვნასთან შედარებით არასრულწლოვანის ქონების უპირატესი და უპირობო დაცვა იმ პირობებში, როცა არასრულწლოვანის მშობლებმა გარიგებას ხელი მოაწერეს ოჯახის კეთილდღეობისთვის, საფრთხეს შეუქმნიდა სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობას. ასეთი მიდგომა არასრულწლოვანის ქონებასთან დაკავშირებით გარიგების დადებისგან თავის არიდებისკენ განაწყობდა შესაძლო კონტრაპენტებს და საბოლოოდ, გარკვეულ შემთხვევებში არასრულწლოვანის კანონიერი ინტერესიც კი შეილახებოდა.³⁵¹

ნიშანდობლივია, რომ კანონმდებელი განსაკუთრებული სიფრთხილით ეკიდება არასრულწლოვანის ქონების განკარგვის საკითხებს და მათ სასამართლო კონტროლს უქვემდებარებს. კერძოდ, 18 წლამდე პირის საკუთრებაში არსებუ-

³⁴⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 12 თებერვლის №ას-944-2018 განჩინება.

³⁵⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 20 მაისის №ას-1221-1146-2015 განჩინება.

³⁵¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 12 თებერვლის №ას-944-2018 განჩინება.

ლი უძრავი ნივთის³⁵² ანდა 1 000 ლარზე მეტი ღირებულების მოძრავი ნივთის³⁵³ განკარგვა მისი მშობლის ან სხვა კანონიერი წარმომადგენლის მიერ დასაშვებია ბავშვის საუკეთესო ინტერესების შესაბამისად, სასამართლოს თანხმობის საფუძველზე.

რაც შეეხება ასაკის გამო შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირის დელიქტუნარიანობას, მხოლოდ 10 წელს მიღწეულ პირს შეიძლება დაეკისროს პასუხისმგებლობა მისი მართლსაწინააღმდეგო ქმედებით გამოწვეული ზიანისათვის. ამასთან, იმ შემთხვევაში, როცა ამ პირს მიყენებული ზიანის ასანაზღაურებლად არა აქვს საკმარისი ქონება ან შემოსავალი, დამატებითი პასუხისმგებლობა ეკისრებათ მის წარმომადგენლებსაც.³⁵⁴

4.4. სპეციალური ქმედუნარიანობა

ზოგად ქმედუნარიანობასთან ერთად კერძო სამართალი იცნობს ე.წ. სპეციალურ ქმედუნარიანობას. ეს ის შემთხვევებია, როდესაც 18 წლამდე ასაკის პირის დამოუკიდებელი მონაწილეობა სამართლებრივ ურთიერთობაში სპეციალური საკანონმდებლო ნორმების საფუძველზე უფრო ადრეული ასაკიდან არის შესაძლებელი. ასე მაგალითად, სამოქალაქო კოდექსის მე-12 მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, ქმედუნარიანად ითვლება პირი, რომელმაც 18 წლის ასაკის მიღწევამდე იქორწინა.

საქართველოს შრომის კოდექსის მე-10 მუხლის მიხედვით, ფიზიკური პირის შრომითი ქმედუნარიანობა წარმოიშობა 16 წლიდან, ხოლო 16 წლამდე არასრულწლოვანის შრომითი ქმედუნარიანობა წარმოიშობა მისი კანონიერი წარმომადგენლის ან მზრუნველობის/მეურვეობის ორგანოს თანხმობით, თუ შესაბამისი შრომითი ურთიერთობა არ ეწინააღმდეგება არასრულწლოვანის ინტერესებს, ზიანს არ აყენებს მის ზნეობრივ, ფიზიკურ და გონებრივ განვითარებას და მას სავალდებულო დანყებითი და საბაზო განათლების მიღების უფლებასა და შესაძლებლობას არ უზღუდავს. ამასთან 14 წლამდე არასრულწლოვანთან შრომითი ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს მხოლოდ სპორტის, ხელოვნების ან კულტურის სფეროში საქმიანობის განსახორციელებლად ანდა სარეკლამო სამუშაოს შესასრულებლად.

გარდა ამისა, სამოქალაქო კოდექსის 65-ე მუხლიც ითვალისწინებს არასრულწლოვანის ემანსიპაციას, რაც იმას ნიშნავს, რომ თუ კანონიერი წარმომადგენელი თექვსმეტი წლის ასაკს მიღწეულ არასრულწლოვანს მიანიჭებს სანარმოს დამოუკიდებლად გაძღოლის უფლებას, მაშინ ამ სფეროსათვის ჩვეულებრივ ურთიერთობებში იგი შეუზღუდავად ქმედუნარიანი ხდება.

³⁵² საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 183-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

³⁵³ იქვე, 186-ე მუხლის 11 ნაწილი.

³⁵⁴ იქვე, 994-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

4.5. ქმედუნარიანობის შეზღუდვა მზრუნველობის დანესებით

ქმედუნარიანი, მაგრამ მხარდაჭერის მიმღები პირების გვერდით, კერძო სამართალი ასევე ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევებსაც, როდესაც სრული ქმედუნარიანობის მქონე პირებს შესაძლებელია ქმედუნარიანობა შეეზღუდოთ. კერძოდ, სამოქალაქო კოდექსის მე-16 მუხლის თანახმად, შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონედ ითვლება ასევე სრულწლოვანი, რომელსაც სასამართლომ მზრუნველობა დაუნესა. მაშასადამე, სრულწლოვანი პირისათვის მზრუნველობის დანესება მისი ქმედუნარიანობის შეზღუდვის საფუძველია, რის შედეგადაც, შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირი თავის ქმედუნარიანობაში უთანაბრდება არასრულწლოვანს, ანუ, მის მიერ გამოვლენილი ნების ნამდვილობა დამოკიდებული ხდება მზრუნველის თანხმობაზე. ამასთან, მას შეუძლია დადოს ისეთი გარიგებები, რომლებიც მისთვის სარგებლის მომტანია. თუმცა არასრულწლოვანისაგან განსხვავებით, სრულწლოვანი პირისათვის სარგებლის მომტანი გარიგებების შინაარსი, სავარაუდოდ, გაცილებით უფრო მრავალფეროვანი იქნება. მაგალითად, კანონი კრძალავს სიგარაბარში არასრულწლოვანის შეშვებას ან მისთვის სიგარეტის მიყიდვას. მსგავსი შეზღუდვები, სავარაუდოდ, არ უნდა გავრცელდეს სრულწლოვან, მაგრამ შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირზე.

ნიშანდობლივია, რომ სამოქალაქო კოდექსი პირდაპირ ითვალისწინებს სრულწლოვანი პირისათვის ქმედუნარიანობის შეზღუდვის შესაძლო საფუძველებს და ასეთად მის მიერ ალკოჰოლის ან ნარკოტიკული ნივთიერებების ბოროტად გამოყენებას მიიჩნევს, თუმცა იმ დათქმით, რომ ამის გამო იგი თავის ოჯახს მძიმე მატერიალურ მდგომარეობაში უნდა აყენებდეს.³⁵⁵ სწორედ ამით განსხვავდება ქმედუნარიანი, მაგრამ მხარდაჭერის მიმღები პირი, სრულწლოვანი, მაგრამ შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირისაგან. პირველ შემთხვევაში, პირს მყარი ფსიქიკური, გონებრივი/ინტელექტუალური დარღვევების გამო არ შესწევს უნარი, სათანადოდ შეაფასოს თავისი ნებისა და მოქმედების მნიშვნელობა. მეორე შემთხვევაში კი ადამიანი შესაძლებელია აცნობიერებდეს კიდევაც თავისი ქმედებების უარყოფით შედეგებს, მაგრამ ალკოჰოლზე ანდა ნარკოტიკებზე დამოკიდებულების გამო, ოჯახის ქონებრივ ინტერესებს ანგარიშს არ უწევდეს.

ასეთ შემთხვევებში სრულწლოვანი პირისათვის ქმედუნარიანობის შეზღუდვა და მისთვის მზრუნველობის დანესება დასაშვებია მხოლოდ სასამართლოს გადაწყვეტილების საფუძველზე. ამავდროულად, ქმედუნარიანობის შეზღუდვა უქმდება მაშინ, როდესაც აღარ არის ის საფუძველი, რომლის გამოც პირს შეეზღუდა ქმედუნარიანობა. ქმედუნარიანობის სრულად აღდგენა იწვევს მზრუნველობის გაუქმებასაც.

³⁵⁵ იქვე, მე-16 მუხლის პირველი ნაწილის პირველი წინადადება.

თავი VII. პირადი არაქონებრივი უფლებები

1. პირადი არაქონებრივი უფლებების არსი

სამოქალაქო სამართალში პიროვნული საწყისი ყველაზე მეტად პირად უფლებებში აისახება, რომლებიც პიროვნებასა და ადამიანის შინაგან სფეროს მჭიდროდ უკავშირდება.³⁵⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლი, რომელიც კოდექსის მოქმედების სფეროს განსაზღვრავს, მონეს-რიგების ერთ-ერთ საგნად პირად არაქონებრივ ურთიერთობებსაც უთითებს. პიროვნული უფლებები, რომლებიც პიროვნების ღირსების დაცვის იდეიდან იღებენ სათავეს, უპირველეს ყოვლისა, ცალკეული ინდივიდების არამატერიალური სიკეთის დაცვისკენ არის მიმართული.³⁵⁷ ეს უფლებები, პიროვნებასთან მჭიდრო კავშირის გამო, განამტკიცებენ ადამიანის, როგორც კერძო-სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტის სტატუსს საზოგადოებაში და ემსახურებიან მისი პიროვნების პატივისცემისა და ინდივიდუალობის (ინდიენტობის) დაცვას.³⁵⁸

საქართველოს კანონმდებლობასა და იურიდიულ ლიტერატურაში პიროვნული უფლებების გამომხატველი ტერმინები მრავალფეროვანია და ისინი ნაკლებად თანმიმდევრულად გამოიყენება.³⁵⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი იცნობს „პირადი უფლებების“ ცნებას, რომელსაც კანონმდებელი სამოქალაქო კოდექსის მოქმედების სფეროს განსაზღვრისას იყენებს და რომელიც იურიდიულ ლიტერატურაშიც აისახა.³⁶⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის პირველივე მუხლში გამოყენებულია ტერმინი „პირადი ურთიერთობები“ ანუ არაქონებრივი ურთიერთობები, რომლებიც არაა ქონებრივთან დაკავშირებული.³⁶¹ „პირადი ურთიერთობების“ შინაარსობრივი ანალოგი საბჭოთა სამოქალაქო კანონმდებლობაში იყო ტერმინი „პირადი არაქონებრივი ურთიერთობები“. თუმცა მოცულობის მიხედვით, ეს ცნებები არსებითად არ განსხვავდებოდნენ ერთმანეთისგან.³⁶² საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის

³⁵⁸ ბიჭია მ., პირადი უფლებების ხელყოფისთვის არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ქართული მოდელის შესაბამისობა ევროპულ სტანდარტებთან, ჟურნ. „სამართალი“, №1, 2017, 5.

³⁵⁷ Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Allgemeine Persönlichkeitsrecht, edited by F. J. Sackler, R. Rixecker, H. Oetker, B. Limperg, Auflage, München, 2018, Rn. 35.

³⁵⁸ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 131.

³⁵⁹ იქვე, 132.

³⁶⁰ ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 1997, 167.

³⁶¹ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბილისი, 2005, 178.

³⁶² ბიჭია მ., პირადი უფლებების ხელყოფისთვის არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ქართული მოდელის შესაბამისობა ევროპულ სტანდარტებთან, ჟურნ. „სამართალი“, №1, 2017, 8-9.

მე-18 მუხლი „პირადი არაქონებრივი უფლებების“ სახელით აწესრიგებს ცალკეულ პიროვნულ უფლებებს საკანონმდებლო დონეზე, ხოლო მე-19 მუხლი, რომელიც გარდაცვლილის ამავე კატეგორიის უფლებების სამართლებრივ ბედს აწესრიგებს, „პირადი უფლების“ საკანონმდებლო ტერმინს იყენებს. სინონიმური მნიშვნელობით გამოიყენება ასევე ტერმინი „პიროვნული უფლებები“.³⁶³ შეიძლება ითქვას, რომ ტერმინი „პირადი არაქონებრივი უფლებები“ შეუსაბამოა აღნიშნულ უფლებებთან კავშირში და უმჯობესია, ევროპული საკანონმდებლო პრაქტიკის გაზიარებით, კოდექსი ადგენდეს ტერმინს „პიროვნული უფლებები“, ³⁶⁴ რომლის უპირატესობა სწორედ „პიროვნულობის“ ხაზგასმავა. ყველა სხვა ტერმინში სიტყვა „პირადის“ გამოყენება ნაკლებად მკაფიოს ხდის ამ უფლებების სხვა „პირადი“ ანუ, რეალურად, ნებისმიერი სუბიექტური უფლებისგან გამიჯვნას.³⁶⁵ კარგი იქნება, თუ გაზიარებულ იქნება ევროპულ გამოცდილება და აღნიშნული უფლებებისთვის ერთგვაროვანი ტერმინი – „პიროვნული უფლებები“ დამკვიდრდება.

ზოგადი პირადი არაქონებრივი უფლებებიდან საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში მოცემულია ყველაზე მნიშვნელოვანი. ისინი გადმოცემულია ზოგად დებულებებში – იქ, სადაც ფიზიკური პირის სტატუსია განმტკიცებული.³⁶⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-2 ნაწილი ადგენს უფლების უშუალოდ სასამართლოს წესით დაცვის მექანიზმს და ცალკეულ ჩამოთვლის სასამართლოში დაცვის ღირს ისეთ ინტერესებს, როგორებიცაა სახელის უფლება, გამოსახულების უფლება, პატივი, ღირსება, პირადი ცხოვრების საიდუმლოება და საქმიანი რეპუტაცია.

³⁶³ ბიჭია მ., პირადი უფლებების ხელყოფისთვის არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ქართული მოდელის შესაბამისობა ევროპულ სტანდარტებთან, *ჟურნ. „სამართალი“*, №1, 2017, 8; საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 79; *კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები*, თბილისი, 2009, 132.

³⁶⁴ *კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები*, თბილისი, 2009, 131-132; საჯაია ლ., *ავტორის პირადი არაქონებრივი უფლებები*, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2014, 82.

³⁶⁵ *კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები*, თბილისი, 2009, 132. ნიშანდობლივია, რომ „პიროვნული უფლებების“ განმსაზღვრელ ტერმინთა მრავალფეროვნება ამ უფლებების დამკვიდრების ადრეულ ეტაპზე სხვა ქვეყნებშიც შეინიშნებოდა და სხვადასხვა ალტერნატივის განხილვის შემდეგ არჩეული სწორედ „პიროვნულ უფლებებზე“ (*Persönlichkeitsrechte*) გაკეთდა.

³⁶⁶ ჭანტურია ლ., *შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში*, თბილისი, 1997, 190.

2. პირადი არაქონებრივი უფლებების მქონე სუბიექტები

2.1. ფიზიკური პირი

არაქონებრივი უფლებების უმეტესი კატეგორია ფიზიკურ პირს აქვს.³⁶⁷ ისტორიულად, აღნიშნული საკუთარ პიროვნებაზე უფლების კონტექსტიდან წარმოიშვა, რომელიც დაცვის ღირს სიკეთედ აღიარებდა პიროვნების სიცოცხლეს, ფიზიკურ ხელშეუხებლობას, თავისუფლებასა და პრესტიჟს.³⁶⁸

ამდენად, სპეციფიკისა და შინაარსის გათვალისწინებით, ზოგიერთი პიროვნული უფლება მხოლოდ ფიზიკურ პირზე ვრცელდება. მაგალითად, პიროვნების ღირსება, პირადი ცხოვრება, გამოსახულება, პირადი ხელშეუხებლობა.

უფლების მატარებელი სუბიექტის განსაზღვრებასთან დაკავშირებით საყურადღებო ჩანანერს შეიცავს „სიტყვის და გამოხატვის თავისუფლების“ შესახებ საქართველოს კანონის მე-6 მუხლის მე-3 პუნქტი, რომელიც აკონკრეტებს ცილისწამების თაობაზე მოსარჩელე პირთან დაკავშირებულ დეტალებს და გამორიცხავს სასამართლოში დავის შესაძლებლობას, თუ პატივისა და ღირსების შემლახავი სადავო განცხადებისას პირი ერთმნიშვნელოვნად არ არის იდენტიფიცირებადი. ამდენად, ცილისწამების შესახებ დავის უფლება აქვს პირს, რომელიც არასწორი და ზიანის მიმყენებელი განცხადების უშუალო ადრესატია.³⁶⁹ ცხადია, მსგავსი დანაწესი არ გულისხმობს, რომ უშუალო შემხებლობის დასადასტურებლად განცხადება სახელობით უნდა მოიხსენიებდეს პირს. შეცნობადობა იმ შემთხვევაშიც დადასტურებულია, როდესაც მკითხველის ან თუნდაც ერთი გარეშე პირის მიერ მაინც ხდება დარღვევის სამიზნე სუბიექტის ინდივიდუალიზება.

ცალკეულ პირს კოლექტიური პუბლიკაციის დროს მხოლოდ მაშინ შეუძლია იდავოს დარღვეული პიროვნული უფლების თაობაზე, თუ სხვადასხვა გარემოების მხედველობაში მიღებით შესაძლებელია ამგვარ პუბლიკაციაში კონკრეტული პირის იდენტიფიცირება. მაგალითად, როდესაც, ადგილობრივ ჟურნალში, რომლის გავრცელების არეალში მხოლოდ ერთი მაკლერი მუშაობს, გამოქვეყნდა მტკიცებითი ფორმით ინფორმაცია, რომ ყველა მაკლერი მატყუარაა.³⁷⁰

³⁶⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 108.

³⁶⁸ იქვე. 189. ციტირება: *Commentarii Juris Civilis*, IV, 1590. Kap.8. §2, u.3. Staudinger/Habermann/Weick. Vorb.zu § 1, Rn.19.

³⁶⁹ Bärger U., *Deliktischer Rechtsschutz gegenüber Presseveröffentlichungen*, Band 150, Baden-Baden, 1998, 50.

³⁷⁰ იქვე.

2.2. იურიდიული პირი

საქართველოს კონსტიტუციის 34-ე მუხლის პირველი პუნქტიდან გამომდინარე, „დამკვიდრებული შეხედულების თანახმად, იურიდიული პირი გათანაბრებულია ფიზიკურ პირთან ყველა იმ უფლებაში, რომლებიც თვისობრივად არ უკავშირდება ადამიანს. პიროვნულ უფლებათაგან ნაწილი იურიდიულ პირს შეიძლება მხოლოდ მოდიფიცირებული ფორმით გააჩნდეს“.³⁷¹

აღიარებულია, რომ ზოგადი პიროვნული უფლების მქონე სუბიექტი შეიძლება იყოს კერძო სამართლის იურიდიული პირიც, მისი არსისა და დაცული სამართლებრივი სიკეთის ფუნქციების გათვალისწინებით.³⁷² ევროპულ პრაქტიკაში ე.წ. „საწარმოს პიროვნული უფლება“ ძირითადად მოქმედებისგან თავის შეკავების სარჩელებთან დაკავშირებით გამოიყენება. ეს კი სამწარმოო საზოგადოებების მიმართ გამოთქმული კრიტიკული მოსაზრებების პრევენციას ემსახურება³⁷³ ანუ საქმე ეხება საწარმოს საქმიანი რეპუტაციის დაცვის ეფექტურ ინსტრუმენტს. ამავე პოზიციას ავითარებს ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოც, რომლის განმარტებით, კონვენციის მე-10 მუხლი ვრცელდება ყველაზე, როგორც ფიზიკურ, ისე იურიდიულ პირებზე.³⁷⁴

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლში გათვალისწინებული უფლებების იურიდიულ პირზე გავრცელების საკითხი არც ქართული სასამართლოებისთვის არის უცხო; თუმცა, იურიდიული პირის მიმართ ცილისმწამებლური განცხადების გავრცელების საკითხის შეფასებისას უნდა გაიმიჯნოს მოდავე სუბიექტის კანონით დაცული ის არაქონებრივი უფლებები, რომელთა ხელყოფამაც შეიძლება გამოიწვიოს სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობა. მაგალითად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლით გათვალისწინებული ყველა მოთხოვნა, თავისი შინაარსიდან გამომდინარე, იურიდიულ პირზე ვერ გავრცელდება.³⁷⁵ კერძოდ, იურიდიულ პირს არ გააჩნია ამ მუხლით დაცული ისეთი სიკეთე, როგორიცაა პირადი ხელშეუხებლობა, პირადი ცხოვრების საიდუმლოება, უფლება წარმოთქმულ სიტყვაზე, ასევე მორალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება, თუმცა აქვს საქმიანი რეპუტაციისა და სახელწოდების დაცვის უფლება. უპირველეს ყოვლისა, იურიდიული პირის

³⁷¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 11 მაისის №ას-1084-1034-2014 გადაწყვეტილება.

³⁷² Götting H., Schertz C., Seitz W., Handbuch des Persönlichkeitsrecht, Verlag C.H. Beck, München, 2008, 634.

³⁷³ Koreng A., Das „Unternehmenspersönlichkeitsrechts“ als Element des gewerblichen Reputationsschutzes, Artikel, GRUR, 2010, 1065.

³⁷⁴ Steel and Morrice v. United Kingdom, ECTHR, №68416/01, 15.02.2005.

³⁷⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამწარმოო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2001 წლის 26 დეკემბრის №3კ/924-01 გადაწყვეტილება.

საქმიანი რეპუტაციის დაცვა მისი უფლებების დაცვაა, რათა ცნობები მისი საქმიანობის შესახებ, რაც გავლენას ახდენს გარშემომყოფთა მიერ მის შეფასებაზე, სინამდვილეს შეესაბამებოდეს.³⁷⁶ იმავე მიზანს ემსახურება იურიდიული პირის სახელწოდების დაცვის უფლებაც.

რაც შეეხება არაქონებრივ ზიანს, იგი სულიერ ტკივილთან და ამ ტკივილის სუბიექტურ შეცნობასთანაა დაკავშირებული. შესაბამისად, თავისი სპეციფიკის გათვალისწინებით, იურიდიული პირი, როგორც ფიზიკური პირის მიერ ხელოვნურად შექმნილი სამართლის სუბიექტი, მოკლებულია აღნიშნული ტკივილისა და ტრავმის განცდის შესაძლებლობას, რასაც საქართველოს უზენაესი სასამართლოც იზიარებს.³⁷⁷ უდავოა, რომ იურიდიულ პირს აქვს რიგი პიროვნული უფლებები, როგორიცაა, მაგალითად, საქმიანი რეპუტაცია, თუმცა მისი შელახვის გამო შესაძლებელია არა მორალური, არამედ ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნა და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლში გათვალისწინებული დაცვის სხვა საშუალებების გამოყენება.

3. სახელის უფლება

3.1. სახელის უფლების არსი

„სახელის უფლება ზოგადი პიროვნული უფლების ერთ-ერთი გამოვლინებაა“³⁷⁸ და ადამიანისგან, მისი პიროვნებისგან განუყოფელია.³⁷⁹ იგი ანბანის ასოებისგან შემდგარი სიტყვაა, რომელიც რეგისტრირებულია შესაბამის ორგანოში პირის იდენტიფიცირების მიზნით და განასხვავებს მას სხვა პირებისგან.³⁸⁰ „სახელის უფლების დანიშნულება და მისი დატვირთვა თანამედროვე რეალობაში როგორც არაქონებრივ, ისე ცალკეულ შემთხვევებში, ქონებრივი უფლებების დაცვის წინაპირობის სამართლებრივ გარანტს წარმოადგენს“.³⁸¹

„სახელი სოციალური მოვლენაა, საზოგადოება კარნახობს ადამიანს მისი არჩევის აუცილებლობას“.³⁸² უპირველესად, სახელი იცავს პერსონალურ ინტე-

³⁷⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 30 ოქტომბრის №23/104-15 გადაწყვეტილება.

³⁷⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2017 წლის 26 ივლისის №ას-1011-972-2016 გადაწყვეტილება.

³⁷⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 91.

³⁷⁹ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 142.

³⁸⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 91.

³⁸¹ ჯორბენაძე ს., სოციალური მედიის სამართალი, თბილისი, 2019, 63.

³⁸² წინიძე თ., სახელის უფლების შინაარსი, ჟურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №1, 1976, 29.

რესებს, რამდენადაც ადგენს და, შესაბამისად, ასხევეებს პიროვნების იდენტიობასა და ინდივიდუალობას.³⁸³ სახელის მეშვეობით ხდება ადამიანის ინდივიდუალიზება ყოფით და სამართლებრივ ურთიერთობებში. სახელით ადამიანი ერთგვარად დაცულია სოციალური უგულებელყოფისაგან, რაც კიდევ ერთხელ უსვამს ხაზს იმას, რომ სახელი პიროვნულობის განუყოფელი ელემენტია³⁸⁴ და მას ყოველთვის უკავშირდება დადებითი ან უარყოფითი ასოციაცია.

„თანამედროვე ქართულ სახელში ეროვნული ანთროპონიმის ისტორიაში გაბატონებული ორწევრიანი სისტემა აისახა“,³⁸⁵ რაც, თავის მხრივ, „ქრისტიანულ ტრადიციებს შეესაბამება.“³⁸⁶ აღნიშნულს ადასტურებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-17 მუხლის პირველი ნაწილის ჩანაწერი, რომელიც სახელის უფლების შინაარსში სახელსა და გვარს მოიაზრებს. ნიშანდობლივია, რომ პირადი არაქონებრივი უფლებების ეფექტურად დაცვის ჭრილში სახელის უფლების შემოსაზღვრა მხოლოდ პირის სახელითა და გვარით, ცალსახად ვერ უზრუნველყოფს პიროვნულობის ყველა ასპექტის ზედმიწევნით რეალიზაციას, რადგან პირის იდენტიფიცირება პიროვნული მახასიათებლის ბევრი სხვა ნიშნითაა შესაძლებელია,³⁸⁷ რაც, ზოგადად, პირის სახელს არაპირდაპირ უკავშირდება, თუმცა შესაძლებელია, რომ კონკრეტულად ამ პირის სახელს არ ემთხვეოდეს. ამდენად, გასაზიარებელია პოზიცია,³⁸⁸ რომლის მიხედვითაც, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლში გარანტირებული სახელი არ უნდა იქნას გაგებული ვინაობა, მხოლოდ მე-17 მუხლით დადგენილი სიტყვა-სიტყვითი ფორმულირებით, რათა პიროვნების იდენტიფიკაციასთან და მის ნებისმიერ მაიდენტიფიცირებელ მონაცემთან დაკავშირებით არსებობდეს დაცვის ეფექტური მექანიზმი.

პირის ინდივიდუალიზების მნიშვნელოვანი და გავრცელებული საშუალებაა ფსევდონიმი. სამოქალაქო კოდექსი მასთან დაკავშირებულ ურთიერთობებს

³⁸³ Bamberger H., Roth H., Hau W., Poseck R., Beck'scher Online-Kommentar, §12, 46 Auf., München, 2018, Rn. 7; Hubmann H., Das Persönlichkeitsrecht, Köln, 1967, 268, 276- und weite.

³⁸⁴ ბარაბაძე ნ., სახელის, პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის დაცვის შესახებ აღძრულ საქმეთა განხილვისა და მორალური ზიანისათვის კომპენსაციის დაკისრების ზოგიერთი თავისებურებანი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №4(31), 2011, 110; საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 52.

³⁸⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 52.

³⁸⁶ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 195; სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 93.

³⁸⁷ იხ. ჯორბენაძე ს., სახელის უფლების ფართო განმარტება, თბილისი, 2018. <<http://www.library.court.ge/upload/saxelisufleba.pdf>> [10.09.2022].

³⁸⁸ იქვე.

ცალკე არ აწესრიგებს.³⁸⁹ აღიარებული შეხედულების თანახმად, ფსევდონიმიც ისეთივე სამოქალაქოსამართლებრივ დაცვას იმსახურებს, როგორც სამოქალაქო სახელი, თუკი იგი საზოგადოებაში გამოიყენება კონკრეტული პიროვნების აღსანიშნავად.³⁹⁰ ასეთ შემთხვევაში, სამოქალაქო სახელზე მითითება აუცილებელი აღარ არის და ლოგიკურია, რომ დაცვის წინაპირობად საზოგადოებრივი აღიარებაა მოთხოვნილი. ფიზიკური პირის იდენტიფიკაციის საშუალებად ხშირად გამოიყენება სამოქალაქო სახელის შემოკლებული ფორმა ან ზედმეტსახელი, რაც ასევე მოიაზრება სახელით დაცულ უფლებათა სფეროში.³⁹¹

3.2. სახელის უფლების დუალისტური ბუნება

დოგმატური თვალსაზრისით, სადავო საკითხია, სახელის უფლება წმინდა პიროვნული უფლებაა თუ არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე. თანამედროვე სამოქალაქო სამართალში გავრცელებული შეხედულების თანახმად, სახელის უფლება პირადი არაქონებრივი და აბსოლუტური უფლებაა,³⁹² „რომლის არაქონებრივი ხასიათიც მისი დაცვის სამართლებრივი მექანიზმიდან გამომდინარეობს“³⁹³ და მიზნად ისახავს ინდივიდის პიროვნული სფეროს დაცვას.³⁹⁴ ამდენად, სახელი, როგორც განსაკუთრებული პიროვნული უფლება, ყოველთვის კონკრეტულ პიროვნებას გამოხატავს მაშინაც კი, როდესაც პირთა სახელები ემთხვევა ერთმანეთს,³⁹⁵ რადგან სახელი ადამიანის იდენტიფიცირების საშუალებაა და

³⁸⁹ ბარაბაძე ნ., სახელის, პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის დაცვის შესახებ აღძრულ საქმეთა განხილვისა და მორალური ზიანისათვის კომპენსაციის დაცვების ზოგიერთი თავისებურებანი, *ეურნ. მართლმსაჯულება და კანონი*, №4(31), 2011, 111.

³⁹⁰ იქვე; აგრეთვე: ჭანტურია ლ., შესავალი სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 1997, 167; Gersdorf H., Paal B., *Informations und Medienrecht, BGB §12, 21. Aufl.*, München, 2016, Rn. 5; საბჭოთა ეპოქაშიც ფსევდონიმი დაცვის ისეთივე გარანტიით სარგებლობდა, როგორც ავტორის ნამდვილი სახელი, თუმცა გამოთქმული იყო მოსაზრება, „რომელიც მიიჩნევდა, რომ ვინაიდან აღარ არსებობს ის მიზეზები, რომლებიც აიძულებენ ავტორებს მიმართონ ფსევდონიმებს, უმართებულოდ უნდა ჩაითვალოს მათი გამოყენება“. იხ. ნინიძე თ., სახელის უფლების შინაარსი, *ეურნ. საბჭოთა სამართალი*, №1, 1976, 33.

³⁹¹ Bamberger H., Roth H., Hau W., Poseck R., Beck'scher Online-Kommentar, §12, 46. Aufl., München, 2018, Rn. 28; Münchener Kommentar zum BGB, Allgemeine Persönlichkeitsrecht, §12, Band 1, 7. Auflage, München, 2018, Rn. 11.

³⁹² საჯაია ლ., ავტორობისა და სახელის უფლება – ქართული საავტორო სამართალი და თანამედროვე სამართლებრივი ტენდენციები, სამართლის ეურნალი, №1, 2013, 236; საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 52; ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 199; Erman M., Kommentar zum BGB, §12, Aufl. 15, Band I, 2017, Köln, Rn. 14.

³⁹³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 99.

³⁹⁴ BGH 17, 209 (214); BGH 143, 214 (218) – Marlene Dietrich.

³⁹⁵ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 201.

მჭიდროდაა დაკავშირებული სახელის მფლობელის პიროვნებასთან.³⁹⁶ ამის პარალელურად, იურიდიულ ლიტერატურაში შეინიშნება სახელის უფლების დიფერენცირების მცდელობაც³⁹⁷ სამოქალაქო სახელსა და კომერციულ სახელს შორის და ამდენად, სახელის უფლების კომერციულ ღირებულებაზე ხაზგასმაც.

„სამოქალაქო სახელი ყოველთვის არის პირადი არაქონებრივი სიკეთე, რომელიც ვერ გახდება საქონელგაცვლის საგანი და ვერ გადაეცემა სხვა პირებს, ვერც რაიმე საფუძველზე შეწყდება“³⁹⁸, ხოლო სავაჭრო, კომერციული სახელი შეიძლება იყოს არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე, რომლის გამოყენების უფლების გადაცემაც სხვა პირებზე კანონით დადგენილი წესით დასაშვებია ვალდებულებითსამართლებრივი, ე.წ. სალიცენზიო გარიგების მეშვეობით³⁹⁹. ამასთან, საფირმო სახელწოდება და სანარმოს აღმნიშვნელი სიმბოლო, აქტესორულობის (მიყოლის/მიდევნების) პრინციპიდან გამომდინარე, სანარმოსთან ერთად გადაეცემა მესამე პირებს და ასევე გადადის მემკვიდრეობით.⁴⁰⁰ ამდროს სახელი სანარმოს იდენტიფიცირებისთვის გამოიყენება და ემსახურება სამენარმო, საზოგადოებრივ და სავაჭრო ურთიერთობებში იმ პირის იდენტიფიცირებას, რომლის აღსანიშნავადაც იგი გამოიყენება.⁴⁰¹ ამგვარად, ცალსახაა, რომ სახელს ორგვარი სამართლებრივი დატვირთვა აქვს და მისი განხილვა თანაბრად შეიძლება როგორც პიროვნულ უფლებად, ისე არამატერიალურ ქონებრივ სიკეთედ.

3.3. სახელის უფლების დარღვევის სახეები

3.3.1. სახელის უფლების შეცილება

სახელის უფლების შეცილება გულისხმობს უფლებამოსილი პირის ექსკლუზიური უფლების გამოხატულ ან კონკლუდენტურად ნაგულისხმევ იგ-

³⁹⁶ Soergel H.T., Allgemeiner Teil, §12 BGB, Aufl. 13, Stuttgart, 2005, Rn. 20.

³⁹⁷ საჯაია ლ., ავტორობისა და სახელის უფლება – ქართული საავტორო სამართალი და თანამედროვე სამართლებრივი ტენდენციები, სამართლის ჟურნალი, №1, 2013, 237; ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 200.

³⁹⁸ ბარაბაძე ნ., სახელის, პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის დაცვის შესახებ აღძრულ საქმეთა განხილვისა და მორალური ზიანისათვის კომპენსაციის დაკისრების ზოგიერთი თავისებურებანი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №4(31), 2011, 108; გალდავა გ., სამოქალაქო უფლებათა დაცვის ფორმები და საშუალებები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, სამართლის ჟურნალი, №1, 2009, 122; Prütting H, Wegen G., Weinreich G., Kommentar zum BGB, § 12, 13. Aufl., Luchterhand, 2018, Rn. 12.

³⁹⁹ Gersdorf H., Paal B., Informations und Medienrecht, BGB §12, Aufl. 21, München, 2016, Rn. 3.

⁴⁰⁰ Bamberger H., Roth H., Hau W., Poseck R., Beck'scher Online-Kommentar, §12, Aufl. 46, München, 2018, Rn. 59; BGH NJW 1951, 521 (522)-Pierfein.

⁴⁰¹ Prütting H., Wegen G., Weinreich G., Kommentar zum BGB, § 12, Aufl. 13, Luchterhand, 2018, Rn. 12.

ნორირებას⁴⁰² ანუ როდესაც მესამე პირი სადავოდ ხდის სახელის უფლების არსებობის ფაქტს. დარღვევის აღნიშნული სახე ფიზიკური პირის მსგავსად იურიდიული პირის შემთხვევაშიც დარღვევის დამოუკიდებელ სახედ უნდა იქნეს აღქმული.

კონკრეტულ შემთხვევაში სასარჩელო მოთხოვნას აქვს ორი ფაქტობრივი ნაწილი: 1) სადავო სახელი ეკუთვნის მოსარჩელეს; 2) მოპასუხე უარყოფს მოსარჩელისათვის სადავო სახელის კუთვნილებას.⁴⁰³ თუ დავის საგანია სამოქალაქო სახელი, მაშინ მოსარჩელემ მტკიცებულების სახით უნდა წარმოადგინოს მოქალაქეობრივი მდგომარეობის სააქტო ჩანაწერი ან სხვა დოკუმენტები, რომლებიც სახელის შეძენის კანონიერებას ადასტურებენ. თუ დავა ეხება ფსევდონიმს, მოსარჩელემ უნდა დაამტკიცოს, რომ შესაბამის სფეროში მან ინდივიდუალობა შეიქმნა⁴⁰⁴. იურიდიული პირის შემთხვევაში, მტკიცებულების სახით წარდგენილ უნდა იქნეს ამონაწერი მენარმეთა და არასამენარმეო იურიდიულ პირთა რეესტრიდან, რომელიც დაადასტურებს, თუ რა პერიოდშიდან ოპერირებს ბაზარზე უფლებადარღვეული სუბიექტი შესაბამისი სახელით.

3.3.2. სხვისი სახელით უნებართვო სარგებლობა

სხვისი სახელით უნებართვო სარგებლობა, როგორც მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, მაშინაც არსებობს, როდესაც მესამე პირი სხვის სახელს იყენებს სათანადო უფლებამოსილების გარეშე. მაგალითად, მესამე პირი მონაწილეობს საზოგადოებრივ თუ სამართლებრივ ურთიერთობებში სახელით, რომელიც მას არ ეკუთვნის. არ არის აუცილებელი, რომ ამგვარი სარგებლობა უკავშირდებოდეს მოგების ან რაიმე სხვა სარგებლის მიღებას.⁴⁰⁵ დარღვევის კვალიფიკაციისათვის საკმარისია, რომ სახელის ტარებაზე უფლებამოსილი პირის ასოცირდებოდეს იმ სუბიექტთან, ვისთანაც რეალურად შემხებლობა არ გააჩნია,⁴⁰⁶ ან მესამე პირს აქვს მცდარი განცდა, რომ უფლებამოსილმა პირმა რეალურად მოიწონა მისი სახელის ამგვარი გამოყენება ანუ უნდა არსებობდეს უფლების მფლობელი პირის იდენტობის ხელშეშლა.⁴⁰⁷

⁴⁰² Bamberger H., Roth H., Hau W., Poseck R., Beck'scher Online-Kommentar, §12, Aufl. 46, München, 2018, Rn. 71; Dreier Th., Schulze G., Urheberrechtsgesetz, KUG §22, Aufl. 6, München, 2018, Rn. 17.

⁴⁰³ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 58.

⁴⁰⁴ იქვე.

⁴⁰⁵ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 142.

⁴⁰⁶ Palandt O., Ellenberg J., BGB, §12, Aufl. 74, München, 2014, Rn. 23.

⁴⁰⁷ Bamberger H., Roth H., Hau W., Poseck R., Beck'scher Online-Kommentar, §12, Aufl. 46, München, 2018, Rn. 72.

იურიდიული პირის სახელწოდების უფლების დარღვევის ორივე შემთხვევისას განსაკუთრებით თვალშისაცემია დარღვევის მიზანი და მისი ეკონომიკური ხასიათი, რადგან საფირმო სახელწოდება უშუალოდ უკავშირდება კონკრეტული პირის მიერ საქმიანობის გარკვეულ სფეროში მოპოვებულ რეპუტაციას და შესაბამისად ეკონომიკურ სარგებლიანობას. ამდენად, დაცვის მთავარი მიზანია საფირმო სახელწოდების აღრევის გამორიცხვა.⁴⁰⁸ გერმანული სასამართლო პრაქტიკის განზოგადების შედეგად შეიძლება ითქვას⁴⁰⁹, რომ დარღვევის კვალიფიკაციისათვის აუცილებელი არ არის უშუალოდ ზიანის მიყენების ფაქტის არსებობა, საკმარისია საფირმო სახელწოდებაში ისეთი გრაფიკული სიმბოლოების გამოყენება, რომელმაც შეიძლება შეცდომაში შეიყვანოს მესამე პირი ან გამოიწვიოს აღრევის აბსტრაქტული საფრთხე. აღნიშნული მიგნება თავისუფლად შეიძლება იქნეს გადმოტანილი ქართულ რეალობაშიც, რადგან საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის პირველი ნაწილის გრამატიკული ფორმულირება არ იძლევა ნორმის სხვაგვარად წაკითხვის საშუალებას.

3.4. სახელის უფლების დაცვის საშუალებები

3.4.1. სახელის უფლების უნებართვო გამოყენების აღკვეთა

ფიზიკური პირის სახელის უნებართვო გამოყენებისას დაცვის გავრცელებული საშუალებაა უფლების დარღვევამდე არსებული (პირვანდელი) მდგომარეობის აღდგენა და უფლების დამრღვევი მოქმედების ან უფლების დარღვევის საფრთხის შემქმნელი მოქმედების აღკვეთა ან შემდგომში ასეთი მოქმედებისგან თავის შეკავება.⁴¹⁰

უფლების დარღვევამდე არსებული მდგომარეობის აღდგენა, როგორც დაცვის დამოუკიდებელი საშუალება, იმ შემთხვევებში გამოიყენება, როცა სამართალდარღვევის შედეგად დარღვეული სამოქალაქო უფლება არ წყვეტს არსებობას და შეიძლება რეალურად იქნეს აღდგენილი სამართალდარღვევის შედეგების აღმოფხვრით.⁴¹¹

მოქმედების განხორციელებისგან თავის შეკავების უპირველესი მიზანია სამართლებრივი სიკეთეებისა და დაცული სფეროების დარღვევის სამომავლო თავიდან აცილება, ხოლო უკვე არსებული ხელშეშლის აღკვეთის მოთხოვნისას პირი მოკლებულია იმ უფლებამოსილებათა სრულფასოვნად განხორციელების საშუალებას, რასაც მისი კუთვნილი უფლება ანიჭებს, რა-

⁴⁰⁸ Rixecker R., in: Münchener Kommentar zum BGB, Allgemeine Persönlichkeitsrecht, §12, Band 1, Aufl. 7, München, 2018, Rn. 147.

⁴⁰⁹ Götting H., Schertz C., Seitz W., Handbuch des Persönlichkeitsrecht, Verlag C.H. Beck, München, 2008, 109; ob. BGH GRUR 2002, 917, 237, 919- Düsseldorf Stadtappen.

⁴¹⁰ გალდავა გ., სამოქალაქო უფლებათა დაცვის ფორმები და საშუალებები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, ჟურნ. „სამართალი“, №1, 2009, 127.

⁴¹¹ იქვე, 126.

დგან სხვა პირი თავისი ქმედებით ხელს უშლის მათ განხორციელებას. ამდენად, დასახელებული მოთხოვნა მიზნად ისახავს უფლების ხელყოფისგან გათავისუფლებას და დაცვის შემდგომი გარანტიების შექმნას. აღნიშნული მოთხოვნის განხორციელებისთვის კანონმდებლობა არ მოითხოვს ბრალის არსებობას, აუცილებელია მოპასუხის მიერ მართლსაწინააღმდეგო ქმედების ჩადენის ფაქტის დადასტურება. მოთხოვნის რეალიზაცია შესაძლებელია განხორციელდეს როგორც დაცვის იურისდიქციული (სასამართლო), ისე არაიურისდიქციული წესების გამოყენებით,⁴¹² ანუ უშუალოდ უფლებადამრღვევ სუბიექტთან დაცვის მოგვარების გზით.

თუ ფიზიკური პირის სახელის უნებართვო გამოყენება წარსულში ჩადენილი დარღვევაა, რომელიც ანმყოშიც განგრძობადი პროცესია, მავალდებულებული სასარჩელო მოთხოვნა უნდა ეხებოდეს აღნიშნული მოქმედების შეწყვეტას, ხოლო თუ არსებობს სამართალდარღვევის განმეორების საშიშროება – მოთხოვნა უნდა ეხებოდეს მოქმედების განხორციელებისგან თავის შეკავებას სამომავლოდ, ერთგვარი პროფილაქტიკური ეფექტით. განმეორების საშიშროების დასამტკიცებლად საკმარისია სახელის უფლების ერთჯერადი დარღვევის ფაქტის არსებობა, როდესაც დარღვევის სახე და ინტენსივობა შემდგომი განმეორების საშიშროებას წარმოშობს ან მოპასუხე დარწმუნებულია, რომ მას არ ჩაუდენია მართლსაწინააღმდეგო ქმედება.

მაგალითი:

პეტრე პეტრიაშვილმა დააარსა კომპანია შპს „პეტრე“ და ამ სახელწოდების ქვეშ დაიწყო საბავშვო სათამაშოების გამოშვება. ცოტა ხანში დიდი პოპულარობაც მოიპოვა ბაზარზე და ბრენდის ცნობადობაც მნიშვნელოვნად გაიზარდა. ერთ-ერთ მაღაზიაში ვიზიტისას, მან დახლზე აღმოაჩინა, რომ მისი საფირმო სახელწოდება გამოყენებული სხვა საბავშვო სათამაშოების შეფუთვაზეც, რომელიც შპს „პეტრეს“ ნამდვილად არ უნარმოებია. პეტრე ადგენს, რომ მსგავსი სახელწოდებით სხვა იურიდიული პირი არ არის რეგისტრირებული. ვითარების გარკვევის შემდეგ ადგინდა, რომ ვინმე დავით თარხნიშვილი საკუთარ საცხოვრებელ ადგილას აწარმოებს მსგავს სათამაშოებს და იყენებს შპს „პეტრეს“ სახელს და არც კი აცნობიერებს, რომ ამ სახელზე რაიმე უფლებამოსილება მხოლოდ პეტრე პეტრიაშვილს შეიძლება ჰქონდეს.

სახელის უფლების დუალისტური – ორმაგი ბუნებიდან გამომდინარე, დაცვას ექვემდებარება როგორც ფიზიკური პირის სახელი, ისე იურიდიული პირის სახელწოდება. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის პირველი ნაწილით გათვალისწინებულია სახელის უფლების დარღვევის ორი შემთხვე-

⁴¹² იქვე.

ვა, „სახელის ტარების უფლების შეცვლა“ და „სხვისი სახელით უნებართვოდ სარგებლობა“, რაც დადასტურების შემთხვევაში უფლებამოსილ პირს ხელმყოფის მიმართ მოქმედების შეწყვეტისა და შემდგომში ამ მოქმედების განხორციელებისგან თავის შეკავების მოთხოვნის უფლებას ანიჭებს, თანახმად საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 27-ე მუხლის მე-4 ნაწილისა. კაზუსიდან ჩანს, რომ შპს „პეტრეს“ სახელს დავით თარხნიშვილი უნებართვოდ იყენებს, რის გამოც მომხმარებელში ქმნის არასწორ წარმოდგენას მის მიერ დამზადებული იდენტური პროდუქციის შპს „პეტრეს“ მიერ ნაწარმოებ პროდუქტთან აღრევის გამო, რაც აზიანებს თავისუფალ კონკურენციას. შპს „პეტრე“ მის მიერ არჩეული სახელით მონაწილეობს სამართლებრივ ურთიერთობებში და მომხმარებლებს შორის ცნობადობა ამ სახელითვე მოიპოვა. ამდენად, დავით თარხნიშვილი უნებართვოდ იყენებს სხვა იურიდიული პირის სახელწოდებას, რადგან მოცემული მაგალითში ინფორმაცია ნებართვის კანონიერად მოპოვებასთან დაკავშირებით არ არსებობს.

შესაბამისად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის პირველი ნაწილისა და ამავე კოდექსის 27-ე მუხლის მე-4 ნაწილის თანახმად, შპს „პეტრეს“ უფლება აქვს დავით თარხნიშვილს მოსთხოვოს მისი სახელით უნებართვოდ სარგებლობის შეწყვეტა და შემდგომში მსგავსი მოქმედების განხორციელებისგან თავის შეკავება.

3.4.2. სახელის უფლების აღიარება

უფლების აღიარების, როგორც პიროვნული უფლების დაცვის არაქონებრივი საშუალების გამოყენების აუცილებლობა წარმოიშობა მაშინ, როდესაც ფიზიკური პირისთვის სახელის უფლების არსებობა ეჭვქვეშ დგება ან ხდება მისი სახელის კუთვნილების უარყოფა, რადგან ხშირად უფლების გაურკვეველობა იწვევს მისი გამოყენების შეუძლებლობას ან უკიდურესად აძნელებს ასეთ გამოყენებას.⁴¹³ უფლების აღიარება, როგორც დაცვის საშუალება, შეიძლება განხორციელდეს მხოლოდ იურისდიქციული (სასამართლო) წესით და არა მოსარჩელის მიერ რაიმე დამოუკიდებელი ცალმხრივი მოქმედებით.⁴¹⁴

სახელის უფლების კონტექსტში იურიდიული ინტერესის განმსაზღვრელი კრიტერიუმებია: ა) მოსარჩელეს უნდა ედავებოდნენ სახელის უფლებაში; ბ) დავის არსებობა უნდა ქმნიდეს მოსარჩელის უფლების მომავალში დარღვევის რეალურ საშიშროებას; გ) აღიარებითი სარჩელის წარდგენა დავის გადანაცვების საუკეთესო საშუალება უნდა იყოს. კერძოდ, გადანაცვებულების შედეგად გარკვეული შედეგი უნდა დგებოდეს მხარისთვის და, შესაბამისად, უნდა ქმნი-

⁴¹³ გალდავა გ., სამოქალაქო უფლებათა დაცვის ფორმები და საშუალებები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, ჟურნ. „სამართალი“, №1, 2009, 125.

⁴¹⁴ იქვე.

დეს უფლების განსაზღვრულობას.⁴¹⁵ ფიზიკური პირის სახელის შეცვლისას მკაცრად უნდა შემოწმდეს უფლებადარღვეული პირის მიერ საკუთარი პიროვნული უფლების დარღვევის მასშტაბები, ასევე ზიანის მიმყენებელი პირის მართლსაწინააღმდეგო ქმედება, თუ რამდენად იკვეთება მისი ქმედებიდან, რომ სახელის უფლების გამოყენებისას ის არ აღიარებს სახელის უფლების მესამე პირზე კუთვნილების ფაქტს.⁴¹⁶ აღნიშნული ქცევა შესაძლებელია გამოსატულ იქნეს კონკლუდენტურად, დუმილით, მესამე პირებთან ურთიერთობისას ან რომელიმე ადმინისტრაციულ ორგანოში შესაბამისი სამართლებრივი ქმედების განხორციელებისას. მოქმედების განხორციელებისგან თავის შეკავების მსგავსად, არც ამ შემთხვევია აუცილებელი მოპასუხის ქმედებაში ბრალის არსებობის მტკიცება.

4. პატივის, ღირსების, საქმიანი რეპუტაციისა და პირადი ცხოვრების უფლება

4.1. ღირსების უფლება

ღირსების უფლება ადამიანისგან განუყოფელი არაქონებრივი უფლებაა, რომელიც აბსოლუტური ხასიათისაა⁴¹⁷ და ადამიანის უფლებათა საფუძველია, როგორც ღვთისგან ბოძებული რაობა.⁴¹⁸ საქართველოს კონსტიტუციის მე-9 მუხლის თანახმად, ადამიანის ღირსება ხელშეუვალია. მისი ხელყოფა დაუშვებელია. „ღირსება არის თითოეული ადამიანის თვითმყოფადობის საფუძველი და თანაბარი გარანტია, იყოს სხვებისგან განსხვავებული საკუთარ უნარებზე, შესაძლებლობებზე, გემოვნებაზე, განვითარების გზის ინდივიდუალურ არჩევანზე დამოკიდებულებით“⁴¹⁹.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლით დაცული ღირსების ქვეშ იგულისხმება პიროვნების მიერ საკუთარი მორალური თუ სხვა თვისებების, უნარის, საზოგადოების წინაშე მისი ვალის მოხდის, საკუთარი საზოგადოებრივი მნიშვნელობის შეფასება თავად პიროვნების მიერ⁴²⁰. ღირსება ეს არის არა

⁴¹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2018 წლის 22 ნოემბრის №ას-1568-2018 გადაწყვეტილება.

⁴¹⁶ Rixecker R., in Münchener Kommentar zum BGB, §12, Allgemeine Persönlichkeitsrecht, Aufl. 8, 2018, München, Rn. 125.

⁴¹⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 119.

⁴¹⁸ ბიჭია მ., ღირსების სამოქალაქო სამართლებრივი ცნების მოცულობა, ჟურნ. „სამართალი“, №2, 2014, 7.

⁴¹⁹ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ბექა წიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“, II-11.

⁴²⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 60.

ადამიანური არსების ერთი კონკრეტული ნაწილი, არამედ ინდივიდის მთლიანი არსის განმსაზღვრელი საწყისი, პირის თვისობრივი უნიკალურობით, უნარებით და დამახასიათებელი შტრიხებით⁴²¹. ღირსება გულისხმობს თავად პიროვნების მიერ თავისი მორალური თუ სხვა თვისებების შეფასებას, ალქმას.⁴²²

ღირსების დაცვის გარანტია გულისხმობს ელემენტარული პიროვნული არსებობის აღიარებას, რომელიც ხელშეუხებელ და პიროვნულობის ყველაზე ღრმა სფეროშია ინტეგრირებული. ამდენად, მისი ჩამორთმევა შეუძლებელია, დარღვევას ექვემდებარება მხოლოდ მისი პატივისცემის მოთხოვნის უფლების ჭრილში⁴²³. ღირსება შეფასებითი კატეგორიაა, რადგან საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლით დაცული პიროვნების ღირსების, როგორც ღირებულების შეფასების უნარი თვით უფლებამოსილ პირს აქვს, ვინც თავისი ღირსების დაცვას მოითხოვს.⁴²⁴

4.2. პატივი

შინაარსითა და ფასეულობით, ადამიანის პატივი განსხვავდება ადამიანის ღირსებისგან. „პატივი“ გულისხმობს საზოგადოების მხრიდან ადამიანის მორალური თუ სხვა კრიტერიუმებით შეფასებას. „ადამიანის ღირსება“, როგორც ფასეულობა, მნიშვნელოვნად აღემატება „პატივის“ უფლებას, რომელიც ფაქტობრივად, საზოგადოების თვალში ადამიანის რეპუტაციის დაცვას გულისხმობს⁴²⁵. პატივში მოიაზრება პიროვნების მორალური თუ სხვა თვისებების ობიექტური შეფასება საზოგადოების მიერ, რომლებიც პიროვნებისადმი საზოგადოების დამოკიდებულებას განსაზღვრავს.⁴²⁶

4.3. საქმიანი რეპუტაცია და პირადი ცხოვრების ხელშეუხებლობა

საქმიანი რეპუტაცია, ისევე როგორც ღირსება, ინდივიდის შეფასების საგანია. საქმიანი რეპუტაცია გულისხმობს საზოგადოების მიერ პირის პროფესიული თუ სხვა საქმიანი თვისებების შეფასებას, ხოლო ამ თვისებების დისკრედი-

⁴²¹ Helle E., *Der Schutz der Persönlichkeit der Ehre und des wirtschaftlichen Rufes im Privatrecht*, Tübingen, 1969, 7.

⁴²² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 118.

⁴²³ Schmidt I., *Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht*, 19. Aufl., München, 2018, Rn. 7.

⁴²⁴ ბიჭია მ., ღირსების სამოქალაქოსამართლებრივი ცნების მოცულობა, ჟურნ. „სამართალი“, №2, 2014, 19.

⁴²⁵ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 113.

⁴²⁶ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 118.

ტაციით ილაზება საქმიანი რეპუტაცია⁴²⁷. ამდენად, საქმიანი რეპუტაცია არის საქმიანი ბრუნვის სფეროში კონკრეტული პირის საქმიანი თვისებების, უნარების შესახებ შექმნილი აზრი,⁴²⁸ რომელთაგანაც მათი მატარებელი ასოცირდება თავისი სახელშეკრულებო პარტნიორების, კლიენტების, მომხმარებლების, კოლეგების, თაყვანისმცემლების (შოუ-ბიზნესში), ამომრჩეველთა (არჩევითი თანამდებობისთვის) შეგნებაში და პერსონიფიცირდება ამ დარგის სხვა პროფესიონალთა შორის.⁴²⁹

საქმიანი რეპუტაციის უზენაესი სასამართლოსეული განმარტება შემდეგი შინაარსისაა: საქმიანი რეპუტაციაში იგულისხმება საზოგადოების მიერ პირის პროფესიული თუ სხვა საქმიანი თვისებების შეფასება. პროფესია არის ხელობა, საქმიანობა, სპეციალობა, რომელსაც გარკვეული მომზადება სჭირდება და რომლითაც ადამიანი თავს ირჩენს, ხოლო საქმიანი თვისებები, რომელთაც საქმიანი რეპუტაცია გულისხმობს, გააჩნიათ მათ, ვინც მონაწილეობს ეკონომიკურ (კომერციულ) საქმიანობაში.⁴³⁰ მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ საქმიანი რეპუტაციის დაცვის უფლება ფიზიკური პირის მსგავსად იურიდიულ პირსაც წარმოეშობა. ამდენად, აღნიშნული უფლების იურიდიული პირის მიმართ მოდIFIიცირებისას შეიძლება დასკვნის გაკეთება, რომ საქმიანი რეპუტაციის შელახვა მაშინ არსებობს, თუ გავრცელებული ცნობები ზეგავლენას ახდენს და ეწინააღმდეგება პირის მიერ შერჩეულ საკუთარ „საბაზრო სახეს“ ან კომერციულ შეხედულებას, რომლის საზოგადოებაში დამკვიდრებაც იურიდიულ პირს სურს და გავრცელებული ინფორმაცია მას მესამე პირებთან საქმიან ურთიერთობაში მარცხს განაცდევინებს.⁴³¹

საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ თავის ერთ-ერთ გადაწყვეტილებაში⁴³², რომელიც ეხებოდა სოციალურ ქსელში მესამე პირისადმი მოსარჩელის პიროვნების შესახებ პოტენციურ ბიზნეს-პარტნიორთან შეტყობინების სახით მიწერილ ინფორმაციას, სადაც მოსარჩელეს უწოდეს „ქურდი“ და „არამზადა“,

⁴²⁷ იქვე, 121.

⁴²⁸ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 25 ივნისის №28/696-13 განჩინება.

⁴²⁹ ბიჭია მ., პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012, 113.

⁴³⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2001 წლის 18 ივლისის №3/კ376-01 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 11 მაისის №ას-1084-1034-2014 გადაწყვეტილება.

⁴³¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 30 სექტემბრის №ას-1052-1007-2014 გადაწყვეტილება; სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტუიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 22.

⁴³² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 28 ივლისის №ას-103-98-2014 გადაწყვეტილება.

სასამართლომ საესეებით სწორად იმსჯელა საქმიანი რეპუტაციის უფლების დარღვევასთან დაკავშირებით; გავრცელებული ინფორმაცია სწორედ კონტრაპენტებს შორის ურთიერთობაში წარმოიჩინდა და ამავე საქმიან სფეროში მოღვაწე მესამე პირისადმი იქნა განდობილი, რასაც უშუალო კავშირი ჰქონდა პირის საქმიანი რეპუტაციის დამცრობასთან. შეიძლება ითქვას, რომ საქმიანი რეპუტაციის ცნების განსაზღვრისას მხედველობაში უნდა იქნეს მიღებული არა მხოლოდ პირის პიროვნული თვისებები ან მიღწევები, არამედ ბევრი სხვა ობიექტური გარემოება, როგორებიცაა პროფესიული შესაძლებლობები, თავდაჯერებულობა, კაპიტალი, სამენარმეო კავშირები, ორგანიზაციული მონყობა, დამზადებული პროდუქციის ხარისხი და ფასი და ა.შ.

საკანონმდებლო დონეზე ასევე არ არსებობს პირადი ცხოვრების ზუსტი და ამომწურავი დეფინიცია და ვერც იურიდიულ ლიტერატურაში მოიძებნება ცნების ერთგვაროვანი განმარტება. პირადი ცხოვრების უფლების ხელშეუხებლობა გულისხმობს პირის სრულ ავტონომიას. მასში მოიაზრება თავისუფლება, როგორც უფლება, რომელიც პირს კონსტიტუციით აქვს მინიჭებული და შეიძლება შეეხებოდეს როგორც პირის პირად, ისე საოჯახო საიდუმლო მონაცემებს⁴³³.

4.4. პატივის, ღირსების, საქმიანი რეპუტაციისა და პირადი ცხოვრების უფლების შელახვა

პატივის, ღირსების, საქმიანის რეპუტაციის, პირადი ცხოვრებისა და პირადი ხელშეუხებლობის უფლებების დარღვევა შესაძლოა განხილულ იქნეს სამი მიმართულებით. კერძოდ, ცილისწამება; შეურაცხყოფა/უხამსობა და ქონებრივი ზიანის მომტანი ფაქტების გასაჯაროება. ამათგან, ეს უკანასკნელი, როგორც დელიქტური ვალდებულებების სპეციალური შემთხვევა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 993-ე მუხლის განხილვის სფეროა. შეურაცხყოფა და უხამსობა „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის 1-ლი მუხლის „ვ“ ქვეპუნქტში ტერმინთა განმარტების ნაწილშია მითითებული, როგორც „განცხადება, რომელსაც არ აქვს პოლიტიკური, კულტურული, საგანმანათლებლო ან სამეცნიერო ღირებულება და უხეშად ლახავს საზოგადოებაში საყოველთაოდ დამკვიდრებულ ეთიკურ ნორმებს“. ზოგადად, მორალის და შესაბამისად უხამსობის დეფინიციის უნივერსალური ცნება არ არსებობს. ამა თუ იმ გამოხატვის უხამსობად მიჩნევის საკითხს განსაზღვრავს საზოგადოებაში საყოველთაოდ დამკვიდრებული ეთიკური ნორმები.

რაც შეეხება ცილისწამებას, „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის პირველი მუხლის „ე“ ქვეპუნქტის თანახმად, „ცილისწამება არის არსებითად მცდარი ფაქტის შემცველი და პირისთვის ზიანის

⁴³³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 119-120.

მიმყენებელი, მისი სახელის გამტეხი განცხადება." ამავე კანონის მე-13 მუხლის მიხედვით, „პირს ეკისრება სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა კერძო პირის ცილისწამებისთვის, თუ მოსარჩელე დაამტკიცებს, რომ მოპასუხის განცხადება შეიცავს არსებითად მცდარ ფაქტს უშუალოდ მოსარჩელის შესახებ და ამ განცხადებით მოსარჩელეს მიაღმა ზიანი." შესაბამისად, პირი ცილისწამების პოტენციურ მსხვერპლად მისაჩნევად აუცილებელია შემდეგი პირობების ერთობლიობა: ა) პირის მიერ გაკეთებული განცხადება უნდა შეიცავდეს არსებითად მცდარ ფაქტებს და ბ) ეს განცხადება კონკრეტული პირისთვის ზიანის მიმყენებელი და მისი სახელის გამტეხი უნდა იყოს. ამ დროს ზიანი ეფუძნება სუბიექტურ აღქმას, იგი არღვევს ადამიანის სიმშვიდეს და ხელს უშლის კომფორტულ გარემოში ცხოვრებაში.⁴³⁴

ფაქტების მტკიცებისას ურთიერთშეფარდება დამოკიდებულია გამონათქვამის სიმართლის შემცველობაზე. განცხადება, რომელიც შეესაბამება სინამდვილეს, ძირითადად, უნდა იყოს მიღებული (მიუხედავად იმისა, უარყოფით გავლენას ახდენს ისინი პირზე თუ არა), ხოლო მცდარი, არასწორი განცხადება კი – არა.⁴³⁵ თუმცა მითითებული ფორმულა საჭიროებს დიფერენცირებას, ისეთი განცხადებების შემთხვევაშიც, რომლებიც შეესაბამება სიმართლეს, შესაძლოა პიროვნულმა უფლებებმა და ინტერესებმა გადაწონონ აზრის გამოხატვის თავისუფლება. ასეთი შემთხვევებია, მაგალითად, როდესაც განცხადებები ეხება ინტიმურ, პირად და კონფიდენციალურ საკითხებს და რომელთა გავრცელებაც ვერ გამართლდება საზოგადოების მიერ ინფორმაციის მიღებასთან დაკავშირებული კანონიერი ინტერესების საფუძვლით⁴³⁶ ან როდესაც არსებობს საფრთხე, რომ ეს განცხადებები გამოიწვევს ისეთ პიროვნულ ზიანს, რომელიც არ იქნება სიმართლის გავრცელების ინტერესის ადეკვატური.⁴³⁷ მცდარი ფაქტების გავრცელებისათვის, როგორც წესი, არ არსებობს გამართლების საფუძველი, რაც არ ნიშნავს იმას, რომ ასეთი განცხადებები ავტომატურად გამოირიცხება აზრის თავისუფალი გამოხატვის ძირითად უფლების დაცვის სფეროსგან.

ცილისწამების, როგორც სიმართლის დაცვის მექანიზმის უმთავრესი მოზანია პიროვნული უფლებების დაცვა, პირის რეპუტაციასა და სახელზე არამართლზომიერი შეტყევის შეკავება ან დარღვევის შედეგების ლიკვიდაცია.⁴³⁸ სამართლო ცილისწამების შემადგენლობის უმთავრეს ელემენტად მოიაზრებს

⁴³⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის №1/6/561.568 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

⁴³⁵ BVerfG 97, 391, {403}.

⁴³⁶ BVerfG 34, 269 (281); 66, 116 (139).

⁴³⁷ BVerfG 35, 202 (232); 97, 391(403).

⁴³⁸ Study on the Alignment of Laws and Practices Concerning Defamation with Relevant Case-Law of European Court of Human Rights on Freedom of Expression, Particularly with Regard to the Principle of Proportionality, Council of Europe, CDMSI, 2012, Misc. 11, Rev 2, 5.

სინამდვილესთან შეუსაბამო, არსებითად მცდარი ინფორმაციის გავრცელებას, ხოლო კომპენსაციის განსაზღვრისას ძირითად კრიტერიუმად, შემლახავი ცნობების გავრცელების არეალს მიიჩნევს.⁴³⁹ თუ ფაქტი რეალურია, თუნდაც ის იყოს პიროვნებისთვის მძიმე დარტყმის მიმყენებელი და სახელის გამტეხი, მაშინ ასეთი განცხადება ცილისმწამებლური არ არის და ზიანის ანაზღაურების ვალდებულებაც არ წარმოიშობა.⁴⁴⁰ ამგვარი მონესრიგების არსი თავად პატივისა და ღირსების განსაზღვრაშია, რაც მხოლოდ რეალობას უნდა ეფუძნებოდეს. ამდენად, მოთხოვნის უფლებას წარმოშობს მხოლოდ ყალბი ან ჭეშმარიტად მცდარი განცხადება ან ფაქტი სხვა პირის შესახებ.

პასუხისმგებლობის დადგომისათვის ასევე აუცილებელია ზიანის მიყენების ფაქტი ანუ პასუხისმგებლობა ცილისწამებისათვის ვერ დადგება, თუ გავრცელებული ინფორმაცია მცდარია, მაგრამ არ ამცირებს პირის რეპუტაციას სხვების თვალში.⁴⁴¹ თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ საჯარო პირის ცილისწამების მიმართ დასაშვები კრიტიკის ფარგლები გაცილებით ფართოა, ვიდრე კერძო პირის მიმართ. საჯარო პირს, მისი საქმიანობიდან, მისი სტატუსიდან გამომდინარე თმენის მეტი ვალდებულება აქვს. დასაშვები კრიტიკის ფარგლების მსგავსად, მისი თმენის ვალდებულების ზღვარი გადის იქ, სადაც კრიტიკა დასაშვებ ფარგლებს არ სცდება.⁴⁴²

მაგალითი:

პარლამენტის წევრის შესახებ საგაზეთო სტატიაში გავრცელდა ინფორმაცია მის მიერ შესაძლო კორუფციულ გარიგებაში მონაწილეობის შესახებ. „სიტყვის და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ კანონის მე-13 მუხლის შესაბამისად, კორუფციულ გარიგებაში მონაწილეობის მიღება არის ფაქტი და არა აზრი, რადგან დადასტურებადი ინფორმაციაა. ამასთან, ამავე კანონის მე-14 მუხლით პარლამენტის წევრი საჯარო პირია. შესაბამისად, თუ დადგინდება, რომ აღნიშნული ფაქტი არ შეესაბამება სიმართლეს, ამ განცხადებით პოლიტიკოსს შეეღაზა პატივი და განცხადებული ფაქტის მცდარობა მოპასუხისათვის წინასწარ იყო ცნობილი ან მოპასუხე გამოიჩინა აშკარა და უხეში დაუდევრობა, მას უფლება აქვს სასამართლოში მოითხოვოს აღნიშნული ცნობების უარყოფა ან შესაბამისი კომპენსაცია ზიანის ანაზღაურების სახით.

⁴³⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 123.

⁴⁴⁰ იქვე, 124.

⁴⁴¹ Amelung U., Der Schutz der Privatheit im Zivilrecht, Tübingen, 2002, 112.

⁴⁴² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამენარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2002 წლის 25 ივნისის №ას-335-319-2013 გადაწყვეტილება; იხ. ციტირება: ჯორბენაძე ს., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, მუხლი 18, თბილისი, 2017, 125.

5. გამოსახულების უფლება

5.1. გამოსახულების უფლების შინაარსი

გამოსახულებაზე პირის უფლება მისი დამოუკიდებელი არაქონებრივი უფლებაა, რომელიც ვრცელდება გამოსახვის ნებისმიერ საშუალებაზე, რაც ახდენს კონკრეტული პიროვნების ვიზუალიზაციას სხვა პირის თვალში.⁴⁴³ სახელის მსგავსად, გამოსახულებაც პიროვნებასთან უშუალოდ დაკავშირებული სიკეთეა, რომელშიც ამ უკანასკნელის ინდივიდუალობა აისახება.

გამოსახულებაში იგულისხმება მხატვრული პორტრეტი, ფოტოსურათი, ინდივიდის გამოსახულება კინოფილმში, ტელეგადაცემაში თუ ვიდეოფილმში, კარიკატურები, სამაგანზომილებიანი ფიგურები, რომლებიც რეალური პირის სახის ნაკვეთების მიხედვითაა შექმნილი⁴⁴⁴ და სადაც მისი გარეგნული იერის შეცნობა შეიძლება⁴⁴⁵. როგორც ნესი, გამოსახული პირის შეცნობა სახის ნაკვეთებითაც შესაძლებელია, ასევე განმსაზღვრელია ის თავისებურებები, როგორიცაა ვარცხნილობა, სამოსის განსხვავებული სტილი, დგომის მანერა ან აღნაგობა. მაგალითად, თვითმფრინავის დამახასიათებელი თავისებურება შესაძლებელია გამოდგეს პილოტის იდენტიფიცირებისათვის მიუხედავად იმისა, რომ მისი სახის ნაკვეთები მცირე მასშტაბის გამო კონკრეტულ შემთხვევაში შესაძლებელი არ იყო⁴⁴⁶. თუ დაინტერესებული პირი არ არის სახელობით მოხსენიებული და არც გარეგნული ნიშნით შეცნობადი, ისმის კითხვა, ხომ არ არის შესაძლებელი რაიმე სხვა ნიშნით მისი ამოცნობა?⁴⁴⁷ ფანტაზიით გამოგონილი პერსონაჟი, ლანდშაფტი ან პეიზაჟი არ თავსდება დაცულ უფლებათა სფეროში⁴⁴⁸ პიროვნული უფლების მატარებლის დაცვის ლეგიტიმური ინტერესის არარსებობის გამო.

სამართლებრივად უმნიშვნელოა, გამოსახულება კარგად წარმოაჩენს თუ ამახინჯებს პიროვნების გარეგნულ იერსახეს ან რამდენად დიდია ორიგინალთან მსგავსება. განმსაზღვრელია მხოლოდ პიროვნების შეცნობადობის ხარისხი⁴⁴⁹. არაარსებითია ასევე, რამდენი ადამიანის მიერ იქნა ამოცნობილი გამოსახული პირი. საკმარისია დაკმაყოფილებული იყოს აღქმადობის კრიტერიუმი, თუნდაც

⁴⁴³ Götting H., Schertz C., Seitz W., Handbuch des Persönlichkeitsrecht, Verlag C.H. Beck, München, 2008, 211.

⁴⁴⁴ იქვე.

⁴⁴⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 65.

⁴⁴⁶ Gersdorf H., Paal B.P., BeckOK Informations und Medienrecht, München, 2018, Rn. 4.

⁴⁴⁷ BGH NJW 1960, 779.

⁴⁴⁸ Götting H., Schertz C., Seitz W., Handbuch des Persönlichkeitsrecht, Verlag C.H. Beck, München, 2008, 211.

⁴⁴⁹ Hiller V., Der Konflikt zwischen Persönlichkeitsschutz und Pressefreiheit im deutschen und schwedischen Recht, (Unter besonderer Berücksichtigung des Rechts am eigenen Bild), Technische Universität Bergakademie Freiberg, Aufl. 1, Freiberg, 2014, 76.

მკითხველთა ერთი ნაწილის მხრიდან; რომლებსაც კონკრეტული მითითების პირობებში შეუძლიათ პიროვნების იდენტიფიცირება.⁴⁵⁰ მაგალითად, გერმანიის ერთ-ერთმა სასამართლომ პიროვნების პროფესიისა და სახელის პირველი ასოს კომბინაცია, კონკრეტულ შემთხვევაში, პირის შეცნობისთვის საკმარის ინფორმაციად მიიჩნია.⁴⁵¹ შეცნობადობის კუთხით ასევე გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება სახის ნაკეთებს, თუმცა გარეგნული იერსახის სხვა მახასიათებლებიც შეიძლება გახდეს მაკვალიფიცირებელი გარემოება პიროვნების დაცულ სფეროში ჩარევის დასადასტურებლად. მაგალითად, მარლენ დიტრიხის საქმეში დაინტერესებული პირის შეცნობადობა ამ უკანასკნელის დგომის მანერით იქნა დადასტურებული.⁴⁵²

5.2. გამოსახულების უფლების დარღვევის ხერხები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-5 ნაწილის თანახმად, გამოსახულების უფლების დარღვევად კვალიფიცირდება მისი გამოქვეყნება უფლებამოსილი პირის თანხმობის გარეშე. „საკუთარი გამოსახულების ფოტოსურათზე, კინოფილმში, ვიდეოფილმსა და ა.შ. გასაჯაროების თაობაზე პირის თანხმობა მისი გამოვლენილი ნებით უნდა დასტურდებოდეს“.⁴⁵³ შესაბამისად, თანხმობა იურიდიული მნიშვნელობის მქონე ნების გამოვლენაა, რომელიც ჩვეულებრივი სამოქალაქოსამართლებრივი გარიგებაა. ამასთან, თანხმობა პუბლიკაციაზე შეიძლება გამოიხატოს როგორც ცალმხრივი ნებართვის, ისე ხელშეკრულების საფუძველზე⁴⁵⁴, რაც იმას ნიშნავს, რომ გამოხატვის ფორმა, ნამდვილობა თუ ნების გამოთხოვა სამოქალაქო კოდექსით გარიგებებისათვის გათვალისწინებული ზოგადი წესებით უნდა დარეგულირდეს. ის შესაძლებელია გაიცეს შეუზღუდავი სახით ან მიმართული იყოს კონკრეტული სახის პუბლიკაციაზე. თანხმობა უნდა იყოს ცალსახა, ერთმნიშვნელოვანი და გააზრებული.

გამოსახულების უფლების გამოქვეყნებისას დასახელებული ნორმის ნორმატიული შინაარსი მავალდებულებელი ხასიათისაა პოტენციური უფლებადამრღვევის მიმართ, რადგან ეს უკანასკნელი ვალდებულია გამოიჩინოს სამოქალაქო ბრუნვისთვის დამახასიათებელი აუცილებელი გულისხმობა მოსარჩელის თანხმობის არსებობის გადამონმეების მიზნით.

⁴⁵⁰ Gersdorf H., Paal B.P., BeckOK Informations und Medienrecht, München, 2018, Rn. 5.

⁴⁵¹ LG BLN NJW 1997, 1371.

⁴⁵² BGH NJW 2000, 2201, Der blaue Engel.

⁴⁵³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 131.

⁴⁵⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 66.

5.3. გამოსახულების უფლების დაცვის არაქონებრივი საშუალებები

გამოსახულების უფლების უნებართვო გამოყენებისას დაცვის არაქონებრივი საშუალებებიდან აღსანიშნავია მოქმედების განხორციელებისგან თავის შეკავების მოთხოვნა, რასაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლი ადგენს. აღნიშნული მოთხოვნის წინაპირობაა გამოსახულების უფლების დარღვევის პირველად ჩადენის ან უკვე ჩადენილი ქმედების განმეორების საშიშროება⁴⁵⁵. პრაქტიკაში ამგვარი საფრთხის დასაბუთება საკმაოდ რთულია.

გამოსახულების უფლების დარღვევისგან თავის შეკავების და მოქმედების შეწყვეტის მოთხოვნას უნდა ჰქონდეს კონკრეტული ხასიათი და მიმართული უნდა იყოს ზუსტად იდენტიფიცირებად დარღვევაზე. გამოსახულების გასაჯაროება სიტყვიერი რეპორტაჟის დროს არის უფლების დარღვევის სპეციფიკური შემთხვევა, როდესაც აკრძალვა შესაძლებელია განხორციელდეს უშუალოდ რეპორტაჟსა და გამოსახულებას შორის კავშირის კონტექსტში, რადგან სადავო ფოტოს გამოქვეყნებას სხვა შემთხვევაში შესაძლებელია ჰქონდეს გამართლების ლეგიტიმური საფუძველი.⁴⁵⁶ ინდივიდუალური შემხებლობის დასაბუთებისას არ არის აუცილებელი გამოსახულება იყოს გამოქვეყნებული, საკმარისია მისი არაუფლებამოსილი პირის მიერ დამზადების ფაქტის არსებობაც.

გამოსახულების უფლების დაცვის არაქონებრივი საშუალებები აუცილებლად უნდა მოიცავდეს უკანონოდ დამზადებული ან საჯაროდ გავრცელებული გამოსახულების შემცველი მასალების ან რეპროდუქციების განადგურების⁴⁵⁷ ან მოსარჩელისთვის გადაცემის⁴⁵⁸ ვალდებულებას. აღნიშნული მოთხოვნის წინაპირობაა, რომ გამოსახულების უფლების მატარებელი საგნები მოპასუხის მფლობელობაში იმყოფებოდეს. გამოსახულების გამოთხოვის უფლებას მხოლოდ მაშინ აქვს წარმატების პერსპექტივა, თუ გასაჯაროება სამუდამოდ დაუშვებელ ქმედებად იქნება მიჩნეული.⁴⁵⁹ თავის მხრივ, აღნიშნული მოთხოვნის მიზანი დაკავშირებულია მოსარჩელის უფლებრივი მდგომარეობის დაზუსტებასთან. კერძოდ, სამომავლო მოთხოვნის ფორმირებისას, მას შესაძლებელია

⁴⁵⁵ Wandtke A. A., Bullinger W., *Praxiskommentar zum Urheberrecht*, § 22 KunstUrhG, Aufl. 4, München, 2014, Rn. 23; Ermann M., *Kommentar zum BGB*, §12, Aufl. 15, Band I., 2017, Köln, Rn. 282; Pashke M., *Medienrecht, Vollst. überarb. Aufl.*, Hamburg, 2014, 397.

⁴⁵⁶ ცნობილი პირის ფოტოს სატელევიზიო რეპორტაჟთან ერთად გამოქვეყნებასთან დაკავშირებით იხ. BGH, Urteil vom 23.6.2009 – VI ZR 232/08 (OLG Hamburg) Wilde Frisur des Andrea Casiraghi.

⁴⁵⁷ გერმანიის ფედერალურმა უმაღლესმა სასამართლომ დაასკვნა, რომ მსახიობის სასცენო ფოტოების უნებართვო გამოქვეყნება სარეკლამო პროსპექტების სახით დაუშვებელია, მაშინაც კი, თუ მსახიობი საზოგადოებისთვის ცნობილი სახეა; იხ. BGH, Urteil vom 17.11.1960 – I ZR 87/59 (OLG Hamburg) – Familie Schölermann.

⁴⁵⁸ OLG München, Urteil vom 31-03-1995 – 21 U 3377/94.

⁴⁵⁹ Urteil des Oberlandesgerichts Hamburg vom 25. Juni 1996 – 7 U 177/95.

გაუჭირდეს დასაბუთება, თუ რა მოცულობით და მასშტაბით იქნა გავრცელებული გამოსახულება მაშინ, როდესაც აღნიშნული ინფორმაცია გაცილებით კარგადაა ცნობილი ზიანის მიმყენებლისთვის. მნიშვნელოვანია, რომ მოთხოვნის მოცულობა პროპორციულად შეესაბამებოდეს მთავარი მოთხოვნის (ზიანის ანაზღაურების; უსაფუძვლო გამდიდრების; მიღებული მოგების ჩამორთმევის) ფარგლებს⁴⁶⁰ და არ იწვევდეს მოპასუხისთვის არათანაბარზომიერი ხარჯების დაკისრებას, ასევე გაუმართლებლად არ ლახავდეს პრესის თავისუფლებას, რომელთა შეფასებაც კონკრეტული საქმის გარემოების მიხედვით სასამართლოს პრეროგატივაა.

5.4. გამოსახულების უფლების დაცვის ფარგლები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-5 ნაწილით, დამოუკიდებელ არაქონებრივ უფლებათა დაცვის ობიექტს განეკუთვნება პირის უფლება, არ დაუშვას საკუთარი გამოსახულების გამოქვეყნება მისი თანხმობის გარეშე, გარდა კანონით დადგენილი გამონაკლისებისა, როდესაც ამგვარი თანხმობა არ არის საჭირო⁴⁶¹. ერთ-ერთ ასეთ საფუძვლად მიჩნეულია პირის საზოგადოებრივ აღიარებასთან დაკავშირებული გადაღება. ასეთ დროს პირის ნებართვის გარეშე გამოსახულების გამოქვეყნებასა და გამოსახული პირის ინტერესებს შორის წარმოიშობა ინტერესთა კონფლიქტი. ამ კონფლიქტის განხილვის დროს სასამართლო დიდ ყურადღებას აქცევს პირთა სტატუსს და საზოგადო როლს.

ცალკეა გამოყოფილი მართლმსაჯულების ან პოლიციის მოთხოვნებთან დაკავშირებით გამოსახულების გამოქვეყნება. იგი სამართლებრივი ნორმის დაცვის მიზნისკენაა მიმართული, რადგან სახელმწიფო ინტერესებში შესაძლებელია კერძო პირის ინტერესები გადაწონოს.⁴⁶²

ერთ-ერთი გამონაკლისია ასევე საზოგადო ვითარებაში შესრულებული გადაღებები. „საზოგადო ვითარებას“ განეკუთვნება მოვლენები, რომლებიც საზოგადოების ლეგიტიმურ ინტერესს იწვევს. ამგვარ ვითარებაში წარმოდგენილი პიროვნება უნდა იყოს ასახული მოვლენის მიზეზი, მონაწილე ან მსხვერპლი. სხვა შემთხვევაში გამოსახულების გამოქვეყნებას არავითარი კავშირი არ აქვს მომხდარი მოვლენის შეცნობასთან.⁴⁶³

გამოსახულების გასაჯაროება დაშვებულ ქმედებად მიიჩნევა ასევე, როდესაც პირი ვინმეს შემხვედრი მოვალეობის შესრულების პირობით აქცევს საკუ-

⁴⁶⁰ იქვე.

⁴⁶¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 14 ივნისის №ას-280-264-2011 გადაწყვეტილება.

⁴⁶² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 132.

⁴⁶³ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 69.

თარ პიროვნულ მახასიათებელს სამოქალაქო ბრუნვის ობიექტად, რაც საკმაოდ წარმატებით გამოიყენება პროფესიული ფოტომოდელების პრაქტიკაში. ამ დროს, ორმხრივი ინტერესების გაანალიზებისას მხედველობაში მიიღება გამოსახული გარემოებებისა და პიროვნების საინფორმაციო ღირებულება, რაც კონკრეტული შემთხვევის ცალკეული დეტალების ზედმიწევნით გათვალისწინებას მოითხოვს. მაგალითად, თანხმობის კონტექსტში განმარტებას საჭიროებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-5 ნაწილით დადგენილი გამონაკლისი, როდესაც პირმა პოზირებისთვის მიიღო საზღაური. დასაზუსტებელია კანონის ტექსტის მიხედვით, გულისხმობს თუ არა პოზირებისთვის საზღაურის აღების შემთხვევა იმას, რომ პირი თანახმაა ეს ფოტოები საზოგადოების ნებისმიერი წრის წინაშეც გახადოს ცნობილი. აღნიშნულ კითხვაზე სავსებით მართებულად აღნიშნა უზენაესმა სასამართლომ, რომ პირს აქვს პოზირების უფლება და თავისი გამოსახულების გავრცელების უფლება,⁴⁶⁴ რაც „არ ნიშნავს მისი გამოსახულების ნებისმიერი სახით გამოყენებაზე თანხმობას“⁴⁶⁵. ეს გარემოება წარმოშობს მხოლოდ ვარაუდს, რომ პირმა თანხმობა განაცხადა თავისი გამოსახულების „კონკრეტული, ხელშეკრულებით პირდაპირ გათვალისწინებული ან მისგან უშუალოდ გამომდინარე სახით გამოყენებაზე“⁴⁶⁶. ამ ლოგიკის განვრცობით, სასამართლომ მართებულად დაადგინა, რომ საცდელ ფოტოსესიაზე გადაღებული ფოტოების გამოყენების უფლება აქვს მასზე გამოსახულ პირს და მხოლოდ გამოქვეყნებაზე თანხმობის მიცემის ან საზღაურის მიღების შემთხვევაში იქნებოდა ამ სახის პროდუქცია საზოგადოების ფართო წრისთვის განკუთვნილი.

მაგალითი:

ერთ-ერთმა ფარმაცევტულმა კომპანიამ ინტერნეტსივრცეში გავრცელებული ცნობილი მხატვრის გამოსახულება (ფოტო) საკუთარი პროდუქციის და მომსახურების რეკლამირების მიზნით უნებართვოდ გამოიყენა. კერძოდ, ინტერნეტიდან გადმოწერა ერთ-ერთი ფოტო, ფოტოზე განათავსა ფარმაცევტული კომპანიის სახელი და ბრენდის ეტიკეტის ფერები, ხოლო გამოსახულება კომპანიის ოფიციალურ ვებგვერდზე ატვირთა. მხატვარმა მოითხოვა გამოსახულების უფლების დაცვა და შესაბამისი კომპენსაცია.

გამოსახულების უფლება პირის პირადი არაქონებრივი უფლება და, შესაბამისად, პიროვნული უფლების განსაკუთრებული გამოვლინებაა, რაც მე-18 მუხლის მე-5 ნაწილის მიხედვით, მოიცავს გამოსახულების უფლების მქონე პირის

⁴⁶⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 8 ნოემბრის №ას-370-352-2013 გადაწყვეტილება.

⁴⁶⁵ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 145.

⁴⁶⁶ იქვე.

სრულ ბატონობას მასზე. კონკრეტულად, საკუთარი გამოსახულების საჯაროდ გავრცელების უფლება მისთვის სასურველი ფორმითა და შინაარსით არის პიროვნების განუყოფელი ნაწილი. ფარმაცევტული კომპანიის ქმედება იყო კომერციული რეკლამა (და არა სოციალური ქმედება). მაგალითში ჩანს, რომ კანონმდებლობით დადგენილი წესით კომპანიას არ მოუპოვებია გამოსახულების გამოყენების უფლება, ასევე არ არის არც ერთი საგამონაკლისო გარემოება, რომელიც დაცულ სფეროში ჩარევას გაამართლებდა და კომპანიას გამოსახულების უნებართვოდ გამოყენების უფლებას მისცემდა. გამოსახულების უფლების უნებართვოდ რეკლამის მიზნით გამოყენება არის პირის ინტერესების ბრალეული ხელყოფა, რადგან კომპანიას უნდა გაეთვალისწინებინა ის ფაქტი, რომ გამოსახულების გამოყენებისათვის აუცილებელია თანხმობა.

ამდენად, პირს, რომელსაც დაერღვა გამოსახულების უფლება, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-5 ნაწილის შესაბამისად, შეუძლია არა მხოლოდ აკრძალოს გამოყენება, არამედ ასევე შეუძლია მოითხოვოს შესაბამისი ფულადი კომპენსაცია.

6. პიროვნული უფლებების დაცვის საშუალებები

6.1. პიროვნული უფლებების დაცვის არაქონებრივი საშუალებები

სამოქალაქო სამართალი პიროვნული უფლებების დაცვის რამდენიმე არაქონებრივი დაცვის საშუალებას აღიარებს. მათ შორისაა: გავრცელებული ინფორმაციის უარყოფა, საპასუხო ცნობების გავრცელება, შესწორება, განვრცობა, ახალი საბუთის გაცემა და სასამართლო გადაწყვეტილების გამოქვეყნება.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-3 ნაწილი ინფორმაციის უარყოფის ორ შემთხვევას განასხვავებს: ა) მასობრივი ინფორმაციის საშუალებით და ბ) ორგანიზაციის მიერ გაცემული საბუთით.⁴⁶⁷ გასათვალისწინებელია, რომ კანონმდებლობით აღნიშნული მოთხოვნის განხორციელება არ არის დამოკიდებული ბრალზე. სარჩელის აღძვრაზე უფლებამოსილი პირია ის, ვისაც უშუალოდ და ინდივიდუალურად შეეხო დამაზიანებელი განცხადება.

⁴⁶⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 129; სასამართლო აკმაყოფილებს სარჩელს, თუ აზრის და ფაქტების ერთმანეთისგან გამოიჯვრის შემდეგ დადგინდება, რომ გავრცელებული ინფორმაცია არსებითად მცდარია და მოსარჩელეს ამ განცხადებით გრძელვადიან პერსპექტივაში ერღვევა პიროვნული უფლებები (პატივი, ღირსება, საქმიანი რეპუტაცია, პირადი ცხოვრება). ხოლო თუ საქმე ეხება საჯარო პირის ცილისწამებას, მოსარჩელემ დამატებით უნდა ამტკიცოს, რომ მოპასუხემ გამოიჩინა აშკარა და უხეში გაუფრთხილებლობა, რამაც გამოიწვია არსებითად მცდარი ფაქტების შემცველი განცხადების გავრცელება. იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 17 იანვრის №ას-928-868-2017 გადაწყვეტილება.

სასამართლო პრაქტიკაში ხშირია კომბინირებული ტიპის სარჩელები, რო-
დესაც საპასუხო ცნობების გავრცელების გვერდით ითხოვენ არაქონებრივი ზი-
ანის ანაზღაურებასაც⁴⁶⁸ ბრალის არსებობის შემთხვევაში. ეს, უმეტესად, მაშინ
ხდება, როდესაც მოსარჩელისთვის პატივის, ღირსებისა და რეპუტაციის შემლა-
ხველი ცნობების უარყოფით მიღებული ეფექტი არ არის საკმარისი დაზარალე-
ბულის სულიერი ტანჯვის შესამსუბუქებლად.⁴⁶⁹

გავრცელებული ცნობების უარყოფის თაობაზე განცხადების გამოქვეყ-
ნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეასრულებს კანონმდებლობით გათვალისწი-
ნებულ ფუნქციას, თუ უარყოფა გამოქვეყნდება ანალოგიური ფორმით, იმა-
ვე გამოცემაში, იმავე პრიფტით, იმავე გვერდზე და ა.შ.⁴⁷⁰. თუ ინფორმაცია
გავრცელდა მასობრივი ინფორმაციის საშუალებით, მისი უარყოფისთვისაც
აღნიშნული გზაა განსაზღვრული⁴⁷¹. მნიშვნელოვანია, რომ უარყოფამაც შე-
აღწიოს იმავე აუდიტორიის მოქმედების არეალში, სადაც პირველადი პუბლი-
კაცია გავრცელდა. ამდენად, თუ ინფორმაცია გამოქვეყნდა ჟურნალის პირ-
ველ გვერდზე ან სპეციალური გამოშვების პირველ სიახლედ, უარყოფაც
იმავე ადგილას და დროს უნდა განთავსდეს,⁴⁷² რათა მიაღწიოს აუდიტორიის
ყურადღების იმავე ხარისხს.

საპასუხო ცნობების გავრცელების უფლება პიროვნული უფლებების თვით-
დაცვის საშუალებაა. მისთვის დამახასიათებელია ის, რომ უფლების დაცვის
მიზნით შესაბამის მოქმედებას თვით დაინტერესებული პირი ასრულებს ნორ-
მატიულად დადგენილი რაიმე რეგლამენტის გარეშე.⁴⁷³ შესაბამისად, პირს ინ-
ფორმაციის გავრცელების შესაძლებლობა სასამართლოს გარეშეც აქვს, ხოლო
მედია საშუალების მხრიდან უარის მიღების შემთხვევაში, მას წარმოუშობა
იურისდიქციული მექანიზმების ამოქმედების უფლება.⁴⁷⁴ საპასუხო ცნობების
გავრცელება გულისხმობს თავად უფლებამოსილი პირის მიერ საკუთარი საპი-
რისპირო მტკიცებების გავრცელებას. ისევე როგორც ინფორმაციის უარყოფა, სა-
პასუხო ცნობების გავრცელებაც მხოლოდ ფაქტების ანუ ობიექტურად დამტკი-

⁴⁶⁸ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 20 თებერვლის №ას-1278-1298-2011 გადაწყვეტილება.

⁴⁶⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 3 დეკემბრის №ას-440-754-09 გადაწყვეტილება.

⁴⁷⁰ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 9 სექტემბრის №23/1713-15 გადაწყვეტილება.

⁴⁷¹ Ermann M., Kommentar zum BGB, §12, Aufl. 15, Band I., 2017, Köln, Rn. 297.

⁴⁷² Rixecker R., in Münchener Kommentar zum BGB, §12, Allgemeine Persönlichkeitsrecht, 8. Aufl., 2018, München, Rn. 284.

⁴⁷³ ქურდაძე შ., ხუნაშვილი ნ., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბი-
ლისი, 2015, 20.

⁴⁷⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებე-
ბი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 130.

ცეზარე ინფორმაციასთან დაკავშირებით გამოიყენება.⁴⁷⁵ ეს ნიშნავს იმას, რომ პასუხი ცალსახად უნდა ეხებოდეს პირველად პუბლიკაციაში განთავსებულ ფაქტებს, რომლებიც საპირისპირო მოცემულობით იქნება გაქარწყლებული.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლი და „სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონი არ ითვალისწინებს საპასუხო ცნობის გავრცელებისთვის რაიმე სპეციალურ ფორმას, თუმცა, საყურადღებოა, გერმანულ სამართალში არსებული მიდგომა,⁴⁷⁶ რომელიც ნერილობით ფორმას ანიჭებს უპირატესობას. ნერილობითი ფორმა სასურველია მაშინაც, თუ აუცილებელია პუბლიკაციის ხელმოწერა უფლებამოსილი პირის მიერ. ამასთან, საპასუხო ცნობა უნდა გავრცელდეს პირველადი პუბლიკაციის (ანუ მასობრივი ინფორმაციის იმავე გამოცემასა და იმავე ადგილას, სადაც მოხდა პირველადი პუბლიკაციის განთავსება) გამოქვეყნებიდან მალევე,⁴⁷⁷ გონივრულ ვადაში, რათა პირველადი პუბლიკაციით დამდგარი შედეგი ჯერ კიდევ აქტუალური იყოს.

შესწორება და განვრცობა უფლების დარღვევის აღმოფხვრის შესახებ სარჩელების ქვეკატეგორიად უნდა მოიაზრებოდეს და მისი განხილვა უპრიანია არა მხოლოდ ორგანიზაციის მიერ გაცემული საბუთის კონტექსტში, არამედ პიროვნული უფლების ნებისმიერი სახისა და ტიპის დარღვევასთან მიმართებით, ნებისმიერ სივრცეში, განსაკუთრებით მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებით. უარყოფის მსგავსად, მოთხოვნის დაკმაყოფილების წინაპირობაა ფაქტების უსწორობის დამტკიცება. პიროვნული უფლების დარღვევის სხვა შემთხვევებზე, როგორებიცაა, მაგალითად, პირადი ცხოვრების ინტიმური ან პიროვნული სფეროებიდან ჭეშმარიტი ფაქტების გასაჯაროება, უფლების დაცვის კონკრეტული ფორმა არ გამოდგება.

ფორმალური უარყოფისგან განსხვავებით, რომელიც მხოლოდ ადრე გამოქვეყნებული პუბლიკაციის ტექსტს მიემართება, შესწორებისა და განვრცობის შესახებ სარჩელით შესაძლებელია მოთხოვნილ იქნას განცხადების გამოქვეყნება, რომელიც ადრინდელი პუბლიკაციით გამოწვეულ შედეგს ან საზოგადოებრივ შთაბეჭდილებას გაანეიტრალებს ან პუბლიკაციის ტექსტს შეასწორებს⁴⁷⁸. ამდენად, უფლების დაცვის ეს ფორმა ზიანის მიმყენებლის პიროვნებას უფრო

⁴⁷⁵ Rixecker R., in Münchener Kommentar zum BGB, §12, Allgemeine Persönlichkeitsrecht, 8. Aufl., München, 2018, Rn. 324; Bamberger H.G., in: Bamberger H.G., Roth H., HauW., Kommentar zum BGB, §12, Aufl. 4, München, 2019, Rn. 380.

⁴⁷⁶ Klass N., in: Ermann M., Kommentar zum BGB, §12, Aufl. 15, Band I, 2017, Köln, Rn. 304.

⁴⁷⁷ Göting H., Schertz C., Seitz W., Handbuch des Persönlichkeitsrecht, Verlag C.H. Beck, München, 2008, 758; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 16 აპრილის №ას-591-591-2018 გადაწყვეტილება; Ermann M., Kommentar zum BGB, §12, Aufl. 15, Band I., 2017, Köln, Rn. 303.

⁴⁷⁸ Rixecker R., in Münchener Kommentar zum BGB, §12, Allgemeine Persönlichkeitsrecht, Aufl. 8, München, 2018, Rn. 287.

მეტ ტვირთად აწვება, ვიდრე ინფორმაციის ფორმალური უარყოფა.⁴⁷⁹ გარდა ამისა, უარყოფა შესაძლებელია გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ არასწორი ინფორმაციის გავრცელების შემთხვევაში მაშინ, როდესაც შესწორების უფლება შესაძლოა მოიცავდეს არასრულყოფილ, მრავალმნიშვნელოვან, შეფასებებთან კომბინაციაში გამოყენებულ მტკიცებებსაც.⁴⁸⁰

შესაძლებელია გავრცელდეს არასწორი ინფორმაცია, რომელშიც ფაქტები არასრულყოფილად და ორაზროვნადაა გადმოცემული. ამ შემთხვევაში უფლების დაცვის ეფექტური გზა არა მთლიანად უარყოფა, არამედ შეიძლება ჩასწორება ან განვრცობა იყოს.

„სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-17 მუხლის პირველი პუნქტის თანახმად, ცილისწამებასთან დაკავშირებით მოპასუხეს შეიძლება დაეკისროს ცნობის გამოქვეყნება სასამართლო გადაწყვეტილების შესახებ. ამდენად, სიტყვის თავისუფლების შეზღუდვის შესახებ სარჩელის მოთხოვნას და შესაბამისად, პიროვნული უფლების დაცვას ემსახურება კიდევ ერთი სამოქალაქოსამართლებრივი დაცვის ფორმა, სასამართლო გადაწყვეტილების შესახებ ცნობის გამოქვეყნება. როგორც ნესი, ასეთ შემთხვევაში სასამართლო მოპასუხეს უსაზღვრავს ვადას, რა დროშიც უნდა გამოაქვეყნოს მსგავსი ცნობა. მაგალითად, თბილისის სააპელაციო სასამართლომ თავისი 2012 წლის 01 აგვისტოს გადაწყვეტილებით ერთ-ერთ გაზეთს დაავალა სასამართლოს მოცემული გადაწყვეტილების სრულად გამოქვეყნება გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლიდან 1 თვის ვადაში.⁴⁸¹

6.2. პიროვნული უფლებების დაცვის ქონებრივი საშუალებები

6.2.1. ქონებრივი ზიანის ანაზღაურება

ქონებრივი ზიანის ანაზღაურებისათვის ნებისმიერი მართლწესრიგი ითვალისწინებს წინაპირობებს, რომელთა არსებობა ან არარსებობა განსაზღვრავს ანაზღაურების დასაშვებობას, მისი ოდენობის ადეკვატურობას მიყენებულ ზიანთან და ა.შ. თავად ზიანის ცნება კანონში განმარტებული არ არის.⁴⁸²

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლში ჩამოთვლილი სიკეთეების ხელყოფას შესაძლებელია არაქონებრივთან ერთად ჰქონდეს მატერიალუ-

⁴⁷⁹ Bamberger H.G., in: Bamberger H.G., Roth H., HauW., Kommentar zum BGB, §12, Aufl. 4, München, 2019, Rn. 326.

⁴⁸⁰ Palandt O., Kommentar zum BGB, §823, Aufl. 78, München, 2019, Rn. 40; Bamberger H.G., Roth H., HauW., Kommentar zum BGB, §12, Aufl. 4, München, 2019, Rn. 330.

⁴⁸¹ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2012 წლის 01 აგვისტოს №28/1476-12 გადაწყვეტილება.

⁴⁸² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 698.

რი შედეგიც. თუ არაქონებრივი ზიანი ექვემდებარება კომპენსაციას ქონებრივ ზიანთან ერთად (პირის ჯანმრთელობისთვის ზიანის მიყენების შემთხვევაში მან განიცადა სულიერი ტკივილი, ამასთან პქონდა ხარჯები მკურნალობასა და რეაბილიტაციასთან დაკავშირებით), მორალური ზიანის ოდენობა უბრალოდ არ უნდა დაემატოს ქონებრივი ზიანის ოდენობას, თუმცა სასამართლო პრაქტიკა ზოგჯერ ამ გზით მიდის⁴⁸³.

ქონებრივი პასუხისმგებლობის ვალდებულ პირზე დასაკისრებლად საჭიროა, არსებობდეს სამართალდარღვევის შემადგენლობა, რომლის ორგანიზმს ქმნის სამართლებრივად ფასეულ სუბიექტურ და ობიექტურ გარემოებათა ერთობლიობა⁴⁸⁴. მატერიალური ზიანის ანაზღაურების უმთავრესი წინაპირობაა ქონებრივი კატეგორიის ზიანის არსებობა, რაც შეიძლება გამოიხატებოდეს ეკონომიკური აქტივის პირდაპირ შემცირებით ან მისაღები შემოსავლის ხელიდან გაშვებაში,⁴⁸⁵ დაზარალებულის მიერ გამომუშავების დაკარგვით ან შემცირებით მისი შრომისუნარიანობის შემცირების გამო,⁴⁸⁶ ან იმ ღონისძიებების გატარებისას წარმოშობილი ხარჯებით, რაც დაზარალებულმა გაიღო ზიანის შესამცირებლად ან გამოსარიცხად⁴⁸⁷ და ა.შ.

ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების წარმოშობის შემდეგი პირობა არის ზიანის მიმყენებლის ქმედების არამართლზომიერება, რაშიც იგულისხმება სხვისი სუბიექტური უფლებების ყოველგვარი დარღვევა, სათანადო უფლებამოსილების არქონის პირობებში.⁴⁸⁸ მართლსაწინააღმდეგოდ მოქმედებს ის, ვინც არღვევს სამართლებრივ დანაწესებს, სამართლის ნორმათა მოთხოვნებს.⁴⁸⁹ ამდენად, მართლსაწინააღმდეგობა ობიექტური ნიშანია სამართალდარღვევისა და მისი არსებობა არაა დამოკიდებული ზიანის მიმყენებლის ცნობიერების ხასიათზე.⁴⁹⁰

⁴⁸³ იხ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლოს პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, თბილისი, 2007, 79.

⁴⁸⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 13 დეკემბრის №ას-1376-2019 გადაწყვეტილება.

⁴⁸⁵ Götting H., Schertz C., Seitz W., Handbuch des Persönlichkeitsrecht, Verlag C.H. Beck, München, 2008, 803.

⁴⁸⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოში მოსამართლეთა რეგულარული შეხვედრების შედეგად სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში შემუშავებული რეკომენდაციები და სამოქალაქო სამართლის საკითხებზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ერთგვაროვანი პრაქტიკა, თბილისი, 2011, 53.

⁴⁸⁷ Ermann M., Kommentar zum BGB, §12, 15. Aufl., Band I., 2017, Köln, Rn. 308.

⁴⁸⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლოს პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, თბილისი, 2007, 78.

⁴⁸⁹ ძლიერიშვილი ზ., მომეტებული საფრთხის წყაროთი მიყენებული ზიანის ანაზღაურება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 999-ე მუხლის მაგალითზე, ჟურნ. „ადვოკატი“, №2, 2013, 34.

⁴⁹⁰ ძლიერიშვილი ზ., სატრანსპორტო საშუალების ექსპლოატაციის შედეგად დამდგარი ზიანის ანაზღაურება, სტუდენტური სამართლებრივი ჟურნალი, №2, 2012, 112.

იმისათვის, რომ მოვალეს ვალდებულების დარღვევისთვის პასუხისმგებლობა დაეკისროს, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა გაირკვეს, არის თუ არა ზიანი მოვალის ქმედების უშუალო შედეგი⁴⁹¹. ამდენად, მიზეზობრივი კავშირი სამართალდარღვევის ერთ-ერთი ელემენტია, რომელიც ქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის უნდა დადგინდეს⁴⁹² (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 412-ე მუხლი). „ანაზღაურებას ექვემდებარება მხოლოდ ის ზიანი, რომელიც მისი გამომწვევი ქმედების უშუალო, აუცილებელი და პირდაპირი შედეგია“.⁴⁹³

მეოთხე კომპონენტი, რომელსაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-6 ნაწილი ქონებრივი ზიანის ანაზღაურების სავალდებულო ელემენტად განსაზღვრავს, ბრალია. „სამოქალაქო სამართალში ბრალი პირის მიერ კონკრეტული ქმედებისა და მისი შედეგებისადმი დამოკიდებულებას გულისხმობს“.⁴⁹⁴

ამდენად, თითოეულ „საქმეზე დადგენილი ფაქტობრივი გარემოებები უნდა შეესაბამებოდეს მითითებულ კონსტრუქციას და თუნდაც ერთ-ერთი ელემენტის არარსებობა გამორიცხავს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას“.⁴⁹⁵

6.2.2. არაქონებრივი (მორალური) ზიანის ანაზღაურება

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტების თანახმად, არაქონებრივი ანუ მორალური ზიანი არის ფიზიკური და ფსიქოლოგიური ტანჯვა, რომელსაც პირი განიცდის ამა თუ იმ სიკეთის, უმეტესწილად კი არამატერიალურ ფასეულობათა ხელყოფის გამო.⁴⁹⁶ იგი არ უკავშირდება უშუალოდ ჯანმრთელობისთვის ვნების მიყენების მომენტს, რადგან, შესაძლოა, ის მოგვიანებით მკურ-

⁴⁹¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2018 წლის 26 ოქტომბრის №ას-155-145-2017 გადაწყვეტილება.

⁴⁹² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 137.

⁴⁹³ ძლიერიშვილი ზ., მომეტებული საფრთხის წყაროთი მიყენებული ზიანის ანაზღაურება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 999-ე მუხლის მაგალითზე, ჟურნ. „ადვოკატი“, №2, 2013, 35; შდრ. სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 733-744; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2018 წლის 26 ოქტომბრის №ას-155-145-2017 გადაწყვეტილება.

⁴⁹⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 135; დეტალურად ბრალის შესახებ იხ. სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 597 და შემდგომში.

⁴⁹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 13 დეკემბრის №ას-1376-2019 გადაწყვეტილება; შდრ. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 30 იანვრის №ას-507-481-2011 გადაწყვეტილება.

⁴⁹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლო პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, თბილისი, 2007, 70.

ნალობის უშედეგობის, ხანგრძლივი უმწეო მდგომარეობის, აქტიური ცხოვრების შეუძლებლობის, ცხოვრების ნებისა და რიტმის შეცვლის, ცხოვრების ხალისის დაქვეითების, ნერვული დაძაბულობის, არასრულფასოვნების კომპლექსის და სხვა ფაქტორების ზემოქმედების შედეგად დადგეს⁴⁹⁷. არსებითი განსხვავება ქონებრივ ზიანთან მიმართებით არაქონებრივი უფლების ხელყოფის შედეგად დამდგარი ზიანის შინაარსშია. კერძოდ, არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება, კონკრეტულ შემთხვევაში, დაკავშირებულია არაქონებრივ უფლებათა დარღვევასთან, რომელსაც აქვს მისთვის დამახასიათებელი თავისებურებები⁴⁹⁸. არაქონებრივი ზიანის განმარტებისას სასამართლო პრაქტიკა ხშირად მოიხსენიებს სერიოზული ემოციური და სულიერი ტანჯვის, ტკივილის, ფსიქიკური და ნერვული შოკის ცნებებს, რომლებიც მოიცავს ყველა არასასურველ ფსიქიკურ რეაქციას, როგორიცაა: შიში, მწუხარება, სირცხვილი, დამცირება, შეურაცხყოფა, სიბრაზე, წყენა (გულისტკივილი), იმედგაცრუება, ნუხილი (მღელვარება, მოუსვენრობა), ზიზღი და ა.შ.,⁴⁹⁹ ხოლო სარჩელის დაკმაყოფილების საფუძველი არსებობს მაშინ, როდესაც მიყენებული ემოციური ტანჯვა იმდენად ძლიერია, რომ არცერთი გონიერი ადამიანი არ იქნებოდა ამ გრძნობის განცდის მოლოდინში.

ქართულმა სამოქალაქო სამართალმა გაიზიარა რა კონტინენტური ევროპისთვის დამახასიათებელი ზოგადი ნესი⁵⁰⁰, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 413-ე მუხლის პირველი ნაწილით, არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება პირს მხოლოდ კანონით ზუსტად განსაზღვრულ შემთხვევებში მიანიჭა, ხოლო ამავე მუხლის მეორე ნაწილით, ასეთ შემთხვევებზე სიცოცხლის დაზიანება და ჯანმრთელობისთვის ვნების მიყენება მოიაზრა. ამასთანავე, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-6 ნაწილის მიხედვით, ამგვარი უფლება პირადი არაქონებრივი უფლებების დარღვევებზეც იქნა გათვალისწინებული.

მაგალითი:

კომპანია შპს „პავლეს“ შესახებ ტელევიზიით გავრცელდა ინფორმაცია კომპანიის მიერ არამართლზომიერ ფინანსურ სქემებში მონაწილეობის

⁴⁹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2009 წლის 08 აპრილის №ბს-972-936(3კ-080) გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2013 წლის 25 ივლისის №ბს-494-488(2კ-12) გადაწყვეტილება.

⁴⁹⁸ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2016 წლის 24 მარტის №3პ/1907-15 გადაწყვეტილება.

⁴⁹⁹ Sacco v High Country Independent Press, 1995, 411.

⁵⁰⁰ ბიჭია მ., პირადი უფლებების ხელყოფისთვის არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ქართული მოდელის შესაბამისობა ევროპულ სტანდარტებთან, ჟურნ. „სამართალი“, №1, 2017, 5; დანვრილებით იხ. ქათამაძე ნ., არაქონებრივი (მორალური) ზიანის ფუნქციების გავლენა ანაზღაურების მოცულობის განსაზღვრის კრიტერიუმებზე, ჟურნ. „სამართალი“, №1, 2018, 97.

შესახებ. შპს „პავლეს“ წარმომადგენლებმა უარყვეს გავრცელებული ინფორმაცია და განაცხადეს, რომ არ არსებობს ამ ფაქტის დამადასტურებელი მატერიალი. კომპანია მედიამაუწყებლობისაგან მორალური ზიანის სახით 50 000 ლარის ანაზღაურება მოითხოვა.

„სიტყვისა და გამოხატვის თავისუფლების შესახებ კანონის“ მე-13 მუხლის მიხედვით, აქ არის ცილისწამება, რაც გულისხმობს არასწორი ინფორმაციის გავრცელებას, რამაც მოსარჩელეს მიაყენა ზიანი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-18 მუხლის მე-6 ნაწილი ბრალის არსებობის შემთხვევაში ითვალისწინებს როგორც ქონებრივი, ისე არაქონებრივი (მორალური) ზიანის ანაზღაურების საშუალებას, თუ დარღვეულია ამ მუხლით დაცული რომელიმე უფლება. განცხადებით შეილახა მოსარჩელის პატივი და საქმიანი რეპუტაცია და მას მიადგა ზიანი, რაც შეიძლება გამოიხატოს მომხმარებელთა შემცირებაში. განცხადების გამავრცელებელს უნდა ევარაუდა აღნიშნული უფლების დარღვევა, რაც მის ბრალეულ პასუხისმგებლობას ადასტურებს. თუმცა, მორალური ზიანის განმარტებიდან გამომდინარე, ეს არის ის ფიზიკური, მორალური და ზნეობრივი ტანჯვა, რაც სუბიექტურად აღიქმება. ამდენად, იურიდიულ პირის სასარგებლოდ ასეთი ზიანის ანაზღაურება ვერ დაეკისრება პირს.

6.2.3. კომპენსაცია

ნებისმიერ მართლწესრიგში ხაზგასმულია ზიანის კომპენსაციის ფუნქციონალური ამოცანა, რომელიც განცდილი ტკივილის დადებითი ემოციით ჩანაცვლებას და უარყოფითი შედეგების გამოსწორებას ემსახურება.⁵⁰¹ ამასთან, ზიანის ანაზღაურების კრიტერიუმებად დაცულ სფეროში ჩარევის ინტენსიურობა და ხანგრძლივობა მოიაზრება.⁵⁰²

საქართველოში, როგორც რომანულ-გერმანული სამართლებრივი ტრადიციების მიმდევარი მართლწესრიგის მქონე ქვეყანაში, არაქონებრივი ზიანის უპირველეს მიზნად მიყენებული ზიანის კომპენსაცია უნდა აღიქვას. ფაქტია, რომ ხელყოფილი უფლების სრულყოფილი რესტიტუცია შეუძლებელია⁵⁰³ და კომპენსაციის ნებისმიერი ოდენობა დაზარალებულს უფლების ხელყოფამდე არსებულ მდგომარეობას ვერ აღუდგენს.⁵⁰⁴ ამასთან, ვინაიდან ზოგჯერ დაზა-

⁵⁰¹ BGH NJW 2007, 2475.

⁵⁰² ბიჭია მ., პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012, 194.

⁵⁰³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 35. ციტირება: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2003 წლის 24 აპრილის დეკემბრის №3კ-1240-02 გადაწყვეტილება.

⁵⁰⁴ იქვე, ციტირება: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 27 დეკემბრის №ბს-78 (კ-12) გადაწყვეტილება.

რალებული ვერ აღწევს საკუთარი ტკივილის შემსუბუქებას, ამიტომ ხშირად, პიროვნული უფლების ხელყოფისას კომპენსაცია არამატერიალური ზიანის დამაბალანსებელი დამატებით კომპონენტია,⁵⁰⁵ რაც არ უნდა აჭარბებდეს მიყენებული ზიანის ინტენსივობის ხარისხს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, ის სადამსჯელო ინსტიტუტი უფრო იქნებოდა და თავისი არსით სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობის სისტემიდან ამოვარდებოდა. სწორედ ამას გაუსვა ხაზი საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთ საქმეში, რომ მორალური ზიანის ანაზღაურების ოდენობამ არ უნდა გადააჭარბოს მორალურ ზიანის, სამართლებრივი კატეგორიის მიზანს – შეუმსუბუქოს დაზარალებულს სულიერი მდგომარეობა⁵⁰⁶.

6.2.4. პრევენცია

სამოქალაქო სამართალში ზიანის ანაზღაურების უპირატესი მიზნის – მიყენებული დანაკლისის გამოსწორების ფუნქციის⁵⁰⁷ პირველადი იდეის გვერდით აღიარებულია მისი ე.წ. მეორეული – „სასურველი გვერდითი ეფექტის“⁵⁰⁸ ფუნქცია, რომელიც გამაფრთხილებელი და აღმზრდელობითი მიდგომით ემსახურება სამართალდარღვევის თავიდან აცილებას.⁵⁰⁹ სამოქალაქო სამართალში პრევენციის ფუნქციის არსი განმარტებული არ არის. იგი სისხლის სამართლიდან არის გადმოღებული, რაც სასჯელის გენერალური პრევენციის პოზიტიურ და ნეგატიურ ასპექტებს მოიცავს.⁵¹⁰ ანაზღაურების გარდა, პრევენციაში მოიაზრება გაფრთხილება ან პროფილაქტიკა.

ამავე ქრილში უნდა მოვიაზროთ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 413-ე მუხლის ზოგადი მითითება, რომელიც სამართალშემფარდებლის მიმართ მორალური ზიანის გონივრულობისა და სამართლიანობის კრიტერიუმებით გამოთვლას ეხება.⁵¹¹ აღნიშნული კანონმდებლის ერთგვარ მინიშნებად უნდა ჩავთვალოთ, რომ პრაქტიკამ უზრუნველყოს ისეთი სამართლიანი სისტემის ჩამოყალიბება, რომელიც, ერთი მხრივ, უზრუნველყოფს მოპასუხის არაპრო-

⁵⁰⁵ ბიჭია მ., პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012, 196.

⁵⁰⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 10 სექტემბრის №ას-979-940-2014 გადაწყვეტილება.

⁵⁰⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლ. ჭანტუიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 3. ციტირება: Looschelders, Schuldrecht, AT, 9, Aufl., 2011, S. 299.

⁵⁰⁸ „Erwünschte Nebenprodukt“.

⁵⁰⁹ ბიჭია მ., პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012, 192.

⁵¹⁰ დანერგვით სასჯელის მიზნების შესახებ იხ. ვარძელაშვილი ს., სასჯელის მიზნები, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2016.

⁵¹¹ ჩიკვაშვილი შ., მორალური ზიანი სამოქალაქო სამართალში, თბილისი, 1998, 88.

პორციულად დასჯის პრევენციას, ხოლო, მეორე მხრივ, შექმნის პოტენციური ზიანის მიმყენებელთა წრეში შიშის წარმოქმნის ბერეკტს. ქართულ სასამართლო პრაქტიკაში ანაზღაურების ოდენობის გამოთვლისას დასაბუთებებში ხშირად არის მითითებული პრევენციული ფუნქცია. განსაკუთრებით ისეთ საქმეებში, სადაც არსებობს მართლსაწინააღმდეგო ქმედების განმეორების საშიშროება⁵¹² ან/და ზიანის მიმყენებლის მთავარი მიზანი მოგების მიღებაა.⁵¹³

6.2.5. სატისფაქცია

ზოგადი პიროვნული უფლების ხელყოფისას განსაკუთრებული აღნიშვნის ღირსია არაქონებრივი ზიანის მორალური დაკმაყოფილების ფუნქცია, რომელიც გამოიხატება ლათინური ტერმინით „Satisfactio“.⁵¹⁴ ერთ-ერთი განმარტების მიხედვით, სხვა მნიშვნელოვან ასპექტებთან ერთად, ტერმინი მოიაზრებს პირადი სფეროს დარღვევისას განცდილი შეურაცხყოფისთვის გარეგნულად და შინაგანად აღქმულ მექანიზმებს, რაც ტყვილის „გამრთელებისკენაა“ მიმართული.⁵¹⁵ შეიძლება ითქვას, „ეს არის დაშოშმინება მიყენებული ზიანის გამოსყიდვის გზით“.⁵¹⁶

მორალური ზიანის ანაზღაურება ემსახურება დაზარალებულის ტანჯვის განეიტრალებას და მისი გრძნობების სიძულვილისა და შურისძიების მოტივებისგან განთავისუფლებას⁵¹⁷. ცხადია, რომ არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურება ვერ აღუდგენს დაზარალებულს ხელყოფამდე არსებულ სულიერ მდგომარეობას, მისი მიზანია არამატერიალური სიკეთის ხელყოფით გამოწვეული ფიზიკური და მორალური ტანჯვის შემსუბუქება, ნეგატიური განცდების სიმძიმისა და ინტენსივობის შემცირება.⁵¹⁸ მაგალითად, პირს, რომელმაც მორალური ზიანი განიცადა მასობრივი ინფორმაციის საშუალებით, მისი პატივისა და ღირსების

⁵¹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 23 ოქტომბრის №ას-547-519-2015 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 3 აპრილის №ას-1477-1489-2011 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 22 ნოემბრის №ას-868-817-2010 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 09 ნოემბრის №ას-823-1109-09 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2002 წლის 30 ივლისის №ასკ-423-03 გადაწყვეტილება.

⁵¹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 08 ნოემბრის №ას-370-352-2013 გადაწყვეტილება.

⁵¹⁴ ბიჭია მ., პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012, 192.

⁵¹⁵ Deutsches Rechts-Lexikon, 2 Bd., Aufl. 2, Beck: München, 1992, 5.

⁵¹⁶ Deutsches Wörterbuch 5. Bd. Deutscher Taschenbuch Verlag., München, 1984, 5.

⁵¹⁷ Jager L., Luckey J., Schmerzengeld, Auflage 8, Jurion, 2016, Rn. 1003.

⁵¹⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2009 წლის 04 აგვისტოს №ბს-972-936 (3კ-08) გადაწყვეტილება.

შემლახავი პუბლიკაციის განთავსებით, თუ დაამტკიცებს, რომ გამოქვეყნებული პუბლიკაცია შეიცავდა მცდარ ინფორმაციას და სასამართლო მოპასუხეს მორალური ზიანის ანაზღაურების სახით დააკისრებს 5000 ლარს, შეიძლება ითქვას, რომ ამან გამოიწვია მისი ფსიქიკური ტანჯვის კომპენსაცია და დადებითი ემოციებით ჩანაცვლება.

6.2.6. რეპრესიული ფუნქცია

არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების სადამსჯელო ფუნქცია ხშირად გამოიყენება ამერიკულ სამართალში, რაც ე.წ. „საჯარიმო ზიანის“ სახელით არის ცნობილი⁵¹⁹. გარკვეული პირობების არსებობისას, მოვალის მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით დაზარალებულს უფლება ენიჭება მოითხოვოს მისთვის მიყენებულ ზიანზე მეტი (დამატებითი) ფულადი ანაზღაურება, რომელიც, როგორც წესი, მიყენებულ ზიანს (ბევრად) აღემატება⁵²⁰. ფულადი კომპენსაციის ოდენობა განისაზღვრება ნაფიცი მსაჯულების მიერ.⁵²¹ ამერიკულ სასამართლო პრაქტიკაში ზიანის ოდენობა კიდევ უფრო მაღალ ნიშნულს აღწევს პიროვნული უფლებების დარღვევის შესახებ სარჩელების დროს, ვიდრე სხეულებრივი დაზიანებების შემთხვევებში. ასეთ დროს სადამსჯელო ფუნქცია მიზნად ისახავს ზიანის მიმყენებლის მიერ შემდგომი ქმედებების თავიდან აცილებას და მესამე პირების გაფრთხილებას, რომ მსგავსი სახის ქმედებისგან თავი შეიკავონ.⁵²²

ევროპის კონტინენტზე ამერიკული სამართლის ამ თავისებურებას ეჭვის თვალით უყურებენ. გერმანელი იურისტები სავსებით მართებულად აღნიშნავენ, რომ რეალურ ზიანზე რამდენჯერმე აღმატებული თანხის დაკისრებით ამერიკულ სამართალს ზიანის ანაზღაურების კერძო სამართლებრივ სივრცეში შემოაქვს სისხლისსამართლებრივი ჯარიმის ელემენტები, რაც, როგორც წესი, კონტინენტური ევროპის სამართლებრივი ტრადიციების მქონე სახელმწიფოების მიუღებელია.⁵²³

საქართველოშიც ამ სახის ზიანის ანაზღაურების ფორმის გამოყენების სამართლებრივი შესაძლებლობა საეჭვოა. ამ გადანყვეტის გამოძახილია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 413-ე მუხლში არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების გონივრულობისა და სამართლიანობის კრიტერიუმების დადგენა. ამით მოიაზრება არაქონებრივი ზიანის კომპენსაციის ფუნქცია. იგივე შეხედულება გამომდინარეობს საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებიდანაც;

⁵¹⁹ იქვე.

⁵²⁰ სახელმეკრულებო სამართალი, სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის, გ. ჯუღელის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 674.

⁵²¹ Van Dam C., *European Tort Law*, Oxford University Press, 2013, 303.

⁵²² Shapo S. M., *Principles of Tort Law*, Thompson West, Chicago, 2003, 494.

⁵²³ სახელმეკრულებო სამართალი, სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის, გ. ჯუღელის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 676.

არაერთ გადაწყვეტილებაში⁵²⁴ მოხსენიებულია, რომ ფულადი კომპენსაციის მთავარი მიზანი მოპასუხის დასჯა არ არის. შედეგად, სასამართლო უკიდურესი სიფრთხილით ეკიდება მორალური ზიანის ანაზღაურების ოდენობის დადგენასა და დაკისრებული სანქციის ჩადენილ მართლსაწინააღმდეგო ქმედებასთან თავსებადობის შემოწმებას. მაგალითად, ერთ-ერთ საქმეში სასამართლომ მიუთითა: „მორალური ზიანის ანაზღაურების პრევენციული ფუნქციის განხორციელებისთვის მნიშვნელობა ენიჭება ისეთ ფაქტორს, როგორიცაა სამართალდარღვევის განმეორების საშიშროება. ამასთან, ანაზღაურება უნდა იყოს გონიერული და სამართლიანი. ფულადი კომპენსაციის ოდენობა არ უნდა იყოს უზომოდ გაზრდილი და არ უნდა მოწყდეს რეალობას. მისი მიზანი არ უნდა იყოს მოპასუხის დასჯა. ამასთან, მხედველობაში უნდა იქნას მიღებული ხელყოფის ხასიათი, მისი გავლენა პირის არამატერიალურ სიკეთეზე“.

შედეგად, სასამართლო ცდილობს შეამციროს სამართლებრივი შედეგის დაუსაბუთებელი გაფართოება სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის დაცვის სახელით.

⁵²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 23 ოქტომბრის №ას-547-519-2015 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2005 წლის 30 ივნისის №ას-1433-1531-04 გადაწყვეტილება.

თავი VIII. იურიდიული პირი

1. იურიდიული პირის წარმოშობა

სამართლებრივი გაგებით, ტერმინი „პირი“ (ლათ. *persona*) მრავალმხრივად განიმარტება. მას სამოქალაქო სამართლისთვის დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს, რამდენადაც იგი ცალკეული ადამიანის აღნიშვნის გარდა, სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტად იურიდიულ პირს – გაერთიანებასაც მოიაზრებს. იურიდიული პირი განსაზღვრული მიზნის მისაღწევად შექმნილი, საკუთარი ქონების მქონე, ორგანიზებული წარმონაქმნია და სამართლებრივ ურთიერთობებში დამოუკიდებელი სუბიექტის სტატუსით მონაწილეობს.⁵²⁵

„იურიდიული პირი“ არის პოზიტიური სამართლებრივი კონსტრუქცია, ხელშეწყობილი წარმონაქმნი, იურიდიული ფიქცია, რომლის შექმნის უფლებაც საქართველოს კონსტიტუციითაა გათვალისწინებული⁵²⁶, რაც გაერთიანების თავისუფლების ერთ-ერთი გამოხატულებაა⁵²⁷ და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით ნორმატიულად არის განმტკიცებული. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, გაერთიანების უმთავრესი ნიშანია ის, რომ მისი შექმნა და საქმიანობა ეფუძნება პირთა ნების ავტონომიას, იგი თავისუფალია ნებისმიერი იძულებისაგან. გაერთიანება არ არის პირთა უბრალო ერთობა – ეს არის პირთა სუბიექტური ინტერესებით განპირობებული ერთობა საერთო იდეებისა და მიზნების გარშემო.“⁵²⁸

ამავდროულად, საქართველოს კონსტიტუციაში მითითებული ძირითადი უფლებები, მათი შინაარსის გათვალისწინებით, ვრცელდება იურიდიულ პირებზეც⁵²⁹. აღნიშნული გულისხმობს, რომ იურიდიული პირი გარკვეული თავისებუ-

⁵²⁵ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 215.

⁵²⁶ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ 2005 წლის 30 ნოემბრის №1/5/323 გადაწყვეტილებაში საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ვაჭარაძე, არტურ კაზაროვი, ლევან ჩხეიძე, გიორგი ბერიშვილი, შორენა ოსოპელი და ნინო არჩვაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“ განმარტა, რომ საქართველოს კონსტიტუციის 26-ე მუხლის პირველი პუნქტი არ მოიცავს საქართველოს ადვოკატთა ასოციაციას, ვინაიდან იგი საჯარო-სამართლებრივი გაერთიანებაა და, შესაბამისად, ემყარება სავალდებულო წევრობის პრინციპს. კონსტიტუციის 26-ე მუხლის პირველ პუნქტში კი მოიაზრება მხოლოდ კერძო სამართლის იურიდიული პირები, რომელთა უმთავრესი დამახასიათებელი ნიშანია გაერთიანების ნებაყოფლობითობა. სასამართლომ აღნიშნა, რომ კონსტიტუციის ფარგლებში სახელმწიფოს შეუძლია კანონის საფუძველზე შექმნას ადვოკატთა გაერთიანება საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სახით – სავალდებულო წევრობის დანესებით და, რაც მეტად მნიშვნელოვანია, მის საქმიანობაზე მკაცრი სახელმწიფო კონტროლის გაუფრცხვლებლობის პირობით.

⁵²⁷ საქართველოს კონსტიტუციის 22-ე მუხლი.

⁵²⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 15 სექტემბრის №2/2/439 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ომარ ალაფიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

⁵²⁹ საქართველოს კონსტიტუციის 34-ე მუხლი.

რების გათვალისწინებით, ისეთივე სამართლებრივი დაცვის სტანდარტით სარგებლობს, როგორც ადამიანი და იგი სამოქალაქო თუ საჯაროსამართლებრივი უფლებებისა და მოვალეობების მატარებელია.⁵³⁰ ამასთან, მათი შინაარსიდან გამომდინარე, საქართველოს კონსტიტუციით გარანტირებული გარკვეული ძირითადი უფლებებისა და თავისუფლებების გავრცელება იურიდიულ პირებზე შეუძლებელია. მაგალითად, საქართველოს კონსტიტუციის 24-ე მუხლით გათვალისწინებული საარჩევნო უფლება ვერ გავრცელდება იურიდიულ პირზე, ვინაიდან ის ფიზიკური პირის, მოქალაქის უფლებაა. ასეთ უფლებათა მაგალითად ასევე შესაძლოა დასახელდეს საქართველოს კონსტიტუციის მე-10 (სიცოცხლისა და ფიზიკური ხელშეუხებლობის უფლებები), მე-13 (ადამიანის თავისუფლება), 25-ე (საჯარო თანამდებობის დაკავების უფლება), 28-ე (ჯანმრთელობის დაცვის უფლება) და 30-ე მუხლებით (ქორწინების უფლება, დედათა და ბავშვთა უფლებები) გათვალისწინებული უფლებები.

იურიდიული პირი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ადამიანთა სამოქალაქო ცხოვრებაში და სწორედ საზოგადოებრივი ურთიერთობების მრავალფეროვნებამ და ამ ურთიერთობებიდან წარმოშობილმა პრობლემებმა გააჩინა მისი არსებობის აუცილებლობა კერძოსამართლებრივ ურთიერთობათა რეგულირების პროცესში.⁵³¹

იურიდიული პირების, როგორც საზოგადოებრივი გაერთიანებების, ჩამოყალიბება უძველესი პერიოდიდან იღებს სათავეს და ისევე როგორც კერძო სამართლის ძირითადი ინსტიტუტების საფუძველი, იურიდიული პირის, როგორც საზოგადოებრივი გაერთიანების პირველადი ფორმა, რომაულ სამართალს უკავშირდება.⁵³² რომაული სამართლის მიხედვით, ტერმინში „პირი“, იგულისხმებოდა ადამიანი, რომელსაც გააჩნდა უნარი ყოფილიყო უფლებათა სუბიექტი, მაგრამ, მისგან განსხვავებით, არსებობდა ხელოვნური წარმონაქმნი (ლათ. *Persona Ficta*), რომელიც მხოლოდ სამართლებრივი კუთხით განიხილებოდა უფლებათა სუბიექტად.⁵³³

რომაული სამართლიდან იღებს სათავეს ფიზიკურ პირთა გაერთიანებები - *Universitas*, რომლებიც იურიდიული პირის ისტორიულ წინამორბედ ფორმად, მაგრამ არა უშუალოდ პირველ იურიდიულ პირად მიიჩნეოდა.⁵³⁴ მისი ინსტი-

⁵³⁰ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 301-302.

⁵³¹ კობახიძე ა., სამოქალაქო სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2001, 143-144.

⁵³² ალადაშვილი გ., იურიდიული პირის კონცეფციის ჩანასახი რომაულ სამართალში, სამართლის ჟურნალი, №2, 2020, 16-17.

⁵³³ ზუბიტაშვილი ნ., პარტნიორის პასუხისმგებლობა კორპორაციის ვალდებულებებისათვის საზოგადოების გადახდისუნარობის დროს - გამოწვევის შემთხვევები პასუხისმგებლობის შეზღუდვის პრინციპიდან, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2016, 27.

⁵³⁴ ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 2000, 204-205.

ტუციური დონე დღევანდელთან შედარებით, გაცილებით უფრო დაბალი იყო. კლასიკური გაგებით, ასეთი ორგანიზაციები იურიდიული პირები არ იყვნენ, თუმცა სამართალსუბიექტებად განიხილებოდნენ, ვინაიდან სასამართლოში სარჩელის წარდგენა შეეძლოთ და ფლობდნენ ქონებას. ასეთი გაერთიანებები იყო პროფესიული და რელიგიური კავშირები, თვითმმართველობის მქონე ადგილობრივი სამოქალაქო თემები, პოლიტიკური კლუბები, დამკრძალავი თემები, სახელმწიფო ხაზინა⁵³⁵ და ა.შ. ამგვარ გაერთიანებებს უფლება ჰქონდათ სასამართლოში თავიანთი სახელით გამოსულიყვნენ და წარმომადგენელი ჰყოლოდათ.

უნდა აღინიშნოს, რომ მხოლოდ კაპიტალისტური ეკონომიკური წყობის ხანაში მოხდა პირთა გაერთიანებების შინაარსობრივი და ორგანიზაციული დახვეწა და მისი იურიდიულ გაერთიანებად ფორმირება.⁵³⁶

ტერმინი „იურიდიული პირი“ და მისი თეორიული განვითარება XVIII საუკუნეში, სამენარმეო ურთიერთობების ჩამოყალიბების კვალდაკვალ გაჩნდა⁵³⁷. პირველად იგი სავარაუდოდ პუგომ⁵³⁸ გამოიყენა, თუმცა მასში მხოლოდ „კორპორაციებს“ მოიაზრებდა⁵³⁹. შემდგომი ინსტიტუციური განვითარების, უცხოური ინვესტიციების მოზიდვისა და სამენარმეო საქმიანობის გაფართოებასთან ერთად, იურიდიული პირის როლი მნიშვნელოვნად გაიზარდა⁵⁴⁰. შესაბამისად, სამოქალაქო ურთიერთობებში ფიზიკურ პირთან ერთად, იურიდიული პირის სამართლებრივი სტატუსიც განისაზღვრა. ამით გამარტივდა მისი ამოცნობა და სამოქალაქო ბრუნვაში „წარმონაქმნის“ პერსონიფიცირება⁵⁴¹ შესაძლებელი გახდა.

ამიერკავკასიაში იურიდიული პირის ისტორიულ პირველსახედ განიხილება ვაჭარ-ხელოსანთა გაერთიანებები, ასნაფები, ამქრები, „ლაშქარნი“, სამონასტრო საძმოთა სავეანები⁵⁴². ხელოსან-ვაჭართა ასეთი გაერთიანებები საქართველოში X-XII საუკუნეებში ჩნდება. შუა საუკუნეების საქართველოში სამონასტრო საძმოთა კორპორაციულ წყობაზე წერს ასევე ივანე ჯავახიშვილი, რომლის

⁵³⁵ გარიშვილი მ., ზოფერია მ., რომის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2013, 227-228.

⁵³⁶ ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, თბილისი, 2009, 117-118.

⁵³⁷ Kurki V. A., A Theory of Legal Personhood, Oxford Legal Philosophy, Oxford University Press, 2019, 43.

⁵³⁸ გუსტავ პუგო (1764-1844) – გერმანელი იურისტი. ტერმინი „იურიდიული პირი“ გამოიყენა 1798 წელს გამოცემულ ნიგნში „ბუნებითი სამართლის, როგორც პოზიტიური სამართლის ფილოსოფიის სახელმძღვანელო“.

⁵³⁹ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 163.

⁵⁴⁰ კობახიძე ა., სამოქალაქო სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2001, 145.

⁵⁴¹ საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ტურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 303.

⁵⁴² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 185-186.

მიხედვითაც, ისტორიულ წყაროებში არსებული „ერთი გუამის“⁵⁴³ ცნება მიუთითებს იმ ეპოქის საქართველოში იურიდიული პირის კორპორაციული წარმონაქმნის არსებობაზე.⁵⁴⁴

საქართველოს კონსტიტუციით გარანტირებული გაერთიანების უფლება არ გულისხმობს იმას, რომ ადამიანთა თუ ქონების ყველა გაერთიანება იურიდიული პირის სტატუსით სარგებლობს და სამართლებრივი ურთიერთობის უფლებათაუწიარს მონაწილედ შეიძლება აღიქმებოდეს.⁵⁴⁵ იურიდიული პირი უნდა აკმაყოფილებდეს კანონმდებლის მიერ დადგენილ კრიტერიუმებს.

იურიდიული პირის აბსტრაქტული ცნებიდან გამომდინარე, საჭიროა მისი საკანონმდებლო დონეზე განმტკიცება, რაც არ გულისხმობს იურიდიული პირის ცნების მხოლოდ საკანონმდებლო დეფინიციის ჩამოყალიბებას. მაგალითად, გერმანიის სამოქალაქო კოდექსში, მიუხედავად იმისა რომ კონკრეტული განმარტება მოცემული არაა, აღიარებულია მისი კონსტრუქცია.⁵⁴⁶ ეს აიხსნება იმით, რომ მნიშვნელოვანია არა უშუალოდ სიტყვიერი განმარტება და ამ განმარტების კოდიფიცირება, არამედ იურიდიული პირების შინაარსი და სამართლებრივ ურთიერთობებში მათი მონაწილეობის ფორმა. აღსანიშნავია, ასევე ის ფაქტი, რომ გერმანულ იურიდიულ ლიტერატურაში, როგორც წესი, ყურადღება მახვილდება არა იურიდიული პირის ზოგად ცნებაზე, არამედ მის შინაარსსა და სახეებზე.⁵⁴⁷ აღნიშნულის მიზეზად კი შეიძლება დასახელდეს იურიდიული პირის ერთი ზოგადი და უნივერსალური ცნების ქვეშ მისი ყველა ელემენტის, მახასიათებლისა თუ შინაარსობრივი ასპექტის გაერთიანებასთან დაკავშირებული სირთულე.

ამ კუთხით ქართველი კანონმდებელი უფრო თამამი მიდგომით გამოიჩინევა და იგი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 24-ე მუხლში აყალიბებს იური-

⁵⁴³ ტერმინი გამოიყენებოდა ერთიანი სხეულის ან პიროვნების აღმნიშვნელად. ასევე ცნებები: „ერებული ყოველთა ძმათაი“, „ყოველი სავესებაი ძმათაი“, სადაც გადანყევტილება საერთო ნების საფუძველზე მიიღებოდა: „ერთითა განზრახვითა“, „ერთნებაობითა“. სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგინი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 185-186.

⁵⁴⁴ იქვე.

⁵⁴⁵ „საზოგადოებრივი გაერთიანება“ ფართო ცნებაა და იგი მოიცავს როგორც სახელმწიფოს მიერ კანონმდებლობის წესის დაცვით რეგისტრირებულ არასამეწარმეო იურიდიულ პირებს, ისე ოფიციალური რეგისტრაციის გარეშე არსებულ გაერთიანებებს. არარეგისტრირებულ გაერთიანებებს რეგისტრირებული გაერთიანებების ნიშანთვისებები აქვთ; მაგალითად, როგორიცაა პირთა ერთობა, ნების თავისუფალი გამოვლენა, საერთო მიზანი, ორგანიზაციული ფორმა და მოქმედების ხანგრძლივი ვადა. ერთადერთი განსხვავება ოფიციალური რეგისტრაციის არქონაა“. საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა. ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი, პ. ჭურავას რედაქტორობით, თბილისი, 2013, 302-303.

⁵⁴⁶ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 217.

⁵⁴⁷ Grundgesetz-Kommentar, Bd. 1, Dürig G., Herzog R., Scholz R., Werkstand 97, C. H. Beck, 2022, Rn. 37; Verwaltungsrecht, Werkstand 2, Schoch F., Schneider J.-P., C. H. Beck, 2022, Rn. 18-25.

დიული პირის საკანონმდებლო დეფინიციას. კერძოდ, იურიდიული პირი არის განსაზღვრული მიზნის მისაღწევად შექმნილი, საკუთარი ქონების მქონე, ორგანიზებული წარმონაქმნი, რომელიც თავისი ქონებით დამოუკიდებლად აგებს პასუხს და საკუთარი სახელით იძენს უფლებებსა და მოვალეობებს, დებს გარიგებებს და შეუძლია სასამართლოში გამოვიდეს მოსარჩელედ და მოპასუხედ.

2. თეორიები იურიდიული პირის შესახებ

მოძღვრება იურიდიული პირის შესახებ, ძირითადად, გერმანული სამართლის მეცნიერებას ეკუთვნის⁵⁴⁸, თუმცა იურიდიული პირის ზოგიერთი ელემენტი საერთო სამართლის სისტემის ქვეყნებშიც განვითარდა, მაგალითად, დამფუძნებლისა თუ წევრისაგან განცალკევებული პიროვნული დამოუკიდებლობა.⁵⁴⁹ იურიდიული დოქტრინა ერთმანეთისაგან განასხვავებს იურიდიული პირის შესახებ არსებულ სამ გავრცელებულ თეორიას: 1) ფიქციის თეორიას, 2) რეალური კავშირის თეორიას და 3) მიზნობრივი ქონების თეორიას. გერმანული მეცნიერი კარლ ფრიდრიხ ფონ სავინი მიიჩნევდა, რომ ორიგინალური კონცეფცია პირის შესახებ უნდა ემთხვეოდეს ადამიანის ცნებასა და იდენტობას, მხოლოდ ადამიანს აქვს უნარი იყოს პიროვნება, ხოლო იურიდიული პირი არის ხელოვნური სუბიექტი, რომლის უფლებათუარაიანად აღიარება არის ფიქცია⁵⁵⁰.

ფიქციის თეორიის საპირისპიროდ, რეალური კავშირის თეორია XIX საუკუნის მეორე ნახევარში წარმოიშვა და გერმანელი იურისტი გირკეს სახელს უკავშირდება⁵⁵¹. იგი ამბობდა, რომ ადამიანური გაერთიანებები რეალურად არსებობენ და ამ გაერთიანებებს დიდი სოციალური მნიშვნელობა აქვთ.⁵⁵² გირკე პირთა გაერთიანებას ჭეშმარიტ და სრულფასოვან პირად აღიარებს და ინდივიდთან ათანაბრებს იმ განსხვავებით, რომ პირთა გაერთიანება „შედგენილი პირია“.⁵⁵³

მესამე თეორიის არსებობა პანდექტური სამართლის მეცნიერთა ჯგუფის შეხედულებებს უკავშირდება. ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენელია გერმანელი მეცნიერი ბრიცი. ამ თეორიის მიხედვით, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს არა პირთა გაერთიანებას, არამედ ქონებას, რომელიც განსაზღვრული მიზნის მისაღწევადაა გათვალისწინებული.⁵⁵⁴

⁵⁴⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 224.

⁵⁴⁹ იქვე, 184.

⁵⁵⁰ Kurki V. A., A Theory of Legal Personhood, Oxford Legal Philosophy, 2019. Oxford University Press in the UK, 2019, 22; კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 164.

⁵⁵¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 227.

⁵⁵² იქვე.

⁵⁵³ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 165.

⁵⁵⁴ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 228.

3. იურიდიული პირის ნიშნები

3.1. იურიდიული პირის შექმნის განსაზღვრული მიზანი

იურიდიული პირის საქმიანობის მიზნის განსაზღვრას მნიშვნელობა აქვს სახელმწიფოს მიერ მისი კონტროლისათვის.⁵⁵⁵ ამასთანავე, მიზანი არ უნდა იყოს ერთჯერადი, უნდა შეესაბამებოდეს იურიდიული პირის დაფუძნების ვადის ხანგრძლივობას, რაც მიუთითებს განზრახვის არაერთჯერადობაზე, რომლის საფუძველზეც იქმნება კონკრეტული იურიდიული პირი.

მაგალითი:

პარტნიორებმა დააფუძნეს სამენარმოო იურიდიული პირი შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების სამართლებრივი ფორმით. ნესდებაში პარტნიორებმა განსაზღვრეს, რომ აღნიშნული საზოგადოების მიზანია იქნებოდა საკონდიტრო პროდუქტების წარმოება და დისტრიბუცია.

ამ შემთხვევაში, საზოგადოების დაფუძნების მიზანი არ არის ერთჯერადი საქმიანობის განხორციელება, არამედ იგი უკავშირდება გრძელვადიან გეგმებს, რაც იურიდიული პირის ერთ-ერთ ნიშანია. ამასთან, დაფუძნების შემდეგ, ნესდებაში მითითებულ საქმიანობასთან ერთად, საზოგადოებამ მიიღო გადაწყვეტილება, დაეწყო გაზიანის სასმელების წარმოებაც ისე, რომ შესაბამისი ცვლილება საზოგადოების ნესდებაში არ განხორციელებულა.

ეს არ არის კანონდარღვევა, რადგან ნესდებაში მითითებული მიზანი (საკონდიტრო პროდუქტების წარმოება) არ გულისხმობს, რომ საზოგადოებას სპეციალური უფლებაუნარიანობა აქვს და იგი მხოლოდ ამ საქმიანობით უნდა დაკავდეს.

3.2. საკუთარი ქონება

იურიდიულ პირს თავისი ფუნქციების განსახორციელებლად დამოუკიდებელი ქონება ესაჭიროება. ამ შემთხვევაში, კანონმდებლის მიზანი იურიდიული პირის ფაქტობრივ ქონებრივ მდგომარეობაზე ხაზგასმა კი არაა, არამედ იგი მიუთითებს იურიდიული პირის „მესაკუთრეობის“, ქონების ქონის უნარზე, რომელიც მას აქვს, როგორც ფიზიკური პირის თვისებებით აღჭურვილ სუბიექტს.⁵⁵⁶ იურიდიული პირის ქონება განსხვავდება ნევრთა ქონებისაგან, რაც მის ქონებრივ ავტონომიურობაზე მიუთითებს. დამოუკიდებელი ქონების არსებობა გულისხმობს ავტონომიურ პასუხისმგებლობას, რაც იურიდიული პირის წარმო-

⁵⁵⁵ იქვე, 219.

⁵⁵⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 28 თებერვლის №ას-28-25-2017 გადაწყვეტილება;

შობისათვის ერთ-ერთი მთავარი წინაპირობაა. იურიდიული პირი ამ ქონების შესაქუთრება და თავად იურიდიული პირი კი არავის საკუთრებაა.⁵⁵⁷

სხვადასხვა სახის იურიდიულ პირს, სხვადასხვა მოცულობის განცალკევებული ქონება შეიძლება ჰქონდეს, რაც იურიდიული პირის ფორმირების დროს სანესდებო კაპიტალში აისახება. ამასთან, უზოგადესი პრინციპის თანახმად, კრედიტორების წინაშე პასუხისმგებლობა მთელი თავისი ქონებით და არა ნევრთა ქონებით შემოიფარგლება. აღნიშნულის ნათელი გამოვლინებაა ასევე საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, რომლის საკანონმდებლო დეფინიცია ჩამოყალიბებულია „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-2 მუხლის პირველ პუნქტში. მოცემული ნორმიდან გამომდინარე, მიუხედავად იმისა, რომ სისიპი დაფუძნებულია სახელმწიფოს მიერ, მესამე პირების წინაშე წარმოშობილი ვალდებულებებისთვის იგი მხოლოდ საკუთარი ქონებით აგებს პასუხს.

მაგალითი:

საკონდიტრო პროდუქტების წარმოებისა და დისტრიბუციის მიზნით შექმნილ იურიდიულ პირს სამეწარმეო საქმიანობის განსახორციელებლად შესაბამისი ფართი და ტექნიკა ესაჭიროება. ამ მიზნით იურიდიული პირის დირექტორი იურიდიული პირის სახელით დებს შესაბამისი ტექნიკისა და ფართის ნასყიდობის ხელშეკრულებებს. აღნიშნული ხელშეკრულებების საფუძველზე, ამ ქონების შესაქუთრებ ხდება ეს იურიდიული პირი და არა დირექტორი. აღნიშნული განპირობებულია იმ ფაქტით, რომ იურიდიული პირის სტატუსის მოპოვების შემდეგ იგი, როგორც სამართლის დამოუკიდებელი სუბიექტი, დამოუკიდებლადვე იძენს უფლებაუნარიანობას და აქვს უფლება, საკუთარი სახელით შეიძინოს შესაბამისი ქონება და საკუთრებაში იქონიოს იგი.

3.3. ორგანიზებული წარმონაქმნი

იურიდიული პირის მომდევნო მახასიათებელია ის ფაქტი, რომ იგი გარკვეული ორგანიზებული წარმონაქმნია. ეს ნიშანი აუცილებელია იმისათვის, რომ იურიდიული პირი სამოქალაქო ურთიერთობებში ერთ მთლიან სუბიექტად იქნეს აღქმული. როდესაც რამდენიმე ფიზიკური თუ იურიდიული პირი ერთიანდება, აუცილებელია ორგანიზაციული სტრუქტურა, რათა თითოეული წევრის ინტერესი გარდაიქმნას ინტერესთა ერთიანობად.⁵⁵⁸ იურიდიული პირის კერძო ავტონომიის პრინციპიდან გამომდინარე, უზრუნველყოფილია მისი ორგანიზა-

⁵⁵⁷ ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 2000, 221-222.

⁵⁵⁸ კობახიძე ა., სამოქალაქო სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2001, 147.

ციულ-სამართლებრივი ფორმის თავისუფლად არჩევა.⁵⁵⁹ შესაბამისად, იურიდიული პირი შეიძლება დაფუძნდეს საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული სხვადასხვა ორგანიზაციულ-სამართლებრივი ფორმით.

იურიდიული პირის, როგორც ორგანიზებული წარმონაქმნის ბუნება შესაბამის მარეგისტრირებელ ორგანოში რეგისტრაციისას ელინდება. რეგისტრაციის დროს აუცილებელია იურიდიული პირის დაფუძნების ინიციატორების (პარტნიორების), შესაბამისი შეთანხმების (სადამფუძნებლო დოკუმენტის) არსებობა, რომელშიც ჩამოყალიბებულია შესაბამისი საზოგადოების ორგანიზაციული სტრუქტურა.⁵⁶⁰ აღნიშნულ დოკუმენტში დეტალურადაა განერილი საზოგადოების იურიდიული სტატუსი, საქმიანობის ზოგადი საგანი და მიზნები, საზოგადოების პარტნიორები/დირექტორი, საზოგადოების კაპიტალი, პარტნიორთა უფლება-მოვალეობები და ა.შ.

აღსანიშნავია, რომ იურიდიული პირის დაფუძნება ერთ პირსაც შეუძლია. ამაზე პირდაპირ მიუთითებს „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-19 და მე-20 მუხლები, რომლებიც აწესრიგებენ ერთი პირის სამენარმეო საზოგადოებასთან დაკავშირებულ საკითხებს. დასახელებული ნორმების მიხედვით, შპს და სს შეიძლება დააფუძნოს ერთმა პირმა. მიუხედავად ერთი პირის მიერ დაფუძნებისა, ასეთი საზოგადოება მაინც ორგანიზებული წარმონაქმნია, რადგან მას საქართველოს კანონმდებლობით გათვალისწინებული ორგანიზაციული სტრუქტურა აქვს.

ორგანიზებული წარმონაქმნი საკუთარ თავში აერთიანებს რამდენიმე ნიშანს: პირველი ნიშანი ის არის, რომ იურიდიული პირი შეიძლება ჩამოყალიბდეს მხოლოდ კანონით განსაზღვრული ფორმით. ორგანიზაციული წარმონაქმნის მეორე ნიშანი კი გულისხმობს, რომ ყოველ იურიდიულ პირს უნდა ჰქონდეს კანონით განსაზღვრული ორგანიზაციული სტრუქტურა, რითაც განახორციელებს საქმიანობას და შესაძლებელი იქნება მისი, როგორც პირის იდენტიფიცირება. აქედან გამომდინარე, იურიდიული პირის დაფუძნების წინაპირობა მისი საკანონმდებლო ლეგიტიმაციაა. მაგალითად, სტუდენტების გაერთიანება უნივერსიტეტში ერთჯერადი საქველმოქმედო მიზნით (მაგალითად, უნივერსიტეტის ეზოში საკონდიტრო პროდუქტების გაყიდვა) იურიდიულ პირად ვერ მიიჩნევა. ეს განპირობებულია იმით, რომ სტუდენტების ამ გაერთიანებას არ გააჩნია გრძელვადიანი და არაერთჯერადი საქმიანობის განხორციელების მიზანი, არ აქვს საკუთარი ქონება, ორგანიზაციული სტრუქტურა, არ არის რეგისტრირებული კანონმდებლობით დადგენილი წესით, არ გააჩნია საკანონმდებლო ლეგიტიმაცია და ა.შ.

⁵⁵⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 18 თებერვლის №ას-1776-2019 გადაწყვეტილება.

⁵⁶⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 189.

3.4. დამოუკიდებელი სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობა

ზოგადი პრინციპის თანახმად, იურიდიული პირი კრედიტორების წინაშე დამოუკიდებლად, მთელი თავისი ქონებით აგებს პასუხს. დამოუკიდებელი ქონებრივი პასუხისმგებლობის პრინციპის არსებობა მნიშვნელოვანია იმდენად, რამდენადაც იგი უზრუნველყოფს იურიდიული პირის უნარს, იყოს დამოუკიდებელი სამართალსუბიექტი სამოქალაქო ურთიერთობებში, იყოს გარიგებაუნარიანი.⁵⁶¹

მიუხედავად ამისა, აღნიშნული ზოგადი პრინციპიდან არსებობს გამონაკლისები, როდესაც პარტნიორები კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებენ უშუალოდ, როგორც სოლიდარული მოვალეები. მაგალითად, კომანდიტური საზოგადოების (კს) კომპლემენტარი პარტნიორები და სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოების (სპს), პარტნიორები კრედიტორების წინაშე პასუხს აგებენ სოლიდარულად, მთელი თავისი ქონებით, პირდაპირ და უშუალოდ. მაგალითად, მას შემდეგ რაც პარტნიორები აფუძნებენ შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოებას, ეს საზოგადოება სამოქალაქოსამართლებრივ ურთიერთობებში გამოდის დამოუკიდებლად, საკუთარი სახელით. ეს გულისხმობს, რომ როდესაც საკონდიტრო პროდუქტების მწარმოებელი შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება საკუთარ ნაწარმს ყიდის, მომხმარებელთან გარიგებას დებს არა ამ იურიდიული პირის დამფუძნებელი, არამედ საკუთრივ ეს შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება. შესაბამისად, მომხმარებლის წინაშე ნაკლიანი პროდუქტის მიწოდებისთვის პასუხსაც მხოლოდ ეს იურიდიული პირი აგებს. ეს პასუხისმგებლობა კი ამ შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების დამფუძნებლებზე არ ვრცელდება, ვინაიდან მათი პასუხისმგებლობა ამ საზოგადოებაში არის შეზღუდული. თუმცა, თუ იურიდიული პირი დაფუძნდებოდა არა შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების, არამედ ისეთი სამართლებრივი ფორმით, როგორიც, მაგალითად, სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოებაა, მაშინ ეს პასუხისმგებლობა გავრცელდებოდა მის პარტნიორებზეც.

3.5. საკუთარი სახელი

სამოქალაქო ბრუნვაში საკუთარი სახელით გამოსვლა ნიშნავს იმას, რომ იურიდიულ პირს შეუძლია, სამართლებრივ ურთიერთობაში დამოუკიდებლად მიიღოს მონაწილეობა. ფიზიკური პირის მსგავსად, საკუთარი სახელი ასრუ-

⁵⁶¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-12 მუხლის პირველ ნაწილში მოცემულია ზოგადი ემედუნარიანობის ცნება, რომლის ფორმადაც მიიჩნევა გარიგებაუნარიანობა და გულისხმობს პირის უნარს, კერძო ავტონომიის პირობებში თავისი ნებით დადოს ნებადართული გარიგება.

ლებს მაიდენტიფიცირებელ როლს, გამოხატავს პიროვნულობის უფლებას და ემსახურება სოციალურ მიზანს.⁵⁶²

3.6. სახელმწიფო რეგისტრაცია

სამოქალაქო სამართალი იურიდიული პირის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ნიშნად კანონით დადგენილი წესის შესაბამისად რეგისტრაციას მიიჩნევს. იურიდიული პირის უფლებაუნარიანობა წარმოშობა მისი რეგისტრაციის მომენტიდან და წყდება მისი კანონით დადგენილი წესით ლიკვიდაციის დასრულების ფაქტის რეგისტრაციის მომენტიდან.⁵⁶³ რეგისტრაცია არის სუბიექტის წარმოშობის შესახებ ინფორმაციის აღრიცხვა სათანადო კომპეტენტური სახელმწიფო ორგანოს მიერ, რომელიც ამონებს კონკრეტული სახის იურიდიული პირის შექმნისათვის მოქმედი კანონმდებლობით მოთხოვნილ დოკუმენტაციას და შესაბამისი გადაწყვეტილების მიღებით მენარმეთა და არასამენარმეო (არაკომერციულ) პირთა რეესტრში არეგისტრირებს პირს.

„საჯარო რეესტრის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-4 მუხლის მე-6 პუნქტის თანახმად, „მენარმეთა და არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების რეესტრი არის მენარმეთა და არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონითა და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით განსაზღვრული სავალდებულო სარეგისტრაციო მონაცემების, მათში ცვლილებისა და მათი შეწყვეტის შესახებ მონაცემთა ერთობლიობა.“ სუბიექტი წარმოშობილად მიიჩნევა მენარმეთა და არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების რეესტრში რეგისტრაციის შესახებ გადაწყვეტილების ძალაში შესვლის მომენტიდან.

მაგალითი:

იურიდიული პირის დაფუძნების მიზნით პარტნიორები თანხმდებიან ამ იურიდიული პირის სადამფუძნებლო დოკუმენტებსა და წესდებაზე და კანონმდებლობით დადგენილი წესით ანერგენ მას ხელს.

ეს არ არის საკმარისი იმისათვის, რომ იურიდიული პირი ამ ხელმოწერილი წესდების საფუძველზე ჩაითვალოს წარმოშობილად. ამისათვის აუცილებელია, პარტნიორებმა ეს წესდება და სადამფუძნებლო შეთანხმება დაარეგისტრირონ მენარმეთა და არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირების რეესტრში. ეს იურიდიული პირი სწორედ ასეთი რეგისტრაციის მომენტიდან ჩაითვლება წარმოშობილად და სამართლებრივ ურთიერთობებში დამოუკიდებლად მონაწილეობის მიღება მხოლოდ ამის შემდეგ შეეძლება.

⁵⁶² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტუიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 190-191.

⁵⁶³ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 25-ე მუხლის მე-4 ნაწილი.

4. იურიდიული პირის სახეები

სამართლებრივ ურთიერთობაში მონაწილე იურიდიული პირები სტრუქტურით, საქმიანობითა და მიზნით ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან. იურიდიული პირის სახეების ერთმანეთისაგან დიფერენცირებას დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს. კლასიფიკაციის დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება იურიდიული პირის საკუთრების ფორმას, საქმიანობის მიზანს, წევრთა უფლება-მოვალეობებს, მათ მოცულობასა და ხასიათს, დამფუძნებელთა შემადგენლობას და ა.შ., რაც პირებს აძლევს არჩევანის თავისუფლებას, მათი შეხედულების მიხედვით გადაწყვიტონ, რომელი ორგანიზაციული ფორმაა მისაღები.

უზოგადესი კლასიფიკაციით, კანონმდებლობა ერთმანეთისაგან განასხვავებს კერძო და საჯარო სამართლის იურიდიულ პირებს. კერძო სამართლის იურიდიული პირების მიმართ გამოიყენება *Numerus Clausus* პრინციპი, რაც იმას ნიშნავს, რომ კანონმდებელი აწესებს ჩაკეტილ ჩამონათვალს, რომლის ფარგლებშიც შესაძლებელია კერძო სამართლის იურიდიული პირის დაფუძნება. მათ შექმნას საფუძვლად უდევს ნების თავისუფალი გამოვლენის პრინციპი,⁵⁶⁴ რაც გამოიხატება წესდების შემუშავებაში, რომელიც არის პარტნიორთა შეთანხმება და წესდებით შეიძლება დადგინდეს სანარმოს კაპიტალის წილების პარტნიორთა შორის განაწილება, თითოეული პარტნიორის შენატანის ოდენობა, დირექტორი და მათი სხვა უფლება-მოვალეობანი. სამენარმეო საზოგადოების წესდებით ასევე შეიძლება მონესრიგდეს საკითხები, რომლებიც არ არის მონესრიგებული კანონით, ან განივრცოს კანონის ის ნორმები, რომლებიც ამომწურავად არ აწესრიგებს მოცემულ საკითხს.⁵⁶⁵ მაგალითად, საზოგადოების წესდებაში მიეთითება საქმიანობის საგანი, მიზნები და სხვა. კერძო სამართლის იურიდიული პირის მიმართ საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს სხვადასხვა სახის სამართლებრივ ფორმას, რომელთა შესაბამისადაც არის შესაძლებელი ასეთი იურიდიული პირის ჩამოყალიბება. უზოგადესი კლასიფიკაციით ასეთი იურიდიული პირები შეიძლება დაიყოს მენარმე (იგივე კომერციული) და არასამენარმეო (იგივე არაკომერციული) იურიდიულ პირებად.

იურიდიული პირის შექმნა ყოველთვის ითვალისწინებს განსაზღვრულ მიზანს, რაც უზოგადესი კლასიფიკაციით, როგორც წესი, შეიძლება დაიყოს კომერციულ და არაკომერციულ მიზნად. მაგალითად, საერთო სამენარმეო საქმიანობა, რომელიც მოგების მიღებაზეა ორიენტირებული, ან სოციალური და კულტურული მოთხოვნილებების დასაკმაყოფილებლად შექმნილი ორგანიზაცია, რომელსაც იდეალური მიზნები ამოძრავებს და მოგების მიღებაზე არაა ორიენტირებული. ამგვარი დაყოფა მნიშვნელოვანია იქიდან გამომდინარე, რომ

⁵⁶⁴ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 242-243.

⁵⁶⁵ ჯუღელი გ., გიგუაშვილი გ., განმარტებები „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის პროექტზე (09.02.2021 წლის რედაქციით), თბილისი, 2021, 21-22.

კონკრეტული იურიდიული პირის ფორმირების პროცესში, კანონმდებელი სწორედ მისი მიზნობრიობიდან გამომდინარე აწესებს იურიდიულ ჩარჩოს. მაგალითად, არასამეწარმეო იურიდიული პირი მხოლოდ არაკომერციული მიზნით შეიძლება შეიქმნას⁵⁶⁶ ანუ იგი კომერციული საქმიანობის განსახორციელებლად და მატერიალური სარგებლის მიღების მიზნით შექმნილი ორგანიზაცია არაა. ამასთან, მას უფლება აქვს ეწეოდეს დამხმარე ხასიათის სამეწარმეო საქმიანობას და ასეთი საქმიანობიდან მიღებული მოგება უნდა მოხმარდეს არაკომერციული მიზნების განხორციელებას.⁵⁶⁷

კომერციული იურიდიული პირი, რომლის მთავარი მიზანი მოგებაა, უფლებამოსილია განახორციელოს ნებისმიერი საქმიანობა, რაც კანონით აკრძალული არაა, მიუხედავად იმისა, ეს საქმიანობა არის მისი სადამფუძნებლო დოკუმენტით გათვალისწინებული, თუ არა (მაგალითად, შპს-ს, რომლის საქმიანობის საგანი და მიზანი საავტორო უფლებების დაცვა და მართვაა, შეუძლია ეწეოდეს სხვა დამატებით საქმიანობას, რომელიც კანონით აკრძალული არაა, მაგალითად, ჰყიდდეს ხელნაკეთ ნივთებს).

სახელმწიფოს მიერ დაფუძნებული საჯარო სამართლის იურიდიული პირი, რომლის საქმიანობის სპეციფიკაც შეიძლება კერძო ხასიათის იყოს, სამოქალაქო-სამართლებრივ ურთიერთობებში ისევე მონაწილეობს, როგორც კერძო სამართლის იურიდიული პირი.⁵⁶⁸ მაგალითად, სახელმწიფო კონტროლის ფარგლებში სახელმწიფო ამოცანათა განსახორციელებლად შექმნილი ორგანიზაციული წარმონაქმნი საოფისე ინვენტარისა თუ საკანცელარიო ნივთების შესაძენად დებს ნასყიდობის ხელშეკრულებას. კომერციული იურიდიული პირების მდგომარეობა სრულადაა განერილი კანონში „სამეწარმეო საქმიანობის შესახებ“, ხოლო არაკომერციული იურიდიული პირების სამართლებრივ მდგომარეობას განსაზღვრავს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი.

„საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“ საქართველოს კანონი საჯარო სამართლის კორპორაციის სახით ასევე იცნობს საჯარო სამართლის იურიდიული პირის სპეციალურ სახეს. კერძოდ, აღნიშნული კანონის მე-4 მუხლის მიხედვით, „საჯარო სამართლის იურიდიული პირი შეიძლება დაფუძნებული იყოს წევრობაზე (საჯარო სამართლის კორპორაცია), ანდა შეიქმნას საჯარო ან სახელმწიფოებრივი მიზნების განსახორციელებლად გარკვეული სახელმწიფო (ავტონომიური რესპუბლიკის უმაღლესი აღმასრულებელი ორგანოს მიერ დაფუძნების შემთხვევაში – შესაბამისი ავტონომიური რესპუბლიკის) ქონების განკერძოების გზით (დანესებულება). დანესებულებას არ ჰყავს წევრები.“ საჯარო სამართლის კორპორაციის სამართლებრივი ფორმით დაფუძნებული იუ-

⁵⁶⁶ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 166-167.

⁵⁶⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 25-ე მუხლის მე-5 ნაწილი.

⁵⁶⁸ იქვე, 24-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

რიდიული პირის მაგალითად შეიძლება დასახელდეს საქართველოს სავაჭრო-სამრეწველო პალატა და საქართველოს ადვოკატთა ასოციაცია.

4.1. კერძო სამართლის იურიდიული პირები

როგორც ზემოთ აღინიშნა, კერძო სამართლის იურიდიული პირები იყოფა ორ ჯგუფად: კომერციული და არაკომერციული იურიდიული პირები. მათ შექმნას საფუძვლად კერძო ავტონომიისა და ნების თავისუფალი გამოვლენის პრინციპი უდევს. არაკომერციულ პირთა სამართლებრივ მონესრიგებას უზრუნველყოფს სამოქალაქო კოდექსი, ხოლო კომერციული იურიდიული პირები განსაზღვრულია „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონით.

ზოგადად, იურიდიულ დოქტრინაში მენარმე სუბიექტების კლასიფიკაცია ხდება ამხანაგობის და კაპიტალური ტიპის საზოგადოებებად. პირველ ჯგუფს ეკუთვნის სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება და კომანდიტური საზოგადოება, რომელთა დაფუძნება შეუძლია ორ ან მეტ პირს. ამხანაგობის ტიპის იურიდიულ პირებში პიროვნულ ელემენტს დიდი ადგილი უჭირავს და კანონი არ მოითხოვს განსაზღვრული მინიმალური კაპიტალის არსებობას. კაპიტალური ტიპის საზოგადოებათა ჯგუფს კი განეკუთვნებიან, მაგალითად, შპს და სს, რომელთა დაფუძნება ერთ პირსაც შეუძლია. კაპიტალური საზოგადოება, კორპორაციულად ორგანიზებული წარმონაქმნის კარგი მაგალითია. ამ ტიპის კორპორაციებში მნიშვნელოვანია თავად ქონება და ძირითადი აქცენტი გადატანილია სტრუქტურაზე, ფუნქციასა და საერთო სისტემაზე.⁵⁶⁹

კერძო სამართლის იურიდიულ პირებს, მათ შორის, სამენარმეო იურიდიულ პირებს, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით განსაზღვრული აქვთ ზოგადი უფლებაუნარიანობა, რომლის ფარგლებიც უტოლდება ფიზიკური პირების უფლებაუნარიანობას, რაც იმას გულისხმობს, რომ იურიდიულ პირს უფლება აქვს განახორციელოს ნებისმიერი საქმიანობა, რაც კანონით აკრძალული არ არის.⁵⁷⁰ კერძო სამართლის იურიდიული პირის უფლებაუნარიანობა წარმოიშობა მისი დაფუძნების რეგისტრაციის მომენტიდან და წყდება მისი ლიკვიდაციის რეგისტრაციის მომენტი.

მაგალითი:

პარტნიორებმა დააფუძნეს სამენარმეო იურიდიული პირი შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების სამართლებრივი ფორმით. წესდებაში პარტნიორებმა განსაზღვრეს, რომ აღნიშნული საზოგადოების მიზანი იქნებოდა ავტონაწილეობით ვაჭრობა. ამასთან, დაფუძნების შემდეგ წესდებაში მითითებულ აღნიშნულ საქმიანობასთან ერთად, საზოგა-

⁵⁶⁹ ქოქრაშვილი ქ., სამენარმეო სამართალი, მეოთხე გამოცემა, თბილისი, 2019, 45-46.

⁵⁷⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 25-ე მუხლის მე-2 ნაწილი.

დოებამ მიიღო გადაწყვეტილება, დაეწყო დეკორატიული ნარგავებით ვაჭრობა ისე, რომ შესაბამისი ცვლილება საზოგადოების წესდებაში არ განხორციელებულა. ეს არ არის კანონდარღვევა, ვინაიდან წესდებაში მითითებული მიზანი არ გულისხმობს, რომ საზოგადოებას აქვს სპეციალური უფლებაუნარიანობა და იგი მხოლოდ ამ საქმიანობით უნდა დაკავდეს. მას ასევე შეუძლია განახორციელოს ნებისმიერი ისეთი საქმიანობა, რომელიც კანონით არ არის აკრძალული.

აღსანიშნავია ისიც, რომ მოქმედი კანონმდებლობა არაკომერციულ იურიდიულ პირებსაც ანიჭებს უფლებას, სამენარმეო საქმიანობა განახორციელონ მხოლოდ იმ დათქმით, რომ ამ საქმიანობის მიზანი იქნება დამხმარე ხასიათის და მიღებული მოგება მოხმარდება იმ მიზნების განხორციელებას, რა მიზნითაც შეიქმნა ეს იურიდიული პირი.

მაგალითი:

მეგობრებმა დააფუძნეს საქველმოქმედო ორგანიზაცია არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირის სამართლებრივი ფორმით. წესდებით განისაზღვრა, რომ ამ იურიდიული პირის მიზანი იქნებოდა მიუსაფარ ბავშვთა დახმარება. დაფუძნების შემდეგ ამ იურიდიულმა პირმა მოგების მიღების მიზნით დაიწყო გარკვეული სახის სამენარმეო საქმიანობა. აღნიშნული საქმიანობით მიღებულ შემოსავალს კი ეს იურიდიული პირი იყენებდა მიუსაფარ ბავშვთა დახმარების მიზნით. ასეთ შემთხვევაში არასამენარმეო იურიდიული პირის მიერ განხორციელებული სამენარმეო საქმიანობა არ არის კანონმდებლობის დარღვევა.

4.1.1. მენარმე იურიდიული პირი

იმისათვის, რომ იურიდიული პირი დაკვალიფიცირდეს როგორც ეკონომიკური საქმიანობის განმახორციელებელი მენარმე სუბიექტი, უნდა აკმაყოფილებდეს სახელმწიფოს მიერ მოთხოვნილ იურიდიულ ფორმებს, რომლებიც „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონშია მოცემული. სამენარმეო საქმიანობა შეიძლება განხორციელდეს ინდივიდუალური მენარმის ან სამენარმეო საზოგადოების ფორმით. კერძოდ, სოლიდარული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (სპს), კომანდიტური საზოგადოება (კს), შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოება (შპს), სააქციო საზოგადოება (სს), კოოპერატივი სამენარმეო საზოგადოებებია და აღნიშნული პირები მიიჩნევიან იურიდიულ პირებად. „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონი ასევე იცნობს მენარმე ფიზიკურ პირს ანუ ინდივიდუალურ მენარმეს. იგი ერთადერთი მენარმე სუბიექტია, რომელიც არ არის იურიდიული პირი, თუმცა საქმიან ურთიერთობაში თავის უფლება-მოვალეობებს ახორციელებს, როგორც ფიზიკური პირი.

ამისგან განსხვავებით, სხვა მენარმე სუბიექტები უფლებებს ახორციელებენ და მოვალეობებს ასრულებენ იურიდიული პირის სამართლებრივი ფორმით, როგორც სამენარმეო საზოგადოებები.⁵⁷¹

„მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-2 მუხლის მე-2 პუნქტის თანახმად, სამენარმეო საქმიანობად მიიჩნევა მოგების მიღების მიზნით განხორციელებული, მართლზომიერი, არაერთჯერადი, დამოუკიდებელი და ორგანიზებული საქმიანობა. აღნიშნული ჩანაწერი აკონკრეტებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 24-ე მუხლით გათვალისწინებული იურიდიული პირის ზოგად ცნებას, რომელიც განსაზღვრული მიზნის მისაღწევად შექმნილი, საკუთარი ქონების მქონე ორგანიზებული წარმონაქმნია.

იმისათვის, რომ იურიდიული პირი მენარმე სუბიექტად აღიქმებოდეს, სამენარმეო საქმიანობის წინაპირობების კუმულაციურად არსებობაა საჭირო.⁵⁷² ეს გულისხმობს შემდეგი ხუთი ელემენტის ერთდროულად არსებობის აუცილებლობას: 1) მოგების მიზანი; 2) მართლზომიერი საქმიანობა; 3) არაერთჯერადობა; 4) დამოუკიდებლობა და 5) ორგანიზებულობა.

მოგების მიზანი გულისხმობს იმ საერთო იდეას და საქმიანობას, რომლის ირგვლივაც პარტნიორები გაერთიანდნენ. ამ ელემენტის არსებობისათვის მნიშვნელობა არ აქვს მენარმე სუბიექტი ნამდვილად მიიღებს თუ არა მოგებას, რადგან აქ მთავარია მოგების მიღება, როგორც პრეზუმფცია⁵⁷³ და არა ფაქტობრივი შედეგი.

მართლზომიერი საქმიანობა იმას ნიშნავს, რომ მენარმე სუბიექტის საქმიანობა უნდა იყოს კანონიერი, არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს კანონმდებლის მიერ დადგენილ ნორმებს და უნდა იყოს ნებადართული.⁵⁷⁴

არაერთჯერადობა არის მენარმე სუბიექტის სისტემატური, გეგმაზომიერი ხასიათის საქმიანობა, რომელიც გრძელვადიან პერსპექტივაში საქმიანობად აღიქმება და არ ატარებს ერთჯერად ხასიათს.⁵⁷⁵

დამოუკიდებლობა, უპირველეს ყოვლისა, სამართლებრივ დამოუკიდებლობას ნიშნავს. იგი საქმიანობის საკუთარი სახელით, აღნიშნული საკუთარი პასუხისმგებლობის ფარგლებში განხორციელების შესაძლებლობას მოიაზრებს.⁵⁷⁶ მენარმე სუბიექტი თავად განსაზღვრავს ორგანიზაციულ-სტრუქტურული მო-

⁵⁷¹ ჯუღელი გ., გიგუაშვილი გ., განმარტებები „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის პროექტზე (09.02.2021 წლის რედაქციით), თბილისი, 2021, 13.

⁵⁷² ბურდული ი., მახაროლიშვილი გ., თოხაძე ა., ზუბიტაშვილი ნ., ალადაშვილი გ., მალრაძე გ., ეგნატაშვილი დ., საკორპორაციო სამართალი, მეორე გადამუშავებული გამოცემა, თბილისი, 2022. 66.

⁵⁷³ იქვე, 67.

⁵⁷⁴ იქვე, 70.

⁵⁷⁵ იქვე, 71.

⁵⁷⁶ ჯუღელი გ., გიგუაშვილი გ., განმარტებები „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის პროექტზე (09.02.2021 წლის რედაქციით), თბილისი, 2021, 14.

წყობის ფორმას, საკუთარი შეხედულებით მართავს ბიზნესს, აყალიბებს კორპორაციის მართვის მექანიზმებს, ხელმძღვანელ თანამდებობებზე ირჩევს პირებს და მესამე პირებთან ურთიერთობაში მოქმედებს, როგორც დამოუკიდებელი პირი⁵⁷⁷.

ორგანიზებულობა იმას გულისხმობს, რომ მენარმე სუბიექტის საქმიანობა უნდა ხორციელდებოდეს კორპორაციული მართვის სისტემით, ორგანიზებულად, კანონმდებლობით გათვალისწინებული ერთ-ერთი სამართლებრივი ფორმის მეშვეობით, რომელიც Numerus Clausus პრინციპითაა განსაზღვრული „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონში და აღნიშნული სამართლებრივი ფორმების არსებობა, უპირველეს ყოვლისა, მესამე პირებთან, საზოგადოების გარესამართლებრივი ურთიერთობისათვის არის აუცილებელი. ორგანიზებულობაში მოიაზრება აგრეთვე ის, რომ მენარმე სუბიექტის არსებობისათვის აუცილებელია სახელმწიფო რეგისტრაცია.⁵⁷⁸

მაგალითი:

მუსიკოსი მეგობრები ქალაქის პარკებში გამართული არაერთი წარმატებული წარმოდგენის შემდეგ გადაწყვეტენ მათ საქმიანობას მისცენ ოფიციალური სახე და იგი გახადონ მათი შემოსავლის ერთ-ერთი წყარო. შესაბამისად, ამ შემთხვევაში მათი მიზანია, მუსიკალური ნაწარმოებების შექმნისა თუ შესრულების გზით გრძელვადიან პერსპექტივაში გარკვეული მატერიალური სარგებლის მიღება.

მოცემულ მაგალითში ნათელია, რომ მეგობართა გაერთიანების შექმნას საფუძვლად უდევს გარკვეული შემოსავლის წყაროს შექმნის სურვილი. ნათელია, რომ ისინი ერთიანდებიან მატერიალური სარგებლის ანუ მოგების მიღების მიზნით. აქ ასევე ჩანს მართლზომიერების ელემენტი. პირთა აღნიშნული გაერთიანება მიზნად არ ისახავს კანონით აკრძალულ საქმიანობას. ამასთანავე, დაკმაყოფილებულია არაერთჯერადობის ელემენტიც, რაც იქიდან ჩანს, რომ მეგობრების მიზანი არ შემოიფარგლება მხოლოდ ერთჯერადი მუსიკალური წარმოდგენის ორგანიზებით. მათ ეს საქმიანობა ხანგრძლივად სურთ.

მიუხედავად ამისა, ზემოთ მოცემული ელემენტების არსებობა ჯერ კიდევ ვერ იქნება საკმარისი იმისათვის, რომ პირთა აღნიშნულ გაერთიანებას ენოდოს იურიდიული პირი. ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანია მისი ორგანიზება და მონაცობა კანონმდებლობით გათვალისწინებული წესით. ამისათვის აუცილებელია, რომ პირთა აღნიშნული გაერთიანება ჩამოყალიბდეს მენარმე იურიდიული პირის ერთ-ერთი სამართლებრივი ფორმით, რომელთა ჩამონათვალიც მოცემულია „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონით. ამ კუთხით შესაძლებელია

⁵⁷⁷ ბურდული ი., მახარობლიშვილი გ., თოხაძე ა., ზუბიტაშვილი ნ., ალადაშვილი გ., მაღრაძე გ., ევნატაშვილი დ., საკორპორაციო სამართალი, მეორე გამომუშავებული გამოცემა, თბილისი, 2022. 74.

⁵⁷⁸ იქვე, 78.

მუსიკოსმა მეგობრებმა არჩევანი გააკეთონ შეზღუდული პასუხისმგებლობის საზოგადოების სამართლებრივ ფორმაზე. შეთანხმდნენ ამ იურიდიული პირის წესდებაზე და წესდებითვე განსაზღვრონ ამ იურიდიული პირის მმართველი ორგანოები, გადაწყვეტილების მიღების ფორმა და წესი და სხვა ორგანიზაციული საკითხები. მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში შეიძლება პირთა აღნიშნულ გაერთიანებასთან მიმართებით მის ორგანიზებულობაზე საუბარი.

ამის შემდეგ აუცილებელია, იურიდიული პირი დარეგისტრირდეს მენარმეთა და არასამენარმეო იურიდიულ პირთა რეესტრში, რათა პირთა აღნიშნული გაერთიანება ჩამოყალიბდეს დამოუკიდებელი, ორგანიზებული პირის სახით და დამოუკიდებლად შეიძინოს სამართლის სუბიექტის სტატუსი.

4.1.2. არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი

არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირის ცნებას საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი დამოუკიდებლად არ აყალიბებს. მისი არსი ასახულია იურიდიული პირის განმსაზღვრელ ზოგად დეფინიციაში. ამ განმარტების თანახმად, არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი არის შესაბამისი მიზნის მისაღწევად შექმნილი, საკუთარი ქონების მქონე ორგანიზებული წარმონაქმნი, რომელიც თავისი ქონებით დამოუკიდებლად აგებს პასუხს და საკუთარი სახელით იძენს უფლებებსა და მოვალეობებს, დებს გარიგებებს და შეუძლია სასამართლოში გამოვიდეს მოსარჩელედ და მოპასუხედ.⁵⁷⁹ ამავე კოდექსის 24-ე მუხლის მე-6 ნაწილი იმპერატიულად განსაზღვრავს, რომ იურიდიული პირი, რომლის მიზანია არასამენარმეო საქმიანობა, უნდა დარეგისტრირდეს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი წესით.⁵⁸⁰

არასამენარმეო იურიდიული პირის ორგანიზაციული მოწყობის დეტალური პირობები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში მოცემული არ არის და ის მთლიანად დისპოზიციურ მოწესრიგებას ექვემდებარება, რამდენადაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 35-ე მუხლის მე-3 ნაწილი ამ საკითხის რეგულირებას დამფუძნებელთა/წევრთა შეთანხმებას, წესდებას უკავშირებს.⁵⁸¹

არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირის მიზანი მნიშვნელოვანია იქიდან გამომდინარე, რომ სწორედ მიზანი განსაზღვრავს მის სამართალსუბიექტობას. იგი შეიძლება იყოს როგორც წევრობაზე დაფუძნებული (მაგალითად, სხვადასხვა ასოციაციები, რომლებიც აერთიანებენ პირთა განსაზღვრულ ჯგუფებს საერთო მიზნისთვის/ინტერესისთვის. ეს შესაძლოა იყოს სხვადასხვა ბიზნეს სუბიექტების გაერთიანება, რომელთა მიზანიც ამ ასოცია-

⁵⁷⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 24-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

⁵⁸⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 31 მარტის №ას-1097-2020 გადაწყვეტილება.

⁵⁸¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წელი 9 ოქტომბრის №ას-1746-2019 გადაწყვეტილება.

ციაში განვევრიანებული ბიზნესების საქმიანობის ხელშეწყობა და სხვა), ასევე ქონების გაერთიანების საფუძველზე შექმნილი (მაგალითად, რაიმე ფონდი, რომელიც აფინანსებს პროექტებს და მხარს უჭერს ისეთ ინიციატივებს, რომლებიც ემსახურება ადამიანის უფლებების დაცვასა და სამოქალაქო ორგანიზაციების განვითარებას).

არაკომერციული იურიდიული პირი შესაძლოა დააფუძნოს როგორც ერთმა, ასევე რამდენიმე პირმა შესაბამისი წერილობითი სადამფუძნებლო დოკუმენტის საფუძველზე, რომლის რეკვიზიტებიც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 29-ე მუხლში ამომწურავადაა ჩამოთვლილი და მათი გათვალისწინება არასამენარმეო იურიდიული პირის სახელმწიფო რეგისტრაციისა და სამოქალაქო ბრუნვაში მონაწილეობის აუცილებელი წინაპირობაა.⁵⁸²

არაკომერციული იურიდიული პირის სახელწოდებაში დაუშვებელია სხვა კანონებით გათვალისწინებულ იურიდიულ პირთა ორგანიზაციულ სამართლებრივი ფორმებისათვის დამახასიათებელი აღნიშვნა, რამაც შეიძლება მესამე პირი შეცდომაში შეიყვანოს. მაგალითად, იგი არ შეიძლება შეიცავდეს „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონით განსაზღვრული სამართლებრივი სუბიექტების შემოკლებულ დასახელებას „შპს“, „კს“, „სს“ და სხვა. მისი სახელწოდების აუცილებელი შემადგენელი ნაწილი უნდა იყოს: „არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი“. ასევე, სახელწოდება არ უნდა ემთხვეოდეს უკვე რეგისტრირებული არასამენარმეო იურიდიული პირის სახელწოდებას, რომლის გადამოწმების საშუალებას იძლევა საჯარო რეესტრის ეროვნული სააგენტოს, მენარმეთა და არასამენარმეო იურიდიულ პირთა ერთიანი ციფრული ბაზა, რომელიც შეუზღუდავადაა ხელმისაწვდომი.⁵⁸³

საქმიანობის მიზნის განსაზღვრას არაკომერციული იურიდიული პირის უფლებაუნარიანობისათვის მნიშვნელობა არ აქვს, მაგრამ საქმიანობის ფარგლების დაწესებით, პირველ რიგში, მარტივდება შიდა ორგანიზაციული მონყოლის რეგულირება და ასევე სახელმწიფოს კონტროლი, განსაკუთრებით, როდესაც არასამენარმეო იურიდიული პირი არსებითად გადადის სამენარმეო საქმიანობაზე.

არასამენარმეო (არაკომერციულ) იურიდიულ პირსაც შეუძლია კანონით აუქრძალავი ნებისმიერი საქმიანობის განხორციელება, რომელიც, შესაძლოა, სადამფუძნებლო დოკუმენტში არ იყოს გათვალისწინებული, თუმცა გარკვეული დანაწესებით, არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირი უფლებამოსილია, ენეოდეს დამხმარე ხასიათის სამენარმეო საქმიანობას, რომლიდან მიღებული მოგებაც უნდა მოხმარდეს არასამენარმეო (არაკომერციული) იურიდიული პირის მიზნების რეალიზებას. მაგალითად, მხატვართა ასოციაციას

⁵⁸² ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 254.

⁵⁸³ იქვე, 255.

შეუძლია დამხმარე ხასიათის, კომერციული საქმიანობა განახორციელოს და შემოქმედებითი ნრე გახსნას მოსწავლეთათვის, ხოლო მიღებული მოგება მოახმაროს ასოციაციის მიზნებს, რომლებიც ემსახურება ავტორთა და შემსრულებელთა უფლებების ეფექტურ დაცვას.

ანალოგიურ, არაკომერციულ მიზანს უნდა ემსახურობოდეს ა(ა)იპ-ის ქონების გასხვისება, რომელსაც განამტკიცებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 36-ე მუხლი და ქონების გასხვისების მიზნად განსაზღვრავს იურიდიული პირის საქმიანობას, ორგანიზაციულ განვითარებას, დასახული მიზნების განხორციელებას ან ქველმოქმედებას.

არაკომერციულ იურიდიულ პირს უფლება აქვს, დააფუძნოს ფილიალი, რომელიც მიუხედავად გარკვეული ორგანიზაციულ-სამართლებრივი მოწყობისა, იურიდიულ პირად არ განიხილება და იგი ერთიანი სანარმოს ძირითადი ადგილსამყოფლის არადამოუკიდებელი ნაწილია,⁵⁸⁴ რომელიც არ არის სამართლებრივად დამოუკიდებელი ქონების მესაკუთრე და დავაში მხარედ არ გამოდის.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი განამტკიცებს იურიდიული პირის დამოუკიდებლობის ტრადიციულ დოქტრინას, რომლის თანახმადაც, იურიდიული პირი განცალკევებულია დამფუძნებლებისაგან და მისი პასუხისმგებლობა შემოიფარგლება მისი მთელი ქონებით. ა(ა)იპ-ის პასუხისმგებლობის საფუძველი შეიძლება გახდეს ხელმძღვანელის მეშვეობით ზიანის მიმყენებელი ქმედების განხორციელება ან ა(ა)იპ-ის მუშაკის მიერ სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულებისას მართლსაწინააღმდეგო მოქმედებით გამოწვეული ზიანი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ხელმძღვანელ პირებსა და წევრებს კეთილსინდისიერების ვალდებულებას უდგენს, წინააღმდეგ შემთხვევაში, ისინი პასუხისმგებლები არიან წარმოშობილი ზიანისათვის და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნაზე უარის თქმა ბათილია, თუ ზიანის ანაზღაურება აუცილებელია მესამე პირთა მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად. თუმცა, კოდექსი არ აკონკრეტებს თუ რომელი ორგანოა უფლებამოსილი მოითხოვოს ხელმძღვანელი პირისგან ზიანის ანაზღაურება, ან უარი თქვას ანაზღაურებაზე. ლოგიკურია, რომ თავად ზიანის მიმყენებელი ხელმძღვანელი ვერ იქნება მოთხოვნის განმხორციელებელი. ამიტომ აღნიშნული საკითხები უნდა განისაზღვროს ა(ა)იპ-ის წესდებით.⁵⁸⁵

4.1.3. არარეგისტრირებული კავშირი (გაერთიანება)

არარეგისტრირებული კავშირი არ არის იურიდიული პირი, მაგრამ პირთა გაერთიანების ერთ-ერთი ფორმაა.⁵⁸⁶ იგი კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის

⁵⁸⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 221.

⁵⁸⁵ იქვე, 266.

⁵⁸⁶ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 286.

მონაწილე სუბიექტია, რომელსაც საკუთარი ქონება აქვს და სასამართლოში ან სასამართლოსგარეშე ურთიერთობებში წარმოდგენილია თავისი წევრებით ან უფლებამოსილი პირებით.⁵⁸⁷

არარეგისტრირებულ კავშირს სახელმწიფოს მხრიდან ლეგიტიმაცია არ გააჩნია, ანუ როგორც თავად სახელი მიუთითებს, იგი რეგისტრირებული არ არის იურიდიული პირისათვის დამახასიათებელი ფორმით. მისი არსებობის საფუძველი წევრთა ურთიერთშეთანხმებაა. ურთიერთშეთანხმებით განისაზღვრება არარეგისტრირებული კავშირის ორგანიზაციული მოწყობა და სტრუქტურა.⁵⁸⁸

არარეგისტრირებული კავშირი ჩვეულებრივ მონაწილეობს სამოქალაქო ურთიერთობებში, აქვს თავისი საფირმო სახელწოდება და გათანაბრებულია უფლებაუნარიან სუბიექტთან.⁵⁸⁹ არარეგისტრირებული კავშირია, მაგალითად, სტუდენტური თვითმმართველობა, რომლის მიზანიც სტუდენტთა უფლებების დაცვა, უნივერსიტეტში სტუდენტთა ჩართულობისა და პროფესიული დონის ამაღლების ხელშეწყობაა და ა.შ.⁵⁹⁰

საქართველოს სამოქალაქოს კოდექსის 39-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, არარეგისტრირებული კავშირის ქონებას შეადგენს სანევრო შენატანები, რაც ქმნის საერთო ქონებას და მას სწორედ აღნიშნული ქონების ფარგლებში ეკისრება პასუხისმგებლობა. ასევე, პასუხისმგებლობა ეკისრებათ მხოლოდ იმ პირებს, რომლებიც არარეგისტრირებული გაერთიანების სახელით მოქმედებდნენ.

ერთი შეხედვით, არარეგისტრირებული კავშირი ძალიან ჰგავს ამხანაგობას, რომელიც ასევე არ არის იურიდიულ პირი და საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 25-ე თავი მას სამართლებრივ სუბიექტად განიხილავს. თუმცა განსხვავება მათ შორის საკმაოდ მკაფიოა და გამომდინარეობს მათი მიზნებიდან და შემოსავლების მიღებისა თუ განაწილების წესიდან. ამხანაგობისაგან განსხვავებით, არარეგისტრირებულ კავშირს იდეალური მიზნები ამოძრავებს და მისი საქმიანობა შემოსავლის მიღებაზე ორიენტირებული არ არის.⁵⁹¹

4.2. საჯარო სამართლის იურიდიული პირი

საჯარო სამართლის იურიდიულ პირს დასახული მიზნებისა და დაკისრებული ფუნქციების განსახორციელებლად აქვს სპეციალური უფლებაუნარიანობა, რომელიც „საჯარო სამართლის იურიდიული პირების შესახებ“ საქართველოს

⁵⁸⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 22 თებერვლის №3,კ/599 გადაწყვეტილება.

⁵⁸⁸ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 287.

⁵⁸⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 280.

⁵⁹⁰ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტური თვითმმართველობა, ორგანიზაციის დებულება, თბილისი, 2020.

⁵⁹¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 289.

კანონითაა მოწესრიგებული. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი შეიცავს მხოლოდ იმ ნორმებს, რომლებიც საჯარო სამართლის იურიდიული პირების კერძო-სამართლებრივ ურთიერთობებში მონაწილეობისათვისაა მნიშვნელოვანი.

საჯარო სამართლის იურიდიული პირია თავად სახელმწიფო, რომელიც სამოქალაქოსამართლებრივ ურთიერთობებში ისევე მონაწილეობს, როგორც კერძო სამართლის იურიდიული პირი,⁵⁹² რაც იმას გულისხმობს, რომ სახელმწიფო ამ შემთხვევაში, პირთა თანასწორობაზე დამყარებული ურთიერთობის თანასწორი მონაწილე უნდა იყოს. კერძოსამართლებრივ ურთიერთობაში თანასწორობის პრინციპის უზრუნველსაყოფად, ჯერ უნდა დადგინდეს, ხომ არ ახორციელებს იგი ისეთ უფლებამოსილებას, რომელიც მას, როგორც საჯარო უფლებამოსილების მატარებელს, შეიძლება ჰქონოდა. ასეთ შემთხვევაში, ასეთი ურთიერთობა შეიძლება ადმინისტრაციულსამართლებრივ ხელშეკრულებად იქნეს მიჩნეული.⁵⁹³ მაგალითად, თავდაცვის სამინისტროს მიერ ცეცხლსასროლი იარაღის შეძენა ვერ იქნება კერძოსამართლებრივი გარიგება.

სამოქალაქო ბრუნვაში სახელმწიფო შეიძლება მონაწილეობდეს როგორც უშუალოდ (რაც გულისხმობს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების მონაწილეობას), ასევე მის მიერ სპეციალურად შექმნილი იურიდიული პირების მეშვეობით, რომელთაც ქონება სახელმწიფოსგან გადაეცათ. მაგალითად, რომელიმე სახელმწიფო უნივერსიტეტი, რომლის სამართლებრივი ფორმა განსაზღვრულია საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის ბრძანებით, საჯარო-სამართლებრივი დანესებულებაა.⁵⁹⁴ ასევე, საქართველოს საზოგადოებრივი მაუწყებელი, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაცია, რომლებიც საჯაროსამართლებრივ კორპორაციებს განეკუთვნებიან. კანონმდებლობა ასევე იცნობს საჯაროსამართლებრივ ფონდებს, რომელთაც საჯარო მიზნისათვის გათვალისწინებული ქონება აქვთ. მაგალითად, ასეთია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი, რომლის მიზანია სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუციების პოტენციალის გაზრდა და ხელშეწყობა.⁵⁹⁵

ამ იურიდიული პირების მთავარი მახასიათებელი ნიშანია ის, რომ მათ სახელმწიფო ორგანოები საგანმკარგულებო წესით ქმნიან, განსხვავებით კერძო სამართლის იურიდიული პირებისაგან, რომელთა შექმნაც მხარეთა ავტონომიურობის პრინციპზეა დაფუძნებული.⁵⁹⁶

⁵⁹² იქვე, 246.

⁵⁹³ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 172.

⁵⁹⁴ „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წესდების დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2013 წლის 11 სექტემბრის №135/5 ბრძანებით დამტკიცებული წესდების პირველი მუხლი.

⁵⁹⁵ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 249.

⁵⁹⁶ იქვე.

საჯარო სამართლის იურიდიული პირებია პოლიტიკური პარტიებიც, თუმცა ისინი იურიდიული პირის სტატუსს „მოქალაქეთა პოლიტიკური გაერთიანებების შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის მიხედვით იძენენ და არასამეწარმეო იურიდიულ პირებს განეკუთვნებიან, რომელთა მონაწილეობა სამართლებრივ ურთიერთობებში საჯარო მიზნებიდან გამომდინარეობს.⁵⁹⁷

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1509-ე მუხლი, გარდა მოქალაქეთა პოლიტიკური გაერთიანებებისა, საჯარო სამართლის იურიდიულ პირად მიიჩნევს საქართველოს სამოციქულო ავტოკეფალიურ მართლმადიდებელ ეკლესიასაც.⁵⁹⁸

კერძო სამართლის იურიდიული პირებისაგან განსხვავებით, სადაც მოქმედებს Numerus Clausus პრინციპი, საჯარო სამართლის იურიდიული პირების ჩამონათვალი ამომწურავი არაა და ვერც იქნება, რადგან ამ სუბიექტებს სახელმწიფო ქმნის და ამისათვის მას კერძო პირებისთვის დადგენილი შეზღუდვები არ ჭირდება.⁵⁹⁹ საჯარო სამართლის იურიდიული პირი აღჭურვილია სპეციალური უფლებაუნარიანობით, რაც იმას გულისხმობს, რომ იგი უფლებამოსილია, განახორციელოს კანონით, მთავრობის დადგენილებით ან/და წესდებით გათვალისწინებული საქმიანობა, თუ შესაბამისი კანონით სხვა რამ არაა განსაზღვრული. სპეციალური უფლებაუნარიანობის დაუცველობა, ანუ სსიპ-ის მიერ შესაბამისი კანონმდებლობით განსაზღვრული საკუთარი უფლებამოსილების ფარგლების დარღვევით გარიგების დადება, შეიძლება გახდეს ამ გარიგების ბათილობის საფუძველი.⁶⁰⁰

⁵⁹⁷ იქვე, 250.

⁵⁹⁸ საქართველოს კონსტიტუციის 52-ე მუხლის პირველი პუნქტის „ბ“ ქვეპუნქტი; ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 250.

⁵⁹⁹ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 170.

⁶⁰⁰ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 235; აგრეთვე, იხ. „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის მე-4 პუნქტი.

თავი IX. გარიგება სამოქალაქო სამართალში

1. შესავალი

სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის უმნიშვნელოვანესი ნაწილი გარიგების საფუძველზე წარმოიშობა, რომელიც მხარეთა ნების თავისუფლებაზეა დაფუძნებული. მხარეთა ნების თავისუფლების განმტკიცება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-10 მუხლიდან იწყება. „სამოქალაქო ურთიერთობის მონაწილეებს შეუძლიათ შეასრულონ კანონით აუკრძალავი, მათ შორის კანონით პირდაპირ გაუთვალისწინებელი ნებისმიერი მოქმედება. თუმცა აღნიშნული გამორიცხავს პირის მიერ საკუთარი უფლების „ბოროტად გამოყენებას“. ამ ნორმით განსაზღვრული „ნებისმიერი მოქმედება“ გულისხმობს სწორედ ისეთი მოქმედების განხორციელებას, რომელიც ჯდება სამოქალაქო სამართლის მოქმედების სივრცეში.⁶⁰¹ კერძოსამართლებრივ ურთიერთობაში მოქმედება განხორციელდება მხარეთა ნებით. პირის მიერ ნების გამოვლენა შეიძლება მიმართული იქნეს სამართლებრივი ურთიერთობის წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტისაკენ. აღნიშნული მიზნით გამოვლენილი ნება, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის თანახმად, გარიგებად იწოდება.

გარიგება კერძოსამართლებრივი ურთიერთობის ქვაკუთხედი. ქართული სამოქალაქო კოდექსის უდიდეს მიღწევად უნდა იქნეს მიჩნეული მისი დარგობრივი სისტემატიზაცია, რომლის შედეგად კოდექსის ზოგად ნაწილში გათვალისწინებულია გარიგების მარეგულირებელი ნორმები და იგი გამოიყენება ნებისმიერი კერძოსამართლებრივი გარიგების მიმართ.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 50-ე მუხლის თანახმად, „გარიგება არის ცალმხრივი, ორმხრივი და მრავალმხრივი ნების გამოვლენა, რომელიც მიმართულია სამოქალაქო ურთიერთობის წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტისაკენ.“ გარიგების მთავარი ელემენტია პირის ნება. ნების გამოვლენა არის გარეგნულად აღქმადი ნების აქტი, რომელიც მიმართულია მართლწესრიგის მიერ სანქცირებული სამართლებრივი შედეგისაკენ.⁶⁰² თუმცა, ნებისმიერი ნების გამოვლენა ვერ მიიჩნევა გარიგებად. აუცილებელია პირის ნება მიმართული იყოს სამართლებრივი ურთიერთობისაკენ.

⁶⁰¹ ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბილისი, 2005, 148.

⁶⁰² კროპოლური ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადაშუქებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 37.

ამგვარი ჩანაწერით სამოქალაქო კოდექსმა. კიდევ ერთხელ ხაზი გაუსვა ნების მნიშვნელობას და მას დაუკავშირა სამოქალაქო ურთიერთობების ბედი. მართოდენ ნების არსებობა არ იწვევს გარიგების დადებას, აუცილებელია, რომ ნება გამოვლენილი იქნეს. გარდა ამისა, ნება მიმართული უნდა იყოს სამართლებრივი შედეგის წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტისაკენ.⁶⁰³ აღსანიშნავია, რომ ნება შინაგანი სუბიექტური კატეგორიაა და იგი სამართლებრივ შედეგებს იწვევს მხოლოდ მისი გარეგანი გამოხატვის შედეგად. რაც იმას ნიშნავს, რომ სამართლებრივი შედეგისადმი მიმართული ნება იურიდიულად ქმედითი ხდება მისი გამოვლენის შემდეგ. შინაგანი ნების გამოხატულებით გარიგების მონაწილეები აფიქსირებენ იმ მიზანს, რომლის მიღწევაც სურთ, რისთვისაც კანონით განსაზღვრულ სამართლებრივ საშუალებებს იყენებენ.⁶⁰⁴

ნების გამოხატვა, რომელიც გარკვეული სამართლებრივი შედეგების დადგომისაკენ არის მიმართული, დაკავშირებულია არა მხოლოდ უფლებების, არამედ მოვალეობების წარმოშობასთან. აუცილებელია გამოხატული ნება იყოს ნამდვილი. სანინალმდეგოს დადასტურებამდე ივარაუდება, რომ პირის მიერ გამოვლენილი ნება შეესაბამება მის ნამდვილ ნებას.⁶⁰⁵ ნების გამოხატვას აქვს გარეგანი (გამოხატვის ფორმა და საშუალება) და შინაგანი ელემენტი (განზრახვა, შინაარსი). აუცილებელია, ნება იყოს გააზრებული. ამასთან, ნების ავტორი უნდა აცნობიერებდეს, რომ მისი ნება სამართლებრივი მნიშვნელობისაა.⁶⁰⁶ აქედან გამომდინარე, სამოქალაქო კოდექსი გარიგების რეგულირებისას ნების თეორიას ეყრდნობა. ნების გამოვლენა იმ შემთხვევაშია ნამდვილი, როდესაც დაცულია მისი გამოხატვის სამართლებრივი წინაპირობები, რომელშიც იგულისხმება მატერიალური (ნების გამომვლენის გონებრივი შესაძლებლობები) და ფორმალური (ნების გამოვლენა კანონით დადგენილი ფორმით) წინაპირობები. ეს იმიტომ, რომ ნების გამოხატვა მხოლოდ ხასიათის ურთიერთობის ფორმირებით შეიძლება დასრულდეს, რომელიც მის მონაწილეებს წარმოუშობს აუცილებლად შესასრულებელ ვალდებულებებს. შესაბამისად, ნების გამოვლენამდე აუცილებელია მისი გააზრება.

⁶⁰³ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2014 წლის 24 დეკემბრის №28/3682-14 გადაწყვეტილება.

⁶⁰⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 6 თებერვლის №ას-1435-1450-2011 გადაწყვეტილება.

⁶⁰⁵ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2014 წლის 24 დეკემბრის №28/3682-14 გადაწყვეტილება.

⁶⁰⁶ Raymond Y., English, French and German Comparative Law, Third Edition, Routledge, 2014, 562.

2. გარიგების სახეები

2.1. ზოგადი კლასიფიკაცია

გარიგება შეიძლება იყოს ცალმხრივი, ორმხრივი და მრავალმხრივი. ცალმხრივია გარიგება, რომლის ნამდვილობისათვის საკმარისია ერთი ნების გამოვლენის არსებობა. იგი შეიძლება ეხებოდეს უშუალოდ ნების ავტორს ან მესამე პირს. ამ ნიშნით გარიგებები იყოფა რამდენიმე ჯგუფად. მაგალითად, საკუთრების უფლების მიტოვება ცალმხრივი გარიგებაა და უშუალოდ ნების გამოხატვად პირს ეხება. ანდერძით გამოხატული მონადერძის ნება მიმართულია სხვა პირის მიმართ. მისი ნამდვილობისათვის არაა საჭირო ადრესატის თანხმობა. მეშვიდრე სამკვიდროს გახსნის შემდგომ გამოხატავს ნებას ანდერძით განსაზღვრული ქონების მიღებაზე.

ორმხრივია გარიგება, თუ სამართლებრივი შედეგი წარმოიშობა ორი ურთიერთმფარავი ნების გამოვლენის შედეგად. ხელშეკრულება ორმხრივი გარიგების ყველაზე გავრცელებული მაგალითია. ხელშეკრულების დადებისათვის აუცილებელია ნების თავისუფალი გამოვლენის შედეგად წარმოშობილი ოფერტი (შეთავაზება) და აქცეპტი (მიღება).

ოფერტი ხელშეკრულების დადების შესახებ ნების გამოხატვაა. იგი გულისხმობს მისი ავტორის ნებას ოფერტში გამოხატული პირობებით ხელშეკრულების დადების შესახებ. ოფერტი გარეგნულად შეიძლება გამოიხატოს სიტყვით, წერილობით ან მოქმედებით (მაგალითად, აუქციონზე ხელის აწევა).⁶⁰⁷ აუცილებელია, ოფერტი იყოს წარდგენილი განსაზღვრული პირის მიმართ და მასში ცხადად ჩანდეს ოფერენტის ნება და მისი შინაარსი. ამასთან, აუცილებელია, ოფერტიდან ჩანდეს ოფერენტის ნება, ოფერტის წინადადებით შებოჭოს საკუთარი თავი.⁶⁰⁸

ოფერტი მიიღება აქცეპტანტის მიერ აქცეპტით, რომელიც გულისხმობს თანხმობას შეთავაზებულ პირობებზე. აქცეპტი ხორციელდება, უმეტესად, ზეპირად ან წერილობითი ფორმით. აუცილებელია, ოფერენტისათვის დასტურდებოდეს, რომ პირი უპირობოდ დაეთანხმა ოფერტის პირობებს.⁶⁰⁹ აქცეპტი უნდა მიუვიდეს ოფერენტს იმ ფორმით, რომელიც უზრუნველყოფს ხელშეკრულების დადებას. თუ აქცეპტის შინაარსი ოფერტში განსაზღვრულ პირობებს სრულად შეესაბამება და არაფერს ცვლის, მაშინ ხელშეკრულება აქცეპტის მეშვეობით დაიდება.⁶¹⁰

⁶⁰⁷ Raymond Y., *English, French and German Comparative Law*, Third Edition, Routledge, 2014, 549.

⁶⁰⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 9 მარტის №ას-898-848-2015 განჩინება.

⁶⁰⁹ Smith J. M., *Contract Law: a Comparative Introduction*, Edward Elgar, 2014, 55: "

⁶¹⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 9 მარტის №ას-898-848-2015 განჩინება.

ოფერტის აქცეპტირების შემდეგ, იდება სამართლებრივად მოჭაჯი ძალის მქონე შეთანხმება. – ხელშეკრულება. იგი სულ ცოტა, ორი მხარის ნებათა თანხედრის (კონსენსუსი) ლოგიკური შედეგია. იგი მიიღწევა ერთი მხარის მიერ მეორე მხარისათვის ხელშეკრულების დადების შეთავაზებით და შეთავაზებაზე თანხმობის მიღებით.⁶¹¹ სწორედ ეს კონსენსუსი იწვევს მხარეთა მიმართ უფლებებისა და ვალდებულებების წარმოშობას მათივე ნების საფუძველზე.⁶¹² მხარეთა კონსენსუსის არარსებობა გამორიცხავს ხელშეკრულების დადებას.

ხელშეკრულება ვალდებულების წარმოშობის ყველაზე გავრცელებული საშუალებაა. ხელშეკრულების საფუძველზე ერთ მხარეს წარმოეშობა მოთხოვნის უფლება, რომელიც მეორე მხარისათვის შესრულების ვალდებულებას წარმოშობს. მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულება, რომლის დროსაც ნასყიდობის საზღაურის გადახდის სანაცვლოდ, გამყიდველი მყიდველს ქონებაზე საკუთრების უფლებას გადასცემს. ამ ხელშეკრულებით მყიდველს შეთანხმებული საზღაურის გადახდის, ხოლო გამყიდველს – ქონებაზე საკუთრების უფლების გადაცემის ვალდებულება წარმოეშობა. ნასყიდობის ხელშეკრულება ორმხრივი ხელშეკრულების მაგალითია. ორმხრივი ხელშეკრულებებია, ასევე, ქირავნობა, იჯარა, დაზღვევა, ლიზინგი, ნარდობა და სხვა. აქედან გამომდინარე, ხელშეკრულების ნამდვილობისთვის საჭიროა ორი პირობა: ა) შეთანხმება არსებით პირობებზე და ბ) კანონით დადგენილი ფორმის დაცვა. რიგ შემთხვევაში სწორედ ამ პირობათა ნაკლს ხელშეკრულება ბათილობისკენ მიჰყავს.

შინაარსის მიხედვით, ცალმხრივი ხელშეკრულება ხასიათდება იმ სპეციფიკით, რომ მის მონაწილე მხარეებს შორის უფლებები და ვალდებულებები გადანაწილდება „არაპროპორციულად“ – ერთ მხარეს აქვს მხოლოდ უფლებები, ხოლო მეორე მხარეს კი პირველის უფლებების შესაბამისი ვალდებულებები. მაგალითად, ჩუქების ხელშეკრულებით, გამჩუქებელი გადასცემს საკუთრების უფლებას ქონებაზე, ხოლო მჩუქებელს შემხვედრი შესასრულებელი ვალდებულება არ წარმოეშობა. შესაბამისად, ჩუქება ცალმხრივი ხელშეკრულებაა და მისი ცალმხრივობა განისაზღვრება მის მონაწილე მხარეებზე უფლებებისა და მოვალეობების გადანაწილების კუთხით.⁶¹³

ორმხრივია ხელშეკრულება, სადაც მისი მონაწილეები აღჭურვილნი არიან უფლებებით და, ამავე დროს, აკისრიათ ვალდებულებები ხელშეკრულებაში მონაწილე სხვა მხარის წინაშე. ორმხრივი ხელშეკრულება შესაძლოა იყოს სრულყოფილად (სინალაგმატური) ან არასრულყოფილად ორმხრივი. სრულყოფილად

⁶¹¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 6 სექტემბრის №ას-898-848-2015 გადაწყვეტილება.

⁶¹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 12 იანვრის №ას-221-210-2017 გადაწყვეტილება.

⁶¹³ სახელშეკრულებო სამართალი, სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის, გ. ჯუღელის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 99.

ორმხრივი ხელშეკრულება ყოველთვის სასყიდლიანია, რაც ურთიერთსასარგებლო შესრულების გაცვლით ვლინდება. სინალაგმატურია ისეთი ხელშეკრულებები, როდესაც ორივე მხარე ხელშეკრულების შინაარსისათვის თანაბარი მნიშვნელობის მქონე ვალდებულებას ასრულებს.⁶¹⁴

არასრულყოფილად ორმხრივ ხელშეკრულებას სინალაგმატური და სასყიდლიანი ბუნება არ ახასიათებს. ასეთ ხელშეკრულებებში მხოლოდ ერთ მხარეს ეკისრება ძირითადი ვალდებულება მაშინ, როცა მეორე მხარე მხოლოდ მეორეული მნიშვნელობის ვალდებულებას ასრულებს, რომელიც ძირითადი ვალდებულების სასყიდელი არ არის.⁶¹⁵ მაგალითად, თხოვნების ხელშეკრულების საფუძველზე გამნათხოვრებელი კისრულობს ვალდებულებას გადასცეს მონათხოვრეს ქონება დროებით სარგებლობაში უსასყიდლო სარგებლობისათვის, ხოლო მონათხოვრე ვალდებულია უზრუნველყოს მისი მოვლა-შენახვა და თხოვნების ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვადის გასვლის შემდგომ ნათხოვარი ნივთი უკან დააბრუნოს.⁶¹⁶ ასეთ შემთხვევაში, თხოვნების ხელშეკრულება არასრულყოფილად ორმხრივია, რადგან გამნათხოვრებელი ასრულებს ხელშეკრულების შინაარსის განსაზღვრისათვის საჭირო ვალდებულებას, თუმცა მის წინაშე შესასრულებელი ვალდებულება თანაბარი მნიშვნელობის არ არის.

მრავალმხრივია ხელშეკრულება, სადაც მონაწილეობს ორზე მეტი სუბიექტი ერთმანეთის მიმართ დამოუკიდებელი უფლებებით. ამასთან, არ არის აუცილებელი, რომ ურთიერთობის მონაწილე ყველა მხარეს ერთმანეთის მიმართ უფლებებიც და ვალდებულებებიც ჰქონდეთ. შესაძლებელია, რომელიმე სუბიექტი აღჭურვილი იყოს მხოლოდ უფლებით ან ეკისრებოდეს მხოლოდ ვალდებულება.⁶¹⁷ მრავალმხრივი გარიგება მონაწილეთა უმრავლესობის მიერ მიიღება გადაწყვეტილების სახით. მაგალითად, პარტნიორთა შეთანხმება. მრავალმხრივი გარიგების თავისებურება ის არის, რომ ის შეიძლება მბოჭავი და სავალდებულო იყოს იმ პირთათვის, რომლებიც არ მონაწილეობდნენ კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღებაში. უმრავლესობის მიერ მიღებული გადაწყვეტილება სავალდებულოა ურთიერთობის იმ მონაწილე პირისათვისაც, რომელიც არ ეთანხმება მას. მაგალითად, საზოგადოების წესდება იმ პარტნიორებისთვის, რომლებიც მოგვიანებით გახდნენ საზოგადოების პარტნიორები, ანდა საერთოდ წინააღმდეგნი იყვნენ კონკრეტული გადაწყვეტილების მიღების.⁶¹⁸

⁶¹⁴ იქვე, 97.

⁶¹⁵ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 35.

⁶¹⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 620-ე მუხლი.

⁶¹⁷ სახელშეკრულებო სამართალი, სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის, გ. ჯუღელის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 99.

⁶¹⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 291.

გარიგებათა დაყოფა იმის მიხედვითაც არის შესაძლებელი, რომელ სამართლებრივ ურთიერთობას აწესრიგებს იგი. განსხვავდება ქონებრივი ან პირადი, საოჯახო, ვალდებულებითი და სანივთო სამართლებრივი გარიგებები.

ვალდებულებითსამართლებრივი გარიგებები ისეთი გარიგებებია, რომლებიც მიმართულია ვალდებულებითი ურთიერთობის წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტისაკენ.⁶¹⁹ ვალდებულებითსამართლებრივი გარიგებების ჩამონათვალი ვრცელია. მაგალითად, ნასყიდობა, ჩუქება, ქირავნობა, იჯარა და ა.შ. ამასთან, ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის გათვალისწინებით, მხარეებს შეუძლიათ ისეთი ვალდებულებითსამართლებრივი გარიგება დადონ, რომელიც კოდექსით მოწესრიგებული არაა, თუმცა არ ეწინააღმდეგება მას. მაგალითად, ასეთი ხელშეკრულება შეიძლება იყოს სოციალური ქსელების ადმინისტრატორობა რომელიმე კომპანიის ან საზოგადოებისთვის ცნობილი პირის სასარგებლოდ. კონკრეტულად ეს ხელშეკრულება არაა მოცემული სამოქალაქო კოდექსში, თუმცა პრაქტიკაში საკმაოდ გავრცელებულია.

სანივთო გარიგება მიმართულია სანივთო უფლების წარმოშობის, შეცვლის და შეწყვეტისაკენ. სანივთო უფლება გამოხატავს პირის ძალაუფლებას ნივთზე. სანივთო უფლების ყველაზე ნათელი მაგალითია საკუთრების უფლება, როგორც სრული უფლება ნივთზე, რომელიც მოიცავს სხვა სახის სანივთო უფლებას. სწორედ, საკუთრების ძალით ენიჭება მესაკუთრეს სრული და უშუალო უფლებამოსილების განხორციელების შესაძლებლობა.⁶²⁰ სანივთოსამართლებრივი გარიგებაა, ასევე, იპოთეკა, რომელიც უზრუნველყოფს ვალდებულებას, მისი არსი და დანიშნულება არსებული ვალდებულების უზრუნველყოფა და მის გარეშე იგი არ არსებობს.⁶²¹

სანივთო გარიგების საფუძველზე წარმოიშობა შეზღუდული სანივთო უფლება, რომელიც შეიძლება არსებობდეს სერვიტუტის, უზუფრუქტისა და აღნაგობის სახით. ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის საფუძველზე, სანივთო გარიგების დროს მხარეებს თავისუფლად შეუძლიათ იმის გადაწყვეტა, სურთ თუ არა სანივთო უფლებების წარმოშობა, მაგრამ მისი შინაარსის განსაზღვრაში ძირითადად კანონის იმპერატიულ დანაწესებს ემორჩილებიან. ეს ეხება მათ წარმოშობას, შეცვლასა თუ შეწყვეტას.⁶²² ვალდებულებითი ურთიერთობისაგან განსხვავებით, სანივთო უფლების წარმოშობა და არსებობა მხოლოდ კანონით გათვალისწინებული სახითაა დასაშვები.

⁶¹⁹ ქანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 306.

⁶²⁰ შოთაძე თ., სანივთო სამართალი, სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის, თბილისი, 2014, 48.

⁶²¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 5 სექტემბრის №ას-803-752-2017 განჩინება.

⁶²² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 25 მაისის №ას-957-915-2013 განჩინება.

გარიგება შეიძლება იყოს საოჯახოსამართლებრივი, რომელიც საქორწინო ხელშეკრულების სახით შეიძლება არსებობდეს. საოჯახო სამართალშიც გარიგებათა ტიპები, სანივთო სამართლის მსგავსად, კანონითაა განსაზღვრული და მხარეებს მათი სახის შეცვლა არ შეუძლიათ.⁶²³

2.2. მავალდებულებელი და განკარგვითი გარიგებები

მავალდებულებელია გარიგება, რომლის საფუძველზეც გარიგების მონაწილე კისრულობს მოქმედების შესრულებას ან შესრულებისაგან თავის შეკავებას კრედიტორების წინაშე. მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულება ორმხრივად მავალდებულებელი გარიგებაა, რაც გულისხმობს, ერთი მხრივ, გამყიდველის ვალდებულებას – მყიდველს გადასცეს საკუთრების უფლება ქონებაზე მასთან დაკავშირებულ საბუთებთან ერთად და მიანოდოს საქონელი, ხოლო მეორე მხრივ, მყიდველის ვალდებულებას – გამყიდველს გადაუხადოს შეთანხმებული ფასი და მიიღოს ქონება.⁶²⁴

მავალდებულებელი გარიგება შეიძლება იყოს ცალმხრივი ან ორმხრივი. ხელშეკრულებათა ცალმხრივად და ორმხრივად კლასიფიცირება ხდება იმის მიხედვით, ხელშეკრულების საფუძველზე ვალდებულება ეკისრება ორივე მხარეს, თუ იგი მხოლოდ ერთ-ერთ მათგანს წარმოეშობა. პირველი შემთხვევა ორმხრივად მავალდებულებელი, ხოლო, მეორე შემთხვევა ცალმხრივად მავალდებულებელი ხელშეკრულების მაგალითია.⁶²⁵ მაგალითად, თავდებობა ცალმხრივად მავალდებულებელი გარიგებაა,⁶²⁶ რომლიდანაც ვალდებულება მხოლოდ თავდებს წარმოეშობა.⁶²⁷ დაზღვევის ხელშეკრულება ორმხრივად მავალდებულებელი ხელშეკრულებაა, რაც იმას ნიშნავს, რომ დამზღვევი მოვალეა გადაიხადოს სადაზღვევო შენატანი (პრემია), ხოლო მზღვეველი მოვალეა, აანაზღაუროს სადაზღვევო შემთხვევის დადგომით მიყენებული ზიანი.⁶²⁸ შესაბამისად, დაზღვევის ხელშეკრულების დროს მხარეებს შორის ვალდებულება თანაბრად ნაწილდება და ორივე მხარეს წარმოეშობა შესრულების ვალდებულება.

განკარგვითია გარიგება, რომლითაც უფლებამოსილი პირი ცვლის უფლებას იმგვარად, რომ უარს ამბობს ამ უფლებაზე. განკარგვა თავის თავში გუ-

⁶²³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 307.

⁶²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 12 ოქტომბრის №ას-341-325-2011 განჩინება.

⁶²⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 14 ივლისის №ას-178-167-2017 განჩინება.

⁶²⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 21 ოქტომბრის №ას-647-647-2018 განჩინება.

⁶²⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 5 ივლისის №ას-726-2019 განჩინება.

⁶²⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 3 აპრილის №ას-1308-1246-2014 განჩინება.

ლისხმობს უფლების ან სამართლებრივი ურთიერთობის შეწყვეტას. ქონების განკარგვითი ხელშეკრულებით ხდება ქონებაზე უფლების განკარგვა ანუ მასზე საკუთრების უფლების დათმობა სხვა პირის სასარგებლოდ.⁶²⁹

სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს უფლების განკარგვის მთელ რიგ ხელშეკრულებებს, რა დროსაც უფლებამოსილი პირი განკარგავს თავის უფლებას ქონებაზე. ქონების საკუთრებაში გადაცემის ხელშეკრულებებია: ნასყიდობა, ჩუქება, სამისდღეშიო რჩენის ხელშეკრულება, სესხი, გაცვლა. ეს ხელშეკრულებები განკარგვითი ხასიათისაა და შედეგად მხარისათვის (შემძენისათვის) საკუთრების უფლების გადაცემას იწვევს.⁶³⁰ უფლების გადაცემის ნამდვილობისათვის აუცილებელია მისი გადაცემა უშუალოდ უფლებამოსილი პირის მიერ მოხდეს. უძრავი ქონების განკარგვის შემთხვევაში განმკარგველის უფლებამოსილება დადასტურდება საჯარო რეესტრის ამონაწერის მეშვეობით. საჯარო რეესტრში რეგისტრაციის ფაქტი ადასტურებს ქონებაზე უფლების ნარმოშობასა და საჯარო აქტით დადასტურების გზით, სახელმწიფო გარანტირებულს ხდის უფლების ნამდვილობას.⁶³¹ კანონმდებლობა უშვებს საჯარო რეესტრის სისწორის პრეზუმფციას, რაც ნიშნავს იმას, რომ მესამე პირებისათვის რეესტრის ჩანაწერები ითვლება სწორად, ვიდრე არ დამტკიცდება მათი უზუსტობა.⁶³² სისრულისა და უტყუარობის პრეზუმფცია უზრუნველყოფს მესამე პირთა ინტერესების დაცვას. ვინაიდან, საჯარო რეესტრის მიერ გაცემული დოკუმენტის საფუძველზე დგინდება განკარგვაზე უფლებამოსილების მქონე სუბიექტი. საკუთრების შემთხვევაში⁶³³ ეს შეიძლება იყოს მესაკუთრე ან მესამე პირი მესაკუთრისაგან წინასწარი ან შემდგომი თანხმობით.

განკარგვის საგანი შეიძლება იყოს არამატერიალური ქონებრივი სიკეთე. ვალის გადაკისრებისა და მოთხოვნის დათმობის ხელშეკრულებები, ორივე განკარგვითი გარიგებაა. ვალის გადაკისრება ამავე დროს ვალდებულების დაკისრებასაც მოიცავს და თავისი ორმაგი ბუნების გამო, თავის თავში შეიცავს განკარგვითი სამართლებრივი შედეგების გამამართლებელ კაუზას და არ საჭიროებს რაიმე სხვა ვალდებულებით სამართლებრივ საფუძველს.⁶³⁴ მოთხოვნ-

⁶²⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 25.

⁶³⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 24 ივლისის №ას-221-213-2012 განჩინება.

⁶³¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი II, სანივთო (ქონებრივი) სამართალი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2018, 598.

⁶³² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2014 წლის 16 იანვრის №ას-189-182-2013 განჩინება.

⁶³³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი II, სანივთო (ქონებრივი) სამართალი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2018, 128.

⁶³⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 5 მაისის №ას-219-208-2017 განჩინება.

ნის დათმობის შემთხვევაში საკმარისი არ არის მარტო ცესიონერის (ახალ კრედიტორი)⁶³⁵ მხრიდან მოთხოვნის დათმობის თაობაზე ნების გამოვლენა, არამედ აუცილებელია გარიგების მეორე მხარის მიერ მისი მიღება (აქცეპტი).⁶³⁶

2.3. კაუზალური და აბსტრაქტული გარიგებები

გარიგება კაუზალურია, თუკი მისგან გამომდინარეობს გარიგების მიზანი (causa), სამართლებრივი საფუძველი. ე.ი. კაუზალურია გარიგება, რომელსაც აქვს კონკრეტული ხელშესახები სამართლებრივი საფუძველი⁶³⁷ და გარიგების ნამდვილობა სწორედ ამ საფუძვლის არსებობაზეა დამოკიდებული, რაც იმას ნიშნავს, რომ თუ ეს საფუძველი ბათილია, ის პირდაპირ გავლენას ახდენს მის საფუძველზე დადებულ გარიგებაზე და ისიც ბათილი ხდება.⁶³⁸ მაგალითად, ნასყიდობისა და ნარდობის ხელშეკრულება კაუზალური ტიპის ხელშეკრულებებია. აუცილებელია დადგინდეს ხელშეკრულების საფუძველი, მიზანი, რომლის გარეშე შეუძლებელია კონკრეტული ხელშეკრულების სახის გარკვევა და მხარეთა ქონებრივი პასუხისმგებლობის განსაზღვრა.⁶³⁹

ტურისტული მომსახურების ხელშეკრულება კაუზალური გარიგებაა, რომლის შინაარსშიც შედის ტურისტული მოგზაურობის მიზანი. მიზნის მიუღწევლობა (მაგალითად, შეპირებული ძეგლის მონახულება) შესაძლოა ტურისტისათვის სუბიექტურად მნიშვნელოვნად ამცირებდეს დაგეგმილი ტურის ღირებულებას.⁶⁴⁰ ამ მიზნის მიუღწევლობა შესაძლოა ტურისტული მოგზაურობის მომწყობისათვის პასუხისმგებლობის დაკისრების საფუძველი გახდეს.

კაუზალური გარიგების ნამდვილობა დამოკიდებულია სამართლებრივი საფუძვლის ნამდვილობაზე. თუ ბათილია გარიგების საფუძველი, მაშინ მთლიანად გარიგება იქნება ბათილი.

⁶³⁵ მოთხოვნის დათმობა (ცესია) არის თავდაპირველ და ახალ კრედიტორებს შორის დადებული გარიგება, რომლითაც თავდაპირველი კრედიტორი მოვალის მიმართ თავის მოთხოვნას გადასცემს (უთმობს) ახალ კრედიტორს. თავდაპირველ კრედიტორს სხვა-ნაირად „ცედენტი“ ეწოდება, ხოლო ახალ კრედიტორს – „ცესიონერი“. ციტირება: ჭეჭეშელაშვილი ზ., მოთხოვნის დათმობა და ვალის გადაკისრება, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2008, 39.

⁶³⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 4 ნოემბრის №ას-528-501-2015 განჩინება.

⁶³⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტუიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 291.

⁶³⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 13 აპრილი №ას-1156-1111-2016 განჩინება.

⁶³⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 7 ოქტომბრის №ას-459-438-2015 განჩინება.

⁶⁴⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 16 მარტის №ას-1102-1059-2016 განჩინება.

აბსტრაქტული გარიგების ნამდვილობისათვის გარიგების სამართლებრივ საფუძველს (Causa) მნიშვნელობა არა აქვს. ეს იმას გულისხმობს, რომ აბსტრაქტული გარიგების ნამდვილობას და გარიგების სამართლებრივ საფუძველს კავშირი არ გააჩნია და გარიგების ნამდვილობა დამოუკიდებელია სამართლებრივი საფუძვლის ნამდვილობისაგან.⁶⁴¹ მაგალითად, მოთხოვნის დათმობა აბსტრაქტულია და დამოკიდებული არ არის სამართლებრივ საფუძველზე (კაუზაზე). იგი ყოველთვის განსხვავდება მის საფუძვლად არსებული კაუზალური გარიგებისაგან, რომლებიც ცედენტსა და ცესიონერს შორის ვალდებულებით-სამართლებრივი ურთიერთობაა (ნასყიდობა, ჩუქება, დავალება). თუ რაიმე მიზეზით მოთხოვნის დათმობის საფუძვლად არსებული კაუზა ბათილად იქნება ცნობილი, ეს არ ეხება მოთხოვნის დათმობის ნამდვილობას. მოთხოვნის დათმობა მაინც ნამდვილად ჩაითვლება და მოთხოვნა გადასულად ჩაითვლება ცესიონერზე.⁶⁴²

2.4. სასყიდლიანი და უსასყიდლო გარიგებები

გარიგება შეიძლება იყოს სასყიდლიანი და უსასყიდლო. სასყიდლიანი გარიგების დროს ერთი მხარის მიერ ნაკისრ ვალდებულებას შეესაბამება მეორე მხარის საპასუხო შესრულება – ეკვივალენტი.⁶⁴³ სასყიდლიანი გარიგების დროს ხელშეკრულების მხარის მიერ საპასუხოდ შესასრულებელი ვალდებულება უმეტესად მოიცავს ფულადი ვალდებულების შესრულებას. მაგალითად, ქირავნობის ხელშეკრულებით გამქირავებელი მოვალეა დამქირავებელს სარგებლობაში გადასცეს ნივთი განსაზღვრული ვადით. დამქირავებელი მოვალეა, გამქირავებელს გადაუხადოს დათქმული ქირა.⁶⁴⁴ ნარდობის ხელშეკრულებით მენარდე კისრულობს ხელშეკრულებით გათვალისწინებული სამუშაოს შესრულებას, ხოლო შემკვეთი ვალდებულია, მენარდეს გადაუხადოს შეთანხმებული საზღაური.⁶⁴⁵ ორივე შემთხვევაში ერთი მხარის მიერ შესასრულებელი ვალდებულება კონტრაპენტს წარმოუშობს სასყიდლის (ქირა, მომსახურების საფასური) გადახდის ვალდებულებას. ამ ტიპის გარიგებები სამოქალაქო ბრუნვის საფუძველია სწორედ მისი სასყიდლიანი ბუნების გამო. ასეთ დროს, ერთი მხარის ეკონომიკური ქცევა განპირობებულია მეორე მხარის ადეკვატური ეკონომიკური

⁶⁴¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 13 აპრილის №ას-1156-1111-2016 განჩინება.

⁶⁴² ჭეჭელაშვილი ზ., მოთხოვნის დათმობა და ვალის გადაკისრება, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2008, 40.

⁶⁴³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 314.

⁶⁴⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 531-ე მუხლი.

⁶⁴⁵ იქვე, 629-ე მუხლი.

ქვევით. შესაბამისად, ამგვარი ხელშეკრულების მხარეები ერთდროულად კრედიტორებიც არიან და მოვალეებიც.⁶⁴⁶

ხელშეკრულების სასყიდლიანი ხასიათი არ გულისხმობს მაინცდამაინც ფულადი ვალდებულების შესრულებას. სასყიდლიანად ითვლება ისეთი ხელშეკრულებაც, რომელშიც არც ერთ მხარეს არ ეკისრება ფულადი ვალდებულება, თუმცა ორივე მხარე კისრულობს შემხვედრ ვალდებულებას. მაგალითად, გაცვლა,⁶⁴⁷ რომლის საფუძველზეც მხარეებს ეკისრებათ ქონებაზე საკუთრების უფლების ურთიერთგადაცემის ვალდებულება. გაცვლის ხელშეკრულების შემთხვევაში ყოველი მხარე ითვლება იმ ქონების გამყიდველად, რასაც ცვლის და იმის მყიდველად, რასაც სანაცვლოდ იღებს.⁶⁴⁸ სწორედ ამის გამო მიიჩნევა გაცვლის ხელშეკრულება სასყიდლიანად.

უსასყიდლო გარიგების დროს გარიგების მხარე კისრულობს რაიმე ვალდებულების შესრულებას, მაგრამ მას თან არ ახლავს საპასუხო შესრულება.⁶⁴⁹ მაგალითად, ჩუქების ხელშეკრულების დროს მჩუქებელი დასაჩუქრებულს, ამ უკანასკნელის თანხმობით, საკუთრებაში უსასყიდლოდ გადასცემს ქონებას.⁶⁵⁰ ჩუქების ხელშეკრულება ცალმხრივი, მიღებასავალდებულო ნების გამოვლენაა, რომლის ნამდვილობისთვის საკმარისია დასაჩუქრებულის მზაობა, მიიღოს შეძენილი ქონება. ჩუქების ხელშეკრულებას მხოტავი ძალა მხოლოდ მჩუქებლის მიმართ აქვს. მჩუქებლის ვალდებულებას, გადასცეს ნივთი დასაჩუქრებულს, უპირისპირდება დასაჩუქრებულის უფლება, მიიღოს ან უარი თქვას საჩუქარზე.⁶⁵¹ ჩუქებით წარმოშობილი მატერიალურ-სამართლებრივი ურთიერთობის ძირითადი თავისებურება მისი უსასყიდლო ხასიათია, რაც ნიშნავს იმას, რომ მჩუქებელს არა აქვს უფლება, მოითხოვოს სამაგიერო დაკმაყოფილება მის მიერ გაცემული საჩუქრის გამო. ჩუქების ხელშეკრულების უსასყიდლო ხასიათი მისი ძირითადი მაკვალიფიცირებელი წინაპირობაა. იურიდიული თვალსაზრისით, უსასყიდლობა იმაში ვლინდება, რომ საჩუქარი არ არის განსაზღვრული ეკვივალენტურობის მატარებელი. გადამწყვეტია ჩუქების მოტივი, რომელიც, ძირითადად, გამჩუქებლის მხრიდან დასაჩუქრებულის მიმართ არსებული პოზიტიური დამოკიდებულებიდან გამომდინარეობს.⁶⁵²

⁶⁴⁶ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 34.

⁶⁴⁷ იქვე.

⁶⁴⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 133-ე მუხლი.

⁶⁴⁹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 314.

⁶⁵⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 524-ე მუხლი.

⁶⁵¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 31 ოქტომბრის №ას-1048-968-2017 განჩინება.

⁶⁵² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 22 აპრილის №ას-750-718-2014 განჩინება.

უსასყიდლო შეიძლება იყოს ხელშეკრულება, თუ უფლებამოსილი პირი უარს ამბობს საპასუხო შესრულების მოთხოვნაზე ან ხელშეკრულების განმარტებით დგინდება, რომ მხარეები სასყიდელზე არ შეთანხმებულან. მაგალითად, უსასყიდლო დავალების ხელშეკრულება: ასეთ შემთხვევაში გადამწყვეტია, რომ სასყიდელი არ იყოს ხელშეკრულების ბუნების განმსაზღვრელი კრიტერიუმი.⁶⁵³

3. ცალმხრივი ნების ნამდვილობა

მხარის მიერ გამოხატული ნების ნამდვილობისათვის შეიძლება აუცილებელი გახდეს მისი მიღება ადრესატის მიერ. მიღებასავალდებულო ნება ნამდვილია ადრესატის მიერ მისი მიღების მომენტიდან. არამიღებასავალდებულო ნება ნამდვილობისათვის არ საჭიროებს ადრესატის მიერ მიღებას. იგი ნამდვილია მისი გამოხატვისთანავე ანუ როდესაც დასრულებულია სუბიექტური ნების ფორმირება და მისი ობიექტურად ფორმირების პროცესი.⁶⁵⁴

მიღებასავალდებულო ნება ნამდვილი ხდება ადრესატისათვის მისი გაცნობის საშუალების მიცემისთანავე. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 51-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ნების გამოვლენა, რომელიც მოითხოვს მეორე მხარის მიერ მის მიღებას, ნამდვილად ჩაითვლება იმ მომენტიდან, როცა იგი მეორე მხარეს მიუვა. აღნიშნული მუხლი ეყრდნობა ე.წ. „ნების მისვლის“ თეორიას, რომლის თანახმადაც, ნების ნამდვილობისათვის საჭიროა, რომ იგი მიუვიდეს ადრესატს. „ნების მისვლაში“ იგულისხმება მისი კონტრაქტის გამგებლობაში მოქცევის მომენტი, როცა მას ობიექტურად აქვს ნების გაცნობის შესაძლებლობა.⁶⁵⁵ მიღებასავალდებულო ნების კლასიკური მაგალითია ოფერტი. ეს არის შეთავაზება, რომელიც მიმართულია ერთი ან რამდენიმე პირისადმი ხელშეკრულების დადების მიზნით. შესაბამისად, ოფერტის ნამდვილობისთვის საჭიროა, რომ იგი აქცეპტანტს მიუვიდეს (აქცეპტანტმა მიიღოს). მიღებად კი, ბუნებრივია, ის მომენტი უნდა ჩაითვალოს, როდესაც აქცეპტანტმა ნახა და გაეცნო მას. შესაბამისად, ოფერტი იმ მომენტიდან ითვლება აქცეპტანტის მიერ მიღებულად, როცა ოფერტი მოექცევა აქცეპტანტის გავლენის სფეროში ისე, რომ აქცეპტანტს მიეცემა მისი გაცნობის რეალური შესაძლებლობა.⁶⁵⁶ ამასთან, მნიშვნელობა არა აქვს, გაეცნო თუ არა იგი მას რეალურად.⁶⁵⁷ მიღებასავალდებულო ნებაა, ასევე,

⁶⁵³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 35.

⁶⁵⁴ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 243.

⁶⁵⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 21 მარტის №ას-1429-1444-2011 გადაწყვეტილება

⁶⁵⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 9 მარტის №ას-898-848-2015 გადაწყვეტილება.

⁶⁵⁷ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 243.

აქცეპტი. იგი უნდა მიუვიდეს ოფერენტის იმ ფორმით, რომელიც უზრუნველყოფს ხელშეკრულების დადებას.⁶⁵⁸ ამ შემთხვევაში აქცეპტი ძალას იძენს ადრესატთან მისვლის მომენტიდან, რაც გულისხმობს ნების ოფერენტის გავლენის სფეროში შესვლას. ასეთ შემთხვევაში გამგზავნის აკისრია მისი შესაბამისად გაგზავნის, ხოლო ოფერენტს – მისული ნების წაკითხვის რისკი.⁶⁵⁹

ნების მისვლის თეორიის მიხედვით, მთავარია ნების ადრესატამდე მისვლა, თუმცა არა აქვს მნიშვნელობა იგი ეთანხმება თუ არა მას. ნების მისვლა შეიძლება განხორციელდეს შეტყობინების უშუალოდ გადაცემით, ასევე, წერილის ელექტრონული ან მატერიალური სახით გაგზავნით. ამ შემთხვევაში, მთავარია იმის ვარაუდი, რომ ადრესატი დაუყოვნებლივ გაეცნო მის შინაარსს.⁶⁶⁰ ნების გადაცემის ყველაზე ხელსაყრელი ფორმაა მისი უშუალოდ გადაცემა ადრესატისათვის. თუმცა, იგი შეიძლება გაგზავნილი იქნეს ფოსტის ან კომუნიკაციის ელექტრონული საშუალებით. კორესპონდენციის მისაღებად გამოყენებული და კომუნიკაციისათვის მითითებული ტექნიკური აპარატის გაუმართაობის რისკი ეკისრება ნების ადრესატს.⁶⁶¹

შესაძლებელია ნების გადაცემა მესამე პირის მონაწილეობით. ასეთ შემთხვევაში უნდა შეფასდეს ნების განმცხადებლის მიერ ადრესატისათვის გადამცემი პირის უფლებამოსილების საკითხი. ნების განმცხადებელმა უნდა განსაზღვროს მიმღები პირი. ნების მიმღები კურიერი არის პირი, ვინც ნების გამომგვლენის მიერ დანიშნულია ნების გამოგვლენის მიღებაზე. სამოქალაქო ბრუნვაში დამკვიდრებული შეხედულების თანახმად, ასეთად მიიჩნევა, მაგალითად, მეუღლე, სანარმოს მუშაკი და ა.შ. ნების გამოგვლენა მიმღების მიერ ჩაბარებულად ითვლება, როდესაც შეტყობინების მიღება ჩვეულებრივი გარემოების არსებობისას იყო მოსალოდნელი. ასეთ შემთხვევაში არასწორი ან დაგვიანებული შეტყობინების მიღების რისკი ეკისრება მიმღებს.⁶⁶² ნების მიღების ჩაშლის თავიდან ასაცილებლად გარიგების მონაწილეები შეიძლება შეთანხმდნენ ნების მიღებაზე უფლებამოსილ მესამე პირზე, რომელიც ადრესატის არყოფნის შემთხვევაში მიიღებს კორესპონდენციას და ამით ნება ადრესატამდე მისულად ჩაითვლება. ამ მიზეზით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურება, ჩვეულებრივ, ეკისრება ადრესატს, თუკი ზიანი მისი ბრალის შედეგად დადგა.

ნების გამოგვლენის კურიერია პირი, თუ ნების გამოგვლენა გაკეთდა არც დანიშნული და არც ისეთი პირის მიმართ, რომელიც, სამოქალაქო ბრუნვაში და-

⁶⁵⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 9 მარტის №ას-898-848-2015 გადაწყვეტილება.

⁶⁵⁹ Smith J. M., *Contract Law: a Comparative Introduction*, Edward Elgar, 2014, 59.

⁶⁶⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 71.

⁶⁶¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 289.

⁶⁶² Smith J. M., *Contract Law: a Comparative Introduction*, Edward Elgar, 2014, 57.

მკვიდრებული შეხედულების თანახმად, ასეთად მიიჩნევა (მაგალითად, ბავშვი, ხელოსანი).⁶⁶³ ასეთი პირებისათვის ნების გადაცემისას, ადრესატისთვის ნების გადაცემის ან დაგვიანებით მიწოდების რისკი ნების გამოშვლენს აკისრია.

სამოქალაქო სამართალში გაბატონებული „ნების მიღების“ თეორიის გარდა, არსებობს „ნების გაგზავნის“ თეორია, რომლის მიხედვით, აქცეპტი ძალაში შედის ნების გამოგზავნიდან. „გამოგზავნის“ იგივე „საფოსტო ყუთის“ თეორიას საფუძველი ჩაეყარა 1818 წელს საქმეში *Adams v. Lindsell*,⁶⁶⁴ როცა საფოსტო გზავნილები ძალიან პოპულარული გახდა ინგლისში. ამ თეორიის თანახმად, ოფერტი აქცეპტირებულად მიიჩნევა აქცეპტის გამოგზავნის მომენტიდან და არა ოფერენტთან მისვლის მომენტიდან⁶⁶⁵ ანუ იმ მომენტიდან, როდესაც კონტრაქტის თანხმობის შემცველ ნერილს აგდება საფოსტო ყუთში ან სხვაგვარად გადასცემს ფოსტას. თეორიის საფუძველში დევს ფიქცია, რომლის თანახმად, ოფერენტი ფოსტას თავის წარმომადგენლად ყოფნის უფლებამოსილებას დუმილით ანიჭებს კონტრაქტის მიერ განხორციელებული აქცეპტის მიღებისას. ეს იძლევა იმის საშუალებას, რომ ხელშეკრულება დადებულად ჩაითვალოს იმ რიცხვიდან, როდესაც აქცეპტი ფოსტას გადაეცემა ისე, თითქოს ის ოფერენტს პირადად გადაეცა.⁶⁶⁶

მაგალითი:

გიორგიმ ანის სამი ათას ლარად თავისი ლეპტოპი შესთავაზა, ანიმ კი თანხმობის წერილი (აქცეპტა) გადასცა საფოსტო ორგანიზაციას. მიუხედავად იმისა, რომ გიორგიმ ჯერ არ იცის ანი დაეთანხმა თუ არა შეთავაზებულ ფასს, ნასყიდობის ხელშეკრულება დადებულად ითვლება საფოსტოს ორგანიზაციისთვის წერილის გადაცემის მომენტიდან.

„საფოსტო ყუთის“ თეორია ენიშნაღმდეგება ხელშეკრულების, როგორც მხარეთა შორის შეთანხმების სამართლებრივ ბუნებასთან, რადგან ამ თეორიის თანახმად, ხელშეკრულება შეიძლება დაიდოს მანამ, სანამ ოფერენტი გაიგებს ამის შესახებ. ხელშეკრულების დადებას ის ფაქტიც კი არ შეუშლის ხელს, რომ აქცეპტი შეიძლება გზაში დაიკარგოს ან გამოთხოვილ იქნეს, თუ შეტყობინება გამოთხოვის შესახებ უფრო ადრე მივა ოფერენტთან, ვიდრე აქცეპტი.⁶⁶⁷ აღნიშნული თეორია, რომელიც ინგლისურ სასამართლო პრაქტიკაში გამოიყენება,

⁶⁶³ იქვე, 58.

⁶⁶⁴ *Adams v Lindsell* (1818) 1 B & Ald 681 i.

⁶⁶⁵ Smith J. M., *Contract Law: a Comparative Introduction*, Edward Elgar, 2014, 60.

⁶⁶⁶ ცვაიგერტი კ., კოტცი ჯ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტომი II, ე. სუმბათაშვილის თარგმანი, თ. ნინიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2001, 44.

⁶⁶⁷ ბალიშვილი ე., ნების გამოვლენის (ოფერტის) გამოთხოვა უნიფიცირებულ კერძო სამართალში, ქართულის სამართლის მიმოხილვა, დ. კერესელიძის რედაქტორობით, 2007, 87.

არაერთხელ იქნა გაკრიტიკებული და უარყოფილი თავად საერთო სამართლის ქვეყნებში.⁶⁶⁸ თუმცა, კლასიკური საფოსტო მომსახურება შეცვლილია თანამედროვე ელექტრონული ფოსტითა და კომუნიკაციის სხვა ელექტრონული საშუალებით, რომელიც ამარტივებს და უზრუნველყოფს მყისიერ კომუნიკაციას.

აქედან გამომდინარე, ქართულმა სამოქალაქო კოდექსმა სრულიად სამართლიანად ნების მისვლის თეორიას მიანიჭა უპირატესობა. ნება მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება გახდეს მხოჭავი მეორე მხარისათვის, თუ მან მიიღო იგი. ობიექტურად გაცნობის შესაძლებლობის გარეშე, პირისათვის ვალდებულების წარმოშობა და შესრულების მოთხოვნა დაუშვებელია.

4. ნების უკან გამოთხოვა

მხარის მიერ გამოვლენილი ნება შეიძლება უკან იქნეს გამოთხოვილი. ნების გამოვლენის უარყოფა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 51-ე მუხლის მე-2 ნაწილით არის უზრუნველყოფილი. ნების გამოვლენა არ ჩაითვლება ნამდვილად, თუ მეორე მხარე წინასწარ ან მაშინვე განაცხადებს უარს. ერთი შეხედვით, აღნიშნული ნორმა არანამდვილად აცხადებს ადრესატის მიერ წინასწარ ან შემდგომში უარყოფილ ნებას. ცხადია, ამგვარი შინაარსის არსებობა ადრესატის პროტესტის ან ნების უარყოფის შემთხვევაში ნების გამომხატველს წაართმევდა უფლებას, განეხორციელებინა საკუთარი უფლება. ნორმის ამგვარი ფორმულირების გამო, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 51-ე მუხლის მე-2 ნაწილის მიმართ არსებობს განსხვავებული მოსაზრებაც, რომ ეს ნორმა ძალიან ვიწროდ უნდა იქნეს გაგებული და მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა გარიგების მეორე მხარეს უარის უფლება აქვს.⁶⁶⁹ მაგალითად, წნე- მუხლით გათვალისწინებული უფლება. აღნიშნული მუხლის მიხედვით, „ბათილია ცალმხრივი გარიგება, რომელსაც არასრულწლოვანი დებს კანონიერი წარმომადგენლის აუცილებელი თანხმობის გარეშე. ბათილია ასეთი გარიგება მაშინაც, როცა არსებობს კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა, მაგრამ არასრულწლოვანს არ წარმოუდგენია ამის დამადასტურებელი წერილობითი საბუთი, რის გამოც გარიგების მეორე მხარემ დაუყოვნებლივ თქვა მასზე უარი. ასეთი უარი დაუშვებელია, თუკი მეორე მხარე ინფორმირებული იყო კანონიერი წარმომადგენლის ამ თანხმობის შესახებ.“

აღნიშნულ მოსაზრებას ეწინააღმდეგება დ. კერესელიძე და მიიჩნევს, რომ ამ ნორმით მოწესრიგებულია ნების გამოთხოვის უფლება. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 130 I2 მსგავსად,⁶⁷⁰ ნების გამოვლენი უფლებამოსილია ძალა-

⁶⁶⁸ Smith J. M., *Contract Law: a Comparative Introduction*, Edward Elgar, 2014, 60.

⁶⁶⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 300.

⁶⁷⁰ ნების გამოვლენა არ გახდება სამართლებრივი ძალის მქონე, თუ უარი გარიგებაზე მეორე მხარეს უფრო ადრე ან ერთდროულად მიუვა.

დაკარგული გახადოს გაცხადებული, მაგრამ ადრესატამდე არმისული ნების გამოვლენა, მეორე ცალმხრივი, მიღებასაველდებულო ნების გამოვლენით.⁶⁷¹ ნების უკან ნაღება შესაძლებელია ნების გამოვლენის მისვლამდე ან თანადროულად. იმ მომენტის მკაცრად განსაზღვრა, რომლის შემდეგაც ნება იქნება გამოუხმობადი, აუცილებელია სამართლებრივი ბრუნვის სტაბილურობისათვის.⁶⁷² ნების გამოთხოვის საკითხი არსებითად მნიშვნელოვანია ოფერტის შემთხვევაში. ოფერტის გამოთხოვის შემდგომ, ოფერენტი აღარ არის შებოჭილი მისივე ოფერტით. საყოველთაოდ მიღებულია, რომ ოფერტი შეიძლება უკან იქნეს გათხოვილი, ადრესატთან მიღწევამდე ან მიღწევისთანავე. უკან გათხოვა ნიშნავს ოფერტის გაქარწყლებას და იგი შედეგს არ წარმოშობს.⁶⁷³

ნების გამოვლენა შეიძლება სადავო გახდეს მისი ავტორის გარდაცვალების ან პირის მხარდაჭერის მიმღებად ცნობის შემთხვევაში. მიღებასაველდებულო ნების შემთხვევაში აუცილებელია გაირკვეს, მისი გაცხადების დროს ნების ავტორის მდგომარეობა. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 51-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, ნების გამოვლენის ნამდვილობაზე არ შეიძლება გავლენა მოახდინოს გარიგების დამდები პირის გარდაცვალებამ ან მხარდამჭერად ცნობამ, თუ ეს მოვლენები ნების გამოვლენის შემდგომ მოხდა. ამ შემთხვევაში არსებითია, რომ ნების ავტორის მიერ მისი ფორმირება დასრულდეს ამ გარემოების დადგომამდე. კანონის აღნიშნული ჩანაწერი მიმართულია სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობისა და სიმყარის შენარჩუნებისაკენ.⁶⁷⁴

5. ნების განმარტება

5.1. ზოგადი დებულებანი

შესაძლებელია პირის მიერ გამოვლენილი ნება სხვა პირის მიერ არასწორად იქნეს აღქმული და გაგებული. ყველა იმ გარიგებაში, რომლებშიც ნების გამოვლენის ნამდვილობა დამოკიდებულია მეორე მხარის მიერ ამ ნების მიღებაზე, არცთუ იშვიათად იბადება კითხვა, სწორად გაიგო თუ არა მეორე მხარემ ის, რისი თქმაც ნების გამომვლენ პირს სურდა. თუ მხედველობაში მივიღებთ იმას, რომ გარიგებათა აბსოლუტურ უმრავლესობაში ორი მხარე – ნების გამომვლენი და ნების მიმღები მონაწილეობს, აშკარა გახდება, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს გამოვლენილი ნების მეორე მხარის მიერ სწორად გაგებას. მრავალი გარემოე-

⁶⁷¹ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 249.

⁶⁷² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი; ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 119.

⁶⁷³ Smith J. M., Contract Law: a Comparative Introduction, Edward Elgar, 2014, 52.

⁶⁷⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 302.

ბით შეიძლება იყოს გამოწვეული, რომ ის, რაც იგულისხმა ნების გამოვლენმა, სხვაგვარად გაიგო მისმა მიმღებმა. აქედან წარმოიშობა გამოვლენილ ნებათა კონფლიქტი, რომელიც საჭიროებს სწორად გადაწყვეტას. ამ კონფლიქტის გადაწყვეტის სამართლებრივი საშუალება ნების გამოვლენის განმარტებაა.⁶⁷⁵

ნების განმარტება ნიშნავს პირის მიერ გარიგებიდან გამომდინარე მხარეთა უფლება-მოვალეობების შინაარსის დადგენას, ამის თაობაზე მხარეთა დავის და შეუთანხმებლობის შემთხვევაში.⁶⁷⁶ განმარტების ძირითადი და უპირველესი მიზანია, დადგინდეს პირთა ნამდვილი, სუბიექტური და ადრესატისათვის გაზიარებული ნება.⁶⁷⁷ მხარეთა არასრულად ან/და გაუგებრად გამოხატული ნების გამოვლენების ჭეშმარიტი დადგენა მოსამართლის საქმიანობაა და მას ნების განმარტება ეწოდება. მოსამართლის ამოცანაა დაადგინოს, მიუხედავად მხარეთა ნების გამოვლენაში არსებული გაურკვევლობისა და მანკიერებისა, მხარეები სინამდვილეში რას გულისხმობდნენ. შესაბამისად, ნების გამოვლენის განმარტება მხოლოდ სასამართლოს უფლებამოსილებაა.⁶⁷⁸

ნების განმარტების ზოგადი წესის შესაბამისად, ნების გამოვლენის განმარტებისას ნება უნდა დადგინდეს გონივრული განსჯის შედეგად და არა მართოდენ გამოთქმის სიტყვასიტყვითი აზრიდან. ცხადია, რომ ეს „გონივრული განსჯა“ უნდა ემყარებოდეს გარკვეულ კრიტერიუმებს, კერძოდ, ნების გამოვლენის განმარტება უნდა განხორციელდეს ნების მიმღების შემეცნების (გაგების) შესაძლებლობათა გათვალისწინებით.⁶⁷⁹

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 133-ე პარაგრაფი ნამდვილი ნების დადგენის ვალდებულებას განსაზღვრავს. ამ ნორმის მიხედვით, გადამწყვეტია მხარის სუბიექტური ნება, რომლის გამოვლენის განმარტებისას უნდა დადგინდეს ნამდვილი ნება, გამოთქმის სიტყვა-სიტყვითი მნიშვნელობის გარეშე.⁶⁸⁰ თუმცა, აუცილებლად მხედველობაშია მისაღები ნების ადრესატის შესაძლებლობა ნების აღქმისა და გააზრების შესახებ. ობიექტური განმარტების მეთოდის მიხედვით, მხედველობაში მიიღება არა მხოლოდ ნერილობით განცხადება ნების შესახებ, არამედ ყველა გარემოება და კონტექსტი, რომლებიც გამოვლენ

⁶⁷⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 23 თებერვლის №ას-1144-1090-2014 გადაწყვეტილება.

⁶⁷⁶ სახელშეკრულებო სამართალი, სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის, გ. ჯუღელის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 149.

⁶⁷⁷ Markensinis S.B., Unberarh H., Jonhston A., The German Law of Contract: A Comparative Treatise, 2nd Edition, Hart Publishing, 2006, 133.

⁶⁷⁸ ცვაიგერტი კ., კოტიცი ჯ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტომი II, ე. სუმბათაშვილის თარგმანი, თ. ნინიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2001, 86.

⁶⁷⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 12 იანვრის №ას-221-210-2017 გადაწყვეტილება.

⁶⁸⁰ Markensinis S.B., Unberarh H., Jonhston A., The German Law of Contract: A Comparative Treatise, 2nd Edition, Hart Publishing, 2006, 134.

ნის დროს არსებობდა.⁶⁸¹ ამ შემთხვევაში განმსაზღვრელია არა მხარის სუბიექტური გაგება, რასაც ნების გამომვლენი ანიჭებს გამოვლენილ ნებას, არამედ სამოქალაქო ბრუნვის ობიექტური მონაწილის ხედვა ნების გამოვლენის მიმდებარის მდგომარეობის შესახებ.⁶⁸²

ნების განმარტებისას საჭიროა მხედველობაში იქნეს მიღებული ზოგადად გარიგების შინაარსი. ამ პროცესში გასათვალისწინებელია ადრესატის სავარაუდო აღქმა და ანალიზის უნარი. ნების გამოვლენის განმარტებისას გონივრული განსჯის კრიტერიუმით და არა მარტოდენ გარიგების ტექსტით ხელმძღვანელობა ადგენს იმგვარ წესს, რომლის თანახმად, გარიგების განმარტებისას, მასში გამოვლენილი მიზნის (ნების) დასადგენად, მთლიანობაში უნდა იქნეს შესწავლილი გარიგების შინაარსი.⁶⁸³ „ნების გონივრული განსჯა“ ნიშნავს სადავო გამონათქვამის იმ მნიშვნელობის დადგენას, რომელსაც „გონიერი ადამიანი“ ანალოგიურ პირობებში მიანიჭებდა. გონივრულობა მოცემული ურთიერთობის სრულად აღქმა და განსჯა და არა გამოყენებული გამონათქვამის ვიწრო გაგება.⁶⁸⁴ მხარეებმა ხელშეკრულების დადების დროს განსაზღვრეს გარკვეული პირობა, მაგრამ თითოეულმა მათგანმა მასში განსხვავებული აზრი ჩააქსოვა ანდა ერთ-ერთს მოგვიანებით შეეცვალა აზრი ნაგულისხმევზე. ასეთ შემთხვევაში მხარეთა „საერთო ნებაზე“ საუბარი შეუძლებელია. გადამწყვეტი ამ დროს არის ის მნიშვნელობა, რომელსაც გონიერი ადამიანი მოცემულ გამონათქვამს მიანიჭებდა და უნდა წარმოვიდგინოთ, თუ რა მნიშვნელობას მიანიჭებდა იგი მოთქმულ პირობას საქმის კონკრეტულ, მნიშვნელოვან გარემოებათა გათვალისწინებით. „ნების გონივრული განსჯა“ ნიშნავს სადავო გამონათქვამის იმ მნიშვნელობის დადგენას, რომელსაც გონიერი ადამიანი ანალოგიურ პირობებში მიანიჭებდა.

ნების განმარტების დროს სასამართლო ორ მნიშვნელოვან საკითხს წყვეტს: მას, ერთი მხრივ, ევალება მხარეთა მიერ ხელშეკრულებაში გაკეთებული გამონათქვამების დაზუსტება, ხოლო მეორე მხრივ, – თავისი გადაწყვეტილებით ხელშეკრულებაში ლიად დარჩენილი ადგილების ე.წ. ხარვეზების შევსება.⁶⁸⁵

„ხელშეკრულების გამონათქვამების განმარტება“ და „ხელშეკრულების შევსებითი განმარტება“ განსხვავებული ცნებებია. სხვადასხვანაირი, ორაზროვანი

⁶⁸¹ იქვე.

⁶⁸² კროპპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადამუშავებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 60.

⁶⁸³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 22 აპრილის №ას-ას-411-388-2014 გადაწყვეტილება.

⁶⁸⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 25 მაისის №ას-1220-1480-09 გადაწყვეტილება.

⁶⁸⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 23 თებერვლის №ას-1144-1090-2014 გადაწყვეტილება.

და მრავალმნიშვნელოვანი გამონათქვამების დაზუსტების აუცილებლობა მაშინ წარმოიშობა, როდესაც მხარეები ხელშეკრულების გამონათქვამების მიღმა არსებულ მნიშვნელობებზე დავობენ. „ხელშეკრულების შევსებით“ განმარტება გამოიყენება მაშინ, როდესაც მხარეებს ხელშეკრულების ტექსტში ცალკეულ საკითხთა მონესრიგება გამორჩათ ან ხელშეკრულების პირობები გარკვეული ხარვეზებითაა მოცემული.⁶⁸⁶ აღნიშნული მეთოდი გულისხმობს მხარეთა ჰიპოთეტური ნების განსაზღვრას, რომელზედაც მხარეები შეთანხმდებოდნენ, ამ პირობაზე, რომ ეფიქრათ.⁶⁸⁷ შევსებითი განმარტების დროს მხედველობაში მიიღება სხვადასხვა ფაქტორები, მათთან ერთად მხარეთა განზრახვა, ხელშეკრულების ხასიათი და მიზანი, კეთილსინდისიერება და სამართლიანი საქმიანობის პრინციპი და გონივრულობა.⁶⁸⁸

„ხელშეკრულების გამონათქვამების“ განმარტების დროს უნდა დადგინდეს მხარის შინაგანი ნების შესაბამისობა მის გამოხატულებასთან. ხელშეკრულების განმარტების მიზანი მისი შინაარსის დადგენაა. განმარტებას შეიძლება საჭიროებდეს, როგორც მთელი ხელშეკრულება, ასევე, მისი რომელიმე ნაწილი ან თუნდაც რომელიმე პუნქტი (პირობა). ხელშეკრულება უნდა განიმარტოს მხარეთა საერთო ნების შესაბამისად იმ შემთხვევაშიც კი, თუ იგი განსხვავდება სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობისაგან.⁶⁸⁹

ხელშეკრულების განმარტებისას სასამართლოს ვალდებულებაა, არ ჩაერიოს ხელშეკრულების პირობებში, არამედ დაასრულოს ხელშეკრულება იმ

⁶⁸⁶ დეტალების განსაზღვრისა და ხარვეზის აღმოფხვრისას ხელშეკრულებაში მხარეთა მიერ გამოვლენილი ნების გონივრული და არა გამოთქმის სიტყვასიტყვითი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, სასამართლომ „ბოლომდე უნდა იფიქროს“ იმის შესახებ, თუ სავარაუდოდ რა შეიძლებოდა ყოფილიყო მხარეთა სურვილი. ამ კონტექსტში განსაკუთრებით საინტერესოა გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლოს გადაწყვეტილება /10.11.1999 – I ZR 183/97 – NJW 2000, 743/ „ხელშეკრულების დამატებით განმარტების არსი ხარვეზის შემცველი გარიგების მხარეთა ჰიპოთეტური სურვილის შესაბამისად განვრცობას გულისხმობს. ამასთან, სასამართლო უნდა ამოვიდეს იქიდან, თუ რაზე შეთანხმდებოდნენ მხარეები, როგორც კეთილსინდისიერი ხელშეკრულების მხარეები, კეთილსინდისიერების პრინციპის დაცვით, მათი ინტერესების ჯეროვანი შეჯერების პირობებში, თუ მათ არ გამორჩებოდათ ხელშეკრულების შესაბამისი პუნქტი. არსებული ხარვეზები უნდა შეივსოს ხელშეკრულების დამატებით განვრცობის გზით იმგვარად, რომ „ბოლომდე იყოს ნაფიქრი“ კონკრეტული ხელშეკრულების ძირითადი პუნქტები (მდრ. BGHZ 84, 1, 7, 90, 69, 77; 135, 387, 392). აქედან გამომდინარე, მხარეთა ჰიპოთეტური ნების გამორკვევისას ხელშეკრულების დანარჩენი შინაარსისა და ხელშეკრულების დადების მომენტში არსებული სხვა გარემოებების პარალელურად, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს მხარეთა ფაქტობრივ ნებას, რამდენადაც შესაძლებელია მისი დადგენა (იხ. ვრცლად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 12 ოქტომბრის №ას-1161-1116-2016 გადაწყვეტილება).

⁶⁸⁷ Smith J. M., Contract Law: a Comparative Introduction, Edward Elgar, 2014, 130.

⁶⁸⁸ იოსელიანი ნ., ხელშეკრულების განმარტება, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №3, 2007, 110.

⁶⁸⁹ ევროპული სახელშეკრულებო სამართლის პრინციპები, ე. ზუეკალავას, თ. ჭაიძის, ა. ცერცვაძის, მ. ლემაჩავას, დ. ჩუბინაშვილის, ნ. ელოშვილის და ი. გრიგალაშვილის თარგმანი, ე. ზუეკალავას, თ. ჭაიძის, ა. ცერცვაძის, დ. გეგენავას რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 84.

პირობების განსაზღვრით, რაზედაც მხარეები შეთანხმდებოდნენ. ამას გერმანულ სამართალში მხარეთა პიპოტეზურ ნებას უწოდებენ. სასამართლოსათვის განკუთვნილი „შემავესებითი განმარტების“ ფუნქცია არ გულისხმობს სასამართლოს „თავისუფალ მანდატს“, საკუთარი სურვილისამებრ განსაზღვროს ხელშეკრულების პირობა და იგი „გონიერულ განსჯას“ მიაწეროს. ხარვეზის აღმოფხვრისას, სასამართლო ვალდებულია, მხარეთა რეალური მიზნებიდან გონიერული დასკვნა გააკეთოს.⁶⁰⁰

მხარეთა საერთო ნების დადგენის შეუძლებლობის შემთხვევაში, განმარტების კრიტერიუმად მიიჩნევა მოცემულ გარემოებებში ხელშეკრულების მხარეთა მსგავსი გონიერული აზროვნების მქონე პირთა შეფასება. ხელშეკრულების ცალკეული გამონათქვამი (პირობა) უნდა განიმარტოს იმ მთლიანი ხელშეკრულების ჭრილში, რომელშიც ისინია მოცემული.⁶⁰¹

ნების გამოვლენის განმარტებისას, ამოსავალი პრინციპია ის გარემოება, რომ ნება განმარტებული უნდა იყოს კეთილსინდისიერების პრინციპის შესატყვისად და სამართლებრივი ბრუნვის თავისებურებების გათვალისწინებით.⁶⁰² ნების განმარტებას ეხება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 52-ე მუხლი, თუმცა ხელშეკრულების განმარტებისას მასთან ერთად გამოიყენება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 337-ე, 338-ე და 340-ე მუხლები.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 337-ე მუხლი ადგენს, რომ „თუ ხელშეკრულების ცალკეული გამონათქვამები შეიძლება გაგებულ იქნეს სხვადასხვანაირად, მაშინ უპირატესობა უნდა მიენიჭოს იმას, რომელიც, ჩვეულებრივ, მიღებულია ხელშეკრულების დამდები მხარეების საცხოვრებელ ადგილზე. თუკი მხარეებს სხვადასხვა საცხოვრებელი ადგილი აქვთ, გადამწყვეტია აქცეპტანტის საცხოვრებელი ადგილი.“

როგორც აღინიშნა, გონიერულობა მოცემული ურთიერთობის სრულად აღქმა და განსჯაა და არა გამოყენებული გამონათქვამის ვინაობაზე გაგება. აღნიშნულის დასტურია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 338-ე მუხლი, რომლის ძალითაც, ხელშეკრულებაში ურთიერთგამომრიცხველი ან მრავალმნიშვნელოვანი გამონათქვამების დროს უპირატესობა უნდა მიენიჭოს იმ გამონათქვამს, რომელიც ყველაზე მეტად შეესატყვისება ხელშეკრულების შინაარსს.⁶⁰³

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 340-ე მუხლი შერეული ხელშეკრულებების განმარტების წესს ადგენს, რომლის დროსაც „მხედველობაში მიიღე-

⁶⁰⁰ Markensinis S. B., Unberath H., Jonhston A., *The German Law of Contract: A Comparative Treatise*, 2nd Edition, Hart Publishing, 2006, 141.

⁶⁰¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 23 თებერვლის №ას-1144-1090-2014 გადაწყვეტილება.

⁶⁰² თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2019 წლის 16 ივლისის №2ბ/2658-19 გადაწყვეტილება.

⁶⁰³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 25 მაისის №ას-1220-1480-09 გადაწყვეტილება.

ბა ნორმები იმ ხელშეკრულებათა შესახებ, რომლებიც შესრულების არსთან ყველაზე ახლოს დგანან და მას შეესაბამებიან." კერძო სამართალი ხელშეკრულების ამ სახის განმარტების ხერხს იმ შემთხვევაში მიმართავს, როდესაც შეთანხმებაში განსხვავებული შინაარსის მქონე დებულებების არსებობა განაპირობებს მხარეთა საერთო განზრახვის დადგენის საჭიროებას, რითაც ისინი ხელშეკრულების დადებისას ხელმძღვანელობდნენ. ასეთ შემთხვევაში, სასამართლო მათ ნებას განმარტავს იმ დათქმებზე აპელირებით, რომლებიც თავისი შინაარსით უფრო ახლოს დგანან იმ მიზნებთან, რისი მიღწევაც მხარეებს სურდათ ამ ხელშეკრულების დადებისას. ამასთან, ხელშეკრულების ცალკეული სახის განსაზღვრისას, უპირველეს ყოვლისა, გასათვალისწინებელია არა ზოგადი დათქმები, არამედ ის არსებითი უფლებები და მოვალეობები, რომლებსაც მხარეები იძენენ გარიგების დადებისას.⁶⁹⁴

შესაბამისად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 340-ე მუხლის თანახმად, სასამართლომ განმარტებისას უპირატესობა უნდა მიანიჭოს იმ გამონათქვამს, რომელიც ყველაზე მეტად შეესაბამება ხელშეკრულების შინაარსს, მის სხვა პირობებში ასახულ მიზნებს.⁶⁹⁵ ამასთან, ხელშეკრულების ცალკეული ელემენტების განმარტებისათვის აუცილებელია მთელი ხელშეკრულების შინაარსის გააზრება, მხარეთა ნების დადგენა, თუ რა მიზნის მიღწევა სურდათ, რა იურიდიულ და ეკონომიკურ ინტერესს გულისხმობდნენ მხარეები ვალდებულების შესრულებაში და კონკრეტულ შემთხვევაში, რომელი ვალდებულების შეუსრულებლობაზე დავობენ. მითითებული კი ნიშნავს, რომ ვალდებულების შესრულების არსი ერთ შემთხვევაში შეიძლება ეხებოდეს შერეული ხელშეკრულების ერთ-ერთ ან რამდენიმე ელემენტს, ხოლო სხვა შემთხვევაში – მთლიანობაში ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საბოლოო მიზნის მისაღწევად მხარეთა მიერ ნაკისრი ვალდებულების შესრულებას.⁶⁹⁶

აღნიშნულიდან გამომდინარე, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ნების განმარტების უფლებას სასამართლოს აძლევს და „გონივრული განსჯით“ მისი განმარტების ვალდებულებას განუსაზღვრავს. თუმცა სასამართლოს როლი გამოიხატება მხოლოდ ნების განმარტებაში და არ შეიძლება ნების ფორმირება ან ხელშეკრულების პირობის დადგენა მის მიერ.

5.2. ნების განმარტების მეთოდები

ნების განმარტების რამდენიმე მეთოდი არსებობს. სიტყვა-სიტყვითი განმარტება გულისხმობს ე.წ. ფილოლოგიური (გრამატიკული) განმარტების მეთოდს, რა დროსაც აუცილებელია დადგინდეს ხელშეკრულებაში გამოყენებული ტერ-

⁶⁹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 13 მაისის №ას-274-262-2015 განჩინება.

⁶⁹⁵ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2014 წლის 3 ივლისის №28/7305-14 გადაწყვეტილება.

⁶⁹⁶ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს №28/3112-18, 30.11.2018 გადაწყვეტილება.

მინების, გამონათქვამების მნიშვნელობა. ეს მეთოდი არა მარტო თითოეული ტერმინის, არამედ სიტყვათა წყობის მნიშვნელობის დადგენას ემსახურება.⁶⁹⁷

ხელშეკრულების განმარტებასთან დაკავშირებით სამი ძირითადი თეორია გამოიყენება: ა) ლიტერალიზმის თეორია, რომელიც წინადადებებისა და სიტყვების განმარტებასთანაა დაკავშირებული; ბ) ობიექტივიზმის თეორია, რომელიც საზოგადოდ ხელშეკრულების ერთნაირი ინტერპრეტაციის საშუალებას იძლევა; გ) სუბიექტივიზმის თეორია, რომელიც ხელშეკრულებაში არსებულ ჩანაწერს სუბიექტურად განსაზღვრავს.⁶⁹⁸

ხელშეკრულების განმარტებისადმი მიდგომა ისტორიულად ორი საპირისპირო პოზიციით გამოიხატა. ერთი პოზიციის თანახმად, უპირატესობა უნდა მიენიჭებოდა ნების გამომვლენის სუბიექტურ მხარეს (ნების თეორია, სუბიექტური თეორია) როგორც ერთადერთსა და მნიშვნელოვანს. ამ თეორიის მიხედვით, ყველა იმ შემთხვევაში, როდესაც ნება აღქმადი იყო, ხოლო მისი ნამდვილი აზრის დადგენა შესაძლებელი, დავისას სწორედ მას უნდა გასწეოდა ანგარიში, ანუ განმარტება მხარეთა ნამდვილ ნებას დაფუძნებოდა. მეორე შეხედულების თანახმად, უპირატესობა ნების გარეგან გამოვლენას უნდა მიენიჭებოდა, იგი მართული იყო ნებელობითი აქტის გარეგნული ნიშნებისა (ნების გამოვლენის თეორია, ობიექტური თეორია). ამ უკანასკნელის მიხედვით, თუ ნება სათანადოდ არ არის გამოვლენილი, მის შინაარსზე მსჯელობა არ შეიძლებოდა.⁶⁹⁹

განმარტების ერთ-ერთი სახეა „საწინააღმდეგოდ განმარტების წესი“ („Contra preferentem rule“), რომლის თანახმად, თუკი ერთი მხარის მიერ წამოყენებული ხელშეკრულების პირობა ბუნდოვანია, უპირატესობა ენიჭება იმ განმარტებას, რომელიც ამ მხარის ინტერესებს ეწინააღმდეგება. აღნიშნული წესი უზრუნველყოფს პირობების შემდგენელი მხარის მოქმედებას, ხელშეკრულების პირობების ცხადად და მკაფიოდ შედგენის შესახებ,⁷⁰⁰ აღნიშნული პრინციპი გათვალისწინებულია მრავალი ევროპული ქვეყნის კოდექსით. აღნიშნული პრინციპი ხშირად გამოიყენება მომხმარებელთან დადებული ხელშეკრულების პირობების განმარტებისას. ფართო მოხმარების სერვისებზე, როგორიცაა საბანკო, სადაზღვევო, თუ სხვა სახის მომსახურება, მომხმარებელი უერთდება სტანდარტული პირობებით შედგენილ ხელშეკრულებას და მის ჩამოყალიბებაში (შექმნაში) მონაწილეობას არ იღებს. ასეთ დროს, პირი, რომელიც იურისტი არაა და შესაბამისი პროფესიული ცოდნა არ გააჩნია, სტანდარტული პირობე-

⁶⁹⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 153.

⁶⁹⁸ ჯორბენაძე ს., ხელშეკრულების თავისუფლება სამოქალაქო სამართალში, თბილისი, 2017, 80.

⁶⁹⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებებითი სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 151.

⁷⁰⁰ Posner R. A., The Law and Economics of Contract Interpretation, Texas Law Review, Vol. 83, 2004, 1808.

ბის აღქმის ნაკლები შესაძლებლობა აქვს, რაც მის მიერ რისკების შეფასების სტანდარტსა და ინფორმირებული გადაწყვეტილების მიღებაზე ცალსახად გავლენას ახდენს.⁷⁰¹ ამგვარ ეკონომიკურ ურთიერთობებში დანერგილია „ძლიერი“ და „სუსტი“ მხარის იურიდიული მოდელი, რომლის ფუნქციაა, დაიცვას არათანაბარ პირობებში მყოფი მხარეების იურიდიული ინტერესები. „სუსტი მხარის“ ინტერესების დაცვის აუცილებლობა მოითხოვს კანონით გარანტირებული მხარეთა თანასწორობის პრინციპიდან ფორმალურ გადახვევას. პოზიციური ბალანსის დაცვა, ფაქტობრივად, უზრუნველყოფს სუსტი მხარის დამატებით უფლებებს და მის ოპონენტს აკისრებს იმაზე მეტ ვალდებულებებს, ვიდრე სხვა სამართლებრივ ურთიერთობებში. ეს ვალდებულება გამოიხატება ხელშეკრულების პირობების კეთილსინდისიერად განსაზღვრასა და მხარის ამომწურავად ინფორმირებაში.⁷⁰² ამ ბალანსის დარღვევის შემთხვევაში სასამართლო იყენებს სანინალმდეგო განმარტების წესს და ხელშეკრულების ბუნდოვან ნორმას განმარტავს მისი შემთავაზებლის სანინალმდეგოდ.

ხელშეკრულების სისტემური განმარტების მეთოდი დადგენილია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 338-ე მუხლით, რომლის შესაბამისად, ურთიერთგამომრიცხავი და მრავალმნიშვნელოვანი გამონათქვამების დროს უპირატესობა უნდა მიენიჭოს იმ გამონათქვამს, რომელიც ყველაზე მეტად შეესატყვისება ხელშეკრულების შინაარსს. აღნიშნული ნორმის საფუძველზე, აღნიშნული თეორია, რომელიც ინგლისურ სასამართლო პრაქტიკაში გამოიყენება, არაერთხელ იქნა გაკრიტიკებული და უარყოფილი თავად საერთო სამართლის ქვეყნებში. აუცილებელია მათი შინაარსობრივი ერთიანი გააზრება. ბუნდოვანი და არაზუსტი ნორმის ცალკეული განმარტებით შეუძლებელია დადგინდეს მხარეთა ნამდვილი ნება. შესაბამისად, მისი განმარტება აუცილებელია ხელშეკრულების შინაარსიდან გამომდინარე. ამ პროცესში გასათვალისწინებელია ყველა არსებითი გარემოება, მხარეთა მიზანი, მათ შორის არსებული კომუნიკაცია, მხარეთა მოქმედება ურთიერთობის ყველა ეტაპზე და სხვა. მხარის ჭეშმარიტი ნების დადგენისათვის ყველა მათგანი არსებითად აუცილებელია.

ნებისმიერ შემთხვევაში, ხელშეკრულების პირობების განმარტებისას, სასამართლო ხელმძღვანელობს კეთილსინდისიერების პრინციპით. აღნიშნული პრინციპი უზრუნველყოფს მხარის ვალდებულებას ხელშეკრულების ფარგლებში იმოქმედოს მეორე მხარის ინტერესების გათვალისწინებით. კეთილსინდისიერების პრინციპთან ერთად, პატიოსანი საქმიანობის პრინციპი სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეთა ინტერესების დაცვას და ბრუნვის სტაბილურობას ემსახურება.⁷⁰³

⁷⁰¹ ევროპის გაერთიანებების საბჭოს 1993 წლის 5 აპრილის დირექტივა 93/13/EEC „სამომხმარებლო ხელშეკრულებების უსამართლო პირობების შესახებ“ მომხმარებელს იცავს უსამართლო პირობებისაგან.

⁷⁰² თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 12 ნოემბრის №22/6258-18 განჩინება.

⁷⁰³ იოსელიანი ნ., ხელშეკრულების განმარტება, ჟურნ. „მართლმსაჯულება“, №3, 2007, 110.

6. ბათილი გარიგებები

6.1. ზოგადი დებულებანი

კერძო სამართალში აღიარებულია მხარეთა ნების ავტონომიისა და ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი, თუმცა, ამის მიუხედავად, არსებობს შემთხვევები, როცა კანონი იჭრება მხარეთა მიერ გამოხატული ნების შინაარსში. მხარეთა ნების ავტონომიის აღიარების მიუხედავად, კანონი ბათილად აცხადებს აკრძალულ, ფორმადუცველ და მოჩვენებით, აგრეთვე მცირეწლოვანის ან ფსიქიკური აშლილობის მქონე პირის მონაწილეობით დადებულ გარიგებებს. გარიგების ბათილობის ნორმების დადგენით, კანონი აწესებს გარიგების შინაარსზე კონტროლს და ბათილად აცხადებს გარიგებას, თუ იგი ეწინააღმდეგება კანონს, კეთილ ზნეს ან საჯარო წესრიგს. კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლის თანახმად, ბათილია გარიგება, რომელიც არღვევს კანონით დადგენილ წესსა და აკრძალვებს, ეწინააღმდეგება საჯარო წესრიგს ან ზნეობის ნორმებს. ამ ნორმის მიზანია, მოუწესრიგებელი არ დატოვოს შემთხვევები, როდესაც გარიგების აღსრულება, თავისი არსით, ეწინააღმდეგება სახელშეკრულებო სამართლის ფუნდამენტურ მიზნებს, თუმცა არ ექცევა სხვა ნორმებით განსაზღვრულ ბათილობის შემთხვევებში. სადავო ნორმის მიზანი საჯარო წესრიგსა და ზნეობასთან შეუსაბამო გარიგებების ბათილობის განსაზღვრაა და არა მხარეთათვის მოსამართლის ინდივიდუალური მოსაზრების თავს მოხვევა.⁷⁰⁴

ნორმები, რომლითაც გარიგება ბათილდება, ყველგან ერთნაირია, მიუხედავად იმისა, ისინი დაწერილი კანონების ნორმებია თუ პრეცედენტული სამართლებრივი სისტემის დაუწერელი ნორმები.⁷⁰⁵ ამ დანაწესის დადგენით, მიუხედავად იმისა, რომ კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში კერძო ავტონომიისა და თავისუფალი კონტრაქტირების პრინციპი მოქმედებს, გარიგება, რომელიც საზოგადოებაში „საყოველთაოდ მიღებულ ქცევის სტანდარტს“ ეწინააღმდეგება, ამორალურ გარიგებად მიიჩნევა და ბათილობის სამართლებრივ შედეგებს უკავშირდება. ამ მუხლის საკანონმდებლო დანაწესის მიზანი სწორედ იმგვარი გარიგებების თავიდან აცილებაა, რომლებიც ფორმალურად კანონსაწინააღმდეგო არ არის, თუმცა თავისი არსით, საზოგადოებრივ მართლწესრიგს არღვევს და სამოქალაქო ბრუნვის სუბიექტთა თანაცხო-

⁷⁰⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 29 დეკემბრის №37/679 გადაწყვეტილება საქმეზე „შპს სამაუნწყებლო კომპანია რუსთავი 2“ და „შპს ტელეკომპანია საქართველო“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

⁷⁰⁵ ცვაიგერტი კ., კოტცი ჯ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტომი II, ე. სუბსტანციური თარგმანი, თ. ნინიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2001, 65.

ვრებას აუარესებს, რაც შედეგობრივად, სამოქალაქო ბრუნვას აფერხებს".⁷⁰⁶ გარიგების თავისუფლების იდეიდან გამომდინარე, შეზღუდვას ექვემდებარება მხოლოდ ისეთი ნების გამოვლენა, რომლის თანაარსებობაც საზოგადოებისთვის მიუღებელია იმიტომ, რომ ასეთი ნების თავისუფლება გადის კანონის დარღვევის, სხვათა უფლებების ხელყოფისა და უსამართლობის ზღვარზე.⁷⁰⁷

გარიგების ბათილად ცნობა საკუთრების შეზღუდვის ერთ-ერთი ყველაზე მკაცრი ფორმაა. იგი იწვევს არა მხოლოდ მესაკუთრის, არამედ გარიგებიდან გამომდინარე, ყველა სამართლებრივი შედეგის შეცვლას. ამდენად, მხარეთა შორის კანონის მოთხოვნათა დაცვით დადებული ხელშეკრულების ბათილად ცნობა მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში უნდა იყოს დასაშვები.⁷⁰⁸

გარიგების ბათილობა მხარეთა ურთიერთობის ყველაზე არასასურველი დასასრულია. გარიგების ბათილობისას დგება უკვე განხორციელებული შესრულების უკუქცევის ანუ პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა-რესტიტუციის საკითხი. ხელშეკრულების გაბათილება იწვევს იმ პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენას, რომელიც მის დადებამდე არსებობდა ანუ მხარეების მიერ მიღებული შესრულების დაბრუნებას.

გარიგების ბათილობის ნორმის არსებობის მიზანი არ არის აკრძალოს გარიგების რომელიმე ფორმა. მისი მიზანია, აკრძალოს მხარის იმგვარი მოქმედება, რომელმაც შეიძლება გარიგების ბათილობა გამოიწვიოს.⁷⁰⁹

ბათილი გარიგებაც გარკვეულ ტიპებად იყოფა, ესენია: უცილოდ ბათილი (არარა) გარიგება, ნაწილობრივად ბათილი გარიგება, მერყევად ბათილი გარიგება, ფარდობით ბათილი გარიგება და საცილო გარიგება.

უცილოდ (არარა) ბათილი გარიგება ეწოდება ისეთ გარიგებას, რომელიც დადებისთანავე ბათილია და მონაწილეთა და მესამე პირებისათვის სამართლებრივ შედეგს არ წარმოშობს. გარიგების ბათილობის შემთხვევაში გამოვლენილი ნება მხარეთათვის ნამდვილი არ არის და ბათილია. უცილოდ ბათილი გარიგების ნამდვილად ქცევა შეუძლებელია. არარა გარიგება მისი დადების მომენტიდან ბათილია და მას ნამდვილად ვერ აქცევს ვერც მხარეთა ნება და ვერც სასამართლოს გადაწყვეტილება.⁷¹⁰ მაგალითად, კანონის, ზნეობისა და საჯარო წესრი-

⁷⁰⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 15 მაისის №ას-212-201-2017 გადაწყვეტილება.

⁷⁰⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 18 თებერვლის №ას-1273-2020 გადაწყვეტილება.

⁷⁰⁸ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს წევრების ირინე იმერლიშვილის, გიორგი კვერენჩილაძის, მაია კოპალეიშვილის და თამაზ ცაბუტაშვილის განსხვავებული აზრი საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 29 დეკემბრის №37/679 გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით.

⁷⁰⁹ Markensinis S.B., Unberath H., Johnston A., *The German Law of Contract: A Comparative Treatise*, 2nd Edition, Hart Publishing, 2006, 243.

⁷¹⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 361.

გის სანინაალმდეგო გარიგება. ასეთი გარიგება შეიძლება იყოს ტრეფიკინგთან და ნარკოტიკული საშუალებების უკანონო ბრუნვასთან დაკავშირებული გარიგებები და სხვა მსგავსი აკრძალული ხელშეკრულებები.

ნაწილობრივად ბათილია გარიგება, თუკი ის მთლიანობაში ნამდვილია, მაგრამ მისი ესა თუ ის ნაწილი სამართლებრივად უვარგისია და ეს არ იწვევს მთლიანად გარიგების ბათილობას. ასეთ შემთხვევაში შეიძლება ბათილი იყოს გარიგების რომელიმე ნაწილი, თუმცა, ეს არ უნდა იწვევდეს გარიგების სრულად ბათილობას.

მერყევად ბათილია გარიგება, რომელიც დადების მომენტიში ბათილია, მაგრამ შეიძლება გახდეს ნამდვილი, თუკი უფლებამოსილი პირი მოიწონებს. მაგალითად, სამოქალაქო კოდექსის 204-ე მუხლის თანახმად, ვალის გადაკისრება მერყევად ბათილი გარიგებაა და მისი ნამდვილობა დამოკიდებულია კრედიტორის თანხმობაზე.⁷¹¹

საცილო გარიგება დადების მომენტიში ნამდვილია, მაგრამ შეცვლების (ე.ი. მისი გაუქმების მოთხოვნის) შედეგად კარგავს იურიდიულ ძალას, ე.ი. ხდება ბათილი. საცილო გარიგება შეცვლების გამო ბათილად ჩაითვლება არა შეცვლების მომენტიდან, არამედ მისი დადების მომენტიდან. მაგალითად, საცილოა შეცდომით, მოტყუებითა და იძულებით დადებული გარიგებები.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლი ბათილობის რამდენიმე საფუძველს განსაზღვრავს. ბათილია მოქმედება, რომელიც ხელყოფს „კანონით დადგენილ აკრძალვებს“ (კანონსანინაალმდეგო, იგივე აკრძალვის სანინაალმდეგო ნების გამოვლენა); მოქმედება, რომელიც ეწინააღმდეგება საჯარო წესრიგს (საჯარო წესრიგის სანინაალმდეგო გამოვლენა) და მოქმედება, რომელიც ხელყოფს „ზნეობის ნორმებს“ (ზნეობის სანინაალმდეგო ნების გამოვლენა).⁷¹²

ყოველთვის, როდესაც გარიგების ბათილობის საფუძველად მიეთითება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლი, უნდა დადგინდეს, რაში ეწინააღმდეგება გარიგების შეუსაბამობა კანონთან, საჯარო წესრიგსა და ზნეობრივ ღირებულებებთან. აუცილებელია განიმარტოს, რა მოიაზრება საჯარო წესრიგისა და ზნეობის შინაარსქვეშ, კონკრეტულ სადავო შემთხვევასთან მიმართებით.

6.2. კანონსანინაალმდეგო გარიგებები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლის თანახმად, „ბათილია კანონით დადგენილი წესისა და აკრძალვის სანინაალმდეგო გარიგებები.“ ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის აღიარების მიუხედავად, თუ მხარეები საერთო მიზნების მიღწევას კანონსანინაალმდეგო შეთანხმებით ცდილობენ,

⁷¹¹ 114 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 01 მარტი №ას-341-2019 გადაწყვეტილება.

⁷¹² კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 272.

ასეთი შეთანხმების შედეგების ანულირება კანონისადმი მორჩილებისა და პატივისცემის ლეგიტიმურ მიზანს ემსახურება.⁷¹³

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლი არ აზუსტებს, ბათილობის საფუძვლად რომელი კანონი იგულისხმება. შესაბამისად, კანონი უნდა განიმარტოს ფართოდ და მოიცავს ყველა აქტს, რომელიც გარიგების შინაარსის განსაზღვრისათვის რელევანტურ ნორმას შეიცავს.⁷¹⁴ ამკრძალავია კანონი, თუკი მისი ნორმა გარიგების შინაარსს და, ასევე, გარიგების დადებას დაუშვებლად მიიჩნევს.⁷¹⁵ ამკრძალავი კანონი შეიძლება იყოს ყველა კანონი მატერიალური გაგებით, რომელიც კრძალავს თავისთავად ყველა ფორმალურად დასაშვებ გარიგებას მისი შინაარსის ან დადგენილი გარემოებების გამო. ბათილობისათვის კანონისმიერი აკრძალვის დარღვევა უნდა იყოს ისეთი ინტენსივობის, რომ კანონიდან სხვა წესი ანუ განსხვავებული სამართლებრივი შედეგი არ გამომდინარეობდეს.⁷¹⁶

მაგალითი:

გიორგი, რომელიც კომპანიაში ბუღალტრად იყო დასაქმებული კომპანიის დირექტორმა გაათავისუფლა თანამდებობიდან ყოველგვარი საფუძვლისა და ახსნა-განმარტების გარეშე.

ასეთ შემთხვევაში, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დადგენილი პრაქტიკით, დასაქმებული ორგანიზაციისთვის შრომითი ურთიერთობის შეწყვეტის კანონით მინიჭებული უფლება უნდა განხორციელდეს მართლზომიერად,⁷¹⁷ და ყოველგვარი საფუძვლის გარეშე დასაქმებულის გაათავისუფლება სასამართლოს მიერ ბათილადაა ცნობილი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლზე მითითებით.⁷¹⁸

⁷¹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 18 თებერვლის №ას-1273-2020 გადაწყვეტილება.

⁷¹⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 316.

⁷¹⁵ იქვე, 317,

⁷¹⁶ კროპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადაშუქებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 61.

⁷¹⁷ 120 საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 2 თებერვლის №ას-1155-1086-2015 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 05 დეკემბრის №ას-545-513-2012 განჩინება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 19 ოქტომბრის №ას-549-517-2010 გადაწყვეტილება; საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 05 ოქტომბრის №ას-545-513-2012 განჩინება.

⁷¹⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2022 წლის 18 თებერვლის №ას-1061-2021 განჩინება.

6.3. საჯარო წესრიგი

საჯარო წესრიგის დარღვევა გარიგების ბათილობის ერთ-ერთი საფუძველია. დოქტრინასა და სასამართლოს პრაქტიკაში არსებული გაბატონებული განმარტების შესაბამისად, საჯარო წესრიგი არის ყველა სახელმწიფოს და საერთაშორისო ორგანიზაციის ეკონომიკური, სამართლებრივი, მორალური, პოლიტიკური, რელიგიური და სოციალური ფუნდამენტური სტანდარტების ერთობლიობა.⁷¹⁹

ეროვნული ანუ „შიდა“-საჯარო წესრიგი სახელმწიფოს მიერ ეროვნული კანონმდებლობით აღიარებულ მორალსა და სამართლის ფუნდამენტურ პრინციპებს მოიცავს. საჯარო წესრიგი განსხვავებულია სხვადასხვა ქვეყანაში. შესაბამისად, სახელმწიფო თავად განსაზღვრავს, თუ რა არის მისი კანონმდებლობის უმთავრესი და უმნიშვნელოვანესი პრინციპი.⁷²⁰

„საჯარო წესრიგის“ ცნება სამოქალაქო კოდექსში მორალურ იმპერატივებთანაა დაკავშირებული. იგი ხელს უწყობს ზნეობრივი და სამართლიანი სამოქალაქო ბრუნვის დამკვიდრებას. საჯარო წესრიგის დარღვევით ილახება არა მხოლოდ კერძო ინტერესები, არამედ – საჯარო ინტერესები. ეს იმიტომ, რომ საჯარო წესრიგით დაცული სიკეთე საზოგადო ფასეულობისაა და მისი დარღვევა ძირს უთხრის საზოგადოების არსებობის საფუძვლებს. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლი ბათილად მიიჩნევს წესრიგის საწინააღმდეგო გარიგებას. აქედან აშკარა ხდება, რომ სამოქალაქო ბრუნვის თავისუფლება შეზღუდულია და გარკვეული საზოგადოებრივი ინტერესების ფარგლებშია მოქცეული. მაშასადამე, არსებობს ურთიერთობანი, რაც არ შეიძლება იყოს მხოლოდ „კერძო ავტონომიის საქმე“⁷²¹.

საჯარო წესრიგის განმარტება კოდექსით გათვალისწინებული არ არის. შესაბამისად, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში მისი დარღვევა გარიგების შინაარსისა და მონაწილე სუბიექტების მოქმედების ფარგლების გათვალისწინებით უნდა შეფასდეს. მაგალითად, საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ საჯარო წესრიგის დარღვევად მიიჩნია ფიზიკური პირის მიერ უძრავი ნივთის სახელმწიფოს სასარგებლოდ დათმობის ან გადაცემასთან დაკავშირებული გარიგებები იმ დასაბუთებით, რომ საჯარო წესრიგის დარღვევით ილახება არა მხოლოდ ურთიერთობის კონკრეტული მონაწილის უფლებები, არამედ იგი პირველ რიგში ვნებას აყენებს სახელმწიფოსა და საზოგადოების ინტერესებს. გარიგება, რითაც უარყოფილი იქნება საკუთრების ხელშეუხებლობის

⁷¹⁹ ლიპარტია ნ., საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობასა და აღსრულებაზე უარის თქმის საფუძვლები საჯარო წესრიგთან მიმართებით, ზურაბ ახვლედიანი 80, საიუბილეო გამოცემა, ზ. ძლიერიშვილისა და ს. ქავთარაძის რედაქციით, თბილისი, 2013, 132.

⁷²⁰ იქვე, 133.

⁷²¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 17 თებერვლის №ას-1184-1145-2016 გადაწყვეტილება.

სოციალური ფუნქცია, უნდა ჩაითვალოს საჯარო წესრიგის დამრღვევ გარიგებად. ამ შემთხვევაში, მხედველობაშია სოციალური და ეკონომიკური საჯარო წესრიგი.⁷²²

6.4. ზნეობის ნორმების საწინააღმდეგო გარიგებები

სამართლებრივ სახელმწიფოში მართლწესრიგის არსებობას, როგორც კანონი, ასევე, მორალური ქცევის სტანდარტი უზრუნველყოფს. მიუხედავად იმისა, რომ კერძოსამართლებრივ ურთიერთობებში კერძო ავტონომიისა და თავისუფალი კონტრაქტების პრინციპი მოქმედებს, გარიგება, რომელიც საზოგადოებაში „საყოველთაოდ მიღებულ ქცევის სტანდარტს“ ეწინააღმდეგება, ამორალურ გარიგებად მიიჩნევა და ბათილობის სამართლებრივ შედეგებს უკავშირდება.⁷²³

ზნეობის ნორმებისა და მორალის ცნება კანონით განსაზღვრული არ არის, მაგრამ ქცევის ამ ასპექტის შეფასებისას მნიშვნელოვანია გაბატონებული სოციალური მორალი, ქცევის წესები და ამასთან ერთად, მხარის კეთილსინდისიერი საქციელის არსებობა. მხარეები სამოქალაქო ურთიერთობებში უნდა მონაწილეობდნენ კანონშესაბამისობის და მორალური სტანდარტების დაცვით და მათი ქმედება არ უნდა იყოს გასაკიცხი.⁷²⁴

იმპერატიულად განსაზღვრულია, რომ სამართალურთიერთობის საფუძველი მორალურად ყოველთვის გამართლებული უნდა იყოს. გერმანული სასამართლო პრაქტიკის მიხედვით, გარიგება არღვევს ზნეობრივ ნორმებს, როდესაც იგი არღვევს „ზოგადი, სამართლიანი და მართებული წარმოდგენების სტანდარტს“.⁷²⁵

ზნეობრივი სტანდარტების განმარტების მიზნით, საქართველოს უზენაესი სასამართლო იშველიებს დოქტრინაში განვითარებულ შეხედულებებს: „გარიგება ეწინააღმდეგება ზნეობის ნორმებს, როდესაც იგი არსებითად არღვევს ერთ-ერთი მხარის ინტერესებს და არათანაბარ პირობებში აყენებს მას. გარიგება არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს სოციალური სამართლიანობის პრინციპს, ხელშეკრულების მხარეს არ უნდა აყენებდეს შეუსაბამოდ რთულ მდგომარეობაში. ამ საკითხის კვლევისას შემომწმების საგანია არა გარიგების

⁷²² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 28 ოქტომბრის №ას-813-764-2015 გადაწყვეტილება. მოცემული განმარტება უზენაესი სასამართლოს არაერთ გადაწყვეტილებაშია გამოყენებული, მათ შორის, 2012 წლის 10 სექტემბრის №ას-755-811-2011, 2013 წლის 11 თებერვლის №ას-63-58-2013, 2013 წლის 25 თებერვლის №ას-40-38-2013, 2015 წლის 28 ოქტომბრის №ას-813-764-2015, 2018 წლის 23 იანვრის №ას-1167-1087-2017 გადაწყვეტილებებში.

⁷²³ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 21 მაისის №2ბ/7051-17 განჩინება.

⁷²⁴ თბილისის საქალაქო სასამართლოს 2015 წლის 30 იანვრის №2/6155-13 გადაწყვეტილება.

⁷²⁵ კროპჰოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადაშუქებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 63.

მონაწილეთა ქცევა ზნეობასთან მიმართებაში, არამედ გარიგების შინაარსის მიმართება ზნეობასთან⁷²⁶.

გარიგების ან მისი რომელიმე პირობის ამორალურობის მოტივით ბათილად ცნობა შეფასებითი კატეგორიაა. გარიგების შეფასებისას მოსამართლემ უნდა შეაფასოს თავად გარიგება, თავისი შინაარსიდან გამომდინარე არის თუ არა მისაღები საზოგადოებაში დამკვიდრებული ზნეობისა და საჯარო წესრიგის ზოგად მოთხოვნებთან. ამ ჩანაწერის არსებობის მიზანია ისეთი გარიგებების იდენტიფიცირება, რომლებიც საზოგადოებაში სავალდებულო წესით არ უნდა აღსრულდეს და არა ადამიანის ქცევის თავისუფლების კონტროლი. სწორედ ამ მიზნის გათვალისწინებით უნდა განიმარტოს გარიგების შინაარსი.⁷²⁷

გარიგების მართლწინააღმდეგობისა და ამორალურობის შეფასების დროს გადამწყვეტი მნიშვნელობა მხარეთა ნებას ენიჭება, თუმცა აუცილებელი არაა გარიგების დადების ამორალური და მართლწინააღმდეგო მოტივი და მიზანი ორივე მხარეს ამოძრავებდეს. გარიგების ამორალურად და მართლწინააღმდეგოდ მიჩნევის მიზნებისათვის გარიგების ერთ-ერთი მხარის არამართლზომიერი, ამორალური განზრახვაც საკმარისია.⁷²⁸

ზნეობის საწინააღმდეგო ქმედების შეფასებისას, კონტრაპენტთა ქმედებების შეფასება შესაძლოა მოხდეს კეთილსინდისიერების (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-8 მუხლის მე-3 ნაწილი) მასშტაბითაც, რათა დადგინდეს არა მხარეების სუბიექტური დამოკიდებულება გარიგებისადმი (მისი კონკრეტული პირობისადმი), არამედ ობიექტური გარემოებების შეფასების საფუძველზე გაირკვეს, ამორალურია თუ არა მხარეთა შეთანხმება.⁷²⁹

მაგალითი:

გიორგი, რომელიც მევახშეობითაა დაკავებული, ანისთან დებს სესხის ხელშეკრულებას. ანის ჯანმრთელობის მდგომარეობის გამო ძალიან სჭირდება ფინანსური სახსრები, რის გამოც თანახმაა, რომ სესხის ყოველწლიური პროცენტი იყოს სესხის თანხის 300%. მიუხედავად იმისა, რომ ანი ამაზე თანახმაა და ხელს აწერს ამ ხელშეკრულებას, აღნიშნული აშკარად ზნეობის საწინააღმდეგო გარიგებაა.

სესხის ხელშეკრულების დადების დროს მხარეები განსაზღვრავენ საპროცენტო სარგებელს, რომელიც, ხშირ შემთხვევაში, გაცილებით მაღალია საქა-

⁷²⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 24 ივნისის №ას-10-2020 განჩინება.

⁷²⁷ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 29 დეკემბრის №3/7/679 გადაწყვეტილება საქმეზე „შპს „სამაუწყებლო კომპანია რუსთავი 2“ და შპს „ტელეკომპანია საქართველო“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

⁷²⁸ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2019 წლის 6 მარტის №ბ/3145-18 გადაწყვეტილება.

⁷²⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 15 მაისის №ას-212-201-2017 განჩინება.

რთველოს ეროვნული ბანკის მიერ დადგენილ საპროცენტო სარგებელზე. ხელშეკრულების დადებისას მსესხებელი თანხმდება მას, თუმცა მას უჭირს ამ მძიმე პირობის გააზრება. შესაბამისად, მხარეთა თანხმობის მიუხედავად, ზნეობის სანინალმდეგო საფუძვლით, ბათილია მხარეთა შეთანხმებული კაბალური პირობა, რომელიც მძიმე მდგომარეობაში აყენებს მსესხებელს.⁷³⁰

აღნიშნულიდან გამომდინარე, ხელშეკრულების მხარეთა ავტონომიურობის აღიარებული პრინციპის მიხედვით, კანონი ერევა გარიგების შინაარსში და ბათილად აცხადებს კანონის, ზნეობისა და საჯარო წესრიგის სანინალმდეგო გარიგებებს. სამწუხაროდ, ნორმა არ განსაზღვრავს ბათილობის ზუსტ პირობებს და ზოგადდღეიანი ციური ხასიათისაა, ბლანკეტურია, მითითებითი მონესრიგების შემთხვევა. შესაბამისად, მისი სხვა ნორმების მითითების გარეშე გამოყენება დაუშვებელია.⁷³¹

6.5. ზეგავლენის ბოროტად გამოყენებით დადებული გარიგებები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 55-ე მუხლი ითვალისწინებს ხელშეკრულების ბათილობას იმ შემთხვევებში, თუ იგი დადებულია ერთი მხარის მიერ მეორეზე გავლენის ბოროტად გამოყენებით, როცა მათი ურთიერთობა დაფუძნებულია განსაკუთრებულ ნდობაზე. ამ შემთხვევაში აღნიშნული 55-ე მუხლი კვლავ იჭრება მხარეთა კერძო ავტონომიის ფარგლებში და ბათილად აცხადებს მხარეთა შორის ერთმანეთის მიმართ, განსაკუთრებული ნდობის არსებობის შემთხვევაში, გავლენის ბოროტად გამოყენებით დადებულ გარიგებას.

2012 წლის 8 მაისის განხორციელებული საკანონმდებლო ცვლილებამდე საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 55-ე მუხლი არსებობდა შემდეგი სახით: „1. გარიგება შეიძლება ბათილად ჩაითვალოს, თუ გარიგებით განსაზღვრულ შესრულებასა და ამ შესრულებისათვის გათვალისწინებულ ანაზღაურებას შორის აშკარა შეუსაბამობაა და გარიგება დაიდო მხოლოდ იმის წყალობით, რომ ხელშეკრულების ერთ-ერთმა მხარემ ბოროტად გამოიყენა თავისი საბაზრო ძალაუფლება ან ისარგებლა ხელშეკრულების მეორე მხარის მძიმე მდგომარეობით ან გამოუცდელიობით (გულუბრყვილობით). 2. ბათილია გარიგება, რომელიც დადებულია ერთი მხარის მიერ მეორეზე გავლენის ბოროტად გამოყენებით, როცა მათი ურთიერთობა დაფუძნებულია განსაკუთრებულ ნდობაზე“.

ცვლილების შემდგომ აღნიშნული მუხლი შემდეგნაირად ჩამოყალიბდა: „ბათილია გარიგება, რომელიც დადებულია ერთი მხარის მიერ მეორეზე გავლენის ბოროტად გამოყენებით, როცა მათი ურთიერთობა დაფუძნებულია გა-

⁷³⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 28 ივლისის №663-629-2015 განჩინება.

⁷³¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 18 სექტემბრის №ას-1197-1117-2017 განჩინება.

ნსაკუთრებულ ნდობაზე." ამ შემთხვევაში, კოდექსი ბათილობის წინაპირობად გარიგების მხარეებს შორის განსაკუთრებული ნდობის არსებობის სავალდებულოობას ითვალისწინებს, მაგრამ კონკრეტულად, რაში გამოიხატება განსაკუთრებული ნდობა, კონკრეტული ფაქტის შეფასების საკითხია.⁷³² შესაბამისად, კონკრეტული საქმის განხილვისას აუცილებელია დადასტურდეს მხარეთა შორის განსაკუთრებული ნდობა და მის საფუძველზე გავლენის ბოროტად გამოყენების ფაქტი.

აღსანიშნავია, რომ გარიგების ბათილობისათვის საკმარისი საფუძველი არ არის მხოლოდ გარიგებით განსაზღვრულ შესრულებასა და ამ შესრულებისათვის გათვალისწინებულ ანაზღაურებას შორის აშკარა შეუსაბამობის დადგენა. ამასთან ერთად, გარიგების ბათილად მისაჩვენად, აუცილებელია, მეორე წინაპირობაც ვლინდებოდეს. კერძოდ, გარიგება დადებული უნდა იყოს მხოლოდ იმის წყალობით, რომ ხელშეკრულების ერთ-ერთმა მხარემ ბოროტად გამოიყენა თავისი საბაზრო ძალაუფლება ან ისარგებლა კონტრაპენტის მიძიმე მდგომარეობით ან გულუბრყვილობით.⁷³³

6.6. მოჩვენებითი და თვალთმაქცური გარიგებები

6.6.1. მოჩვენებითი გარიგებები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 56-ე მუხლით განსაზღვრულია თვალთმაქცური და მოჩვენებითი გარიგების რეგულირების საკითხი. კოდექსი იმპერატიულად ბათილად აცხადებს მოჩვენებით გარიგებას, რომელიც დადებულია მხოლოდ მოსაჩვენებლად, იმ განზრახვის გარეშე, რომ მას შესაბამისი იურიდიული შედეგი მოჰყვეს. გარიგების მონაწილეები ერთმანეთთან შეთანხმებით გარიგებას დებენ მხოლოდ გარეგნული ჩვენებისთვის ისე, რომ მათ არ სურთ მასთან დაკავშირებული სამართლებრივი შედეგის დადგომა (ბოჭვის ნების არარსებობა).⁷³⁴

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 56-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, გარიგების ბათილობის საფუძველი ხელშეკრულების მონაწილე მხარეების ის ფარული (და არა აშკარა) ნებაა, რაც ფორმალურად ხელშეკრულების დადების სურვილს გამოიხატავს, რეალურად კი არ ემსახურება იმ მიზანს, რაც გარიგების დადებას უნდა მოჰყვეს შედეგად. სწორედ ამიტომ იწოდება ამგვარი გარიგებები მოჩვენებითად.⁷³⁵

⁷³² თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2017 წლის 14 თებერვლის №23/4317-16 გადაწყვეტილება.

⁷³³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 2 მარტის №ას-664-635-2016 გადაწყვეტილება.

⁷³⁴ 142 კროპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გამომუშავებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 39.

⁷³⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 24 იანვრის №ას-570-529-2017 განჩინება.

მოწვევებითაა გარიგება, როცა ნების გამომვლენი და ნების მიმღები თანხმდებიან იმაზე, რომ მათ მიერ გამოვლენილ ნებას არ მიეცეს მსვლელობა და არ მოჰყვეს ამ გარიგებისათვის დამახასიათებელი სამართლებრივი შედეგი, ე.ი. ახდენენ გარეგნულად გამოხატულის მიღწევის სიმულაციას.

მოწვევებით გარიგებას ორი ძირითადი ნიშანი ახასიათებს: პირველი, ის დადებულია მოსაწვევებლად და, მეორე, მხარეებს არა აქვთ ამ გარიგებით გათვალისწინებული შედეგის დადგომის განზრახვა. მოწვევებითი გარიგების შემთხვევაში აუცილებელია, რომ ნების გამომვლენი და ნების მიმღები მოქმედებდნენ შეთანხმებით და ორივე აცნობიერებდეს ნების ნაკლს.⁷³⁶

მოწვევებითი გარიგება, როგორც წესი, ფორმალურად შეესაბამება კანონის მოთხოვნებს, მაგრამ, ნების არანამდვილობა გამორიცხავს სამართლებრივი შედეგის დადგომას.⁷³⁷

მოწვევებითი გარიგების დროს კანონი ადგენს კავშირს ფიქციურ გარიგებასა და ნების მიმღები ადრესატის თანხმობას შორის. ასეთი გარიგების მიზანი, როგორც წესი, მესამე პირის მოტყუებაა. ეს მესამე პირი შეიძლება იყოს როგორც კრედიტორი, ისე სახელმწიფო. ძირითადად, მოწვევებითი გარიგების დადება დაკავშირებულია მესამე პირებთან არსებულ ურთიერთობასთან. (მაგალითად, მოწვევებითი გარიგების დადების ერთ-ერთი მოტივი შეიძლება იყოს მესამე პირის მოტყუება, პასუხისმგებლობისაგან თავის არიდება და ა.შ.)⁷³⁸ სამართლო პრაქტიკა ადასტურებს, რომ მოწვევებითი გარიგების დროს გარიგების მხარეებს შორის გარკვეული „ჩრდილოვანი შეთანხმება“ არსებობს იმისათვის, რომ, ფაქტობრივად, დაიდოს ისეთი ხელშეკრულება, რომელსაც არც ერთი მხარე არ გამოიყენებს და მხარეები დარჩებიან კვლავ სანყის მდგომარეობაში.⁷³⁹

მოწვევებით გარიგებად მიჩნევისათვის გადამწყვეტია ფაქტი, რომ მხარეებს არა აქვთ გარიგებაში მითითებული შედეგის დადგომის განზრახვა, მაგალითად, ხელშეკრულებაში მითითებული ფასის გადახდა. მოწვევებითი გარიგების ერთ-ერთი მაგალითი შეიძლება იყოს შემთხვევა, როდესაც მოვალე ფორმალურად ქონებას გადააფორმებს სხვა პირზე და რეალურად კი ამ ქონების მფლობელი და მოსარგებლე ვითომ მყიდველთან შეთანხმებით ისევ მოვალე რჩება. უმეტესად, ასეთი გარიგებების მიზანი არის სამოქალაქო პასუხისმგებლობისგან თავის არიდება.

⁷³⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 22 იანვრის №ას-976-908-2017 განჩინება.

⁷³⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 15 თებერვლის №ას-1470-2018 განჩინება.

⁷³⁸ იქვე.

⁷³⁹ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2013 წლის 8 მაისის №28/347-13 გადაწყვეტილება.

6.6.2. თვალთმაქცური გარიგებები

მოჩვენებითი გარიგების ბათილად ცნობა იწვევს იმ სამართლებრივი შედეგების ბათილობას, რომელიც მას უკავშირდება. თუ მოჩვენებითი გარიგების უკან სხვა გარიგება დგას, მაშინ გარიგების მიმართ ამოქმედდება დაფარული გარიგების მიმართ მოქმედი წესები.

თვალთმაქცური გარიგება არის მოჩვენებითი გარიგების სახესხვაობა და განსხვავდება იმით, რომ გარიგების მონაწილეებს რეალურად მისი განხორციელება სურთ.⁷⁴⁰ თვალთმაქცური გარიგების დროს ნების გამოვლენის სუბიექტების ნება შეთანხმებულია და მათ განზრახული აქვთ განსაზღვრული სამართლებრივი შედეგის მიღება, თუმცა, მათი შინაგანი ნება და გამოვლენილი ნება არ ემთხვევა ერთმანეთს. დადებული გარიგებით ისინი ფარავენ სხვა გარიგებას, რომლის დადების ნებაც რეალურად აქვთ. თვალთმაქცური გარიგების მიზანი სწორედ იმ გარიგების დაფარვაა, რომლის მიღწევაც რეალურად სურთ მათ. ამ შემთხვევაში არსებობს ორი გარიგება, ერთი თვალთმაქცური და მეორე – რომელიც მხარეებმა უშუალოდ გაითვალისწინეს. ამდენად, თვალთმაქცური გარიგება ერთგვარად ფარავს ნამდვილ გარიგებას, შესაბამისად, მას არ გააჩნია სამართლებრივი საფუძველი და იგი ბათილია.

თვალთმაქცური გარიგების დროს განხილვის საგანია გარიგების მხარეთა მიერ შინაგანი და გარეთ გამოვლენილი ნების ურთიერთმიმართება, ვინაიდან მათ შორის არსებობს შეუსაბამობა. ამდენად, თვალთმაქცური გარიგების დროს უნდა დადასტურდეს გარემოებები, რომლებიც მიუთითებენ სხვა გარიგების დადების სურვილზე და ამ დაფარული გარიგებისათვის აუცილებელი ყველა წინაპირობის არსებობაზე. ამ შემთხვევაში გამოიყენება დაფარული გარიგების მიმართ მოქმედი წესები.⁷⁴¹ თუმცა დაფარული გარიგების ნამდვილობისათვის არაა საკმარისი მხოლოდ მოჩვენებითი გარიგების ბათილობა. აუცილებელია დაფარული გარიგება იყოს მართლზომიერი და ამ საფუძველით ნამდვილი.⁷⁴²

მაგალითი:

პრაქტიკაში გავრცელებული თვალთმაქცური გარიგებაა ისეთი შემთხვევა, როდესაც მხარეებმა სამოქალაქო კოდექსის 286-ე მუხლის მე-4 ნაწილით გათვალისწინებული შეზღუდვების გამო, სესხის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, მოთხოვნის უზრუნველყოფის საშუალებად უძრავი ქონების გამოყენება და იპოთეკის უფლებით დატვირთვა ვერ შეძლეს. ამის ნაცვლად მათ დადეს ნასყიდობის ხელშეკრულება გამოსყიდვის

⁷⁴⁰ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 362.

⁷⁴¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 3 თებერვლის №ას-1134-2020 განჩინება.

⁷⁴² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი III, ვალდებულებებით სამართლის ზოგადი ნაწილი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019, 311.

უფლებით. უმეტესად, ასეთი ხელშეკრულებები არის თვალთმაქცურად დადებული სესხის ხელშეკრულებები და ვალის დაბრუნების შემდეგ უძრავი ქონება უბრუნდება ყოფილ მესაკუთრეს. თვალთმაქცური გარიგებების ხშირი შემთხვევებია ასევე შრომითი ხელშეკრულებების ნაცვლად მომსახურების ხელშეკრულებების დადება.

მოჩვენებითი და თვალთმაქცური გარიგების დროს მეტად დიდი მნიშვნელობა აქვს პრეზუმფციებისა და მტკიცების ტვირთის სწორად განსაზღვრას. გარიგების ბათილობის დადასტურება ეკისრება პირს, რომელიც ამ საფუძვლით გარიგების ბათილობას ითხოვს, ანუ მას, ვისაც მიაჩნია, რომ დადებული გარიგებით შეილახა მისი უფლება.⁷⁴³

6.7. მხარდაჭერის მიმღების მიერ დადებული გარიგება

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 8 ოქტომბრის №2/4/532,533 გადაწყვეტილებით, არაკონსტიტუციურად იქნა ცნობილი: ა) საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-12 მუხლის მე-5 ნაწილის – სიტყვა „ჭკუასუსტობის“ ნორმატიული შინაარსი, რომელიც ითვალისწინებდა „ჭკუასუსტი“ პირის ქმედუწუნაროდ მიჩნევას მისი ინდივიდუალური გონებრივი შესაძლებლობების გათვალისწინების გარეშე; ბ) ამავე კოდექსის 58-ე მუხლის პირველი ნაწილის სიტყვები „სასამართლოს მიერ ქმედუწუნაროდ აღიარებული პირის“.

ამ გადაწყვეტილების მიღებამდე პირის ქმედუწუნაროდ აღიარება მისთვის სამოქალაქო უფლების ავტომატურ შეზღუდვას იწვევდა. შესაბამისად, პირი მოკლებული იყო შესაძლებლობას, გარიგების დადებით ჩართულიყო სამოქალაქო ბრუნვაში. ქმედუწუნარო პირს სასამართლოს მიერ ენიშნებოდა მეურვე, რომელიც მას წარმოადგენდა სამოქალაქო ურთიერთობებში. აღნიშნული ნორმა, ერთი მხრივ, ზომაზე მეტად ზღუდავდა შეზღუდული გონებრივი შესაძლებლობების მქონე პირთა ქმედუწუნარიანობას, ხოლო მეორე მხრივ, მომეტებულად ანაცვლელდა ქმედუწუნაროდ აღიარებულ პირთა ნებას მეურვის ნებით.⁷⁴⁴

საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს განმარტებით, სულიერი აშლილობისა და გონებრივი ჩამორჩენილების დროს, ადამიანს მხოლოდ უკიდურეს შემთხვევაში შეიძლება ჩამოერთვას ქმედუწუნარიანობა (დაენიშნოს მხარდამჭერი), როდესაც მას ცხოვრების არცერთ სფეროში არა აქვს დამოუკიდებელი გადაწყვეტილების მიღების უნარი. სხვა შემთხვევაში, როდესაც ცალკეულ სფეროში ადამიანს შენარჩუნებული აქვს გადაწყვეტილების მიღე-

⁷⁴³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 15 თებერვლის №ას-1470-2018 განჩინება.

⁷⁴⁴ საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 08 ოქტომბრის №2/4/532,533 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – ირაკლი ქემოკლიძე და დავით ხარაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

ბის უნარი, ასეთი პირების მიმართ უნდა გამოიყენებოდეს უფლების ნაკლები ინტენსივობით შეზღუდვა.⁷⁴⁵

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის სადავო ნორმები ქმედუნაროდ აღიარებული პირის ნებას სრულად და უპირობოდ ანაცვლებდა მეურვის ნებით იმ პირობებში, როდესაც მარტივი გარიგებები ქმედუნარო პირებმა შეიძლება დამოუკიდებლად დადონ. ამავე დროს, გარკვეულ შემთხვევებში, როდესაც პირს არ აქვს საკმარისი გონებრივი უნარი დამოუკიდებლად დადოს ესა თუ ის გარიგება, არსებობს პრაქტიკული შესაძლებლობა, რომ შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირის ნება შესაბამისი დოზითა და ფორმით ასახული იყოს მისი სახელით გარიგებების დადებისას.⁷⁴⁶

2015 წლის 20 მარტს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში არსებითი ხასიათის ცვლილებები შევიდა, რომლებიც არაკონსტიტუციურად ცნობილი ნორმის საფუძველზე, ჭკუასუსტობის ან სულით ავადმყოფობის გამო, პირის ქმედუნაროდ გამოცხადების აკრძალვას ეხებოდა. ტერმინი ქმედუნარო პირი ჩანაცვლებულ იქნა მხარდაჭერის მიმღები პირით. ასევე, ტერმინები ჭკუასუსტობა და სულით ავადმყოფობა ამოღებულ იქნა სამოქალაქო კოდექსიდან. მხარდაჭერის მიმღების სტატუსის მინიჭებას სასამართლო ახორციელებს.

ამასთან, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსს დამატა 581 მუხლი, რომლის პირველი ნაწილის თანახმად, „თუ მხარდაჭერის მიმღები დებს გარიგებას სასამართლოს გადაწყვეტილებით განსაზღვრული მხარდაჭერის მიღების გარეშე, გარიგების ნამდვილობა დამოკიდებულია იმაზე, შემდგომ მხარდამჭერი მოიწონებს თუ არა მას, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა მხარდაჭერის მიმღები ამ გარიგებით სარგებელს იღებს.“.

მხარდაჭერის მიმღებად მიიჩნევა პირი, რომელსაც აქვს ფსიქიკური, გონებრივი/ინტელექტუალური დარღვევები და სათანადო რჩევის, დახმარების გარეშე, მნიშვნელოვნად უძნელდება საკუთარი ნების თავისუფლად გამოხატვა და ინფორმირებული და გააზრებული არჩევანის გაკეთება სასამართლოს მიერ განსაზღვრულ სფეროებთან დაკავშირებით. მხარდაჭერის მიმღებს სასამართლო განუსაზღვრავს მხარდამჭერს მხოლოდ ინდივიდუალური შეფასების შედეგად, იმის მიხედვით, თუ რა სფეროში არის სავალდებულო მხარდამჭერის დანიშვნა.⁷⁴⁷

მხარდაჭერის მიმღების მიერ, სასამართლოს გადაწყვეტილებით განსაზღვრული მხარდამჭერის თანხმობის გარეშე დადებული ხელშეკრულების ნამდვილობა დამოკიდებულია იმაზე, შემდგომში მხარდამჭერი მოიწონებს თუ არა

⁷⁴⁵ საქართველოს სახელით საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 08 ოქტომბრის №2/4/532.533 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – ირაკლი ქემოკლიძე და დავით ხარაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“.

⁷⁴⁶ იქვე.

⁷⁴⁷ განმარტებითი ბარათი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ“ საქართველოს №3339 კანონპროექტზე.

მას. მოწონება გულისხმობს იმის გარკვევას, მხარდაჭერის მიმღების მიერ დადებული გარიგება ნამდვილად შეესაბამება თუ არა მის ნებას, გარიგებაში სრულყოფილად არის თუ არა ასახული ის პირობები, რა პირობებითაც მხარდაჭერის მიმღებს სურდა გარიგების დადება.⁷⁴⁸ მოწონება აუცილებელი არაა, თუ გარიგებით მხარდაჭერის მიმღები იღებს სარგებელს.

წერილობითი გარიგების დადებისას, სავალდებულოა მხარდამჭერის ხელმოწერით იმის დადასტურება, რომ გარიგების დადების პროცესში განხორციელდა სასამართლოს გადანყვეტილებით განსაზღვრული მხარდაჭერა.⁷⁴⁹

თუ გარიგება დადებულია მხარდამჭერის თანხმობის გარეშე, კანონი აუცილებლად მიიჩნევს მხარდაჭერის მიმღებისა და მეორე მხარის ინტერების დაცვის ვალდებულებას. ასეთ შემთხვევაში, მხარდამჭერის მიერ ხელშეკრულების მოწონებამდე, მეორე მხარე უფლებამოსილია უარი თქვას ხელშეკრულებაზე, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ მისთვის ცნობილი იყო, რომ ხელშეკრულებას დებდა მხარდაჭერის მიმღებ პირთან. ცალმხრივი გარიგების დროს გამოიყენება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 66-ე მუხლით გათვალისწინებული წესი. ამ მუხლის მიხედვით, ბათილია ცალმხრივი გარიგება, რომელსაც არასრულწლოვანი დებს კანონიერი წარმომადგენლის აუცილებელი თანხმობის გარეშე. ბათილია ასეთი გარიგება მაშინაც, როცა არსებობს კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა, მაგრამ არასრულწლოვანს არ წარმოუდგენია ამის დამადასტურებელი წერილობითი საბუთი, რის გამოც გარიგების მეორე მხარემ დაუყოვნებლივ თქვა მასზე უარი. ასეთი უარი დაუშვებელია, თუკი მეორე მხარე ინფორმირებული იყო კანონიერი წარმომადგენლის ამ თანხმობის შესახებ.

6.8. გარიგების ბათილობა მცირეწლოვნების ან ფსიქიკური აშლილობის გამო

ნების გამოხატვა, რომელიც გარკვეული სამართლებრივი შედეგების დადგომისაკენ არის მიმართული, დაკავშირებულია არა მხოლოდ უფლებების, არამედ მოვალეობების წარმოშობასთანაც. შესაბამისად, საწინააღმდეგოს დადასტურებამდე ივარაუდება, რომ პირის მიერ გამოვლენილი ნება შეესაბამება მის ნამდვილ ნებას. აღნიშნული პრეზუმფცია ქარწყლდება, თუ დადასტურდება, რომ ნება გამოვლინდა ისეთ პირობებში, რომლებიც გამოვლენილი ნების ნამდვილი ნებისადმი შესაბამისობას გამოირიცხავს. ასეთია, მაგალითად, პირის ქმედუწუნარობა, სულიერი აშლილობა, ფსიქიკური, ფიზიკური იძულება, მოტყუება, ძილში, ჰიპნოზურ მდგომარეობაში გამოხატული ნება და ა.შ. ეს ისეთი გარემოებებია, როდესაც პირი მოკლებულია შესაძლებლობას, მართოს ნების გამოხა-

⁷⁴⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 343.

⁷⁴⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 69-ე მუხლის 31 ნაწილი.

ტვის ფორმები. ამ დროს პირს შეზღუდული აქვს ე.წ. „მოქმედების ნება“, ანუ, ასეთ ვითარებაში იგულისხმება, რომ დაუძლეველ გარემოებათა გამო პირი იმ ნებას გამოხატავს, რომელიც მის ნამდვილ ნებას არ შეესაბამება (ძილი, ჰიპნოზის მდგომარეობა, ფსიქიკური აშლილობა ა.შ.) ან პირი გამოხატავს სხვა პირის და არა თავის რეალურ ნებას (მოტყუება, იძულება და ა.შ). ასეთ შემთხვევებში, ნების გამომვლენი, რაღა თქმა უნდა, დაცული უნდა იყოს გამოვლენილი არანა-მდვილი ნების თანმდევი შედეგებისაგან.⁷⁵⁰

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 58-ე მუხლი ითვალისწინებს, მცირე-ნლოვნის მიერ დადებული გარიგების უპირობო ბათილობას. სამოქალაქო კოდექსის მიზნებისათვის, მცირენლოვნად ითვლება 7 წლამდე არასრულწლოვანი პირი. შესაბამისად, მის მიერ გამოხატული ნებისმიერი სახის ნება სამართლებრივად ბათილია და გარიგების სარგებლიანობის საკითხს მნიშვნელობა არ აქვს, თუმცა რეალურ ცხოვრებაში გასათვალისწინებელია გარიგების ხასიათი (მაგალითად, ზემოთ განხილული ე.წ. ყოფითი გარიგებები მიუხედავად მცირენლოვნის მიერ გამოვლენილი ნების ბათილობისა, მაინც იდება და არ ხდება სადა-ვო). იგულისხმება, რომ მცირენლოვანი პირი მოკლებულია შესაძლებლობას, გააანალიზოს გარიგების შინაარსი და შედეგი. მცირენლოვნის მიერ დადებული გარიგება სამართლებრივ შედეგს არ წარმოშობს, გარდა იმ შემთხვევისა, როცა მცირენლოვანი ურთიერთობაში გამოდის, როგორც შიკრიკი. ასეთ შემთხვევა-ში მას არ სჭირდება საკუთარი ნების გამოვლენა და იგი მხოლოდ სხვისი ნების ტრანსპორტირებას ახდენს.⁷⁵¹

მცირენლოვნის გარდა, 58-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, ბათილად შეიძლება ჩაითვალოს ცნობიერების დაკარგვის ან დროებითი ფსიქიკური მოშ-ლილობის დროს დადებული გარიგება. დროებითი ფსიქიკური აშლილობა არ გულისხმობს ცნობიერების სრულად დაკარგვას, არამედ ცნობიერების ისეთ მდგომარეობას, რომელიც გამორიცხავს ნების თავისუფლად განსაზღვრის შე-საძლებლობას.⁷⁵²

ამავე მუხლის მე-3 ნაწილით, უცილოდ ბათილია ფსიქიკური აშლილობის მქონე პირის მიერ ნების გამოვლენა გარიგების დადებისას, როცა ეს რეალური ვითარების სწორად აღქმას არ შეესაბამება, თუ ეს პირი ამ გარიგებით სარგე-ბელს არ იღებს, თუნდაც იგი სასამართლოს მიერ მხარდაჭერის მიმღებად არ იყოს ცნობილი. ასეთ შემთხვევაშიც, სასამართლო გარიგების ბათილობას უკა-ეშირებს პირის ცნობიერების მდგომარეობას. კერძოდ, თავისი ფსიქო-ემოციური მდგომარეობის გამო პირს შეეძლო, თუ არა გაეანალიზებინა დადებული გარი-

⁷⁵⁰ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 13 ივლისის №28/6126-15 განჩინება.

⁷⁵¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებე-ბი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 338.

⁷⁵² იქვე, 339.

გების შინაარსი. ფსიქიკური აშლილობის მქონე პირის მიერ დადებული გარიგება ბათილია იმის მიუხედავად, პირი მხარდაჭერის მიმღებად ცნობილი არის თუ არა. მთავარია, დადგინდეს, რომ სადავო გარიგების დადებისას პირს ჯანმრთელობის მდგომარეობიდან გამომდინარე არ ჰქონდა შესაძლებლობა, ალექვა მის მიერ გამოვლენილი ნების მნიშვნელობა.⁷⁵³

ასეთ შემთხვევაში, აღსანიშნავია მტკიცების ტვირთის განაწილების საკითხი. კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 102-ე მუხლის შესაბამისად, მოსარჩელეს ევალება სასარჩელო განცხადებაში ასახული ფაქტების მტკიცება. აღნიშნულ შემთხვევაში მოსარჩელეს ეკისრება ვალდებულება, ამტკიცოს, რომ გარიგების დადების მომენტში აღენიშნებოდა ცნობიერების დაკარგვა და არ შეეძლო ვითარების სწორად აღქმა.⁷⁵⁴

6.9. გარიგების ბათილობისა და მისი დადასტურების შედეგი

უცილოდ ბათილი (არარა), ნაწილობრივ ბათილი და მერყევად ბათილი გარიგება ბათილია მისი დადების მომენტიდან. უცილოდ ბათილი გარიგება ბათილად ითვლება დადების მომენტიდან და მისი ნამდვილად ქცევა გარიგების მონაწილეებსა და სასამართლოს შემდგომი მოქმედებით არ შეუძლიათ.⁷⁵⁵ ბათილი გარიგება გარიგებით გათვალისწინებულ სამართლებრივ შედეგს არ წარმოშობს. შესაძლებელია, მას შედეგად მოჰყვეს ზიანის ანაზღაურების ან გარიგების ძალით მხარეთა მიერ მიღებული სრული უკუქცევის მოთხოვნის უფლება. თუმცა პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა ყოველთვის ის უპირობო შედეგი არ არის, რასაც მხარეები ყველა შემთხვევაში მიიღებენ. თუ დადასტურდება, რომ გადაცემული ქონება (სიკეთე) მიმღებმა მოიხმარა, გადაცემული ნივთი განადგურდა, გაუარესდა, ასეთ დროს გადაცემული ქონება (სიკეთე) ფიზიკურად, კონკრეტულად ეს ნივთი, ვერ დაბრუნდება.⁷⁵⁶

ამასთან, ზიანის ანაზღაურების დროს გასათვალისწინებელია ხელშეკრულების მეორე მხარის ბრალეულობა გარიგების ბათილობის საფუძვლის მიმართ. მაგალითად, თუ გარიგება ბათილია ფორმის დაუცველობის გამო, მხარემ უნდა იცოდეს გარიგების ბათილობის თაობაზე და, თუ მან არ იცის ამის შესახებ, იშვიათი გამონაკლისების გარდა, აღნიშნული უცოდინარობა უხეშ გაუფრთხილებ-

⁷⁵³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 13 ივნისის №ას-771-771-2018 განჩინება.

⁷⁵⁴ იქვე.

⁷⁵⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 198.

⁷⁵⁶ მესხიშვილი ქ., კერძო სამართლის აქტუალური საკითხები, თეორია და სასამართლო პრაქტიკა, ტომი I, თბილისი, 2020, 79.

ლობად კვალიფიცირდება და მიმღებს, გადაცემული საგნის დაღუპვის ან გაფუჭების შემთხვევაში, ზიანის ანაზღაურება მაინც ეკისრება.⁷⁵⁷

გარიგების ბათილობის მიუხედავად, ხელშეკრულების მხარეებს აქვთ უფლებამოსილება მათი ქმედებით დადასტურონ ბათილი გარიგება (საცილო და არარა გარიგებები). ასეთ დროს დადასტურება ბათილ გარიგებას ნამდვილად ვერ აქცევს, თუმცა დადასტურება გარიგების ხელახლა დადებად განიხილება (საცილო გარიგების გარდა).⁷⁵⁸ აღნიშნულ შემთხვევაში ბათილი გარიგება ნამდვილია დადასტურების და არა გარიგების დადების მომენტიდან. თუმცა, მხარეებს შეუძლიათ გარიგებით მოსალოდნელი სარგებელი ერთმანეთს პირველი გარიგების დადების დროიდან მიანიჭონ.⁷⁵⁹ თუ გარიგების მხარეები ამის სურვილს არ გამოთქვამენ, გარიგების დადასტურებისას მათ ევალებათ ერთმანეთს გადასცენ ყველაფერი, რაც კი მათ შეხვდებოდათ, გარიგება თავიდანვე ნამდვილი რომ ყოფილიყო.⁷⁶⁰

გარიგების მხარეების მოქმედება ბათილი არარა გარიგების დადასტურების დროს უნდა იყოს ორმხრივი და დადასტურების შინაარსი ბათილი გარიგების ყველა არსებით პირობაზე შეთანხმებას უნდა მოიცავდეს.⁷⁶¹ ამასთან, დადასტურებისას აუცილებელია, დასადასტურებელი გარიგებით არ ირღვეოდეს ზნეობის ნორმები და საჯარო წესრიგი, რაც, თავის მხრივ, გარიგების ბათილობის საფუძველია და ხელახლა დასადებ გარიგებას ბათილად აქცევს.⁷⁶²

შესაბამისად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 61-ე მუხლი ადგენს შემდეგ პირობებს: 1. უცილოდ ბათილი (არარა) გარიგება ბათილად ითვლება მისი დადების მომენტიდან; 2. თუ პირი, რომელიც დებს უცილოდ ბათილ გარიგებას, ადასტურებს მას, მაშინ მისი მოქმედება განიხილება, როგორც გარიგების ხელახლა დადება; 3. თუ გარიგებას ადასტურებს შეცილების უფლების მქონე პირი, მაშინ იგი ამით კარგავს შეცილების უფლებას; 4. თუ უცილოდ ბათილ ორმხრივ გარიგებას ადასტურებენ მხარეები, მაშინ ისინი საჭეწოობისას ვალდებული არიან ერთმანეთს გადასცენ ყველაფერი, რაც კი მათ შეხვდებოდათ, გარიგება თავიდანვე ნამდვილი რომ ყოფილიყო; 5. დადასტურება მხოლოდ მაშინ გახდება ნამდვილი, როცა ხელშეკრულება ან გარიგება არ ეწინააღმდეგება ზნეობის ნორმებს და საჯარო წესრიგის მოთხოვნებს.⁷⁶³

⁷⁵⁷ იქვე, 78.

⁷⁵⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 61-ე მუხლის მე-3 ნაწილი.

⁷⁵⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 365.

⁷⁶⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 61-ე მუხლის მე-4 ნაწილი.

⁷⁶¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 363.

⁷⁶² საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 61-ე მუხლის მე-5 ნაწილი.

⁷⁶³ თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 26 ოქტომბრის №22/3965-17 განჩინება.

დადასტურების გარდა, სამოქალაქო კოდექსი იცნობს შემდგომი მონონების ინსტიტუტს, რომელიც ბათილი გარიგების დადასტურების მსგავსად, გამოვლენილ ნებას იურიდიული ძალმოსილებით აღჭურავს. თუმცა, მისგან განსხვავებით, მონონებას უკუქცევითი ძალა აქვს და გარიგება ნების გამოვლენის მომენტიდანვე ნამდვილია. უნდა აღინიშნოს, რომ გარიგების დადასტურებისა და მონონების სუბიექტებიც განსხვავებულია: პირველ შემთხვევაში, ამგვარად გარიგების მხარე გვევლინება, მეორე შემთხვევაში – მესამე პირი, რომლის ნებაზეცაა დამოკიდებული გარიგების ნამდვილობა. ამავე კოდექსის 101-ე მუხლისა და 102-ე მუხლის მე-2 ნაწილის დისპოზიციიდან გამომდინარე, შემდგომ თანხმობას (მონონებას) უკუქცევითი ძალა აქვს გარიგების დადების მომენტიდან, თუ სხვა რამ არ არის დადგენილი, ხოლო არაუფლებამოსილი პირის მიერ საგნის განკარგვა ხდება ნამდვილი, თუ უფლებამოსილი პირი მას მოიწონებს.⁷⁶⁴

7. ქმედუნარიანობა, როგორც გარიგების ნამდვილობის წინაპირობა

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, 7 წლამდე ასაკის ბავშვი მოიხსენიება მცირეწლოვანად, რომელსაც აბსოლუტურად შეზღუდული აქვს სამოქალაქო ბრუნვაში ჩართვის უფლება. მცირეწლოვანი საერთოდ არ არის ნების გამოვლენის სუბიექტი. მის ნაცვლად გარიგებას დებს მისი კანონიერი წარმომადგენელი. ამისგან განსხვავებით 7-18 წლამდე არასრულწლოვანი ნების გამოვლენის სუბიექტია, თუმცა გარიგების დადებისათვის მას ესაჭიროება კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ არასრულწლოვანი გარიგების შედეგად იღებს სარგებელს.

არასრულწლოვანის მიერ დადებული გარიგება მიიჩნევა მერყევად ბათილად, ხოლო კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობის შემდგომ იგი იქცევა ნამდვილ გარიგებად და წარმოშობს სამართლებრივ შედეგს. თანხმობის არსებობა სავალდებულოა, როგორც ორმხრივ, ისე ცალმხრივ გარიგებებში. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 66-ე მუხლის მიხედვით, „ბათილია ცალმხრივი გარიგება, რომელსაც არასრულწლოვანი დებს კანონიერი წარმომადგენლის აუცილებელი თანხმობის გარეშე. ბათილია ასეთი გარიგება მაშინაც, როცა არსებობს კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა, მაგრამ არასრულწლოვანს არ წარმოუდგენია ამის დამადასტურებელი წერილობითი საბუთი, რის გამოც გარიგების მეორე მხარემ დაუყოვნებლივ თქვა მასზე უარი. ასეთი უარი დაუშვებელია, თუკი მეორე მხარე ინფორმირებული იყო კანონიერი წარმომადგენლის ამ თანხმობის შესახებ.“ კანონიერი წარმომადგენლები არიან არასრულწლოვანი პირის მშობლები ან მეურვეები. შესაბამისად, გარიგება უნდა დაიდოს მათი თანხმობით.

⁷⁶⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 14 ნოემბრის №ას-1412-1332-2017 განჩინება.

გარიგების დადებაზე თანხმობა, როგორც წესი, წინასწარ უნდა იქნეს გაცხადებული. გარიგების დადების შემდგომ წარმომადგენლის მოწონება მერყეუად ბათილ გარიგებას აქცევს ნამდვილად. თუ კანონიერი წარმომადგენელი უარს განაცხადებს გარიგების დადებაზე, მაშინ გარიგება ბათილია მისი დადების მომენტიდან.⁷⁶⁵ მოწონებული გარიგება, სამართლებრივი ძალის მქონე ხდება მისი დადების მომენტიდან (ex tunc). ცალმხრივი გარიგების ნამდვილობისათვის აუცილებელია წარმომადგენლის წინასწარი თანხმობა (ნებართვა). ამ უკანასკნელის გარეშე გარიგება ბათილია და მას კანონიერი წარმომადგენლის შემდგომ მოწონება ნამდვილად ვერ აქცევს.⁷⁶⁶

კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობა საჭირო არ არის, თუ 7-18 წლამდე არასრულწლოვანი დადებული გარიგებიდან იღებს სარგებელს. ამ შემთხვევაში არსებითია სამართლებრივი და არა ეკონომიკური ეფექტი. მაგალდებული გარიგებები სარგებლიანია, როდესაც შეზღუდულქმედუნარიანი პირი არ კისრულობს ვალდებულებას. განკარგვითი გარიგება სარგებლიანია, მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც შეზღუდულქმედუნარიანი პირის სასარგებლოდ ხდება უფლების გადაცემა ან მასზე უარის თქმა. გარიგებები არ არის სარგებლიანი, თუ შეზღუდულქმედუნარიან პირს გარიგების შედეგად ეკისრება ისეთი ვალდებულებები, რომელთათვისაც იგი პასუხისმგებელია, მათ შორის, თავისი სხვა ქონებით.⁷⁶⁷

გარიგების სარგებლის შესახებ მსჯელობისას ყოველთვის განმსაზღვრელია გარიგების უშუალო სამართლებრივი შედეგი და ვალდებულება, რომლის შესრულება არასრულწლოვანს შეიძლება დაეკისროს.⁷⁶⁸ შესაბამისად, არასრულწლოვანის სახელით დადებული გარიგებისათვის არსებითია სამართლებრივი სარგებლის არსებობა და გარიგებით წარმოშობილი სამართლებრივი შედეგები.

სამართლებრივი სარგებლის მომტანად მიიჩნევა ისეთი გარიგებები, რომლებიც არასრულწლოვანის სამართლებრივ მდგომარეობას აუმჯობესებს. მაგალითად, უფლების შეძენა, ჩუქება და ა.შ.⁷⁶⁹ ჩუქების ხელშეკრულების შემთხვევაში ვალდებულებითსამართლებრივი გარიგების დადება არ საჭიროებს

⁷⁶⁵ Markensinis S.B., Unberarh H., Jonhston A., *The German Law of Contract: A Comparative Treatise*, 2nd Edition, Hart Publishing, 2006, 231.

⁷⁶⁶ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 381.

⁷⁶⁷ კროპჭოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადამუშავებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 37.

⁷⁶⁸ Markensinis S.B., Unberarh H., Jonhston A., *The German Law of Contract: A Comparative Treatise*, 2nd Edition, Hart Publishing, 2006, 231.

⁷⁶⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 370.

თანხმობას, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ იგი დადებულია ხელშეკრულებიდან გასვლის დათქმით, რომელსაც შეიძლება არასრულწლოვანის პირადი პასუხისმგებლობა მოჰყვეს.⁷⁷⁰

არასრულწლოვანის მიერ გარიგების დადებისას, წარმომადგენლის თანხმობა, როგორც წესი, წინასწარ უნდა იქნეს მიღებული. თანხმობა შეიძლება გაცხადებული იყოს პირდაპირ ან კონკლუდენტურად და ეხებოდეს განსაზღვრულ გარიგებას ან ჯერ კიდევ განუსაზღვრელ გარიგებათა წრეს.⁷⁷¹

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 64-ე მუხლის თანახმად, მერყევად ბათილი გარიგების დროს, წარმომადგენლის მოწონებამდე, ხელშეკრულების მეორე მხარეს უფლება აქვს უარი თქვას ხელშეკრულებაზე. თუმცა ამისათვის აუცილებელია კონტრაპენტი იყოს კეთილსინდისიერი ამ ფაქტის მიმართ, რაც გულისხმობს მის არაინფორმირებულობას ხელშეკრულებით მხარის არასრულწლოვანებასთან დაკავშირებით. პირი ვერ ისარგებლებს ამ უფლებით, თუ მან იცოდა გარიგების მეორე მხარის არასრულწლოვანების შესახებ, გარდა იმ შემთხვევისა, თუ არასრულწლოვანი მას ატყუებდა წარმომადგენლისაგან მიღებული თანხმობის არსებობის თაობაზე. ხელშეკრულების შესახებ უარი მიღებასავალდებულო გარიგებაა და აუცილებელია იგი გაცხადებული იქნეს არასრულწლოვანის ან მისი წარმომადგენლის წინაშე.

არასრულწლოვანის მიერ დადებული გარიგების ნამდვილობისათვის წარმომადგენლის თანხმობის სავალდებულოობას კანონი ყველა შემთხვევაში არ ითვალისწინებს. არასრულწლოვანის ემანსიპაცია (სრულწლოვანთან უფლებრივი გათანაბრება) სწორედ ის საფუძველია, რომელიც გულისხმობს არასრულწლოვანი პირისათვის გადაცემული საშუალებების თავისუფლად განკარგვის უფლებამოსილებას. აღნიშნული საშუალებები არასრულწლოვანს შეიძლება გადაცემული ჰქონდეს კანონიერი წარმომადგენლის მიერ ან მისი თანხმობით – მესამე პირის მიერ. გადაცემული საშუალება შეიძლება იყოს ნებისმიერი ქონებრივი ფასეულობა და, უპირველეს ყოვლისა, ფულადი სახსრები – ნაღდი ფული.⁷⁷² არასრულწლოვანის ამგვარი თავისუფალი ფულადი სახსრები ლიტერატურაში მოიხსენიება, როგორც „ჯიბის ფული“.⁷⁷³ თუმცა განმარტების საკითხია, უფლებამოსილია თუ არა არასრულწლოვანი პირი, თავისუფლად განკარგოს ის

⁷⁷⁰ კროპპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადა-
მუშავებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ.
დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 32.

⁷⁷¹ იქვე, 32.

⁷⁷² იქვე, 377.

⁷⁷³ Markensinis S.B., Unberath H., Jonhston A., *The German Law of Contract: A Comparative Treatise*, 2nd Edition, Hart Publishing, 2006, 233. ასევე, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 376.

საგნები, რომლებიც მან „ჯიბის ფულით“ შეიძინა. ასეთ შემთხვევაში, მცირე ღირებულების მქონე საგნების მიმართ საკითხი დადებითად წყდება, ძვირადღირებული საგნების მიმართ კი – პირიქით. მაგალითად, არასრულწლოვანს საკუთარი „ჯიბის ფულით“ შეუძლია ლატარიის ბილეთის შეძენა, მაგრამ ამ ლატარიის ბილეთით მოგებული თანხით ავტომანქანის ყიდვის უფლება არ აქვს.⁷⁷⁴

ემანსიპაციის მეორე საფუძველია 16 წელს მიღწეული არასრულწლოვანისათვის სანარმოს დამოუკიდებლად გაძღოლის უფლების მინიჭება. აღნიშნული უფლება შესაძლებელია პირს მიენიჭოს მხოლოდ კანონიერი ნარმომადგენლისა და მეურვეობისა და მზრუნველობის ორგანოს თანხმობით. ამ შემთხვევაში არასრულწლოვანს ენიჭება უფლებამოსილება შეუზღუდავად დადოს გარიგებები, რომლებიც ეხება სანარმოს დაფუძნებას, ლიკვიდაციას, შრომითი ურთიერთობების დანყებას ან დამთავრებას. შეუზღუდავი ქმედუნარიანობა არასრულწლოვანს ენიჭება მხოლოდ გარიგებათა განსაზღვრული წრისათვის და ეხება მხოლოდ სამენარმო საქმიანობის სფეროსათვის ჩვეულ ურთიერთობებს.

⁷⁷⁴ კროპპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადამუშავებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 36.

თავი X. გარიგების ფორმა

1. გარიგების ფორმის მიზანი

სამოქალაქო სამართალში არსებული ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი მხარეთა ნების ავტონომიას განსაზღვრავს, რომლის ძალითაც კერძო სამართლის სუბიექტებს შეუძლიათ კანონის ფარგლებში თავისუფლად დადონ ხელშეკრულებები და განსაზღვრონ ამ ხელშეკრულების შინაარსი. მათ შეუძლიათ დადონ ისეთი ხელშეკრულებებიც, რომლებიც კანონით გათვალისწინებული არ არის.

ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპი მოიცავს ხელშეკრულების ფორმის თავისუფლებას, რაც კანონით განსაზღვრული გამონაკლისის გარდა, გულისხმობს ხელშეკრულების ფორმის თავისუფლად განსაზღვრის უფლებამოსილებას. საკანონმდებლო გამონაკლისები ხელშეკრულების ფორმის სავალდებულოებას ადგენს. აღნიშნული ზღუდავს მხარეთა კერძო ავტონომიის უფლებას, თუმცა მისი არსებობა სამოქალაქო ბრუნვის სიმყარესა და სტაბილურობას უზრუნველყოფს.⁷⁷⁵

სამოქალაქოსამართლებრივი გარიგება შეიძლება დაიდოს ზეპირი ან წერილობით ფორმით. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 68-ე მუხლის თანახმად, გარიგების ნამდვილობისათვის საჭიროა კანონით დადგენილი ფორმის დაცვა, ხოლო თუ ასეთი ფორმა არ არის დაწესებული, მხარეებს შეუძლიათ თვითონ განსაზღვრონ იგი. გარიგების სავალდებულოდ წერილობითი ფორმით არსებობის მოთხოვნა საკმაოდ იშვიათ შემთხვევაშია გათვალისწინებული. გარკვეულ წესებს ხელშეკრულების ფორმასთან დაკავშირებით კანონმდებელი ისეთ შემთხვევებში განსაზღვრავს, როდესაც თავად სახელშეკრულებო-სამართლებრივი ურთიერთობის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად არის ამის საჭიროება და ფორმის დაწესებას შესაბამისი მიზანი აქვს. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი განსაზღვრავს ხელშეკრულების ტიპებს, რომელთა ნამდვილობისათვის საჭიროა, რომ ისინი წერილობითი ფორმით დაიდოს.⁷⁷⁶ მაგალითად, უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების გადაცემა მხოლოდ წერილობითი ფორმით დადებული გარიგების საფუძველზე ხდება.

გარიგების წერილობით ფორმას რამდენიმე მიზანი აქვს:

1. გაფრთხილების მიზანი – ნების გამომვლენი დაცული უნდა იყოს გარიგების დადებაზე ნაჩქარევი გადაწყვეტილების მიღებისა და მასთან დაკავშირებული რისკებისაგან.⁷⁷⁷ ხელშეკრულების ხელმოწერამდე მხარეებს საშუალება აქვთ კარგად განსაზღვრონ ხელშეკრულების დადებასთან

⁷⁷⁵ სახელშეკრულებო სამართალი, სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის, გ. ჯუღელის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 89.

⁷⁷⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 9 მარტის №ას-898-848-2015 განჩინება.

⁷⁷⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 367.

დაკავშირებული რისკები, მისგან გამომდინარე უფლებები და დაკისრებული მოვალეობები;

2. ინფორმირებულობის ფუნქცია უზრუნველყოფს მხარისათვის ხელშეკრულების პირობებისა და შესასრულებელი ვალდებულების შესახებ ამომწურავი ინფორმაციის მიწოდებას. აღნიშნული განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მომხმარებელთან დადებული ხელშეკრულებების შემთხვევაში. განსხვავებული სტატუსის მქონე მხარეთა შორის არსებულ ურთიერთობაში „ძლიერი მხარე“ ვალდებულია ამომწურავი ინფორმაცია გადასცეს ხელშეკრულების მეორე მხარეს და დეტალურად განუმარტოს ხელშეკრულების პირობები. მაგალითად, სადაზღვევო ხელშეკრულების დადებისას მზღვეველს აკისრია დამზღვევისათვის ხელშეკრულების პირობების დეტალურად განმარტების ვალდებულება. ინფორმირებულობის ფუნქციის შესაბამისად, ხელშეკრულების შინაარსის დამადასტურებელი პირი, მაგალითად, ნოტარიუსი, მხარეებს ამ ხელშეკრულების შინაარსს და მის სამართლებრივ შედეგებს განუმარტავს. ინფორმირებულობის ფუნქციის დაცვა განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი გარიგებების შემთხვევაში, რომელთაც მხარეებისათვის განსაკუთრებული სამართლებრივი შედეგი მოაქვს.⁷⁷⁸ მაგალითად, სამისდღეშიო რჩენის ხელშეკრულება. ნოტარიუსი ვალდებულია ხელშეკრულების ხელმოწერამდე დეტალურად განუმარტოს მხარეებს მათი უფლებები და მოვალეობები.

3. სიცხადისა და მტკიცების ფუნქციის შესაბამისად, წერილობითი ფორმით არსებული დოკუმენტით მხარეთა ნების არსებობა და მისი შინაარსი ადვილი სამტკიცებელია.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი ნაწილით დადგენილი გარეგნის ფორმასთან დაკავშირებული წესები ხელშეკრულების ფორმაზეც ვრცელდება. გამონაკლისი შემთხვევების გარდა, ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის რაიმე განსაკუთრებული ფორმის დაცვა საჭირო არ არის. ხელშეკრულება ძალაში მას შემდეგ შედის, რაც მხარეები შესაბამის პირობებზე თუნდაც ზეპირად შეთანხმდებიან. ხელშეკრულების დასადავად, ცალკეულ შემთხვევაში, ზეპირი მოლაპარაკებებით შესაბამისი პირობების განსაზღვრაც არ არის აუცილებელი. შესაძლოა, მხარეთა შორის ხელშეკრულების დადების ფაქტი ირკვეოდეს მათი კონკლუდენტური ქმედებებიდანაც ანუ ისეთი ქმედებით, „რომლიდანაც უსიტყვოდ ჩანს, რომ ესა თუ ის პირი თანახმაა დადოს ხელშეკრულება.“⁷⁷⁹

⁷⁷⁸ მესხიშვილი ქ., გარიგების ფორმის ფუნქცია (თეორია და სასამართლო პრაქტიკა), თურნ. „ქართული ბიზნესის სამართლის მიმოხილვა“, VII გამოცემა, 2018, 58.

⁷⁷⁹ ელერდაშვილი ა., უნივერსალური ენციკლოპედიური ლექსიკონი, I გამოცემა, თბილისი, 2006. <<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=14&t=116844>> [19/07/2022].

ხელშეკრულებისათვის გათვალისწინებული ფორმა ასევე ვრცელდება წინარე ხელშეკრულებაზეც. წინარე ხელშეკრულება ვალდებულებითსამართლებრივი გარიგებაა, რომელიც განსაზღვრავს, თუ რა სახის არსებით პირობებზე თანხმდებიან მხარეები, რომლებიც მომავალში დასადები ხელშეკრულების შინაარსს უკავშირდება. შესაბამისად, ფორმასავალდებულო გარიგების შემთხვევაში წინარე ხელშეკრულებაც იგივე ფორმით უნდა დაიდოს.⁷⁸⁰ მაგალითად, უძრავი ნივთის ნასყიდობის ხელშეკრულება აუცილებელია დაიდოს წერილობითი ფორმით. უძრავი ნივთის ნასყიდობის წინარე ხელშეკრულების ნამდვილობისათვისაც აუცილებელია წერილობითი ფორმა.

კანონით გათვალისწინებული ფორმის სავალდებულოდ დაცვის გარდა, კანონმდებელი მხარეებს შესაძლებლობას აძლევს, თავად განსაზღვრონ გარიგების ფორმა. ასეთ შემთხვევაში მხარეთა მიერ შეთანხმებული ფორმის დაცვა სავალდებულოა.

2. გარიგების ფორმის სახეები

სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობების უდიდესი ნაწილი ზეპირი ფორმით ყალიბდება, თუმცა კანონით ან მხარეთა შეთანხმებით გარიგების ფორმა შეიძლება შეიზღუდოს. ასეთ შემთხვევაში, გარიგების განსაზღვრული ფორმის დაცვა გარიგების ნამდვილობის წინაპირობაა. მაგალითად, უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების გადაცემის შესახებ ხელშეკრულება, ჩუქების შეპირება, იპოთეკის უფლების წარმოშობა და აშ.

სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, გარიგება შეიძლება დაიდოს წერილობითი ფორმით ან ზეპირად. წერილობითი გარიგება შეიძლება იყოს მარტივი ან რთული სახის.⁷⁸¹ ამ შემთხვევაში მხარეთა მიერ გამოხატული ნება უნდა დამოწმდეს ნოტარიუსის ან კანონით გათვალისწინებული სხვა პირის მიერ.

2.1. ზეპირი ფორმა

საბაზრო ეკონომიკის პირობებში გარიგების ზეპირი ფორმა უზრუნველყოფს მის სისწრაფესა და მოქნილობას. ზეპირი ფორმით შეთანხმება მხარეთა ურთიერთობას ამარტივებს და უფრო მოქნილს ხდის. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 69-ე მუხლი ადგენს, რომ გარიგება შეიძლება დაიდოს წერილობითი ფორმით ან ზეპირად. ზეპირი ფორმით დადებული გარიგება შეიძლება გამოიხატოს როგორც ზეპირად, ასევე კონკლუდენტური მოქმედების შედეგად.

⁷⁸⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 21 მარტის №ას-875-817-2017 განჩინება.

⁷⁸¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 9 დეკემბრის №ას-1529-1443-2012 განჩინება.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ ითვალისწინებს ზეპირი გარიგების საპეციალურ მონესრიგებას, რის გამოც, არსებობს მოსაზრება, რომ „ზეპირი ფორმა“ არ განეკუთვნება კანონით გათვალისწინებულ ფორმათა რიცხვს და რომ გარიგება მხოლოდ წერილობითი ფორმით შეიძლება დაიდოს.⁷⁸² თუმცა საპასუხოდ უნდა ითქვას, რომ ზეპირი ფორმა არის გარიგების სახე, რომლის გამოყენებაც ყველა იმ გარიგების მიმართ შეიძლება, რომელთათვისაც წერილობითი ფორმა აუცილებელი არაა.⁷⁸³

საქართველოს უზენაესი სასამართლო განმარტავს, რომ გარიგების ძირითადი ფორმებია ზეპირი და წერილობითი ფორმა.⁷⁸⁴ ზეპირი ფორმით დადებული ხელშეკრულება ძალაში მას შემდეგ შედის, რაც მხარეები ყველა არსებით პირობაზე ზეპირი, მოლაპარაკებების გზით შეთანხმდებიან.⁷⁸⁵ შესაბამისად, ზეპირი ფორმით დადებული გარიგება მხარეთა შორის უფლებებსა და მოვალეობებს შეთანხმების მომენტიდან წარმოშობს.

2.2. წერილობითი ფორმა

წერილობითი ფორმით გარიგების არსებობა მოწმდება დოკუმენტზე მონაწილე პირთა ხელმოწერით. დოკუმენტში იგულისხმება ნებისმიერი „წერილობითი განსხეულებული ნების გამოვლენა“, რომელიც ქმნის დოკუმენტის შემდგენის ამოცნობისა და სამოქალაქო ბრუნვაში მტკიცების ტვირთის ტარების შესაძლებლობას. წერილობითი დოკუმენტის შემთხვევაში მხარეები ანბანური ასო-ნიშნებით ადასტურებენ მათ მიერ გამოხატულ ნებას. დოკუმენტი შეიძლება შედგენილი იყოს ნებისმიერ მატერიაზე, რომელზეც შესაძლებელია მისი ხანგრძლივი დროით გამოსახვა, ნებისმიერი საშუალებით: ხელით, საბეჭდი მანქანით, კომპიუტერით, როგორც ცოცხალ, ისე მკვდარ ენაზე.⁷⁸⁶

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 69-ე მუხლში სიტყვა „დოკუმენტი“ გამოყენებული არ არის, იგულისხმება, რომ წერილობითი ფორმა მოითხოვს დოკუმენტის არსებობას, რომელზედაც უნდა განთავსდეს ხელმოწერა.⁷⁸⁷ აუცილებელია, დოკუმენტი იყოს ერთიანი და სრულყოფილი. აღნიშნული არ გულისხმობს ორიგინალი დოკუმენტისათვის მყარი სხეულებრივი კა-

⁷⁸² კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 243, 289.

⁷⁸³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 340.

⁷⁸⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 9 დეკემბრის №ას-1529-1443-2012 განჩინება.

⁷⁸⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 6 აპრილის №ას-1166-2019 განჩინება.

⁷⁸⁶ Pruetting W., BGB Kommentar, Ahrens §126, Z. 4. ციტირება: ბუაძე ქ., ტექსტური ფორმა ელექტრონული ფორმით დადებულ გარიგებებში, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012, 7.

⁷⁸⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 396.

ვპირის სავალდებულობას. მისი ერთიანობა შეიძლება დადგინდეს ცალკეული მიმდინარე ნუმერაციითა და მიმდინარე ტექსტის ერთიანობით.⁷⁸⁸ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის შესაბამისად, თუ კანონით დადგენილია წერილობითი ფორმა, მაშინ დოკუმენტი საკუთარი ხელით უნდა იქნეს ხელმოწერილი შემდგენლის მიერ ან მასზე გაკეთდეს მისი სანოტარო ნესით დამოწმებული ინიციალები.⁷⁸⁹

ხელმოწერა უნდა ასრულებდეს დოკუმენტის ტექსტს. იგი უნდა იძლეოდეს პირის იდენტიფიცირების საშუალებას. ხელმოწერას აქვს დოკუმენტის ნამდვილობის დადგენისა და გაფრთხილების ფუნქცია.⁷⁹⁰ ხელმოწერა კეთდება სახელისა და გვარის აღნიშვნით. კანონით გათვალისწინებული შემთხვევების გარდა, ხელმოწერის გაკეთება პირადად აუცილებელია. როგორც წესი, ხელმოწერისას უნდა აღინიშნოს გვარი, უბრალო ინიციალები ან სხვა შემოკლებები. მხოლოდ ნოდების ან თანამდებობის აღნიშვნა საქმარისი არ არის.⁷⁹¹

2.3. რთული წერილობითი ფორმა

მხარეთა ხელმოწერა გარიგებაში შეიძლება დაამოწმოს ნოტარიუსმა ან კანონით გათვალისწინებულმა პირმა. ნოტარიუსის მიერ დამოწმებული გარიგება იწოდება, როგორც რთული წერილობითი ფორმა. განასხვავებენ სანოტარო „დამოწმებას“ და სანოტარო „დადასტურებას“. ნოტარიუსი ადასტურებს გარიგებებს, ხოლო ამოწმებს დოკუმენტზე ხელმოწერის ნამდვილობას.

სანოტარო დადასტურების დროს ნოტარიუსი ამოწმებს მხარეთა ვინაობას, უფლებამოსილებას, ქმედუნარიანობას, ნების გამოვლენის ნამდვილობას. იგი ვალდებულია უზრუნველყოს გარიგების კანონმდებლობასთან შესაბამისობა, მხარეთა ნების ადეკვატური ასახვა გარიგებაში, მხარეთათვის გარიგების შინაარსის და სამართლებრივი შედეგების განმარტება და რჩევის მიცემა. ამ ნესით შესრულებული სანოტარო აქტი საჯარო აქტად იწოდება. მისი დამოწმებისას ნოტარიუსი მონაწილეს განუმარტავს სანოტარო აქტის შინაარსს და მის სამართლებრივ შედეგებს.⁷⁹²

გარიგების მხარეთა ხელმოწერის ნამდვილობის დამოწმებისას ნოტარიუსი ვალდებულია შეამოწმოს მხოლოდ მხარეთა ვინაობა, ქმედუნარიანობა და

⁷⁸⁸ კროპჰოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადაშუშავებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 53.

⁷⁸⁹ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 126-ე პარაგრაფის მე-2 ნაწილი.

⁷⁹⁰ Pruetting W., BGB Kommentar, Ahrens §126, Z. 4. ციტირება: ბუაძე ქ., ტექსტური ფორმა ელექტრონული ფორმით დადებულ გარიგებებში, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012, 7.

⁷⁹¹ კროპჰოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადაშუშავებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 53.

⁷⁹² „სანოტარო მოქმედებათა შესრულების წესის შესახებ ინსტრუქციის დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს ოუსტიციის მინისტრის 2001 წლის 29 აგვისტოს №321 ბრძანებით დამტკიცებული ინსტრუქციის მე-15 მუხლი.

დაამოწმოს ხელმოწერა პირთა ხელმოწერების ნამდვილობა. ამ შემთხვევაში ნოტარიუსი მისი ხელმოწერით ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ დოკუმენტზე არსებული ხელმოწერები ნამდვილად აქტში მითითებულ პირებს ეკუთვნით. მას კერძო აქტი ეწოდება. ნოტარიუსს არ ეკისრება პასუხისმგებლობა მისი შინაარსის კანონმდებლობასთან შეუსაბამობის ან მასში ხელმოწერის ნების არაადეკვატურად ასახვის გამო.⁷⁹³

რთული წერილობითი ფორმით დადებულ გარიგებას ნოტარიუსის მითითებითა და თანდასწრებით, ტექსტის ბოლოს სანოტარო მოქმედების ყველა მონაწილე აწერს ხელს. მათ შორის, მხარე, მონმე, თარჯიმანი, სპეციალისტი. იმ შემთხვევაში თუ პირს ავადმყოფობის ან ფიზიკური ნაკლის გამო არ შეუძლია ხელმოწერა, მაგრამ შეუძლია დოკუმენტის წაკითხვა, მის ნაცვლად დოკუმენტს ხელს აწერს მოქმედების შესრულების დამსწრე სხვა პირი. ნოტარიუსი ვალდებულია აქტში აღნიშნოს პირის მიერ გაცხადებული ხელმოწერის დამაბრკოლებელი გარემოება.⁷⁹⁴

ყრუ, უსინათლო, სმენადაქვეითებული ან წერა-კითხვის არმცოდნე პირის მონაწილეობით სანოტარო მოქმედება სრულდება სპეციალისტის ან შესაბამისი ენის მცოდნე პირის ჩართულობით. წერა-კითხვის მცოდნე ყრუ და სმენადაქვეითებულმა პირებმა გარიგების დადებისას თავად უნდა წაიკითხონ დოკუმენტი და მკაფიოდ უნდა დაადასტურონ მისი შესაბამისობა მათ ნებასთან.⁷⁹⁵ გარიგების დადებისას დამსწრე სპეციალისტი ან თარჯიმანი ადასტურებს, რომ მონაწილე პირის გამოსხატული ნება შესაბამისობაშია სანოტარო მოქმედების შინაარსთან.

წერა-კითხვის მცოდნე უსინათლო პირის მონაწილეობით შესრულებული სანოტარო მოქმედებისას, ნოტარიუსი ვალდებულია წაუკითხოს პირს სანოტარო აქტის ტექსტი და ამის შესახებ აღნიშნოს აქტში. თუ უსინათლო პირს აქვს ბრაილის შრიფტით კითხვის უნარი, მისი სურვილით, შესაძლებელია ამ შრიფტის გამოყენებით სანოტარო მოქმედების შესრულება თარჯიმნის მონაწილეობით.⁷⁹⁶ სანოტარო მოქმედების ბოლოს ყველა მონაწილის მიერ დოკუმენტზე ხელმოწერის შემდეგ, სანოტარო აქტს ხელს აწერს ნოტარიუსი. შესრულებულ სანოტარო მოქმედებას ნოტარიუსის ხელმოწერის გარეშე იურიდიული ძალა არ გააჩნია. აუცილებელია ნოტარიუსმა თავად მოაწეროს ხელი დოკუმენტს. დაუშვებელია ნოტარიუსის ხელმოწერის დასმა მექანიკური საშუალებით.⁷⁹⁷

⁷⁹³ იქვე.

⁷⁹⁴ იქვე, 29-ე მუხლის მე-2 პუნქტი.

⁷⁹⁵ სმენადაქვეითებულმა პირმა აქტის შინაარსი წაკითხვის შემდგომ, თავისი ხელით უნდა დანეროს, რომ დოკუმენტი თავად წაიკითხა.

⁷⁹⁶ „სანოტარო მოქმედებათა შესრულების წესის შესახებ ინსტრუქციის დამტკიცების თაობაზე“ საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2001 წლის 29 აგვისტოს №321 ბრძანებით დამტკიცებული ინსტრუქციის 27-ე მუხლი.

⁷⁹⁷ იქვე, მე-14 მუხლი.

2.4. წერილობითი გარიგების რეგისტრაციის მნიშვნელობა

ხელშეკრულების ფორმასთან დაკავშირებით მოქმედებს სახელშეკრულებო ფორმის თავისუფლების პრინციპი. თუმცა, ეს პრინციპი შეუზღუდავი არ არის. ცალკეულ შემთხვევებში კანონი ადგენს ფორმას, რომლის დაცვაც კონკრეტული ტიპის ხელშეკრულებების ნამდვილობისათვის აუცილებელია. კანონმდებელი გარკვეულ წესებს ხელშეკრულების ფორმასთან დაკავშირებით ისეთ შემთხვევებში განსაზღვრავს, როდესაც თავად სახელშეკრულებოსამართლებრივი ურთიერთობის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად არის ამის საჭიროება და ფორმის დანესებას შესაბამისი მიზანი აქვს.⁷⁹⁸ სწორედ ამ მიზნით, უძრავ ნივთზე საკუთრების გადასვლის ხელშეკრულება ფორმასავალდებულოა.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის თავდაპირველი რედაქცია, უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების გადაცემის ხელშეკრულების ნამდვილობისათვის, სანოტარო ფორმით დამოწმებული გარიგების სავალდებულობას ითვალისწინებდა. 2006 წლის 8 დეკემბრის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში შესული ცვლილების შემდგომ, გარიგების ნამდვილობისათვის საკმარისია მხოლოდ მართი წერილობითი ფორმის დაცვა. მოქმედი რედაქციით, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 323-ე მუხლის თანახმად, ხელშეკრულება, რომლითაც ერთი მხარე იღებს ვალდებულებას უძრავ ნივთზე საკუთრება გადასცეს სხვას ან შეიძინოს იგი, მოითხოვს წერილობით ფორმას. თუმცა, წერილობითი ფორმით არსებულ დოკუმენტზე მხარეთა ხელმოწერის ნამდვილობა უნდა დამოწმდეს უფლებამოსილი პირის მიერ (ნოტარიუსის ან საჯარო რეესტრის შესაბამისი უფლებამოსილი პირის მიერ).

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 183-ე მუხლი წერილობით ფორმასთან ერთად, უძრავ ნივთზე საკუთრების გადასვლის აუცილებელ წინაპირობად და საკუთრების გადასვლის მომენტად აღიარებს რეგისტრაციას საჯარო რეესტრში. წერილობითი ფორმით დადებული და უფლებამოსილი პირის მიერ დამოწმებული გარიგება, საკუთრების უფლებას წარმოშობს საჯარო რეესტრში რეგისტრაციის შემდგომ. საჯარო რეესტრში უფლების რეგისტრაციისათვის გარიგება ან გარიგების მონაწილე მხარეთა ხელმოწერების ნამდვილობა დამოწმებული უნდა იყოს კანონით დადგენილი წესით. თუ გარიგების მონაწილე მხარეები გარიგებას ხელს აწერენ მარეგისტრირებელ ორგანოში უფლებამოსილი პირის თანდასწრებით, მაშინ გარიგების ნამდვილობისათვის არ მოითხოვება გარიგების ან გარიგების მონაწილე მხარეთა ხელმოწერების ნამდვილობის დამოწმება.⁷⁹⁹

⁷⁹⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 2 ივლისის №ას-76-2020 განჩინება.

⁷⁹⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 3311 მუხლი.

მაგალითი:

გიორგიმ თავის საკუთრებაში არსებული ბინა მიჰყიდა ანის, თუმცა მხარეებს შორის დაიდო მხოლოდ წერილობითი ხელშეკრულება და მისი რეგისტრაცია არ მოხდა საჯარო რეესტრის ეროვნულ სააგენტოში. ასეთ შემთხვევაში შემძენზე (ანიზე) საკუთრების უფლება ვერ გადავა, თუ ნასყიდობის ხელშეკრულებაზე ხელმომწერ პირთა იდენტიფიცირება და ამ ხელშეკრულების რეგისტრაცია არ მოხდა რეესტრში.

გარიგების ხელმოწერათა დამოწმება ემსახურება გარიგების ხელმომწერ პირთა იდენტიფიცირებას და არა მხარეთა ნების ნამდვილობის დადგენასა და გარიგების შინაარსის შემოწმებას. არც ნოტარიუსის მიერ ხელმოწერათა დამოწმებისას და არც მარეგისტრირებელ ორგანოში უფლებამოსილი პირის მიერ ხელმოწერების დამოწმების შემთხვევაში, მხარეთა ნება და გარიგების შინაარსი არ მოწმდება. ხელმოწერის დამოწმებას მხოლოდ ერთი დანიშნულება აქვს – ხელმოწერის დამოწმების დროს დადგინდეს ხელმოწერა ეკუთვნის თუ არა ხელმომწერ პირს.⁸⁰⁰

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 323-ე მუხლი უძრავ ნივთზე საკუთრების გადასვლის ვალდებულებითსამართლებრივი ხელშეკრულების ფორმას განსაზღვრავს, რაც იმას ნიშნავს, რომ ამ ფორმის დაცვით დადებული უძრავი ქონების ნასყიდობის ხელშეკრულება, მიუხედავად იმისა, იგი საჯარო რეესტრში რეგისტრირებულია თუ არა, წარმოშობს ნასყიდობის მომწესრიგებელი ნორმებით გათვალისწინებულ მხარეთა უფლება-მოვალეობებს. საჯარო რეესტრში რეგისტრაცია არის არა უძრავი ქონების ნასყიდობის ხელშეკრულების ფორმა, არამედ უძრავ ნივთზე საკუთრების გადასვლის აუცილებელი წინაპირობა. უძრავ ნივთზე საკუთრების გადაცემის ხელშეკრულების საჯარო რეესტრში რეგისტრაციის ფაქტს ის დანიშნულება აქვს, რომ რეგისტრაციის შემდგომ, შემძენი მესამე პირების წინაშე მესაკუთრის სტატუსით აღიჭურვება. უძრავი ქონების შემძენის საჯარო რეესტრში მესაკუთრედ რეგისტრაციამდე ერთადერთ მესაკუთრედ ითვლება გამსხვისებელი. შესაბამისად, მისი⁸⁰¹ დაუცველობა იწვევს არა ნასყიდობის ხელშეკრულების ბათილად ცნობას, არამედ იმას, რომ შემძენი არ მიიჩნევა შეძენილი უძრავი ქონების მესაკუთრედ და კარგავს ამ ქონების კეთილსინდისიერ შემძენთან შედეგების უფლებას.⁸⁰²

ამრიგად, წერილობითი გარიგების კანონით დადგენილი წესით დამოწმებული ხელმოწერა იმპერატიული დანაწესია და ამ ტიპის გარიგებისთვის კანონით

⁸⁰⁰ მესხიშვილი ქ., გარიგების ფორმის ფუნქცია (თეორია და სასამართლო პრაქტიკა), თურნ. „ქართული ბიზნესის სამართლის მიმოხილვა“, VII გამოცემა, 2018, 77.

⁸⁰¹ იგულისხმება საჯარო რეესტრში ხელშეკრულების რეგისტრაციის წესი.

⁸⁰² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 30 აპრილის №აბ-523-496-2014 განჩინება.

განსაზღვრული ფორმაა, ხოლო ამ ფორმის დაუცველად დადებული გარიგება კანონით გათვალისწინებულ იურიდიულ შედეგს – საჯარო რეესტრში რეგისტრაციით საკუთრების უფლების მოპოვებას, ვერ წარმოშობს. ამდენად, კანონით დადგენილი წესით დამოწმებული ხელმოწერა საჯარო რეესტრში რეგისტრაციისათვის სავალდებულო წინაპირობაა.⁸⁰³

აღნიშნული წესი იმპერატიულია, რომლის მიზანი, კერძო უფლებათა დაცვის უზრუნველყოფაა, როდესაც კანონმდებელი განსაზღვრულ ქცევას სავალდებულოდ ადგენს, ამით მას სურს განსაზღვრული მიზნის მიღწევა. უძრავ ნივთთან დაკავშირებული გარიგების წერილობითი ფორმით არსებობის სავალდებულობა და მისი რეგისტრირება ემსახურება სამოქალაქო ბრუნვის სიმყარესა და სტაბილურობის მიზანს. ეს უკანასკნელი ნიშნავს სამოქალაქო ურთიერთობების მონაწილეთა მიმართ ნდობასა და კეთილსინდისიერებას, რაც უზრუნველყოფილია საჯარო რეესტრის ჩანაწერების სისწორისა და სისრულის პრეზუმფციით. იურიდიული ფიქციით უზრუნველყოფილი რეესტრის ჩანაწერის სისწორისადმი ნდობა, უპირველეს ყოვლისა, იმას გულისხმობს, რომ პირი, რომელიც უძრავ ნივთს გარიგების საფუძველზე ასხვისებს ან რაიმე ფორმით განკარგავს, რეესტრის მონაცემების მიხედვით, არის ამ უძრავი ნივთის მესაკუთრე.⁸⁰⁴

2.5. ელექტრონული ფორმა

გარიგების ჩვეულებრივი წერილობით ფორმა შეიძლება შეიცვალოს ელექტრონული ფორმით. ელექტრონული ვაჭრობის სხვადასხვა საშუალების გამოყენებით ელექტრონული ფორმით ყოველდღიურად უამრავი ხელშეკრულება იდება. აღნიშნული ფორმით დადებული ხელშეკრულება შეფასებულია როგორც მარტივი წერილობითი ფორმით დადებულ ხელშეკრულებასთან გათანაბრებული ხელშეკრულება.⁸⁰⁵ მისი მატერიალური ფორმით არ არსებობის მიუხედავად, მას აქვს ე.წ. ქალღმერთი არსებული დოკუმენტის თანაბარი იურიდიული ძალა.

ელექტრონული ფორმით დადებულ ხელშეკრულებაში შესაძლოა ელექტრონული ხელმოწერისა და შტამპის გამოყენება, რაც თანამედროვე პერიოდში სულ უფრო ხშირია. საქართველოში ფიზიკური და იურიდიული პირების მონაწილეობით დადებული გარიგების ელექტრონული ხელმოწერის სამართლებრივი საფუძველი 2008 წელს იქნა დანერგილი „ელექტრონული ხელმოწერისა და ელექტრონული ბრუნვის შესახებ“ საქართველოს კანონით, რომლითაც ელექტ-

⁸⁰³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 24 ივლისის №ას-221-213-2012 განჩინება.

⁸⁰⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 8 აპრილის №ას-675-642-2014 განჩინება.

⁸⁰⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 9 მარტის №ას-898-848-2015 განჩინება.

რონული ხელმოწერა გაუთანაბრდა პირად ხელმოწერას და მისი გამოყენებით შესაძლებელი გახდა მატერიალური ხელმოწერის ჩანაცვლება. 2017 წელს ძალაში შევიდა „ელექტრონული დოკუმენტისა და ელექტრონული სანდო მომსახურების შესახებ“ საქართველოს კანონი, რომელმაც კვალიფიციური ელექტრონული ხელმოწერისა და კვალიფიციური ელექტრონული შტამპის გამოყენების საფუძველი შექმნა.

ელექტრონული ხელმოწერის საკანონმდებლო რეგულირების მიუხედავად, ელექტრონული ფორმა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული არაა. 2001 წელს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსს დაემატა ელექტრონული⁸⁰⁶ და ტექსტური ფორმები,⁸⁰⁷ რომლითაც მოხდა პირადი ხელმოწერის ჩანაცვლება ელექტრონული ხელმოწერით და ფორმასაც, შესაბამისად, გარიგების ელექტრონული ფორმა ეწოდა.

კვალიფიციური ელექტრონული შტამპი იძლევა ელექტრონული დოკუმენტის მთლიანობისა და წარმომავლობის სისწორის დადასტურების შესაძლებლობას – ელექტრონული დოკუმენტის მთლიანობა და წარმომავლობა უტყუარად ითვლება, ვიდრე სანინაალმდეგო არ დამტკიცდება.⁸⁰⁸

3. გარიგების ფორმის დაუცველობის შედეგები

გარიგების კანონით ან ხელშეკრულებით განსაზღვრული ფორმის დარღვევით დადება იწვევს მის ბათილობას. მაგალითად, უძრავი ნივთის ნასყიდობის შესახებ შეთანხმება სანივთო გარიგებაა, რომლის ნამდვილობისთვის კანონმა იმპერატიულად დაადგინა კონკრეტული ფორმა. როგორც ყველა გარიგებისთვის, უძრავი ნივთის ნასყიდობისთვისაც გადამწყვეტია ნების გამოვლენის სამართლებრივი ვარგისიანობა. კანონით დადგენილი წესის თანახმად, თუ ნება გამოვლენილია სამართლებრივი ფორმის დაუცველად, სამართლებრივი შედეგი არ მიიღწევა. კანონით გათვალისწინებული ფორმის დარღვევა მისი ბათილობის წინაპირობაა. ეს იმას ნიშნავს, რომ თუ ნება გამოვლენილია სამართლებრივი ფორმის დაუცველად, სამართლებრივი შედეგი არ მიიღწევა.⁸⁰⁹

სამართლებრივად უვარგისი გარიგების შედეგი ბათილი გარიგების საფუძველზე უსაფუძვლოდ მიღებული სარგებლის უკან დაბრუნებაა. მიღებულის უკუტყვევის მიზანია აღდგეს ის მდგომარეობა, რომელიც ბათილი გარიგების დადებაამდე არსებობდა. გადაცემულის უკან დაბრუნების მოთხოვნა ვრცელდება შეძენილზე, მიღებულ სარგებელზე, ასევე სხვა ყველაფერზე, რაც მიღებმა

⁸⁰⁶ გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 126-ე „ა-ე“ პარაგრაფები.

⁸⁰⁷ იქვე, „ბ-ე“ პარაგრაფები.

⁸⁰⁸ „ელექტრონული დოკუმენტისა და ელექტრონული სანდო მომსახურების შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-3 მუხლის მე-2 პუნქტი.

⁸⁰⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 9 მარტის №სს-898-848-2015 განჩინება.

მიღებული საგნის განადგურების, დაზიანების ან ჩამორთმევის სანაცვლო ანაზღაურების სახით შეიძინა.⁸¹⁰

გარიგების ბათილობა პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენას იწვევს, თუმცა, კანონი გარკვეულ გამოწვევებს უშვებს, როდესაც გარიგების ბათილობის მიუხედავად, პირვანდელი მდგომარეობის აღდგენა დაუშვებელია. კერძოდ, საუბარია ისეთ გარიგებებზე, როდესაც გარიგებით გათვალისწინებული პირობები უკვე შესრულებულია და გარიგება მხოლოდ და მხოლოდ ex nunc, ანუ გაბათილების მომენტიდან მიიჩნევა ბათილად. ამგვარი მოწესრიგება, როგორც წესი, შრომითი ხელშეკრულებების ბათილობის შემთხვევაში მოქმედებს.⁸¹¹

ზოგადი წესისაგან განსხვავებით, გარიგების ფორმალუცველობის შემთხვევაში შესაძლებელია კანონით გათვალისწინებული სხვა შედეგიც დადგეს. მაგალითად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 569-ე მუხლის თანახმად, მინის ნაკეთის ქირავნობის ხელშეკრულება ერთ წელზე მეტი ვადით წერილობით უნდა დაიდოს. ფორმის დაუცველობის შემთხვევაში ივარაუდება, რომ ხელშეკრულება განუსაზღვრელი ვადითაა დადებული. ასევე, 563-ე მუხლის მიხედვით, საცხოვრებელი სადგომის ქირავნობის ხელშეკრულების შეწყვეტა წერილობით უნდა დაიდოს. ამ უკანასკნელ შემთხვევაში ზეპირი ფორმით ხელშეკრულების შეწყვეტა შედეგის ბათილობას არ იწვევს, რადგან ფორმის ხარვეზი შესრულებით გამოსწორდა. ნაკლის შესრულებით გამოსწორების შესაძლებლობა კანონით ზუსტად არის განსაზღვრული და მისი განზოგადება დაუშვებელია.

როგორც აღინიშნა, კანონით განსაზღვრული ფორმის დაცვა გარიგების ნამდვილობის იმპერატიულად განსაზღვრული წინაპირობაა. ხელშეკრულების თავისუფლების პრინციპის შეზღუდვის მიუხედავად, უძრავი ნივთების სპეციალურ სამართლებრივ რეჟიმში მოქცევით უზრუნველყოფილია სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობა.⁸¹² გარიგების ფორმის დარღვევა, როგორც წესი, გარიგების ბათილობის წინაპირობაა. ნების ნაკლის არსებობის დროს ფაქტობრივი შესრულება მხოლოდ იმ შემთხვევაში ასწორებს ნაკლს, თუ ამით საფრთხე არ ექმნება სამართლებრივ სტაბილურობას ან ურთიერთობის მონაწილეებს.⁸¹³

⁸¹⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 979-ე მუხლის პირველი ნაწილი.

⁸¹¹ მესხიშვილი ქ., კერძო სამართლის აქტუალური საკითხები, თეორია და სასამართლო პრაქტიკა, ტომი I, თბილისი, 2020, 78.

⁸¹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 9 მარტის №ას-898-848-2015 განჩინება.

⁸¹³ ჭანტურია ლ., შესავალი სამოქალაქო სამართალში, თბილისი, 2011, 349.

თავი XI. საცილო გარიგებები

1. ნების ნაკლი გარიგებებში

ნების ნაკლი არსებობს, თუ გამოვლენილი ნება რეალურად არსებულს არ ემთხვევა.⁸¹⁴ ნების ნაკლი შეიძლება იყოს როგორც გაცნობიერებული, ასევე გაუცნობიერებელი.⁸¹⁵ ნების გაუცნობიერებელი ნაკლის შემთხვევა არის მოტყუებით და შეცდომით დადებული გარიგებები.⁸¹⁶ ხოლო გაცნობიერებული ნების ნაკლი მაშინ არსებობს, როდესაც, მაგალითად, მხარეები ცდილობენ მათ მიერ გამოხატული გარეგანი ნებით დაფარონ რეალური ნება ან მიზანი.⁸¹⁷ ამის მაგალითად შეიძლება განვიხილოთ მოჩვენებითი და თვალთმაქცური გარიგება.⁸¹⁸

ნების ნაკლს სხირად განაპირობებს შეცდომა. შეცდომა გარემოებების უნებლიე არცოდნაში გამოიხატება.⁸¹⁹ შესაბამისად, ნების გამომვლენი პირი უნდა იყოს კეთილსინდისიერი გარემოებების არცოდნის მიმართ და მან ხელოვნურად არ უნდა შექმნას იმის წინაპირობა, რომ თითქმის შეცდომა არსებობდა. კეთილსინდისიერების პრინციპის დაცვა სავალდებულოა მეორე მხარისთვისაც. შეცდომით დადებული გარიგებისას ხელშეკრულების კონტრაპენტი კეთილსინდისიერია ნების ნაკლთან მიმართებით და მეორე მხარის მცდარი წარმოდგენა გარკვეული მონაცემების დამალვით ან არასწორი ინფორმაციის მიწოდებით არ არის განპირობებული.⁸²⁰

შეცდომით დადებული გარიგების გარდა, ნების ნაკლი მოტყუებით ან იძულებით დადებულ გარიგებაშიც გვხვდება.⁸²¹ შეცდომით დადებულ გარიგებასა და მოტყუებით დადებულ გარიგებას შორის ის განსხვავებაა, რომ პირველ შემთხვევაში ნება გამოვლენილია შეცდომის შედეგად, ხოლო მეორე შემთხვევაში, ნების გამომვლენას განაპირობებს სხვა პირის განზრახი ქმედება.⁸²²

ნების გამომვლენაზე არამართლზომიერი ზემოქმედების მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ ძალადობის ან მუქარის საფუძველზე იძულებით დადებუ-

⁸¹⁴ Ellenberger J., Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, 80. neubearbeitete Auflage, Verlag C. H. Beck, 2021, §119, Rn. 1.

⁸¹⁵ ჯორბენაძე ს., შეცდომა გარიგებაში, პარალელი სხვა სამართლებრივ ინსტიტუტებთან, სამართლის ჟურნალი, №2, 2012, 193.

⁸¹⁶ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 317.

⁸¹⁷ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 360.

⁸¹⁸ იქვე, 361.

⁸¹⁹ კროპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადა-მუშავებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 41.

⁸²⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 18 თებერვლის №ას-1181-2018 გან-ჩინება.

⁸²¹ ჯორბენაძე ს., შეცდომა გარიგებაში, პარალელი სხვა სამართლებრივ ინსტიტუტებთან, სამართლის ჟურნალი, №2, 2012, 193.

⁸²² ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 377.

ლი გარიგება. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 83-ე მუხლი პირს უფლებას აძლევს გარიგების ბათილობა მოითხოვოს მაშინაც კი, როცა იძულება მომდინარეობს მესამე პირისაგან.

ნების ნაკლის დამოუკიდებელი შემთხვევაა არასერიოზულად გამოვლენილი ნება. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 57.1 მუხლის თანახმად, ბათილია ნების გამოვლენა, რომელიც გაკეთებულია არასერიოზულად (ხუმრობით) იმ ვარაუდით, რომ არასერიოზულობა გამოცნობილი იქნებოდა. ასეთი გარიგება ბათილია იმის გამო, რომ ნების გამომვლენი მიზნად არ ისახავს გარიგების რეალურად შესრულებას და გამოვლენილი ნება არის ხუმრობა ან უბრალოდ ყურადღების მიქცევის საშუალება.⁸²³ არასერიოზულად გამოვლენილ ნებასთან დაკავშირებით, ანალოგიური მოწესრიგებაა გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 118-ე პარაგრაფშიც, რომლის მიხედვითაც, ბათილია ნების გამოვლენა, რომელიც გაკეთებულია არასერიოზულად, იმ ვარაუდით, რომ არასერიოზული გამოცნობილი იქნებოდა.⁸²⁴

2. შეცდომა გარიგებებში

იმის გათვალისწინებით, რომ გარიგებები ადამიანის ყოველდღიური ცხოვრების განუყოფელი ნაწილია, ისევე როგორც ნებისმიერი სხვა საქმიანობისას, ჩვენ შეიძლება შეცდომა გარიგების დადების დროსაც დავუშვათ. შეცდომა შეიძლება დაშვებულ იქნეს სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის ნებისმიერ ეტაპზე, მათ შორის წინა სახელშეკრულებო ურთიერთობის დროს.⁸²⁵ შეცდომა უნდა იყოს ისეთი ხასიათის, რომ მან განსაზღვროს გარიგების შედეგი. ამისათვის აუცილებელია მიზეზობრივი კავშირი შეცდომასა და დამდგარ შედეგს შორის. ასეთი შეცდომა არსებობს, თუ პირი მოცემული შეცდომის გარეშე ნებას არ გამოავლენდა და კონკრეტულად ამ ფორმით არ დადებდა გარიგებას.⁸²⁶

ყოველგვარი შეცდომა ვერ გახდება გარიგების ბათილობის საფუძველი. გარიგების მხარეს არ აქვს უფლება მიუთითოს ნებისმიერ შეცდომაზე და საცილო გახადოს გარიგება. სამართლებრივი ურთიერთობის სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიზნით, კანონმდებელი გარიგების ბათილობის შესაძლებლობას უშვებს მხოლოდ არსებითი შეცდომის საფუძველზე.⁸²⁷ ეს განპირობებულია იმ ფაქტითაც, რომ შეცდომა მომდინარეობს თავად ნების გამომვლენი პირისგან

⁸²³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 364.

⁸²⁴ იხ. Bürgerliches Gesetzbuch (BGB), § 118.

⁸²⁵ ჯორბენაძე ს., შეცდომა გარიგებაში, პარალელი სხვა სამართლებრივ ინსტიტუტებთან, სამართლის ჟურნალი, №2, 2012, 194.

⁸²⁶ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 412.

⁸²⁷ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 366.

და ერთგვარი მკაცრი ფილტრის დანესება აუცილებელია სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად.⁸²⁸

თუ შეცდომა არსებითი ხასიათისაა, ეს ნიშნავს, რომ გარიგება საცილოა. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 59-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, საცილო გარიგება ბათილია მისი დადების მომენტიდან, თუკი იგი შეცილებული იქნება. შეცილება ხორციელდება ხელშეკრულების მეორე მხარის მიმართ.

2.1. არსებითი შეცდომის სახეები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 73-ე მუხლში მოცემულია არსებითი შეცდომის სახეები. არსებითი შეცდომა შეიძლება არსებობდეს, როდესაც პირს სურდა დაედო სხვა გარიგება და არა ის, რომელზედაც მან გამოთქვა თანხმობა; პირი ცდება იმ გარიგების შინაარსში, რომლის დადებაც მას სურდა და როდესაც არ არსებობს ის გარემოებები, რომელთაც მხარეები, კეთილსინდისიერების პრინციპებიდან გამომდინარე, განიხილავენ გარიგების საფუძვლად. თუ შეცდომა თავისი ხასიათით და მასშტაბით ვერ აკმაყოფილებს არსებითი შეცდომის კრიტერიუმებს, მიუხედავად გარიგების შესაძლო არასასურველი შედეგებისა, ამ საფუძვლით, გარიგება ვერ გახდება საცილო.

შესაძლოა სამოქალაქო ბრუნვის მონაწილეებს სურდეთ რომელიმე გარიგების დადება, თუმცა შეცდომით განაცხადეს თანხმობა სხვა გარიგების დადებაზე. ასეთ შემთხვევაში, შეცდომა უკავშირდება გარიგების ტიპს. ნება შეიძლება შეცდომით გამოავლინოს როგორც ერთმა, ასევე ორივე მხარემ ერთდროულად.⁸²⁹ მაგალითად, მხარეს ან მხარეებს სურდეთ თხოვების ხელშეკრულების დადება და შეცდომით დადონ ჩუქების ხელშეკრულება, რაც სრულიად სხვა სამართლებრივ შედეგებთანაა დაკავშირებული. გარიგების ტიპში შეცდომისგან განსხვავდება ხელშეკრულების დასახელებაში შეცდომა (*falsa demonstratio*).⁸³⁰ *Falsa demonstratio* არ არის შეცილების საფუძველი, რადგან მხარეთა რეალური ნება ასახულია გარიგებაში. შეცდომა ეხება არა შინაარსობრივ მხარეს, არამედ მხოლოდ სახელწოდებას.

შეცდომა შეიძლება გარიგების შინაარსსაც უკავშირდებოდეს. ასეთ შემთხვევაში, პირს ნამდვილად სურს კონკრეტული გარიგების დადება, თუმცა სხვა შინაარსით.⁸³¹

⁸²⁸ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 321.

⁸²⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 225.

⁸³⁰ Ellenberger J., Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, neubearbeitete Auflage 80, Verlag C. H. Beck, 2021, §119, Rn. 7.

⁸³¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 225.

მაგალითი:

პირს ნამდვილად სურდა სესხის ხელშეკრულების დადება, თუმცა შეცდომა დაუშვა გარიგების პირობებთან დაკავშირებით და შეცდომით მიიჩნია, რომ სესხისათვის არ იყო გათვალისწინებული პროცენტი.

მან, ვინც შეცდილების უფლებას იყენებს, უნდა დაამტკიცოს შეცდომის არსებობა, შეცდომის არსებობა და მიზეზობრივი კავშირი შეცდომასა და ნების გამოვლენას შორის.⁸³² მნიშვნელოვანია, აღინიშნოს, რომ დოკუმენტების ნაუკითხავად ხელმოწერის შემთხვევებში, ხელმოწერი ვერ მოითხოვს თავისი გამოვლენილი ნების შეცდილებას⁸³³ თუ ხელშეკრულების ნაკითხვა ამ შეცდომას თავიდან აარიდებდა მხარეს. შესაბამისად, დოკუმენტების არნაკითხვის შემთხვევაში, პირი ვერ მიუთითებს შეცდომის არსებობაზე.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 73-ე მუხლის „გ“ ქვეპუნქტის თანახმად, ცალკეულ შემთხვევებში, გარიგების დადებაზე შესაძლოა გავლენა იქონიოს გარკვეულმა გარემოებებმა, რომელთაც მხარეები, კეთილსინდისიერების პრინციპებიდან გამომდინარე, განიხილავენ გარიგების საფუძვლად. თუ აღმოჩნდება, რომ ეს გარემოებები არ არსებობს, მხარეს უფლება ექნება, შეცდილების საფუძველზე გარიგება ბათილი გახადოს.

მაგალითი:

გიორგიმ მხოლოდ იმის გამო დადო ავტომობილის ნასყიდობის ხელშეკრულება მეზობელ ნოდართან, რომ რომ ერთ-ერთ სატელევიზიო გადაცემაში იგი გამოცხადდა ლატარიის გამარჯვებულად და გიორგი მოგებული თანხით აპირებდა ნასყიდობის საფასურის გადახდას. რეალურად, აღმოჩნდა, რომ ლატარია მოიგო იმავე სახელისა და გვარის მატარებელმა სხვა პირმა. იმის გათვალისწინებით, რომ გიორგი კეთილსინდისიერად განიხილავდა მოგებულ თანხას ნასყიდობის ხელშეკრულების დადების საფუძვლად, მას ამ გარიგების საცილოდ გახდის უფლება აქვს.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 78-ე მუხლით თანახმად, წერილმანი შეცდომები გამოანგარიშებებში ან წერილობით განხორციელებულ ნების გამოვლენაში იძლევა მხოლოდ შესწორების, მაგრამ არა შეცდილების უფლებას.

მაგალითი:

ავტომობილის ნასყიდობის ხელშეკრულების დადების დროს, 15 000 ლარის ნაცვლად, შეცდომით მითითებული იქნა 15 010 ლარი. შეცდო-

⁸³² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 14 ივლისის №ას-174-2021 გადაწყვეტილება.

⁸³³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 18 თებერვლის №ას-1181-2018 განჩინება.

მამ გამოინვია სხვაობა მხოლოდ 10 ლარში, რაც არ შეიძლება შეცლიე-ბის საფუძველი გახდეს. იმ შემთხვევაში, თუ ოდენობიდან გამომდინარე, შეცდომა იქნებოდა არსებითი ხასიათის, იარსებებდა შეცლიების საფუძველი.

2.2. ცალკეული შემთხვევები

გამოვლენილი ნება უნდა იყოს მკაფიო და არაორაზროვანი, რათა ნების მიმღებმა გულმოდგინებისა და კეთილსინდისიერების პრინციპების გათვალისწინებით, შეძლოს მეორე მხარის სურვილის აღქმა.⁸³⁴ მკაფიოდ და ცხადად გამოვლენილი ნებაც კი შეიძლება არ იყოს თანხედრაში პირის რეალურ სურვილთან. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 74-76-ე მუხლებში მოცემულია არსებითი შეცდომების კონკრეტული შემთხვევები. მნიშვნელოვანია თითოეულის დეტალურად განხილვა.

2.2.1. შეცდომა კონტრაქტის პიროვნებაში

შეცდომის ერთ-ერთი სახე არის კონტრაქტის პიროვნებაში შეცდომა.

მაგალითი:

პირს სურს, რომ მიჯაკი შეაკერვინოს ცნობილ დიზაინერს. გარიგების დადების განმსაზღვრელი არის ამ პირის ცნობადობა და ბრენდის ხარისხი, თუმცა აღმოჩნდება, რომ შემკვეთმა შეცდომა დაუშვა და რეალურად ხელშეკრულება დადო იმავე სახელის და გვარის სხვა პირთან.

ეს არის პიროვნებაში შეცდომა. გარდა პიროვნებისა, შეცდომა შეიძლება იყოს კონტრაქტის პირად თვისებებში.

მაგალითი:

პირი ფიტნესმწრთენელთან კონტრაქტს დებს მხოლოდ იმიტომ, რომ დამკვეთის წარმოდგენით, ეს პირი არის მსოფლიო ჩემპიონი, თუმცა ხსენებული ფიტნესმწრთენელი სინამდვილეში არაა მსოფლიო ჩემპიონი და გარიგების მხარე ცდებოდა მის პირად თვისებებში.

მიჩნეულია, რომ პირადი თვისებები ფართოდ უნდა განიშარტოს და იგი ასევე უნდა მოიცავდეს პირის პატიოსნებასა და სანდოობას. ცალკეული გარიგებების შინაარსისა და მიზნის გათვალისწინებით, კონტრაქტის არსებითი თვისებები შეიძლება იყოს ასაკი, ჯანმრთელობის მდგომარეობა, სქესი, პროფე-

⁸³⁴ Ellenberger J., Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, 80. neubearbeitete Auflage, Verlag C. H. Beck, 2021, §119, Rn. 1

სიონალიზმი და რეპუტაცია.⁸³⁵ პიროვნული თვისებები შესაძლოა მნიშვნელოვანი იყოს მენეჯერულ პოზიციებზე დასაქმებისთვის. თუმცა, კონტრაპენტის პირადი თვისებები საერთოდ არარელევანტურია ისეთ გარიგებებში, როგორიცაა ნასყიდობა, ქირავნობა, სადაც მნიშვნელოვანია საქონლის ხარისხი და არა გამყიდველის პიროვნება.⁸³⁶

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 74.1-ს მუხლის თანახმად, შეცდომა კონტრაპენტის პიროვნების მიმართ მხოლოდ მაშინ მიიჩნევა არსებითად, როდესაც თავად კონტრაპენტის პიროვნება ან მისი პირადი თვისებების გათვალისწინება გარიგების დადების მთავარი საფუძველია. კონტრაპენტის პიროვნება მოიცავს არა მხოლოდ ფიზიკურ პირებს, არამედ იურიდიულ პირებსაც.⁸³⁷ სასურველია, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 74.1 მუხლი გაერცხლდეს სამოქალაქო ურთიერთობის ყველა შესაძლო სუბიექტზე, მათ შორის, არარეგისტრირებულ კავშირებსა და ამხანაგობებზე.

2.2.2. შეცდომა საგნის ძირითად თვისებებში

შეცდომა საგნის თვისებებში შესაძლოა გახდეს გარიგების შეცილების საფუძველი. ძირითადი თვისებები უნდა დადგინდეს ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, საგნის ფუნქციებისა და დანიშნულების გათვალისწინებით. გარდა იმისა, რომ შეცდომა, ძირითად, თვისებას უნდა ეხებოდეს, აუცილებელია თვისებებს მნიშვნელობა ჰქონდეთ საგნის ღირებულების განსაზღვრისთვის. ამასთან, არ შეიძლება ღირებულებაში მოიაზრებოდეს მხოლოდ საგნის საბაზრო ღირებულება. თავისუფალი საბაზრო ეკონომიკის პირობებში, მხარეები თავად განსაზღვრავენ ქონებრივი სიკეთის ფასს და თავადვე კისრულობენ თანმდევ რისკებსაც. მხოლოდ ფასის გამო შეცილების უფლება გამოიწვევდა სამოქალაქო ბრუნვის არასტაბილურობას.⁸³⁸

მინის ნაკვეთის შემთხვევაში, ძირითადი თვისება შეიძლება იყოს სამშენებლო კოეფიციენტი⁸³⁹ და მასზე გარკვეული სახის შენობა-ნაგებობების აშენების შესაძლებლობა. შესაბამისად, თუ პირს არასწორი ინფორმაცია ჰქონდა მინის ნაკვეთის სამშენებლო კოეფიციენტის შესახებ და ნასყიდობის ხელშეკრულების დადების საფუძველი სწორედ ეს არასწორი ინფორმაცია იყო, რეალურად არსებული მონაცემების გარიგების მიზნებთან შეუსაბამობის გამო, შესაძლოა წარმოიშვას გარიგების შეცილების საფუძველი.

⁸³⁵ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 412.

⁸³⁶ იქვე.

⁸³⁷ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 329.

⁸³⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 439.

⁸³⁹ იქვე.

საგნის თვისობრიობა არ არის მხოლოდ ფიზიკური თვისებები და იგი მოიცავს უფლებრივ სიკეთეებსა და ფაქტობრივ და სამართლებრივ ასპექტებსაც.⁸⁴⁰ საგნის ცნებაში იგულისხმება, არა მხოლოდ ნივთები, არამედ სამოქალაქო ბრუნვაში არსებული ყველა ქონებრივი სიკეთე, მათ შორის უფლებები და მოთხოვნები.⁸⁴¹

2.2.3. შეცდომა უფლებაში

შეცდომის ერთ-ერთი სახეა შეცდომა უფლებაში. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 75-ე მუხლის თანახმად, შეცდომა უფლებაში უნდა იყოს არსებითი და გარიგების დადებისას ერთადერთი და მთავარი საფუძველი. ამ მხრივ, კანონმდებელი ერთგვარ მკაცრ სტანდარტს აწესებს.⁸⁴² ამ მუხლის შინაარსი არაერთგვაროვნადაა გაგებული. ერთ-ერთი მოსაზრების თანახმად, შეცდომა უფლებაში გულისხმობს პირის არასწორ წარმოდგენებს დადებული გარიგების უფლებრივ შედეგებზე. პირი გამოხატავს ნებას და ნება არ შეესაბამება რეალურ სურვილს.⁸⁴³ ასევე, გამოთქმულია შეხედულება, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 75-ე მუხლი დამოუკიდებელი ფუნქციის მატარებელი არ არის და თუ ამ მუხლში იგულისხმება საგნის ძირითად თვისებებში შეცდომა, ეს უკვე არის მონესრიგებული საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 74.2 მუხლით, ხოლო თუ აქ მოცემულია სამართლებრივ შედეგებში შეცდომა, ასეთი შეცდომა თავად კანონმდებლის მიერ არ მიიჩნევა არსებითად⁸⁴⁴. ნებისმიერ შემთხვევაში, მიუხედავად შეცდომით დადებული გარიგების სხვა შემთხვევებთან შესაძლო თანაკვეთისა, შეცილების უფლება მხოლოდ მაშინ წარმოიშობა, როცა შეცდომა უფლებაში არსებითი ხასიათისაა და იგი გარიგების დადების ერთადერთი და მთავარი საფუძველია.

2.2.4. შეცდომა გარიგების მოტივში

ზოგადად, აღიარებული წესია, რომ გარიგების მოტივში შეცდომა არ არის შეცილების საფუძველი.⁸⁴⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 76-ე მუხლის თანახმად, შეცდომა მხოლოდ მაშინ შეიძლება იყოს არსებითი, თუ გარიგების მოტივი მხარეთა შეთანხმების საგანია.

⁸⁴⁰ იქვე, 438.

⁸⁴¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 372.

⁸⁴² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 442.

⁸⁴³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 372.

⁸⁴⁴ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 333.

⁸⁴⁵ Ellenberger J., Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, 80. neubearbeitete Auflage, Verlag C. H. Beck 2021, §119, Rn. 29.

მაგალითი:

პირი ყიდულობს სამოგზაურო პაკეტს კონკრეტული ღირსშესანიშნაობის დასათვალიერებლად და აღმოჩნდება, რომ სარეაბილიტაციო სამუშაოების გამო, ვიზიტორებისთვის ეს ტურისტული ობიექტი დახურული იყო გარიგების დადების მომენტში და მხარემ ამის შესახებ არ იცოდა.

იმისათვის, რომ გარიგების მოტივში შეცდომა გახდეს შეცილების საფუძველი, აუცილებელია გარიგება იდებოდეს მხოლოდ კონკრეტული მოტივით და ეს მოტივი უნდა იყოს შეთანხმებული მხარეთა შორის. სხვაგვარად, შეცილების საფუძველი არ იარსებებს.

ცალკეულ საგანს შესაძლოა ღირებულება და მნიშვნელობა ჰქონდეს მხოლოდ კონკრეტული პირებისთვის. მაგალითად, პირი ანტიკვარული ნივთის ნასყიდობის ხელშეკრულებას დებს მხოლოდ იმ საფუძველით, რომ მისი წარმოდგენით, ეს ნივთი თავისი წინაპრის საკუთრება და ოჯახის რელიკვიაა. ასეთ დროს, შეცილების საფუძველი იარსებებს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მოტივი (წინაპრისადმი კუთვნილება) იქნება შეთანხმების საგანი.

შეცდომა გარიგების მოტივში ყოველთვის არის ერთი მხარის შეცდომა. როდესაც გარიგების მხარეებს ერთობლივად მოსდით შეცდომა, ეს არის არა შეცდომა გარიგების მოტივში, არამედ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 73-ე მუხლის „გ“ ქვეპუნქტში მოცემული შემთხვევა, როდესაც გარიგება იდება, თუმცა არ არსებობს ის გარემოებები, რომელთაც მხარეები, კეთილსინდისიერების პრინციპებიდან გამომდინარე, განიხილავენ გარიგების საფუძველად.⁸⁴⁶

ჩვეულებრივ, გარიგების მოტივი კონტრაქტენტის პიროვნებასთან ან გარიგების საგნის თვისებებთანაა დაკავშირებული. შესაბამისად, ხშირ შემთხვევებში, რთულია, ერთმანეთისგან გაიმიჯნოს შეცდომა გარიგების მოტივში და შეცდომა პიროვნებაში ან საგნის თვისებებში.⁸⁴⁷

მაგალითი:

მხარის არასწორი წარმოდგენით, ძვირადღირებული ფერწერული ტილოს ასლის შეძენა იმ მოტივით, რომ იგი არის ორიგინალი, მოიცავს შეცდომას როგორც საგნის თვისებებში, ასევე მოტივში. მხარის მოტივი მხოლოდ ორიგინალი ტილოს შეძენა იყო, ამასთან, მან შეცდომა დაუშვა საგნის თვისებებშიც.

იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია კრიტიკა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 76-ე მუხლის დამოუკიდებლად არსებობის აუცილებლობასთან დაკავშირებით. ამ მოსაზრების თანახმად, თუ მხარეებს შორის მოტივი შეთან-

⁸⁴⁶ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგინი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 444.

⁸⁴⁷ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 374.

ხმებულია, ის ისედაც გარიგების პირობაა და დამოუკიდებელი საკანონმდებლო მონესრიგება აზრს კარგავს.⁸⁴⁸ კერძოდ, თუ მხარეები შეთანხმდებიან, რომ საქონლინო ბეჭდის ყიდვის შესახებ ხელშეკრულების პირობები ძალაში შედის მხოლოდ ქორწინების წარმოშობის შემდეგ და ქორწინება არ შედგება, ეს არის პირობითი გარიგება და არა შეცდომა გარიგების მოტივში.⁸⁴⁹

2.2.5. შეცდომა შუამავლის მიზეზით

შეცდომა შეიძლება გამოწვეული იყოს არა მხოლოდ ნების გამოვლენის, არამედ შუამავლის მიზეზითაც. შუამავალი განსხვავდება წარმომადგენლისგან. გარიგების დადებისას, წარმომადგენელი მოქმედებს წარმოდგენილის ნების შესაბამისად და გამოსატყვის წარმოდგენილის ნებას, ხოლო შუამავალი არის უბრალოდ ნების გადამცემი.⁸⁵⁰ შუამავალი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ფიზიკური თუ იურიდიული პირი, ასევე საჯარო დაწესებულებაც კი.⁸⁵¹

როდესაც შეცდომა გამოწვეულია შუამავლის მიზეზით, მოქმედებს ის ნესები, რაც ზოგადად დადგენილია შეცდომით დადებული გარიგებებისას. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 73-ე მუხლის შესაბამისად, შეცდომის უფლების წარმოშობისთვის, შეცდომა უნდა იყოს არსებითი ხასიათის. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-80 მუხლის მიზანია, ნების გამოვლენის ადრესატის ინტერესების დაცვა, რომელიც კეთილსინდისიერად ვარაუდობს, რომ მასთან მისული ნება ნამდვილი და სწორია. ნების გამოვლენი პირი არის შუამავლის მიერ ნების არასწორად შეტყობინების რისკის მატარებელი და მას მხოლოდ არასწორად მიწოდებული ნების გამოვლენა შეუძლია გახადოს საცდლოდ.⁸⁵²

შეცდომა შუამავლის მიზეზით არსებობს არა მხოლოდ მცდარი შინაარსის, არამედ არასწორი ადრესატის შემთხვევაშიც.⁸⁵³ შეცდომა შუამავლის მიზეზით არ იქნება, თუ შუამავალი განზრახ არასწორ ადრესატს აწვდის ნებას ან განზრახ არასწორი შინაარსით გადასცემს ნებას ადრესატს. თუ შუამავალი ადრესატს არასწორ ნებას განზრახ აწვდის, მაშინ ეს გარიგება უნდა მივიჩნიოთ მერყეულ ბათილ გარიგებად, რომლის ნამდვილობაც დამოკიდებულია ნების გამოვლენის შემდგომ მოწონებაზე; საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 111-ე მუხლის თანახმად⁸⁵⁴, თუ პირი წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების გარეშე სხვისი

⁸⁴⁸ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 333.

⁸⁴⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 444.

⁸⁵⁰ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 336.

⁸⁵¹ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 336.

⁸⁵² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 457.

⁸⁵³ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 336.

⁸⁵⁴ იქვე.

სახელით დებს ხელშეკრულებას, ამ ხელშეკრულების ნამდვილობა დამოკიდებულია წარმოდგენილი პირის თანხმობაზე. განზრახ არასწორი ნების გამოვლენისთვის შუამავალს შესაძლოა დაეკისროს ზიანის ანაზღაურება როგორც ადრესატის, ასევე ნების გამომვლენის მიმართ.⁸⁵⁵

შეცდომით გამოვლენილი ნების ადრესატი უნდა იყოს კეთილსინდისიერი. მან არ უნდა იცოდეს ნების გამომვლენის ნამდვილი ნების შესახებ. შუამავალის შეცდომით დადებული გარიგების დროს, თუ ადრესატმა იცის ნების გამომვლენის რეალური ნება, მიიჩნევა, რომ მასთან გაცხადდა მხარის ნამდვილი ნება, იმ ფაქტისგან დამოუკიდებლად, რომ შუამავალის მიერ ეს ნება შეცდომით იქნა შეტყობინებული.⁸⁵⁶

3. შეცილების უფლებით სარგებლობის წინაპირობები

შეცილების შემთხვევაში, საცილო გარიგება ბათილია დადების მომენტიდან.⁸⁵⁷ შეცილების ნამდვილობისთვის აუცილებელია, რომ შეცილება მოხდეს უფლებამოსილი პირის მიერ, დადგენილ ვადაში და შესაბამისი პირის მიმართ. აქედან გამომდინარე, საცილო გარიგების ბათილობისთვის არსებითი შეცდომის საფუძველზე გამოვლენილი ნების გარდა, უნდა შესრულდეს დასახელებული კრიტერიუმებიც.

3.1. შეცილების უფლების მქონე პირი

შეცდომით დადებული გარიგება არის საცილო გარიგება და იურიდიულ ძალას ინარჩუნებს იმ დრომდე, ვიდრე შეცილების უფლებას არ გამოიყენებს უფლებამოსილი პირი.⁸⁵⁸ შეცილების უფლებით სარგებლობს ნების გამომვლენი პირი, რომელმაც ნება შეცდომით გამოავლინა. შეცილების გზით, ამ პირს შეუძლია მისი ნამდვილი ნებისგან განსხვავებული ნება აქციოს იურიდიული ძალის არმქონედ.⁸⁵⁹

შეცილების უფლებას საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი (59.3 მუხლი) ანიჭებს დაინტერესებულ პირს. ეს პირი შეიძლება იყოს როგორც გარიგების მხარე, ისე მესამე პირი, რომლის ინტერესებსაც ხელყოფს საცილო გარიგება.⁸⁶⁰ იმისათვის, რომ პირი მივიჩნიოთ დაინტერესებულ პირად, საცილო გარიგება

⁸⁵⁵ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 459.

⁸⁵⁶ იქვე.

⁸⁵⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 196.

⁸⁵⁸ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 374.

⁸⁵⁹ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 360.

⁸⁶⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 196.

გაველენას უნდა ახდენდეს მის უფლება-მოვალეობებზე. ამასთან, შეცდომის საფუძველზე დადებული გარიგების დროს შეცილების უფლება აქვს ნების გამოძვლენს და არა გამოვლენილი ნების ადრესატს.⁸⁶¹

იმ შემთხვევაში, როდესაც გარიგება იდება წარმომადგენლის მეშვეობით, შეცილების უფლება აქვს არა წარმომადგენელს, არამედ წარმომადგენელ პირს, რომელიც არის გარიგების მხარე და კისრულობს უფლება-მოვალეობებს ამ გარიგებით.⁸⁶²

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 77-ე მუხლის თანახმად, შეცილების უფლება აღარ იარსებებს, თუ მეორე მხარე თანახმაა შესასრულოს გარიგება იმ მხარის სურვილის თანახმად, რომელსაც სურს საცილო გახადოს გარიგება. ეს ლოგიკურიცაა, რადგან ამ შემთხვევაში, მეორე მხარე ასრულებს გარიგებას ნამდვილი და არა შეცდომით გამოვლენილი ნების შესაბამისად და შეცილების საჭიროებაც აღარ არსებობს.

3.2. შეცილების ადრესატი

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 59-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, შეცილება ხორციელდება ხელშეკრულების მეორე მხარის მიმართ. იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმული მოსაზრების თანახმად, ნორმის ასეთი ფორმულირება საკანონმდებლო ხარვეზია და უმჯობესი იქნებოდა თუ „მეორე მხარის“ ნაცვლად კანონმდებელი აქცენტს გააკეთებდა „ნების გამოვლენის ადრესატზე“.⁸⁶³ მართალია, დასახელებული ნორმა უთითებს მხოლოდ მეორე მხარეზე, თუმცა, მიუხედავად ასეთი ჩანაწერისა, მიჩნეულია, რომ შეცილება შეიძლება მოხდეს ასევე ნებისმიერი მესამე პირის მიმართაც, რომელმაც საცილო გარიგებით გარკვეული სარგებელი მიიღო.⁸⁶⁴

3.3. შეცილების ვადა

შეცილება უნდა განხორციელდეს კანონით დადგენილ ვადაში.⁸⁶⁵ შეცდომით დადებული გარიგებისას, შეცილება უნდა მოხდეს შეცილების საფუძვლის შეტყობის მომენტიდან ერთი თვის განმავლობაში. უზენაესმა სასამართლომ აღნიშნა, რომ შეცილების ვადა იწყება მაშინ, როდესაც შეცილებაზე უფლებამოსილი პირი შეიტყობს შეცილების საფუძვლის შესახებ. მნიშვნელობა არ ენიჭება იმას, პირმა იცის თუ არა, რომელი კონკრეტული სამართლებრივი

⁸⁶¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 412.

⁸⁶² კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 360. იქვე, 361.

⁸⁶⁴ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 376.

⁸⁶⁵ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 339.

საფუძვლით აქვს შეცილების უფლება ან რამდენად განხორციელებადია ეს შეცილება.⁸⁶⁶

როგორც აღინიშნა, შეცილება იწვევს გარიგების ბათილობას დადების მომენტიდან. ბათილობის შემთხვევაში კი, ზოგადი წესის შესაბამისად, მხარეებმა ერთმანეთს უნდა დაუბრუნონ ის, რაც მათ ბათილი ხელშეკრულებით მიიღეს. საცილო გარიგების ბათილობის შემთხვევაში, უსაფუძვლო გამდიდრებასთან დაკავშირებული მოთხოვნების ხანდაზმულობის ვადის ათვლის თარიღად უნდა იქნეს მიჩნეული არა ბათილობის, არამედ შეცილების განხორციელების მომენტი.⁸⁶⁷ შესაბამისად, ხანდაზმულობის ვადის ათვლა დაიწყება არა გარიგების დადების, არამედ შეცილების განხორციელების მომენტიდან. ლოგიკურია, რომ ბათილობის მომენტი არის გარიგების დადების მომენტი და ამ დროისათვის, შესაძლოა, შეცილების უფლების (შეცდომის არსებობის შესახებ) თაობაზე დაინტერესებულმა პირმა საერთოდ არ იცოდეს და ამის გამო, შეცილების განხორციელებამდე, გაუმართლებელია ხანდაზმულობის ვადის ათვლის დაწყება.

შეცილებაზე მოქმედებს ასევე საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 128-ე მუხლით დადგენილი ხანდაზმულობის ვადა, რაც იმას ნიშნავს, რომ შეცილების უფლება უნდა განხორციელდეს 10 წლის ვადაში, მიუხედავად იმისა, თუ როდის შეიტყო პირმა შეცილების საფუძვლების არსებობის შესახებ.⁸⁶⁸ მაგალითად, თუ საცილო გარიგება დაიდო 2010 წელს, ხოლო პირმა შეცილების საფუძვლის შესახებ შეიტყო 2021 წელს, მეორე მხარის შედაცების შემთხვევაში, შეცილება არ გამოიწვევს გარიგების ბათილობას.

ხანდაზმულობის ფაქტისგან განსხვავებით, კანონით დადგენილ ვადაში შეცილების განხორციელება სასამართლოს მხრიდან სავალდებულო შემომწმებას დაქვემდებარებული საკითხია. შეცილება და ხანდაზმულობა განსხვავებული სამართლებრივი ინსტიტუტებია, სხვადასხვა სამართლებრივი შედეგებით. ხანდაზმულობა სამართალში ფაქტის საკითხია და მასზე მითითება მოპასუხის ვალდებულებაა, განსხვავებით შეცილებისგან. საცილო გარიგებებში მოსამართლემ თავად უნდა გამოარკვიოს მოსარჩელემ როდის და რა მეთოდით გახადა სადავო გარიგება საცილო.⁸⁶⁹

⁸⁶⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 18 თებერვლის №ას-1181-2018 განჩინება.

⁸⁶⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 414.

⁸⁶⁸ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 339.

⁸⁶⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 1 მარტის №ას-15-15-2016 განჩინება.

4. მოტყუებით დადებული გარიგებები

4.1. მოტყუებით დადებული გარიგების ცნება და წინაპირობები

შეცდომით დადებული გარიგების დროს ხელშეკრულების კონტრაპენტი კეთილსინდისიერია ნების ნაკლთან მიმართებით და მოდავე მხარის მცდარი წარმოდგენა მის მიერ გარკვეული მონაცემების დამალვით ან არასწორი ინფორმაციის მიწოდებით არ არის განპირობებული.⁸⁷⁰ შეცდომით დადებულ გარიგებებთან შედარებით, მოტყუებით დადებული გარიგების დროს, ნების ავტონომია გაცილებით მეტადაა ხელყოფილი, რაც შეცდომების უფლებას უპირობოდ წარმოშობს.⁸⁷¹

მოტყუება შესაძლებელია როგორც არასწორი ინფორმაციის მიწოდების გზით, ასევე, ინფორმაციის დამალვით.⁸⁷² არასწორი ინფორმაციის მიწოდება მიზნად ისახავს მეორე მხარის მოტყუებას, რათა იგი დათანხმდეს გარიგების დადებას.

მაგალითი:

გამყიდველი მყიდველს ეუბნება, რომ საიუველირო ნაკეთობა არის მაღალი სინჯის ოქროსგან დამზადებული, თუმცა, რეალურად, ეს ნაკეთობა სხვა ლითონისაგანაა დამზადებული და ოქროთი მხოლოდ ზედაპირია მოპირკეთებული.

ინფორმაციის დამალვის შემთხვევაში, დუმილი მოტყუებას უთანაბრდება.⁸⁷³ დუმილი მიიჩნევა მოტყუებად, თუ ინფორმაციის მიწოდება მხარეს ევალებოდა და იგი ამ ვალდებულებას არღვევს.⁸⁷⁴ კანონმდებლობით გათვალისწინებული ვალდებულების გარდა, ინფორმაციის მიწოდების ვალდებულება შესაძლოა გამომდინარეობდეს სამოქალაქო ურთიერთობაში დამკვიდრებული ჩვეულებებიდანაც.⁸⁷⁵

ინფორმაციის დამალვის გავრცელებული მაგალითია ნივთობრივი ნაკლის შესახებ ინფორმაციის დამალვა.⁸⁷⁶ ინფორმაციის დამალვისას, გარიგება მოტყუებით დადებულად მიიჩნევა, თუ მოტყუებული მხარე ინფორმაციის მიწოდებას ვალდებული იყო.

⁸⁷⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 14 ივლისის №ას-174-2021 გადაწყვეტილება.

⁸⁷¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 461.

⁸⁷² ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 377.

⁸⁷³ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 341.

⁸⁷⁴ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 377.

⁸⁷⁵ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 466.

⁸⁷⁶ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 377.

დებას ელოდებოდა კეთილსინდისიერად. მაგალითად, გამყიდველმა მყიდველს დაუმალა, რომ ავტომობილი იყო ნაავარიები, მაშინ, როდესაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 487-ე მუხლის თანახმად, გამყიდველმა მყიდველს უნდა გადასცეს ნივთობრივი და უფლებრივი ნაკლისაგან თავისუფალი ნივთი.

მოტყუებით დადებული გარიგებისას შეცილება დასაშვებია, თუ ერთ-ერთი მხარე მაინც კეთილსინდისიერია. თუ გარიგების ორივე მხარე მოტყუებით მოქმედებდა, მაშინ ორივე მხარე კარგავს ბათილად ცნობის და ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას, მიუხედავად იმისა, რა ხერხებს იყენებდა რომელიმე მხარე მოტყუებისას და რამდენად განსხვავდებოდა რომელიმე მხარის ტყუილის მასშტაბი.⁸⁷⁷ ამ მხრივ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 83-ე მუხლი კიდევ ერთხელ ხაზს უსვამს კეთილსინდისიერების პრინციპის მნიშვნელობას სამოქალაქო ურთიერთობებში.

მოტყუებისას, ბათილად ცნობის მოთხოვნის უფლება ვრცელდება როგორც მიღებასავე აღდებული, ისე არამიღებასავე აღდებული ნების გამოვლენაზე, გაცხადებულ ნებაზე და კონკლუდენტურ ქმედებაზეც.⁸⁷⁸ შესაბამისად, პირს შეცილების უფლება აქვს იმისდა მიუხედავად, თუ რა ფორმით გამოხატა გარიგების დადების ნება.

მოტყუებით დადებული გარიგება ნამდვილია იმ დრომდე, ვიდრე უფლებამოსილი სუბიექტი არ გამოიყენებს შეცილების უფლებას. შეცდომით დადებული გარიგების მსგავსად, მოტყუებით დადებული გარიგების შედეგი არის ის, რომ შეცილების შემთხვევაში, ასეთი გარიგება დადების მომენტიდანვე ბათილია.⁸⁷⁹

4.2. მიზეზშედეგობრიობა მოტყუებით დადებული გარიგების დროს

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 81-ე მუხლის პირველი ნაწილის შესაბამისად, თუ პირი გარიგების დადების მიზნით მოატყუეს, იგი უფლებამოსილია მოითხოვოს ამ გარიგების ბათილობა. ეს ხდება მაშინ, როცა აშკარაა, რომ მოტყუების გარეშე გარიგება არ დაიდებოდა და გარიგების დადების მიზნით ნება არ იქნებოდა გამოვლენილი.⁸⁸⁰

არსებობს განსხვავებული მოსაზრებები იმასთან დაკავშირებით, თუ რა კრიტერიუმების არსებობისას უნდა იქნეს მიჩნეული გარიგება მოტყუების გარეშე დადებულად. ერთ-ერთი მოსაზრების თანახმად, რომელსაც სასამართლო პრაქტიკაც იზიარებს, მოტყუების დროს პირს შექმნილი უნდა ჰქონდეს ისეთი

⁸⁷⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგინა პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 245.

⁸⁷⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგინა I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 461.

⁸⁷⁹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 379.

⁸⁸⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 5 ივლისის №ას-251-2019 განჩინება.

ობიექტური ვითარება, რომელიც ხელს შეუშლის ნების გამომვლენს ნამდვილი, ანუ მისთვის სასურველი და რეალური ნების გამოხატვაში და მოტყუების ფაქტი იმდენად თვალსაჩინო და აშკარა უნდა იყოს, რომ ნებისმიერი საშუალო განვითარებისა და აზროვნების ადამიანის მოტყუება უნდა იყოს შესაძლებელი.⁸⁸¹ სხვა მოსაზრების თანახმად, ხსენებული ობიექტური „თვალსაჩინოების სტანდარტის“ ნაცვლად, მიზეზმდეგობრიობა უნდა დადგინდეს სუბიექტური კრიტერიუმით, ვინაიდან ადვილად მოსატყუებელი, მიმნდობი პირიც ისევე არის დაცული საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 81-ე მუხლით, როგორც გამოცდილი და რთულად მოსატყუებელი ადამიანები.⁸⁸²

მოტყუებით დადებული გარიგებისას არაა არსებითი თუ რა სახის შეცდომა გამოიწვია მოტყუებამ.⁸⁸³ ზოგადად, გარიგების ბათილად ცნობისთვის საკმარისია მოტყუების ობიექტური ფაქტის არსებობა, რაც უვლინდება ხელშეკრულების მეორე მხარისთვის არასწორი ან არასრული ინფორმაციის მიწოდებაში, რომლის გარეშეც გარიგება არ დაიდებოდა.⁸⁸⁴

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 82-ე მუხლის თანახმად, მოტყუებით დადებული გარიგების ბათილად ცნობისათვის მნიშვნელობა არა აქვს, არასწორი ცნობების შეტყობინებით მხარე მიზნად ისახავდა რაიმე სარგებლის მიღებას, თუ - მეორე მხარისათვის ზიანის მიყენებას. ამის გათვალისწინებით, მოტყუების მიზანი გავლენას არ ახდენს მიზეზმდეგობრიობაზე და გარიგების ნამდვილობაზე.⁸⁸⁵

4.3. მოტყუება მესამე პირის მხრიდან

გარიგების მხარე შეიძლება მოატყუოს არა უშუალოდ კონტრაპენტმა, არამედ მესამე პირმაც.⁸⁸⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 83-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, მესამე პირის მხრიდან მოტყუებისას შეიძლება გარიგების ბათილობის მოთხოვნა, თუ მოტყუების შესახებ იცოდა ან უნდა სცოდნოდა იმ პირს, რომელიც სარგებელს იღებს ამ გარიგებიდან.

მესამე პირად მიიჩნევა მხოლოდ ნეიტრალური პირი, ანუ პირი, რომელიც გარიგების დადებისას არც ერთი მხარის ბანაკში არ იმყოფება.⁸⁸⁷ აღიარებულია,

⁸⁸¹ იქვე; შდრ. კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 344.

⁸⁸² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 464.

⁸⁸³ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 340.

⁸⁸⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს. 2018 წლის 30 ოქტომბრის №ას-1382-1302-2017 განჩინება.

⁸⁸⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 242

⁸⁸⁶ იქვე, 243.

⁸⁸⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 478.

რომ მესამე პირად არ შეიძლება იქნეს მიჩნეული წარმომადგენელი, მაშინაც კი, როდესაც იგი წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების გარეშე მოქმედებდა და მარნმუნებელი შემდეგ მოიწონებს გარიგებას.⁸⁸⁸

მესამე პირის მხრიდან მოტყუების შემთხვევაში, გადამწყვეტია, ამ გარემოების მიმართ მეორე მხარის კეთილსინდისიერების ფაქტი. თუ ნების გამოვლენის ადრესატი არ იყო ინფორმირებული იმის შესახებ, რომ ნების გამომვლენი მესამე პირის მხრიდან მოტყუებულია, გარიგება არ იქნება მიჩნეული ბათილად.⁸⁸⁹ შესაბამისად, მიუხედავად მოტყუების გამო გარიგების დადებისა, მოტყუებულ პირს არ წარმოეშობა შეცდომების უფლება, რადგანაც მეორე მხარეს აქვს დაცვის ღირსი ინტერესი კეთილსინდისიერების გამო.

თუ გარიგების მონაწილემ იცის მოტყუების ფაქტის შესახებ ან უნდა შეეცყო შესაბამისი გულისხმიერების გამოვლენის შემთხვევაში, ასეთი გარიგება საცილოა და მოტყუებულ პირს გარიგების ბათილობის მოთხოვნის უფლება აქვს.⁸⁹⁰

მაგალითი:

მაკლერი შუამავლობს ისეთი სახლის გაყიდვას, რომლის დანგრევის დიდი რისკია, მაგრამ მყიდველს ამის შესახებ ინფორმაციას არ აწვდის. მაკლერი და გამყიდველი დუმან სახლის ავარიული მდგომარეობის შესახებ და გაყიდვის შედეგად იღებენ დიდ ფინანსურ სარგებელს.⁸⁹¹

4.4. შეცდომების ვადა

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 84-ე მუხლის თანახმად, მოტყუებით დადებული გარიგება შეიძლება სადავო გახდეს ერთი წლის განმავლობაში. ვადა აითვლება იმ მომენტიდან, როცა შეცდომების უფლების მქონემ შეიტყო შეცდომის საფუძვლის არსებობის შესახებ. ამ ვადის დინება იწყება მოტყუებულის მიერ შეცდომისა და იმ გარემოების აღმოჩენის შემდეგ, რომ ეს შეცდომა მეორე მხარის ტყუილით იყო განპირობებული.⁸⁹²

ერთწლიანი ვადის ამოწურვის შემდეგ მოტყუებული პირი კარგავს შეცდომების უფლებას. შეცდომის ვადის ამოწურვისაგან დამოუკიდებლად ის ინარჩუნებს

⁸⁸⁸ იქვე, 479.

⁸⁸⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 244.

⁸⁹⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 478.

⁸⁹¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 379. იხ. ასევე, სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 478.

⁸⁹² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 487.

ნებს ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლებას.⁸⁹³ განსხვავებით ზანდაზმულობის ვადის გასვლისაგან, მოტყუების შემთხვევაშიც, სასამართლო ამ ვადას ამოწმებს არა მხოლოდ მეორე მხარის შესაგებლის საფუძველზე, არამედ საკუთარი ინიციატივით.⁸⁹⁴

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატის განმარტებით, კანონით დადგენილ ვადაში შეცილების განუხორციელებლობის შემთხვევაშიც, თუკი იკვეთება პირის ნების თავისუფალ ფორმირებაში აშკარა და უხეში ჩარევა, დაზარალებულს უფლება აქვს ზიანის ანაზღაურებაზე მოთხოვნა დააფუძნოს დელიქტურ ნორმებს. კერძოდ, დიდი პალატის მითითებით, თუკი იძულებისა და მოტყუების საფუძველზე, შემცილებელ პირს ადგება ზიანი, ასეთ შემთხვევაში, როგორც იძულება, ისე, მოტყუება განიხილება არა მარტო გარიგების ბათილობის საფუძველად, არამედ, დაუშვებელ მოქმედებადაც.⁸⁹⁵

როგორც აღინიშნა, საცილო გარიგების ბათილად ცნობის შემთხვევაში, მხარეებმა ერთმანეთს უნდა დაუბრუნოს ის, რაც მათ მიიღეს ბათილი გარიგებით. ამისგან განსხვავებით, თუ შეცილების ვადა გასული იქნება, მიღებული კი არ დაბრუნდება უკან, არამედ ანაზღაურდება ის ზიანი, რაც მხარეს მოტყუებით დადებული საცილო გარიგებით მიადგა.

მაგალითი:

გამყიდველმა მყიდველს დაუმალა, რომ ავტომობილს დაზიანებული ჰქონდა სამუხრუჭე სისტემა, რის გამოც მყიდველს მოუვიდა ავტოსაგზაო შემთხვევა, რომლის დროსაც დაზიანდა ავტომობილი და მყიდველმა ჯანმრთელობის დაზიანება მიიღო. ასეთ შემთხვევაში, თუ მყიდველი გაუშვებს შეცილების ერთწლიან ვადას, მას მაინც დარჩება ავტოსაგზაო შემთხვევის შედეგად გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება.

ასევე, მყიდველს აქვს ალტერნატივა – საერთოდ არ ისარგებლოს შეცილების უფლებით და პირდაპირ ზიანის ანაზღაურება მოსთხოვოს მეორე მხარეს ან შეცილების შედეგად გარიგება ბათილად ცნოს და პარალელურად მოითხოვოს ავტოსაგზაო შემთხვევის შედეგად დამდგარი ზიანის ანაზღაურებაც.

5. იძულებით დადებული გარიგებები

ნების გამოვლენაზე დაუშვებელი ზემოქმედების ყველაზე მძიმე ფორმა არის იძულებით დადებული გარიგება.⁸⁹⁶ უზენაესი სასამართლოს განმარტე-

⁸⁹³ იქვე, 488.

⁸⁹⁴ იქვე, 487.

⁸⁹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დიდი პალატის 2017 წლის 02 მარტის № ას-664-635-2016 გადაწყვეტილება.

⁸⁹⁶ ქანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 380.

ბით, იძულებით დადებული გარიგება თავის თავში ყოველთვის მოიცავს ამორალურობის ისეთ ელემენტს, რომელიც იძულების, როგორც საზოგადოებისაგან დასაგმობი ქმედების საშუალებით გარიგების დადებაში გამოიხატება. თუმცა, სასამართლოს განცხადებით, თუ მართლსაწინააღმდეგო იძულებით განხორციელებულ ზეგავლენას დაემატება კონკრეტული გარემოებები, რომლებიც გარიგებას გახდის ამორალურს, მაშინ ბათილობა შესაძლებელია ამორალურობის საფუძველითაც.⁸⁹⁷ ამისათვის აუცილებელია, რომ იძულებასთან ერთად თავად გარიგების შინაარსიც იყოს ამორალური, რადგანაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლის შესაბამისად, სწორედ გარიგების შინაარსის მიხედვით დგინდება მართლწინააღმდეგობისა და ამორალურობის საკითხი.⁸⁹⁸ ამის გათვალისწინებით, მხოლოდ გარიგების იძულებით დადების ფაქტი ვერ იქნება ამ გარიგების ავტომატურად ბათილ გარიგებად განხილვის საფუძველი და მიუხედავად იძულების მასშტაბისა თუ ფორმის ამორალურობისა, ეს გარიგება დარჩება საცილო გარიგებად.

მართლსაწინააღმდეგო და ამორალური გარიგებებისა და იძულებით დადებული გარიგებების ურთიერთგამიჯვნას აქვს დიდი პრაქტიკული მნიშვნელობა. იძულებითი გარიგება მხოლოდ შეცილების შედეგად ხდება ბათილი.⁸⁹⁹ საცილობა კი საშუალებას იძლევა, რომ თავად ნების გამომვლენმა გადაწყვიტოს გარიგების ნამდვილობისა თუ არანამდვილობის საკითხი.⁹⁰⁰

5.1. იძულების ხასიათი და ფორმა

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 85-ე მუხლით დაუშვებელია გარიგების დადების მიზნით პირის იძულება, თუნდაც იძულება მომდინარეობდეს მესამე პირისაგან. გარიგების საცილობისთვის მნიშვნელოვანია, რომ იძულების მასშტაბი იყოს ისეთი, რომ ნების გამომვლენში იძულებით მოქმედებას იწვევდეს.⁹⁰¹ იძულება შეიძლება განხორციელდეს ფიზიკური⁹⁰² ძალადობის ან ფსიქიკური იძულების საშუალებით.⁹⁰³ ორივე შემთხვევაში, იძულების მიზანია

⁸⁹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 24 ივნისის №სს-10-2020 გადაწყვეტილება.

⁸⁹⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 312.

⁸⁹⁹ იქვე, 492.

⁹⁰⁰ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 340.

⁹⁰¹ იქვე, 350.

⁹⁰² ფიზიკურ ძალადობასთან დაკავშირებით იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ სამოქალაქო სამართლის კოდექსის 85-ე მუხლი მხოლოდ ფსიქიკურ იძულებას ეხება. ამ მოსაზრების თანახმად, ფიზიკური ზემოქმედების შემთხვევაში, ხდება არა ნების გამოვლენაზე ზემოქმედება, არამედ პირს ნების გამოვლენის საშუალება საერთოდ არ გააჩნია. მაგალითად, ხელშეკრულებაზე ხელი ფიზიკური ზემოქმედებით მოაწერიწეს. დეტ. იხ. კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 349.

⁹⁰³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 381.

ნების გამომვლენზე ზემოქმედება გარიგების დადების მიზნით. ფიზიკური იძულებისას, პირზე შესაძლოა განხორციელდეს სხვადასხვა სახის ძალადობა, როგორებიცაა ცემა, ბორკილების დადება, სიბნელეში ჩაკეტვა და ასე შემდეგ.⁹⁰⁴

მუქარა (ფსიქიკური იძულება) არის სამომავლო საფრთხის შესახებ შეტყობინება, რომლის მიზანია ნების გამომვლენზე ზემოქმედება და გარიგების დადებაზე მისი დაყოლიება.⁹⁰⁵ აუცილებელი არ არის, რომ მუქარა მძიმე ფორმებში იყოს გამოხატული ან უშუალოდ ნების გამომვლენს ეხებოდეს.⁹⁰⁶ მთავარია, მუქარის ფორმა და შინაარსი იყოს ისეთი, რომ ნების გამომვლენის რეალური ნება შეცვალოს. მუქარა შეიძლება გამოიხატოს როგორც აშკარა, ასევე ფარული ფორმებითაც.⁹⁰⁷ მუქარით გამოხატული სამომავლო საფრთხე მოიცავს მატერიალური და არამატერიალური სახით გამოხატულ ნებისმიერ უარყოფით შედეგს.⁹⁰⁸

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 86.2 მუხლის მიხედვით, იძულების ხასიათის შეფასებისას მხედველობაში მიიღება პირთა ასაკი, სქესი და ცხოვრებისეული გარემოებანი. ეს ნიშნავს იმას, რომ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში უნდა შეფასდეს, თუ რამდენად მოახდენდა იძულების ესა თუ ის ფორმა გავლენას ნების გამომვლენზე და აიძულებდა თუ არა მას გარიგების დადებას.

5.2. იძულება მართლზომიერი საშუალებით და მართლზომიერი მიზნით

საცილობას იწვევს იძულების დაუშვებელი ფორმები. თუ იძულება ხორციელდება მართლზომიერი საშუალებით და იძულებას აქვს მართლზომიერი მიზანი, პირს არ წარმოეშობა შეცილების უფლება.⁹⁰⁹ დასაშვები იძულების საშუალებად მიჩნეულია სარჩელის აღძვრის, სარჩელის უზრუნველყოფის ღონისძიების გამოყენების მუქარა და იძულებითი აღსრულება.⁹¹⁰

მაგალითი:

იძულება მართლზომიერი იქნება მაშინაც, თუ ერთ-ერთი თანამესაკუთრე ემუქრება მეორე თანამესაკუთრეს თანასაკუთრებაში არსებული ქონების გამიჯვნით ან რეალიზაციით (საქართველოს სამოქალაქო

⁹⁰⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 493.

⁹⁰⁵ იქვე, 496.

⁹⁰⁶ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 350.

⁹⁰⁷ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 381.

⁹⁰⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 496.

⁹⁰⁹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 383.

⁹¹⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 518.

კოდექსის 964-ე მუხლი), თუ მეორე მესაკუთრეც არ გაიღებს ქონების მოვლა-პატრონობის ხარჯებს. ამ შემთხვევაში, იძულების ფორმაც და მიზანიც მართლზომიერია.

შესაძლებელია, იძულება ხორციელდებოდეს მართლზომიერი საშუალებით, თუმცა მიზანი არ იყოს მართლზომიერი.⁹¹¹

მაგალითი:

პირმა ჩაიდინა დანაშაული, თუმცა ამის შესახებ ინფორმაცია არ აქვთ სამართალდამცავ ორგანოებს. ამ დანაშაულის შესახებ იცის მეზობელმა, რომელიც დანაშაულის ჩამდენ პირს აიძულებს, რომ აჩუქოს მას ავტომობილი, თორემ დანაშაულის შესახებ შეატყობინებს პოლიციას. ასეთ შემთხვევაში, მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანის არა მხოლოდ უფლებაა შეატყობინოს პოლიციას დანაშაულის შესახებ, არამედ სამოქალაქო ვალდებულებაც, ამდენად, იძულების საშუალება მართლზომიერია, ჩუქების ხელშეკრულება მაინც იძულებით დადებული გარიგებაა და გამჩუქებელს აქვს შეცილების უფლება, რადგან იძულების მიზანი არ არის მართლზომიერი. პირს არ შეუძლია, სამართალდამცავი ორგანოსათვის მიმართვის უფლება (სამოქალაქო ვალდებულება), მატერიალური სარგებლის მიღების მიზნით გამოიყენოს იძულების საშუალებად. ასეთი მიდგომა ეწინააღმდეგება სამოქალაქო სამართალში დამკვიდრებულ კეთილსინდისიერების პრინციპს. მიზნის არამართლზომიერების მაგალითად ასევე განსილულია შემთხვევა, როდესაც მონმე სთხოვს ფულს ბრალდებულს და ფულის არ გადახდის შემთხვევაში კი ემუქრება, რომ სასამართლოში სწორ ჩვენებას მისცემს.⁹¹²

სამოქალაქო კოდექსი მოითხოვს, რომ არამხოლოდ მიზანი და იძულების საშუალება იყოს მართლზომიერი, არამედ ეს მიზანი და საშუალება იყოს ურთიერთშესაბამისიც.⁹¹³ ურთიერთშესაბამისობის დადგენა მნიშვნელოვანია, რადგანაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 88-ე მუხლის თანახმად, გარიგება შესაძლოა მაინც გახდეს საცილო, თუ საშუალება და მიზანი ერთმანეთს არ შეესაბამება.

5.3. იძულების ცალკეული შემთხვევები

შესაძლებელია, იძულება ან მუქარა იყოს მიმართული არა უშუალოდ ნების გამომვლენის, არამედ ამ პირის ახლობელთა მიმართ.⁹¹⁴ საქართველოს სა-

⁹¹¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 383.

⁹¹² იქვე.

⁹¹³ იქვე.

⁹¹⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 512.

მოქალაქო კოდექსის 87-ე მუხლის შესაბამისად, შეცილების უფლება არსებობს მაშინაც, როდესაც იძულება მიმართულია გარიგების ერთ-ერთი მხარის მეუღლის, ოჯახის სხვა წევრის ან ახლო ნათესავების წინააღმდეგ. მართალია, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 87-ე მუხლში მხოლოდ ოჯახის წევრსა და ახლო ნათესავზეა საუბარი, თუმცა, აუცილებელია, კონკრეტული შემთხვევის თავისებურებების გათვალისწინება. ურთიერთობის ის სიმჭიდროვე და სიახლოვე, რომელიც არის ორ პირს შორის, თუ საკმარისია ნების გამომხატველის თავისუფალი ნების დასათრგუნად და მისთვის კონკრეტული მიმართულების მიწეებისათვის, დასაშვებად უნდა იქნეს მიჩნეული საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 87-ე მუხლის გამოყენება.⁹¹⁵ შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 87-ე მუხლში ახლო ნათესავის ცალკე აღნიშვნა ემსახურება იმ მიზანს, რომ შეცილების უფლების მქონეს გაუადვილდეს მტკიცების ტვირთი. ახლო ნათესავის შემთხვევაში, პრეზუმირებულია, რომ იძულება ნამდვილად გამოიწვევდა ნების გამომვლენ პირზე ზემოქმედებას.

ცალკე უნდა გამოიყოს ისეთი შემთხვევა, როდესაც იძულება მიმართულია სრულიად უცხო პირის წინააღმდეგ. ასეთ დროს, სამოქალაქო კოდექსის 87-ე მუხლი არ უნდა იქნას გამოყენებული, რადგან ნების გამოვლენაზე გავლენას არ ახდენს განსაკუთრებული ემოციური კავშირი და ეს შემთხვევა უნდა მოექცეს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 85-ე მუხლის რეგულირების სფეროში.⁹¹⁶

მაგალითი:

ტენიკის მალაზიაში მყიდველი ემუქრება მალაზიის მესაკუთრეს, რომ თუ საბაზრო ფასზე ხუთჯერ ნაკლებ ფასად არ მიჰყიდის მას ლეპტოპს, გვერდით მდგომ უცხო ადამიანს დანით ჭრილობებს მიაყენებს. გამყიდველისთვის პოტენციური მსხვერპლი სრულიად უცხო ადამიანია, თუმცა მისი ჯანმრთელობის დაზიანების თავიდან არიდების მიზნით, დებს ნასყიდობის ხელშეკრულებას. ასეთ შემთხვევაში, გამყიდველს შეცილების უფლება ექნება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 85-ე მუხლზე დაყრდნობით.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 85-ე მუხლი გამოიყენება მაშინაც, როდესაც ძალადობა მიმართულია ნივთებზე და ამ გზით აიძულებენ პირს გარიგების დადებას. ძალადობის უშუალო ადრესატია არაა ნების გამომვლენი, თუმცა მასზე ხორციელდება ფსიქიკური ზემოქმედება.⁹¹⁷ ეს შეიძლება იყოს როგორც ისტორიული მნიშვნელობის მქონე ექსპონატების და სხვა ნივთების დაზიანება, ასევე ცხოველის ტანჯვის ან მოკვდინების მუქარა.

⁹¹⁵ იქვე, 514.

⁹¹⁶ იქვე, 502.

⁹¹⁷ იქვე, 506.

5.4. მტკიცების ტვირთი

ზოგადი წესის შესაბამისად, როგორც მოტყუებით დადებული გარიგების შემთხვევაშია, იმ მხარემ, რომელიც აპელირებს იძულების შესახებ, უნდა დაამტკიცოს იძულებით დადებული გარიგების წინაპირობების არსებობა.⁹¹⁸ მაგალითად, თუ პირი აცხადებს, რომ მან ავტომობილის ნასყიდობის ხელშეკრულება დადო იძულების შედეგად და საცილოდ ხდის ამ გარიგებას, უნდა დაამტკიცოს იძულების ფაქტის არსებობა.

განსხვავებულია მტკიცების ტვირთი სახელმწიფოს მონაწილეობით დადებული გარიგების შემთხვევაში. კერძოდ, სახელმწიფოს მონაწილეობით დადებული გარიგებისადმი, თუკი მოსარჩელე კონკრეტულ ფაქტებზე მითითებით აცხადებს, რომ მასზე განხორციელდა იძულება (ფიზიკური ან ფსიქოლოგიური), პრეზუმირებულია, რომ იძულება განხორციელდა და სახელმწიფოს უბრუნდება მტკიცების ტვირთი, რომ იძულება არ მომხდარა. ასეთი გარიგებებისას, სახელმწიფომ უნდა დაამტკიცოს, თუ რატომ არის შეუძლებელი ამგვარი პრეზუმფიის დაშვება, რაც ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში გარიგების შინაარსის დეტალურ კვლევასა და გაანალიზებას მოითხოვს.⁹¹⁹

5.5. შეცილების ვადა

მოტყუებით დადებული გარიგებების მსგავსად, იძულებით დადებული გარიგებების შემთხვევაში, შეცილების ვადა არის ერთი წელი, თუმცა იძულებისას, შეცილების ვადა ათვლება არა შეცილების საფუძვლის შეტყობიდან, არამედ იძულების დამთავრებიდან.⁹²⁰ აღნიშნულის გათვალისწინებით, გარიგების დადების მომენტი, შესაძლოა, არ ემთხვეოდეს იძულების დამთავრების დროს.⁹²¹ საკასაციო სასამართლო აღნიშნავს, რომ იძულება უფლების განგრძობადი დარღვევაა, რადგან კანონი შეცილების ვადის ათვლის საკითხს უკავშირებს იძულების დამთავრების მომენტს. ამიტომ, შეცილების ვადის ათვლა უნდა განხორციელდეს მხარის პიროვნული გათავისუფლების მომენტიდან, როდესაც იგი ფიქრობს, რომ მის მიმართ აღარ არსებობს რეალური საფრთხე, რომელსაც მასზე ზემოქმედება შეუძლია.⁹²²

შეცილების ვადის გასვლა იწვევს შეცილების უფლების გაქარწყლებას. ამის საპირისპიროდ, შეცილების ვადის გასვლის მიუხედავად, პირს რჩება ზია-

⁹¹⁸ იქვე, 513.

⁹¹⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 15 მაისის №ას-212-201-2017 გადაწყვეტილება.

⁹²⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 525.

⁹²¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 384.

⁹²² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 01 მარტის №ას-15-15-2016 განჩინება.

ნის ანაზღაურების მოთხოვნის უფლება. ზიანის ანაზღაურების შესახებ მოთხოვნა შესაძლებელია წარდგენილ იქნეს შეცილების ერთწლიანი ვადის გასვლის შემდეგაც.⁹²³ საკასაციო სასამართლო აღნიშნავს, რომ იძულებით დადებული გარიგების შეცილების ვადის დაუცველობის შემთხვევაში უნდა შემოწმდეს მოთხოვნის დელიქტური ნორმების საფუძველზე დაკმაყოფილების წინაპირობები. სასამართლოს განმარტებით, იძულება იმდენად აშკარად და უხეშად ხელყოფს ნების თავისუფლების მდგომარეობას, რომ ზოგჯერ იგი დელიქტის სახესაც იღებს, რის გამოც გამოყენებულ უნდა იქნას საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 408-ე და 992-ე მუხლების წესები. შესაბამისად, იძულების შემთხვევაში, ზიანი უნდა ანაზღაურდეს იმისგან დამოუკიდებლად, ნების გამოვლენა შეცდილებულია თუ არა.⁹²⁴

განსხვავებით შეცდომით და მოტყუებით დადებული გარიგებისგან, ხანდაზმულობის ზოგადი ათწლიანი ვადის გამოყენება იძულებით დადებული გარიგებების მიმართ მიზანშეწონილი არაა. თუ იძულება განგრძობადი პროცესია, ის შესაძლოა ათ წელზე მეტი ხანი გაგრძელდეს განსაკუთრებით ისეთ შემთხვევაში, როდესაც გარიგების მეორე მხარე სახელმწიფოა.

⁹²³ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 252.

⁹²⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 14 აპრილის №ას-1238-1158-2017 განჩინება.

თავი XII. პირობითი გარიგებები

1. პირობითი გარიგების ცნება

პირობითი გარიგებები, როგორც გარიგებების ერთ-ერთი სახე, მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ სამოქალაქო ურთიერთობებში. როგორც წესი, მხარეები ნაკისრი ვალდებულებების შესრულებას იწყებენ გარიგების დადებისთანავე. პირობითი გარიგების შემთხვევაში, შესაძლებელია, მხარეთა მიერ ნაკისრი უფლება-მოვალეობების შესრულება დამოკიდებული გახდეს განსაზღვრული მოვლენის დადგომაზე. შეიძლება ითქვას, რომ, ამ მხრივ, პირობითი გარიგების ინსტიტუტი არის კერძო ავტონომიის პრინციპის მნიშვნელოვანი გამოვლინება, რომელიც მხარეებს შინაარსის თავისუფლად განსაზღვრის საშუალების გარდა, უფლებას აძლევს, გარიგების შედეგების დადგომა სამომავლო და უცნობ მოვლენას დაუკავშირონ.⁹²⁵

პირობითი გარიგება არსებობს, როდესაც მხარეთა მიერ გათვალისწინებული უფლება-მოვალეობების წარმოშობა ან შეწყვეტა დამოკიდებულია მომავალში რაიმე უცნობი მოვლენის დადგომასა თუ არდადგომაზე. პირობითი გარიგების საფუძველი შეიძლება იყოს ისეთი იურიდიული ფაქტი, რომლის დადგომა, არდადგომაზე არის დამოკიდებული გარიგების მონაწილეთა (მხარეთა) შეთანხმებით გათვალისწინებული უფლება-მოვალეობების წარმოშობა ან/და შეწყვეტა.⁹²⁶ პირობითი დათქმები შეიძლება გაკეთდეს უკვე დადებულ ხელშეკრულებებშიც. ამისთვის აუცილებელია, რომ ეს პირობა იყოს კანონშესაბამისი და ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვალდებულებები არ იყოს უკვე შესრულებული.⁹²⁷

მართალია, პირობითი გარიგებების შესრულება დამოკიდებულია სამომავლო და უცნობ მოვლენაზე, თუმცა, პირობითი გარიგებებით ნაკისრი ვალდებულებების შესრულების უზრუნველსაყოფად შესაძლოა გამოყენებული იქნეს უზრუნველყოფის საშუალებები. პირობითი ვალდებულების უზრუნველყოფის შესაძლებლობას უშეებენ თავდებობის, გირავნობის და იპოთეკის მარეგულირებელი ნორმებიც.⁹²⁸

2. პირობითი გარიგების შემთხვევები

პირობითი გარიგების მარეგულირებელი ნორმები მხარეებს აძლევს უფლებას, თავისუფლად განსაზღვრონ გარიგების შინაარსი. შეთანხმებული პირო-

⁹²⁵ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 530.

⁹²⁶ თუმანიშვილი გ., გარიგებები (სამართლებრივი ბუნება და ნორმატიული რეგულირება), თბილისი, 2012, 38.

⁹²⁷ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 418.

⁹²⁸ იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 254-ე მუხლის მე-2, 286-ე მუხლის მე-2 და 891-ე მუხლის მე-2 ნაწილები.

ბები განსაზღვრავენ გარიგების იურიდიულ შედეგებს.⁹²⁹ გარიგება შეიძლება დაიდოს პირობით, რომ შესაძლოა რაიმე მოვლენა დადგეს. როცა გარიგების შესრულება დამოკიდებულია განსაზღვრულ ვადაში პირობის დადგომაზე, ეს არის პოზიტიური პირობა, ხოლო როცა გარიგება დადებულია იმ პირობით, რომ განსაზღვრულ ვადაში რაიმე მოვლენა არ დადგება, ეს არის ნეგატიური პირობა.⁹³⁰ პოზიტიური პირობის შემთხვევაში, თუ ვადა არ არის განსაზღვრული, მაშინ პირობა შეიძლება შესრულდეს ნებისმიერ დროს. ნეგატიური პირობის შემთხვევაში, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 94-ე მუხლის თანახმად, თუ გარიგება დადებულია იმ პირობით, რომ რაიმე მოვლენა არ დადგება განსაზღვრულ ვადაში, ეს პირობა შესრულებულად მიიჩნევა, თუ დათქმულ ვადაში ეს პირობა არ დადგება. გარდა ამისა, პირობა შესრულებულად მაშინაც მიიჩნევა, როცა ვადის გასვლამდე აშკარაა, რომ მოვლენის დადგომა შეუძლებელია. ასეთ შემთხვევაში, ნეგატიური პირობა ვადის გასვლამდე დგება. ამასთან, თუ ვადა განსაზღვრული არ არის, პირობა შესრულებულად მხოლოდ იმ შემთხვევაში მიიჩნევა, როდესაც ნათელია, რომ ეს მოვლენა არ დადგება.

ერთ-ერთ საქმეზე საკასაციო პალატამ პოზიტიური პირობით დადებულ გარიგებად მიიჩნია შემთხვევა, სადაც მხარეთა შორის ნასყიდობის საგანი კომერციული დანიშნულების უძრავი ქონება და მშენებლობასთან დაკავშირებული პროექტი იყო. ნასყიდობის ფასის გარკვეული ნაწილის გადახდა დამოკიდებული იყო შენობის პროექტის კორექტირებაზე და მესამე პირის ადმინისტრაციული ორგანოს მხრიდან ნებართვაზე, რომლის საფუძველზეც გაიზრდებოდა კომერციული დანიშნულების მქონე ნივთის სართულიანობა. წინააღმდეგ შემთხვევაში, უკვე გადაცემული ქონების ღირებულება განისაზღვრებოდა გადახდილი თანხით. საკასაციო პალატამ განმარტა, რომ ქონების ღირებულების გაზრდა ან ნასყიდობის ფასის სრულად გადახდა დამოკიდებული იყო პირობის დადგომაზე, რაც იმას ნიშნავს, რომ ქონების ფასის განსაზღვრის ნაწილში ეს არის პირობითი გარიგება პოზიტიური პირობით.⁹³¹

ერთმანეთისგან უნდა გაიმიჯნოს ასევე გადადებისა და გაუქმების პირობა. ამ პირობებს აქვთ განსხვავებული სამართლებრივი შედეგები. გადადების პირობა ლიტერატურაში მოხსენიებულია, როგორც სუსპენზიური პირობა, ხოლო გაუქმების პირობა, როგორც რეზოლუციური პირობა.⁹³²

⁹²⁹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 253.

⁹³⁰ თუმანიშვილი გ., გარიგებები (სამართლებრივი ბუნება და ნორმატიული რეგულირება), თბილისი, 2012, 38.

⁹³¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 26 თებერვლის №ას-661-2020 განჩინება.

⁹³² თუმანიშვილი გ., გარიგებები (სამართლებრივი ბუნება და ნორმატიული რეგულირება), 2012, 39.

გაუქმების პირობის დროს, განსაზღვრული მოვლენის დადგომასთან არის დაკავშირებული გარიგების შედეგების გაუქმება.⁹³³ გარიგება გაუქმების პირობით არის დადებული, თუ ამ პირობის დადგომა იწვევს გარიგების შეწყვეტას და აღადგენს გარიგების დადებამდე არსებულ მდგომარეობას⁹³⁴. ანალოგიურად წესრიგდება გადადებისა და გაუქმების პირობებით დადებული პირობითი გარიგებები გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 158-ე მუხლით, რომლის თანახმადაც თუ გარიგება იდება გადადების პირობით, ამ პირობაზე დამოკიდებული გარიგება ძალაში შევა პირობის დადგომისთანავე; ხოლო, გაუქმების პირობის შემთხვევაში, გარიგების მოქმედება შეწყდება პირობის დადგომისთანავე და აღდება გარიგებამდელი სამართლებრივი მდგომარეობა.⁹³⁵

გადადების პირობის დროს, სამართლებრივი შედეგების წარმოშობა უკავშირდება განსაზღვრული პირობის დადგომას. იმისთვის, რომ გარიგება მიჩნეულ იყოს გადადების პირობით დადებულად, გარიგებით გათვალისწინებული უფლება-მოვალეობების წარმოშობა დამოკიდებული უნდა იყოს ისეთ პირობაზე, რომელიც გარიგების დადებისას უცნობია და მომავალში უნდა წარმოიშვას ან ისეთ პირობაზე, რომელიც უკვე დამდგარია, მაგრამ ჯერ კიდევ უცნობია⁹³⁶ მხარეთათვის.⁹³⁷ გადადების პირობით დადებული გარიგება ნამდვილია ნების გამოვლენისთანავე და არა რომელიმე პირობის დადგომის შემდეგ.⁹³⁸ ეს იმას ნიშნავს, რომ სამომავლოდ პირობის დადგომა გავლენას ახდენს ვალდებულების შესრულებაზე და არა გარიგების ნამდვილობაზე.

გარიგების შესრულება შეიძლება რამდენიმე პირობაზე იყოს დამოკიდებული. პირობების დადგომა შესაძლოა სავალდებულო იყოს როგორც ერთდროულად, ისე ცალ-ცალკე. იმ შემთხვევაში, როდესაც აუცილებელია პირობები დადგეს ერთდროულად, ასეთ პირობებს კუმულაციური პირობები ეწოდება. ამისგან განსხვავებით, ალტერნატიული პირობების დროს, საკმარისია, შეთანხმებული პირობებიდან ერთ-ერთის დადგომა. როგორც წესი, ალტერნატიული პირობა „ან“ კავშირით, ხოლო კუმულაციური პირობები „და“ კავშირით გამოიხატება.⁹³⁹ ასევე, არ არის გამორიცხული, რომ ცალკეულ შემთხვევებში, მხა-

⁹³³ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, 2009, 392.

⁹³⁴ თუმანიშვილი გ., გარიგებები (სამართლებრივი ბუნება და ნორმატიული რეგულირება), თბილისი, 2012, 39-40.

⁹³⁵ იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 158-ე პარაგრაფი.

⁹³⁶ მოცემულ შემთხვევაში, გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს მხარეების სუბიექტურ დამოკიდებულებას ამ მოვლენის დადგომასთან დაკავშირებით და არა თავად მოვლენის დადგომას.

⁹³⁷ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 413.

⁹³⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 264.

⁹³⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 531.

რეები შეთანხმდნენ იმაზეც, რომ შეთანხმებული რამდენიმე პირობიდან არა აუცილებლად ყველა პირობის, მაგრამ ერთზე მეტი პირობის შესრულება იყოს საავალდებულო. მაგალითად, სამიდან ორი პირობის შესრულება.

შინაარსის მიხედვით, გარიგების პირობა შესაძლოა იყოს კაზუალური და პოტესტატური.⁹⁴⁰ კაზუალურად მიიჩნევა ისეთი პირობა, როდესაც ამ პირობის არსებობა დამოკიდებულია შემთხვევით მოვლენაზე.⁹⁴¹ კაზუალური პირობის მაგალითი შეიძლება იყოს ასევე ისეთი შემთხვევა, როდესაც პირი სხვა პირს დაჰპირდება ძვირადღირებულ საჩუქარს, თუ იგი მოიგებს ლატარიას. გარიგების შესრულება სავალდებულო იქნება მხოლოდ ლატარიის მოგების შემთხვევაში. ბუნებრივია, ეს პირობა შემთხვევითი პირობაა. კაზუალური პირობა შეიძლება გამოიხატოს მესამე პირის მოქმედებაშიც, მაგალითად, გარიგების დადება მესამე პირისაგან თანხმობის მიღების პირობით.⁹⁴²

3. ბათილი პირობითი გარიგებები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 91-ე მუხლის თანახმად, ბათილია პირობა, რომელიც ეწინააღმდეგება კანონის მოთხოვნებს ან ზნეობის ნორმებს, ანდა შეუძლებელია მისი შესრულება. გარიგება, რომელიც რომელიმე ასეთ პირობაზეა დამოკიდებული, მთლიანად ბათილია. მაგალითად, თუ გარიგების პირობად იქნება დანაშაულის ჩადენა, ასეთი პირობა ბათილად იქნება მიჩნეული. პირობის ბათილობას ეთმობა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 54-ე მუხლი, რომელშიც წერია, რომ ბათილია გარიგება, რომელიც არღვევს კანონით დადგენილ წესსა და აკრძალვებს, ეწინააღმდეგება საჯარო წესრიგს ან ზნეობის ნორმებს.

იურიდიულ ლიტერატურაში აღნიშნულია, რომ შესასრულებლად შეუძლებელი პირობაც ვერ იქნება ნამდვილი პირობა.⁹⁴³ მიჩნეულია, რომ ასეთ პირობაზე შეთანხმება ეწინააღმდეგება კონსტიტუციით დადგენილ პრინციპებს და სამოქალაქო კოდექსის მე-8 მუხლით გათვალისწინებულ კეთილსინდისიერების პრინციპს.⁹⁴⁴ ასეთ შეუსრულებელ პირობებს აკლია ობიექტურობის კრიტერიუმი და თავიდანვე აშკარაა, რომ ეს პირობა არ დადება.⁹⁴⁵

⁹⁴⁰ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 414.

⁹⁴¹ თუმანიშვილი გ., გარიგებები (სამართლებრივი ბუნება და ნორმატიული რეგულირება), თბილისი, 2012, 41.

⁹⁴² ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 414.

⁹⁴³ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 255.

⁹⁴⁴ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 395.

⁹⁴⁵ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 416.

გარიგება პირობითია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ იგი არის სამომავლო და უცნობ მოვლენაზე დამოკიდებული და არა მხარეთა ნებაზე.⁹⁴⁶ გარიგების დადებისას, გაურკვეველი უნდა იყოს დადგება თუ არა საერთოდ ეს მოვლენა.⁹⁴⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 92-ე მუხლის თანახმად, ნებაზე დამოკიდებულად ითვლება ისეთი პირობა, რომლის დადგომაც ან დაუდგომლობა დამოკიდებულია მხოლოდ გარიგების მხარეებზე. ასეთი პირობით დადებული გარიგება ბათილია.⁹⁴⁸ ამ ნორმის მიზანია გარიგების მონაწილეთა ნება-სურვილის გამიჯვნა პირობისაგან და პირობა ბათილია მაშინაც, თუ პირობის დადგომა დამოკიდებულია ერთ-ერთ მხარეზე მაინც.⁹⁴⁹

უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთი საქმის განხილვისას, სადაც მხარეებმა სესხის დაბრუნების დროდ შეათანხმეს „პირველივე შესაძლებლობა“, გარიგება არ მიიჩნია პირობით გარიგებად. სასამართლომ მიუთითა, რომ შეთანხმების ეს ნაწილი არ არის პირობითი გარიგება, რადგან განსხვავებით ასეთი სახის გარიგებისგან, ნამდვილი პირობითი გარიგება სამომავლო და უცნობ მოვლენაზეა დამოკიდებული. სასამართლოს განმარტებით, გარიგების შესრულება/შენწყვეტა ამ მოვლენის დადგომასთან უშუალო კავშირში უნდა იყოს და მხარეებს პირობის მართვა არ უნდა შეეძლოთ. პირობის მართვის შემთხვევაში, იქნებოდა ნებაზე დამოკიდებულ გარიგება და არა სამომავლო და უცნობი მოვლენა.⁹⁵⁰

სამოქალაქო კოდექსის 92-ე მუხლის მე-2 წინადადების სიტყვა-სიტყვითი განმარტების შედეგად, პირობითი გარიგების შემთხვევაში, პირობის ბათილობა იწვევს მთლიანად გარიგების ბათილობას.⁹⁵¹ მოქმედი სამოქალაქო კანონმდებლობით განსაზღვრულია, რომ მართლსაწინააღმდეგო ან/და ამორალური პირობა ბათილია; ასევე ბათილია პირობა, რომელიც ეწინააღმდეგება კანონის მოთხოვნებს ან ზნეობის ნორმებს, ან/და შეუძლებელია მისი შესრულება. გარიგება, რომელიც რომელიმე ამგვარ პირობაზეა დამოკიდებული, მთლიანად ბათილია.⁹⁵²

ქართულ სამართლებრივ ლიტერატურაში ასევე გამოთქმულია მოსაზრება, რომ პირობითი გარიგების შემთხვევაში, როდესაც პირობა ეწინააღმდეგება კანონს, ბათილად უნდა ჩაითვალოს მხოლოდ ეს პირობა და არა სრულად გარიგე-

⁹⁴⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგინი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 256.

⁹⁴⁷ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 411.

⁹⁴⁸ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 396.

⁹⁴⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგინი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 535.

⁹⁵⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 16 აპრილის №ას-892 -2019 განჩინება.

⁹⁵¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგინი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 534.

⁹⁵² თუშანიშვილი გ., გარიგებები (სამართლებრივი ბუნება და ნორმატიული რეგულირება), 2012, 40.

ბა. ასეთ მაგალითად მოყვანილია შრომითი ხელშეკრულება, რომელიც იდება იმ პირობით, რომ დასაქმების შემთხვევაში, დასაქმებული დამსაქმებელს გაუკეთებს ფასიან საჩუქრებს. ასეთი შრომითი ხელშეკრულება ნამდვილია, თუმცა ბათილად მიიჩნევა მასში არსებული ზემოაღნიშნული კანონსაწინააღმდეგო პირობა.⁹⁵³ გარიგების სრულად ბათილობა შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ბათილი პირობის გარეშე ეს გარიგება აზრს დაკარგავს და ბათილი პირობა არსებითი პირობა იყო.

პირობითი გარიგებების გარდა, სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევებს, როდესაც გარიგების ნამდვილობა დამოკიდებულია სხვადასხვა გარემოებასა და პირობაზე. ერთი შეხედვით, ასეთი პირობები შეიძლება ჰგავდნენ პირობით გარიგებებს. მაგალითად, არასრულწლოვანის მიერ დადებული გარიგება, რომლის ნამდვილობა დამოკიდებულია კანონიერი წარმომადგენლის თანხმობაზე. ისეთი შემთხვევები, როდესაც პირობები კანონითაა გათვალისწინებული, არ უნდა მივიჩნიოთ პირობით გარიგებად და მათზე არ უნდა გავრცელდეს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 90-98-ე მუხლებით დადგენილი რეგულირება, რადგანაც პირობითი გარიგების დროს, ნების ავტონომიიდან გამომდინარე, თავად მხარეები განსაზღვრავენ პირობით გარიგებებთან დაკავშირებულ სამომავლო და უცნობ მოვლენებს.⁹⁵⁴

არსებობს გარიგებები, რომლებიც არ შეიძლება დაიდოს გარკვეული პირობით. პირობითობის აკრძალვა შეიძლება გამომდინარეობდეს კანონიდან ან თავად ამ გარიგების შინაარსიდან. ამის მაგალითად მოყვანილია საოჯახო სამართალში მოცემული ცალკეული გარიგებები.⁹⁵⁵

4. პირობის დადგომაზე ზემოქმედების დაუშვებლობა

პირობითი გარიგების დადების შემდეგ აკრძალულია რომელიმე მხარის მიერ რაიმე ისეთი მოქმედების განხორციელება, რასაც შეუძლია ხელი შეუშალოს მისი ვალდებულების შესრულებას. კანონით დადგენილია გარიგების დამდები პირის მიერ ზემოქმედებისგან თავის შეკავების ვალდებულება.⁹⁵⁶ ეს ვალდებულება მოქმედებს როგორც გადადების პირობით არსებულ გარიგებებში, ისე გაუქმების პირობით დადებულ გარიგებებში.⁹⁵⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 95-ე მუხლის თანახმად, მიუხედავად გარდამავალი პე-

⁹⁵³ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 395.

⁹⁵⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 532.

⁹⁵⁵ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 418.

⁹⁵⁶ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 399.

⁹⁵⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 262.

რიოდის არსებობისა, პირობითი გარიგების მხარეებს აქვთ ვალდებულება, არ განახორციელონ რაიმე ისეთი ქმედება, რამაც გარიგების შესრულება შესაძლოა ეჭვქვეშ დააყენოს. პირობითი გარიგების არსებობა არ ნიშნავს მხარის გათავისუფლებას ნაკისრი ვალდებულებებისგან.⁹⁵⁸ მაგალითისთვის, ნასყიდობის ხელშეკრულების შესაბამისად, როდესაც ნასყიდობის საგნის გადაცემა დამოკიდებულია გარკვეული პირობის დადგომაზე, თუ გამყიდველი ამ პირობის დადგომამდე გაანადგურებს ინდივიდუალური ნიშნით განსაზღვრულ ნივთს (ნასყიდობის საგანს), ის დაარღვევს ვალდებულებას. პირობითი გარიგების შემთხვევაში, ნაკისრი ვალდებულების შესრულების უზრუნველსაყოფად, მხარეებს შეუძლიათ შეთანხმდნენ პირგასამტეხლოზე ან ვალდებულების უზრუნველყოფის სხვა საშუალებაზე.

იმ შემთხვევაში, თუ პირი, რომელმაც განსაზღვრული პირობით დადო გარიგება და ამ პირობის დადგომამდე განახორციელა რაიმე ისეთი ქმედება, რომელსაც შეუძლია ხელი შეუშალოს მისი ვალდებულების შესრულებას, მას დაეკისრება მეორე მხარისთვის მიყენებული ზიანის ანაზღაურება. ზიანის ანაზღაურების ვალდებულება არსებობს, თუ მხარეთა შეთანხმებული პირობა დგება განსაზღვრულ დროს და პირის მიერ უკვე ჩადენილია არის იმგვარი ქმედება, რასაც შეეძლო ხელი შეეშალა ვალდებულების შესრულებისთვის.⁹⁵⁹ ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის შემთხვევაში, გამოყენებული უნდა იქნეს ვალდებულების სრული ან ნაწილობრივი შეუსრულებლობის გამო დამდგარი ზიანის ანაზღაურების მარეგულირებელი ზოგადი და შესაბამისი ხელშეკრულებისთვის გათვალისწინებული სპეციალური ნორმები.

5. კეთილსინდისიერების მნიშვნელობა პირობის დადგომისას

კეთილსინდისიერების ვალდებულება ვრცელდება ყველა სამოქალაქო ურთიერთობაზე, მათ შორის პირობით გარიგებებზეც. კეთილსინდისიერების პრინციპის უშუალო გამოხატულება არის საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 98-ე მუხლი, რომლის შესაბამისადაც, გარიგების მონაწილეებს ეკრძალებათ როგორც შეთანხმებული პირობის დადგომისთვის ხელშეშლა, ასევე ამ პირობის დადგომისთვის ხელშეწყობა. პირობითობა ნიშნავს, რომ ეს პირობა უნდა დადგეს მხარეთა არაკეთილსინდისიერი ჩარევისგან დამოუკიდებლად.

თუ შეთანხმებული პირობის დადგომა არაკეთილსინდისიერად დააბრკოლა მეორე მხარემ, რომლისთვისაც ამ პირობის დადგომა ხელსაყრელი არ

⁹⁵⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 541.

⁹⁵⁹ თუმანიშვილი გ., გარიგებები (სამართლებრივი ბუნება და ნორმატიული რეგულირება), თბილისი, 2012, 40.

არის, პირობა მაინც დამდგარად ჩაითვლება.⁹⁶⁰ ამასთან, თუ პირობის დადგომას არაკეთილსინდისიერად შეუწყო ხელი მხარემ, რომლისთვისაც პირობის დადგომა ხელსაყრელია, პირობა დამდგარად არ ჩაითვლება.⁹⁶¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 98-ე მუხლის მიზანია, რომ მხარემ ვერ მიაღწიოს იმ შედეგს, რასაც იგი არაკეთილსინდისიერი ჩარევით გეგმავდა. რეალურად, ამ მუხლით, კანონმდებელი ანებსებს კეთილსინდისიერების პრინციპის დარღვევის საწინააღმდეგო მექანიზმს.

კეთილსინდისიერების პრინციპის განხილვა მნიშვნელოვანია გადადების პირობით და გაუქმების პირობით დადებულ პირობით გარიგებებთან მიმართებით. ეს მუხლი სწორედ ამ ორ შემთხვევას არეგულირებს. როგორც აღინიშნა, 98-ე მუხლი დაუშვებლად მიიჩნევს არაკეთილსინდისიერ ჩარევას. გადადების პირობის შემთხვევაში, მიუხედავად მხარის არაკეთილსინდისიერი ჩარევისა, პირობა მაინც დამდგარად მიიჩნევა და მხარეს დაევალება გარიგებით ნაკისრი ვალდებულებების შესრულება. გაუქმების პირობით დადებულ გარიგებასთან მიმართებით, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 98-ე მუხლის მე-2 ნაწილი დაუშვებლად მიიჩნევს შეთანხმებული პირობის დადგომისთვის ხელშეწყობას იმ მხარის მიერ, რომლისთვისაც არახელსაყრელია ამ პირობის დადგომა.⁹⁶²

⁹⁶⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 549.

⁹⁶¹ თუმანიშვილი გ., გარიგებები (სამართლებრივი ბუნება და ნორმატიული რეგულირება), თბილისი, 2012, 41.

⁹⁶² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 548.

თავი XIII. წარმომადგენლობა

1. წარმომადგენლობის ცნება და სახეები

1.1. წარმომადგენლობის ცნება

სამოქალაქო ურთიერთობებში წარმომადგენლობის ინსტიტუტის ცნება მოცემულია სამოქალაქო კოდექსის 103-ე მუხლის პირველ ნაწილში, რომლის თანახმადაც, გარიგება შეიძლება დაიდოს წარმომადგენლის მეშვეობითაც. წარმომადგენლის უფლებამოსილება ან კანონიდან გამომდინარეობს ან/და წარმოიშობა დავალების (მინდობილობის) საფუძველზე. ამდენად, სამოქალაქო ბრუნვაში ხშირია შემთხვევა, როდესაც სუბიექტები სხვისი სახელით გამოდიან ურთიერთობებში, ამ გზით წარმოდგენილი პირები იძენენ უფლებებს, კისრულობენ ვალდებულებებს და სხვა.⁹⁶³

წარმომადგენლობის ინსტიტუტის თავისებურება ისაა, რომ წარმომადგენლის მიერ თავისი უფლებამოსილების ფარგლებში დადებული გარიგებით უფლებები და მოვალეობები მხოლოდ წარმოდგენილ პირს წარმოეშობა. ეს განპირობებულია იმით, რომ წარმომადგენელი მოქმედებს სხვისი სახელითა და სხვისი ინტერესებისათვის.⁹⁶⁴ წარმოდგენილი პირისთვის გარიგებიდან გამომდინარე უფლება-მოვალეობების წარმოშობისთვის აუცილებელია, რომ წარმომადგენელი მოქმედებდეს თავისი უფლებამოსილების ფარგლებში, და იმ პირის სახელით, რომელსაც იგი წარმოადგენს.⁹⁶⁵ ამ თვალსაზრისით, წარმომადგენლობით ურთიერთობაში მინიმუმ ორი სუბიექტია – წარმოდგენილი და წარმომადგენელი. წარმოდგენილი არის პირი, რომელიც უშუალოდ ხდება გარიგების მხარე, სწორედ იგი გადასცემს თავის ნებას წარმომადგენელს, რომელიც ამ ნებას გამოხატავს მესამე პირის წინაშე.⁹⁶⁶

წარმომადგენლის მეშვეობით გარიგების დადებისას მნიშვნელოვანია შემდეგი ფაქტორები: ა) წარმომადგენელი გამოხატავს ნებას; ბ) მოქმედებს სხვისი სახელით; გ) უფლებები და მოვალეობები წარმოეშობა წარმოდგენილ პირს. ჩამოთვლილი კრიტერიუმები კუმულატიური ხასიათისაა და მათი ერთობლიობა ქმნის შესაბამის სამართლებრივ შედეგს. წარმომადგენელსა და წარმოდგენილ პირს შორის დამყარებული ურთიერთობის საფუძველი შეიძლება იყოს გარიგება – დავალების ხელშეკრულება და მის საფუძველზე რწმუნებულისათვის მინდობილობის გაცემა ანუ წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების მინიჭე-

⁹⁶³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 421.

⁹⁶⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2020 წლის 23 ივლისის №ას-124-116-2017 განჩინება.

⁹⁶⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 5 სექტემბრის №ას-127-124-2011 განჩინება.

⁹⁶⁶ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 591.

ბა.⁹⁶⁷ აღნიშნული სპეციფიკიდან გამომდინარე უნდა აღინიშნოს, რომ არსებობს გარკვეული გარიგებები, რომელთა დადებაც წარმომადგენლებს არ შეუძლიათ. მაგალითად, ასეთია ქორწინება. დაუშვებელია დაქორწინების ნების გამოხატვა წარმომადგენლის მეშვეობით.⁹⁶⁸

სამოქალაქო ბრუნვაში სრულფასოვანი მონაწილეობის მისაღებად, გარდა ფიზიკური პირებისა, წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება ესაჭიროებათ, ასევე, იურიდიულ პირებს. იურიდიული პირები, როგორც ადამიანების ან ქონების გაერთიანების შედეგად შექმნილი ორგანიზაციული წარმონაქმნები, სამართლებრივ ურთიერთობებში საკუთარი სახელით მონაწილეობენ, მაგრამ ეს მათ შეუძლიათ მხოლოდ იმ ადამიანების მეშვეობით, რომელთაც იურიდიული პირების წარმოდგენის უფლებამოსილება აქვთ მინიჭებული.⁹⁶⁹ ასეთ პირებად გვევლინებიან იურიდიული პირის დირექტორები, რომლებიც იურიდიულ პირს სხვადასხვა სამართალურთიერთობაში წარმოადგენენ.

1.2. წარმომადგენლობის სახეები

1.2.1. კანონისმიერი წარმომადგენლობა

იურიდიულ ლიტერატურასა და პრაქტიკაში განასხვავებენ წარმომადგენლობის რამდენიმე სახეს. პრაქტიკაში გაერცელებულია კანონისმიერი და გარიგებისმიერი წარმომადგენლობა. კანონისმიერია წარმომადგენლობა, როდესაც წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება სამართლებრივი ნორმებიდან გამომდინარეა.⁹⁷⁰ მაგალითად, ქმედუნარო პირებს სამოქალაქო ურთიერთობებში მათი მშობლები, როგორც კანონისმიერი წარმომადგენლები, წარმოადგენენ.⁹⁷¹ შესაბამისად, კანონისმიერი წარმომადგენლები არიან მშობლები, მხარდამჭერები, მეურვეები და განსხვავებით გარიგებისმიერი წარმომადგენლობისაგან, მათი (კანონისმიერი წარმომადგენლების) უფლებამოსილება განისაზღვრება კანონით.⁹⁷² ამდენად, კანონისმიერი წარმომადგენლობითი უფლებამოსილებისას არ არის საჭირო, რომ არსებობდეს რაიმე სახის გარიგება მხარეებს შორის და ასეთი ურთიერთობის წარმოშობა ყოველთვის შესაბამის სამართლებრივ ურთიერთობაზეა დამოკიდებული.⁹⁷³

⁹⁶⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2021 წლის 29 ივნისის №ას-405-2021 განჩინება.

⁹⁶⁸ „სამოქალაქო აქტების შესახებ“ საქართველოს კანონის 52-ე მუხლის მე-4 პუნქტი.

⁹⁶⁹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 423.

⁹⁷⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 593.

⁹⁷¹ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 277.

⁹⁷² ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 424.

⁹⁷³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 593.

მაგალითი:

სარეკლამო სააგენტო დაუკავშირდა 12 წლის გიორგის დედას, ქალბატონ მარიამს, რომელსაც შესთავაზეს, რომ, გარკვეული ანაზღაურების სანაცვლოდ, გიორგის შეესრულებინა ერთ-ერთი საბავშვო გასართობი დანესებულების რეკლამაში მთავარი როლი. იმის გათვალისწინებით, რომ გიორგი არასრულწლოვანია, სარეკლამო რგოლში გადაღების ხელშეკრულებას გიორგის დედამ, როგორც გიორგის კანონისმიერმა წარმომადგენელმა, მოაწერა ხელი.

ამ შემთხვევაში მარიამი, როგორც გიორგის დედა, კანონისმიერ წარმომადგენელ პირად გვევლინება, რომელიც უფლებამოსილია თავისი არასრულწლოვანი შვილის (გიორგის) მაგივრად დადოს (უშუალოდ ხელი მოაწეროს) შესაბამისი ხელშეკრულება.

1.2.2. წარმომადგენლობა გარიგებით

წარმომადგენლობა შეიძლება წარმოიშვას ცალმხრივი, ორმხრივი და მრავალმხრივი გარიგების საფუძველზე, თუმცა, ყველა შემთხვევაში, ნათლად უნდა იყოს გამოკვეთილი წარმოდგენილის ნება, წარმომადგენლის მეშვეობით დადოს გარიგება მხარესთან.⁹⁷⁴ ასეთ დროს წარმომადგენელსა და წარმოდგენილ პირს შორის დამყარებულ ურთიერთობას საფუძვლად უდევს გარიგება – მინდობილობის გაცემა, რომელიც გარიგების ფორმაა და გამოიხატება კონკრეტული პირისთვის წარმომადგენლობის უფლებამოსილების ანუ, რწმუნებულების მინიჭებაში.⁹⁷⁵ მინდობილობის შინაარსი იმაზეა დამოკიდებული, თუ რა სახის ურთიერთობა უდევს საფუძვლად ამ უფლებამოსილებას – დავალება, შრომის ხელშეკრულება, ნესდება თუ სხვა.⁹⁷⁶ სწორედ მინდობილობის გაცემით ან/და სხვა სამართლებრივი გარიგების დადებით ენიჭება რწმუნებულს წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება.⁹⁷⁷

გარიგებითი წარმომადგენლობის საფუძველია მინდობილობა, რომელშიც გამოიხატება ამა თუ იმ პირისათვის წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების მინიჭება. წარმომადგენლობის დროს, მართალია, სამართალურთიერთობაში გარეგნულად მონაწილეობს წარმომადგენელი, მაგრამ ამ ურთიერთობის შედეგები დგება უშუალოდ წარმოდგენილი პირის მიმართ.⁹⁷⁸ აქვე უნდა აღინიშნოს,

⁹⁷⁴ იქვე.

⁹⁷⁵ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 426.

⁹⁷⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 277.

⁹⁷⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 594.

⁹⁷⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 5 სექტემბრის №ას-127-124-2011 განჩინება.

რომ მინდობილობა არ მოითხოვს გარიგებისთვის დადგენილ ფორმას.⁹⁷⁹ შესაბამისად, მინდობილობის ფორმა თავისუფალია.

აღსანიშნავია ისიც, რომ წარმომადგენლობა შესაძლოა მომდინარეობდეს დავალების ხელშეკრულებიდან. დავალების ხელშეკრულება და წარმომადგენლობა მინდობილობის საფუძველზე ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული საკითხებია. ამავდროულად, „დავალების ხელშეკრულებისაგან განსხვავებით, მინდობილობა მიმართულია წარმომადგენელსა და მესამე პირს შორის სამართლებრივი ურთიერთობის უზრუნველყოფად და ემსახურება წარმომადგენლის უფლებამოსილების დადასტურებას. წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების მინიჭება და დავალების ხელშეკრულების დადება ერთმანეთისაგან დამოუკიდებელი სამართალურთიერთობებია. დავალების ხელშეკრულების საფუძველზე ცალკეული მოქმედების შესასრულებლად შეიძლება გაიცეს მინდობილობა. შესაძლებელია არ დაიდოს დავალების ხელშეკრულება და გაიცეს მინდობილობა, ან პირიქით – დაიდოს დავალების ხელშეკრულება და არ გაიცეს მინდობილობა. ამდენად, დავალების ხელშეკრულება მინდობილობის საფუძველი შეიძლება იყოს, შეიძლება – არა. სამოქალაქო კოდექსის 709-723-ე მუხლებით განსაზღვრული ნორმებიდან გამომდინარე, დავალების ხელშეკრულება ითვალისწინებს მარწმუნებელსა და რწმუნებულს შორის ორმხრივი უფლებებისა და ვალდებულებების წარმოშობას.“⁹⁸⁰

მაგალითი:

გიორგის სურდა თავისი დარღვეული უფლებები სასამართლოს გზით დაეცვა და დაუთქავშირდა ადვოკატ ნინის, რომელთანაც დადო საადვოკატო მომსახურების ხელშეკრულება; ამავდროულად, ნოტარიუსის დახმარებით შეადგინა მინდობილობა/რწმუნებულება სასამართლოში წარმომადგენლობის შესახებ. ნინიმ რწმუნებულების/მინდობილობის საფუძველზე შეუდგინა გიორგის სარჩელი და წარადგინა იგი თბილისის საქალაქო სასამართლოში.

ამ მაგალითში გიორგი არის მარწმუნებელი, რომელიც რწმუნებულებას/მინდობილობას გასცემს ნინიზე; შესაბამისად, ნინი არის წარმომადგენელი, რომელიც გიორგის მესამე პირებთან ურთიერთობებში, მათ შორის სასამართლოში, წარმოადგენს. ეს არის გარიგებისმიერი წარმომადგენლობა, რა დროსაც მარწმუნებელსა და რწმუნებულს/წარმომადგენელს შორის სამართლებრივ ურთიე-

⁹⁷⁹ კროპპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადაშუქებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 83.

⁹⁸⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 13 დეკემბრის №ას-398-377-2012 განჩინება.

რობას მინდობილობა და საადვოკატო მომსახურების შესახებ ხელშეკრულება განსაზღვრავს.

1.2.3. პირდაპირი და არაპირდაპირი წარმომადგენლობა

პირდაპირი წარმომადგენლობის დროს ურთიერთობაში მონაწილეობს წარმომადგენელი, მაგრამ ამ ურთიერთობის შედეგები უშუალოდ მიმართულია წარმოდგენილი პირის მიმართ.⁹⁸¹ ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში პირდაპირი წარმომადგენლობის მაგალითად მოყვანილია პროკურისტი, რომელიც მოქმედებს წარმოდგენილი პირისთვის და მისი სახელით დებს გარიგებებს. პროკურისტის განმარტება მოცემულია „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონში.⁹⁸² არაპირდაპირი წარმომადგენლობის დროს წარმომადგენელი მოქმედებს თავისი სახელით და სამართლებრივი ურთიერთობის შედეგი ჯერ მის მიმართ დგება, ხოლო შემდეგ წარმოდგენილი პირის მიმართ.⁹⁸³ ეს შემთხვევები პრაქტიკაში ნაკლებად გავრცელებულია.

2. წარმომადგენლის შეზღუდული ქმედუნარიანობა

შეზღუდული ქმედუნარიანობა წარმომადგენელს არ უშლის ხელს, რომ მან მარწმუნებელი წარმოადგინოს. აღნიშნული პრინციპი მოცემულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 105-ე მუხლში, რომლის მიხედვითაც, წარმომადგენლის მიერ დადებული გარიგება ნამდვილია მაშინაც, როცა წარმომადგენელი შეზღუდულად ქმედუნარიანი იყო. აღნიშნული ნორმა მომდინარეობს გერმანიის სამოქალაქო კოდექსიდან, სადაც მსგავსი შინაარსის ნორმა გათვალისწინებული.⁹⁸⁴ ეს ნესი იმით არის გამართლებული, რომ შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონე პირის მიერ განხორციელებული მოქმედების შედეგების ადრესატი არის არა თავად, არამედ სხვა პირი – მარწმუნებელი.⁹⁸⁵ შესაბამისად, როდესაც შეზღუდულად ქმედუნარიანი პირი სხვისი ინტერესებისთვის მოქმედებს (წარმომადგენელია), მისი ნების გამოვლენა თავისუფალია, ხოლო როდესაც იგი საკუთარ ინტერესებს წარმოადგენს, – მისი ნების გამოვლენა

⁹⁸¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 425.

⁹⁸² 2022 წლის 1 იანვრიდან ამოქმედდა „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის სრულიად განახლებული რედაქცია, რომლის 48-ე მუხლიც აწესრიგებს გენერალური საეჭრო მინდობილობის საკითხებს. ასევე, 2022 წლის 1 იანვრამდე მოქმედი „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-10 მუხლიც ითვალისწინებდა გენერალურ საეჭრო მინდობილობას ანუ ე.წ. პროკურას.

⁹⁸³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 425.

⁹⁸⁴ იხ. გერმანიის სამოქალაქო კოდექსის 165-ე პარაგრაფი. <https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_bgb/englisch_bgb.html#p0491> [30.09.2022]

⁹⁸⁵ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 407-408.

შეზღუდულია.⁹⁸⁶ ამდენად, თუ წარმომადგენელი შეზღუდულქმედუნარიანია და წარმოდგენილი პირი მაინც დაავალებს მას, მაგალითად, კონკრეტული ნივთის ყიდვას, მაშინ წარმომადგენლის მიერ გამოვლენილი ნება და შესაბამისად, დადებული გარიგება ნამდვილია.⁹⁸⁷

მაგალითი:

ნიკა თბილისში ცხოვრობს და სამუშაო გრაფიკიდან გამომდინარე, ვერ ახერხებს წინასწარ შერჩეული ავტომობილის შესაძენად ბათუმში ჩასვლას. იგი უკავშირდება თავის 17 წლის მეგობარ თემოს და მას სთხოვს ბათუმში ჩასვლასა და ნასყიდობის ხელშეკრულების დადებას ავტომობილის მესაკუთრე ნინისთან. ნიკა თემოს აძლევს მინდობილობას/რწმუნებულებას, რომლის მიხედვითაც, თემო უფლებამოსილია დადოს ნასყიდობის ხელშეკრულება ავტომობილის მესაკუთრესთან.

მოხმობილი მაგალითიდან ცხადია, რომ ნიკამ იცის წარმომადგენლად შეჩეული პირის ასაკი და მაინც ანიჭებს მას წარმომადგენლის უფლებამოსილებას მესამე პირთან სამართლებრივი ურთიერთობისთვის. ასეთ შემთხვევაში, მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მე-14 მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, არასრულწლოვანი შვიდიდან თერამეტ წლამდე შეზღუდული ქმედუნარიანობის მქონეა, დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულება ნამდვილი იქნება.

3. საკუთარ თავთან გარიგების დადების დაუშვებლობა

წარმომადგენელი მოქმედებს მარწმუნებლის (წარმოდგენილი პირის) ინტერესების შესაბამისად, თუმცა შესაძლებელია, ის აღმოჩნდეს საკუთარ ინტერესებთან წინააღმდეგობაში და ამ დროს ძნელი წარმოსადგენია, მან თავისი ინტერესების საზიანოდ მარწმუნებლის ინტერესები დაიცვას.⁹⁸⁸ შესაბამისად, წარმომადგენელი, როგორც წარმოდგენილი პირის ინტერესების დამცველი, ვალდებულია თავიდან აიცილოს ინტერესთა ისეთი კონფლიქტი, რომელიც შესაძლოა გარიგების დადებისას წარმოიშვას.⁹⁸⁹ აღნიშნულის უზრუნველსაყოფად, კოდექსი ადგენს, რომ თუ წარმომადგენლისთვის მიცემული თანხმობით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული, წარმომადგენელს არ შეუძლია წარმოდგე-

⁹⁸⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 282.

⁹⁸⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 607.

⁹⁸⁸ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 412.

⁹⁸⁹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 435.

ნილი პირის სახელით საკუთარ თავთან თავისი სახელით, ან, როგორც მესამე პირის წარმომადგენელმა, დადოს გარიგება, გარდა იმ შემთხვევებისა, როცა გარიგება უკვე არსებობს რაიმე ვალდებულების შესასრულებლად.⁹⁹⁰ აღნიშნული პრინციპი ცნობილია როგორც თვითკონტრაპირების აკრძალვა. ამ პრინციპის მიხედვით, იმ შემთხვევაში თუ წარმომადგენელი დადებს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 114-ე მუხლში გათვალისწინებულ გარიგებას, ასეთი გარიგება მერყევად ბათილად მიიჩნევა.⁹⁹¹ საგულისხმოა, რომ გერმანული სამართლის ანალოგის მიხედვითაც, ამ მოთხოვნის ხელყოფა იწვევს არა გარიგების ბათილობას, არამედ განიხილება წარმომადგენლის მიერ წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების გადამეტების შემთხვევად და დგება შესაბამისი სამართლებრივი შედეგი – დადებული გარიგების მერყევად ბათილობა.⁹⁹²

მაგალითი:

მარიამმა დათოს მისცა მინდობილობა/რწმუნებულება, რომლის მიხედვითაც, დათო უფლებამოსილია მარიამის სახელით დადოს ნასყიდობის ხელშეკრულება და შესაბამისად, შეიძინოს ლეპტოპი 2000 ლარად. დათომ, რომელიც ამავდროულად სანდროს წარმომადგენელიცაა (სანდრომაც მისცა დათოს მინდობილობა/რწმუნებულება საზღვარგარეთ ნასვლამდე) იცის, რომ სანდროს აქვს კარგი ლეპტოპები გასაყიდად, რომელიც სანდრომ მას საზღვარგარეთ ნასვლამდე დაუტოვა. შესაბამისად, დათო გადაწყვეტს, ერთი მხრივ, როგორც მარიამის წარმომადგენელი და, მეორე მხრივ, როგორც სანდროს წარმომადგენელი, დადოს ლეპტოპის ნასყიდობის ხელშეკრულება და მარიამს საკუთრებაში გადასცეს სანდროს საკუთრებაში არსებული ლეპტოპი.

განსახილველ შემთხვევაში დათო არღვევს საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 114-ე მუხლით დადგენილ აკრძალვას და დებს მერყევად ბათილ გარიგებას, რომელიც საჭიროებს შესაბამის მოწონებას ხელშეკრულების მხარეების (სანდროს და მარიამის) მიერ.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 114-ე მუხლით გათვალისწინებულია გამონაკლისი, როდესაც საკუთარ თავთან გარიგების დადება დასაშვებია, თუმცა ასეთი საგამონაკლისო შემთხვევა არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობასა და კერძო სამართლის უმთავრეს პრინციპებს.⁹⁹³ პრაქტიკაში არის შემთხვევები, როდესაც პირი მოქმედებს მინდობილობის საფუძველზე და მინდობილობაში წერია, რომ მას აქვს უფლება საკუ-

⁹⁹⁰ იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 114-ე მუხლი.

⁹⁹¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 436.

⁹⁹² კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 413.

⁹⁹³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 650.

თარ თავთან დადოს ჩუქების ხელშეკრულება; ანუ, მინდობილ პირს შეუძლია წარმოდგენილის კუთვნილი ქონება თავის თავზე გადაიფორმოს ჩუქების თუ ნასყიდობის ხელშეკრულების საფუძველზე, რაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 114-ე მუხლით გათვალისწინებული საგამონაკლისო შემთხვევაა.⁹⁹⁴ შესაბამისად, თუ მინდობილობაში მარნმუნებელი თანხმობას გამოხატავს იმაზე, რომ რწმუნებულმა თუნდაც საკუთარ თავზე გაიფორმოს მარნმუნებლის უძრავი ქონება, ასეთ შემთხვევაში დადებული ნასყიდობის, თუ ჩუქების ხელშეკრულება მერყევად ბათილი გარიგება არ არის, რადგან მარნმუნებელს თანხმობა თავიდანვე მინდობილობით აქვს გათვალისწინებული.⁹⁹⁵ შესაბამისად, ასეთ შემთხვევაში, ერთი შეხედვით ინტერესთა კონფლიქტი იკვეთება, თუმცა დადებული გარიგება ნამდვილია.

ერთ-ერთ საქმეზე თბილისის საქალაქო სასამართლომ განმარტა, რომ ისეთ შემთხვევაში, როდესაც კომპანიის დირექტორმა კომპანიის სახელით მინდობილობა გასცა პირზე, რომელმაც კომპანიასთან (რომლის დირექტორიცაა ეს პირი) ნასყიდობის ხელშეკრულება დადო დირექტორის დედასთან, რომელიც მინდობილობით წარმოდგენილი იყო დირექტორის მიერ, მიიჩნია საკუთარ თავთან დადებულ გარიგებად 114-ე მუხლის მიზნებისთვის.⁹⁹⁶ შესაბამისად, გააბათილა დადებული ნასყიდობის ხელშეკრულება და ქონება უკან დაუბრუნა გამსხვისებელ კომპანიას.

4. გარიგების დადება წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების გარეშე და წარმომადგენლობის შეწყვეტა

4.1. უფლებამოსილების გარეშე გარიგების დადება

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 111-ე მუხლით დადგენილია პრინციპი, რომლის თანახმადაც, თუ პირი წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების გარეშე სხვისი სახელით დებს ხელშეკრულებას, ამ ხელშეკრულების ნამდვილობა დამოკიდებულია წარმოდგენილი პირის თანხმობაზე. ეს ნორმა მოიცავს ყველა იმ შემთხვევას, როდესაც პირი მოქმედებს სხვისი სახელით და არსებული წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების ფარგლების გადამეტებით ან უფლებამოსილები გარეშე, შესაბამისად, ნების გამოვლენის სამართლებრივი შედეგების მარნმუნებლის მიმართ გავრცელება დამოკიდებულია ამ უკანას-

⁹⁹⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2019 წლის 5 სექტემბრის №ას-769-2019 განჩინება.

⁹⁹⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 8 ნოემბრის №ას-1655-1552-2012 გადაწყვეტილება.

⁹⁹⁶ თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2017 წლის 31 ივლისის №2/8248-15 გადაწყვეტილება.

კნელის მოწონებაზე.⁹⁹⁷ ამდენად, ბათილია ხელშეკრულება, რომელსაც პირი წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების გარეშე დებს, თუმცა მოწონებაუ-
ნარიანი.⁹⁹⁸ შესაბამისად, გარიგება მერყეოდ ბათილია მარწმუნებლის მიმა-
რთ მოქმედების თვალსაზრისით⁹⁹⁹ და თუ მარწმუნებელი არ მოიწონებს წა-
რმომადგენლის მიერ დადებულ გარიგებას, მაშინ დადებული ხელშეკრულება
ბათილად მიიჩნევა.

4.2. წარმომადგენლობის შეწყვეტა

წარმომადგენლობითი უფლებამოსილება შესაძლოა გარკვეული პერიოდის
შემდეგ შეწყდეს. კერძოდ, აღნიშნული უფლებამოსილების შეწყვეტის საფუძვე-
ლი შესაძლოა გახდეს:

- ა) იმ ვადის გასვლა, რა ვადითაც გაიცა უფლებამოსილება;
- ბ) უფლებამოსილი პირის უარი;
- გ) უფლებამოსილების გამცემი პირის მიერ უფლებამოსილების გაუქმება;
- დ) უფლებამოსილების გამცემი პირის გარდაცვალება;
- ე) შესრულება;
- ვ) უფლებამოსილების გამცემი პირის მხარდაჭერის მიმღებად ცნობა, თუ
მას მხარდაჭერა წარმომადგენლობითი უფლებამოსილების ან ქონების განკარ-
გვის უფლების განსახორციელებლად დაუწესდა.

⁹⁹⁷ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 411.

⁹⁹⁸ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი პირველი, სამოქალაქო კო-
დექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 292.

⁹⁹⁹ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 411

თავი XIV. ვადები სამოქალაქო სამართალში

1. ზოგადი დებულებები

ნებისმიერი სახის სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობა დაკავშირებულია დროის ფაქტორთან. დრო, განსაზღვრული პერიოდის გასვლა გადამწყვეტ გავლენას ახდენს სამოქალაქო უფლებებისა და მოვალეობების წარმოშობაზე, შეცვლაზე და შეწყვეტაზე. „ყველა სამართლებრივი მოვლენა და ურთიერთობა წარმოიშობა და მოქმედებს განსაზღვრულ დროში. ყველა მოვლენა, ფაქტი თუ ხდომილება, სამართლებრივი ურთიერთობა იქნება ეს თუ ყოფითი, ცხოვრებისეული ქმედება, ხდება და ვითარდება განსაზღვრულ დროში.

ზოგადი განმარტების თანახმად¹⁰⁰⁰, ვადა არის რაღაცის შესრულებისათვის დანიშნული დრო (საათი, დღე, თვე და ა.შ.), სამოქალაქო სამართალში კი ვადა ეწოდება დროის მონაკვეთს, რომლის დადგომას თუ გასვლას მოჰყვება გარკვეული სამართლებრივი შედეგები¹⁰⁰¹.

ხშირ შემთხვევაში, კონკრეტული სამართალურთიერთობისთვის ვადას თავად კერძო სამართლის სუბიექტები ადგენენ და ეს მათი თავისუფალი ნების გამოვლენის შედეგია. მაგალითად, ქირავნობის ხელშეკრულების დადებისას მისი მონაწილეები თანხმდებიან, რომ გამქირავებელი დაქირავებულს ორი წლის ვადით გადასცემს საცხოვრებელ ფართს, რის საფუძველზეც დაქირავებელი ვალდებულია პერიოდულად გადაიხადოს ქირავნობის საფასური. თუმცა არსებობს ისეთი ვადები, რომლებიც კონკრეტული სამართალურთიერთობისთვის უშუალოდ კანონით არის დადგენილი. მაგალითად, აღნაგობის უფლების გამოყენების ვადა – მაქსიმუმ 99 წელს შეადგენს¹⁰⁰², დაზღვევის ხელშეკრულება სრულდება ხელშეკრულებით გათვალისწინებული ვადის ბოლო დღის 24 საათზე,¹⁰⁰³ საანდერძო დანაკისრის შესრულების მოთხოვნის ვადა – სამკვიდროს გახსნიდან სამ წელს შეადგენს¹⁰⁰⁴ და ა.შ.

განზოგადებული განმარტებების შესაბამისად კი, ვადა დროში არსებული მომენტი ან გარკვეული მონაკვეთია, მაგრამ ვადისგან განსხვავებით, დრო არ

¹⁰⁰⁰ იხ. განმარტებითი ლექსიკონი, წყარო: <<http://ena.ge/explanatory-online>> [05.06.2022], ასევე <https://www.court.ge/geo_dictionary#letter_%E1%83%95> [05.06.2022].

¹⁰⁰¹ თუმანიშვილი გ., შესავალი საქართველოს კერძო სამართალში, თბილისი, 2012, 185.

¹⁰⁰² საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 233-ე მუხლი.

¹⁰⁰³ იქვე, 806-ე მუხლი.

¹⁰⁰⁴ იქვე, 1391-ე მუხლი.

არის სამართლებრივი კატეგორია¹⁰⁰⁵. ვადა დროშია, ე.ი. დრო მოიცავს ვადა-საც¹⁰⁰⁶. ვადა კონკრეტული სუბიექტის (პირის, კანონმდებლის) ნებით განსაზღვრული დროის მონაკვეთია, რომელიც კონკრეტულ უფლებებსა და ვალდებულებებს წარმოშობს,¹⁰⁰⁷ ვადა გულისხმობს დროის პერიოდს, როდესაც რალაც ურთიერთობა წარმოიშობა, გრძელდება და წყდება¹⁰⁰⁸.

2. ვადების გამოთვლის ფუნქცია და მნიშვნელობა სამოქალაქო სამართალში

როგორც უკვე აღინიშნა, სამოქალაქო უფლების განხორციელება დაკავშირებულია გარკვეული პირობების დადგომასთან და მათგან უმთავრესი მისი განხორციელების ვადაა. ამდენად, დროის კონკრეტულ მონაკვეთს, რა პერიოდშიც უნდა გამოიყენოს პირმა ეს უფლება და დადგეს სამართლებრივი შედეგი, განსაკუთრებული ფუნქცია აკისრია სამოქალაქო-სამართლებრივი ურთიერთობების წარმოშობის, შეცვლისა და შეწყვეტის თვალსაზრისით. ვადების დანიშნულება კიდევ უფრო მაღალი ღირებულებისაა სამოქალაქო საპროცესო სამართალში, სადაც პრაქტიკულად ყველა საპროცესო მოქმედების ჩატარებას თავისი კონკრეტული კანონით დადგენილი ვადა აქვს.¹⁰⁰⁹

დროის ფაქტორი გადამწყვეტია ვალდებულების შესრულებისას, და, ზოგადად, სამოქალაქო სამართლებრივი პასუხისმგებლობისა და სხვა მნიშვნელოვანი სამართლებრივი ინსტიტუტების გამართულად ფუნქციონირებისთვის, თუმცა კერძო სამართლებრივ ურთიერთობებში ვადები მეტადრე მნიშვნელოვან მიზანს ემსახურება – „კანონით ან ხელშეკრულებით გათვალისწინებული მოქმედება სწრაფად და ეფექტურად, ურთიერთობის სუბიექტებისათვის მისაღებ და ამა-

¹⁰⁰⁵ ახალაძე მ., საპროცესო ვადები საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში (2016-2020 წლის I ნახევარი), საქართველოს უზენაესი სასამართლო, თბილისი, 2021, 4. <[https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/saproceso-vadebi\(2016-2020-i-naxevari\).pdf](https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/saproceso-vadebi(2016-2020-i-naxevari).pdf)> [07.06.2022]; აგრეთვე, ზოიძე ბ., ზარანდია თ., მოძღვრება ვადების (დროის) სამართლებრივი ბუნების შესახებ, სამართლის ჟურნალი, №4-5, 2003, 19.

¹⁰⁰⁶ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 2.

¹⁰⁰⁷ ზარანდია თ., სახელშეკრულებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, თბილისი, 2005, 4.

¹⁰⁰⁸ განმარტება იხ. <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/duration>> [05.06.2022]

¹⁰⁰⁹ მაგალითად, სამოქალაქო სამართლის საქმეებს სასამართლოები განიხილავენ განცხადების მიღების დღიდან არაუგვიანეს 2 თვისა, ხოლო განსაკუთრებით რთული კატეგორიის საქმეებზე განმხილველი სასამართლოს გადაწყვეტილებით ეს ვადა შეიძლება გაგრძელდეს არა უმეტეს 5 თვისა, გარდა ალიმენტის გადახდევინების, დასახიჩრებით ან ჯანმრთელობის სხვა დაზიანებით, აგრეთვე მარჩენლის სიკვდილით გამოწვეული ზიანის ანაზღაურების, შრომითი ურთიერთობებიდან და „საცხოვრებელი სადგომით სარგებლობისა წარმოშობილი ურთიერთობების შესახებ“ საქართველოს კანონიდან გამომდინარე მოთხოვნის შესახებ საქმეებისა, რომლებიც განიხილულ უნდა იქნეს არა უგვიანეს 1 თვისა (იხ. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 59-ე მუხლი).

ვდროულად, მხარეებისათვის განჭვრეტად დროში უნდა განხორციელდეს, რაც ვადების გამოთვლის საერთო წესების დადგენითაა შესაძლებელი¹⁰¹⁰. ვადების განსაზღვრისას საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ყველასთვის აშკარა დებულებებს შეიცავს, მაგრამ ამ დებულებებს იურიდიული ძალა მხოლოდ მათი საკანონმდებლო განმტკიცების შედეგად აქვთ¹⁰¹¹. ამდენად, ვადებისადმი ინტერესი და მათი დანიშნულება არა მხოლოდ სამართლებრივ თეორიაში, არამედ – პრაქტიკული სამართალურთიერთობების მონესრიგებისა და გაგებისთვის ძალიან დიდია.

3. ვადების კლასიფიკაცია. ვადის აღმნიშვნელი ზოგადი ტერმინები

ქართულ სამოქალაქო სამართლებრივ ლიტერატურაში გამოთქმული შეხედულებების თანახმად¹⁰¹², ვადების კლასიფიკაცია მათი საფუძვლისა და შინაარსის შესაბამისად ხდება. ძირითადად, განასხვავებენ სამოქალაქო უფლების წარმომშობ ვადას, სამოქალაქო უფლების განხორციელების ვადას, ვალდებულების შესრულების ვადას და უფლების დაცვის ვადას (ანუ ხანდაზმულობის ვადას).

დეტალური კლასიფიკაციით კი ერთმანეთისაგან განასხვავებენ უფლების წარმომშობ, უფლების შემცვლელ და უფლების შემწყვეტ ვადებს, აგრეთვე – სამოქალაქო უფლების არსებობის ვადებს, საგარანტიო და საპრეტენზიო ვადებსა და ვალდებულების შესრულების ვადებს. ხსენებული კლასიფიკაცია ეფუძნება იმ განსაზღვრებას, თუ რა შედეგი შეიძლება მოჰყვეს ამა თუ იმ ვადის დადგომას.

სამოქალაქო ვადების დადგომა ან გასვლა იწვევს სამოქალაქო უფლების წარმოშობას¹⁰¹³ ან შეწყვეტას. სამოქალაქო უფლების განხორციელების ვადების განმავლობაში პირს შეუძლია თვითონ განახორციელოს თავისი უფლება ან თავისი უფლების განხორციელებისათვის მოითხოვოს ვალდებული პირისაგან განსაზღვრული მოქმედების შესრულება.

თავის მხრივ, სამოქალაქო უფლების განხორციელების ვადებს განეკუთვნება: სამოქალაქო უფლების არსებობის ვადა – აღმკვეთი ვადები, რომლებიც განსაზღვრავენ უფლების მოქმედების ფარგლებს დროში¹⁰¹⁴. მაგალითად, საავტორო უფლების ვადა, რომელიც, ზოგადად, 70 წელი მოქმედებს¹⁰¹⁵; საგა-

¹⁰¹⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 6.

¹⁰¹¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 119.

¹⁰¹² საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 306-308.

¹⁰¹³ იქვე, 306.

¹⁰¹⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 12.

¹⁰¹⁵ „საავტორო და მომეჯნავე უფლებების შესახებ“ საქართველოს კანონის 32-მუხლი.

რანტიო ვადები (მაგალითად, პროდუქტის ვარგისიანობის ვადა, პროდუქტის გამოყენების ვადა, პროდუქტის თვისებების შენარჩუნებადობის გარანტირებული ვადა და ა.შ.)¹⁰¹⁶. საპრეტენზიო ვადების პერიოდში უფლებამოსილ პირს აქვს უფლება, მიმართოს უშუალოდ ვალდებულ პირს სასამართლოსთვის მიმართვამდე. მაგალითად, არსებობს გადაზიდვის ხელშეკრულებით გათვალისწინებული საპრეტენზიო ვადები (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 698-700 მუხლები).

ვალდებულების შესრულების ვადები გულისხმობს პერიოდს, რომლის განმავლობაშიც პირმა უნდა შეასრულოს დაკისრებული მოქმედება. თავის მხრივ, ვალდებულების შესრულების ვადის დადგომა მეორე მხარისათვის არის უფლების განხორციელების ვადის დასაწყისი. მეტწილად, ვალდებულების შესრულების ვადა მხარეთა ნების გამოვლენის შედეგია და მათი ურთიერთშეთანხმებით განისაზღვრება, თუმცა არსებობს კანონით ზუსტად დადგენილი ვადებიც. მაგალითად, ქირის გადახდის კანონით დადგენილი ზოგადი მოწესრიგება.¹⁰¹⁷

ზემოხსენებულის გარდა, ასევე განასხვავებენ კანონისმიერ, სახელშეკრულებო და სასამართლო ვადებს¹⁰¹⁸. კანონისმიერია ვადა, რომელიც განსაზღვრულია კანონით ან/და სხვა ნორმატიული აქტით¹⁰¹⁹. მაგალითად, კანონით დადგენილია სამკვიდროს მიღების ექვსთვიანი ვადა¹⁰²⁰. სახელშეკრულებოა ვადა, რომელიც დაწესებულია მხარეთა შეთანხმებით და მისი ბედი (შეცვლა, გაგრძელება) ასევე მხარეთა შეთანხმების შედეგია. რაც შეეხება სასამართლო ვადას, მას ცალსახად სასამართლო ადგენს ამა თუ იმ კონკრეტულ შემთხვევაში. მაგალითად, განქორწინების საქმეთა განხილვისას, სასამართლოს შეუძლია მეუღლეებს დაუწესოს შესარიგებლად გარკვეული ვადა, რომელიც არ უნდა აღემატებოდეს ექვს თვეს და საქმე არსებითად მხოლოდ ამ ვადის გასვლის შემდეგ განიხილოს.

სიზუსტის მიხედვით ერთმანეთისაგან განასხვავებენ დადგენილ (განსაზღვრულ) და დაუდგენელ (განუსაზღვრელ) ვადებს¹⁰²¹. განსაზღვრული ვადა კონკრეტული თარიღითაა გამოხატული, რაც მოიცავს წელიწადს, თვესა და რიცხვს. ვადა განუსაზღვრელია, როდესაც თარიღი დაკავშირებულია კონკრეტულ მოვლენასთან, რომლის დადგომის დროც წინასწარ არ შეიძლება

¹⁰¹⁶ იქვე.

¹⁰¹⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 553-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ქირა გადახდილ უნდა იქნეს ქირაენობის ხელშეკრულების ვადის დამთავრებისას. თუ ქირის გადახდა დროის მონაკვეთებით განისაზღვრება, მაშინ იგი გადახდილ უნდა იქნეს დროის ამ მონაკვეთების გასვლის შემდეგ.

¹⁰¹⁸ კობახიძე ა., სამოქალაქო სამართალი, თბილისი, 2001, 352.

¹⁰¹⁹ თუმანიშვილი გ., შესავალი საქართველოს კერძო სამართალში, თბილისი, 2012, 185.

¹⁰²⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1424-ე მუხლი.

¹⁰²¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 20.

ცნობილი იყოს. მაგალითად, პირის გარდაცვალება.¹⁰²² ვადა შეიძლება განისაზღვროს პერიოდითაც (მაგალითად, წლებით, კვარტლებით, თვეებით და ა.შ.), რა დროსაც აუცილებელია ათვლის მომენტის დადგენა. მაგალითად, თუ ნივთი ქირავდება სამი წლით, მითითებულ უნდა იქნეს, თუ როდიდან იწყება ამ სამი წლის გამოთვლა.¹⁰²³

განუსაზღვრელი ვადები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში გამოხატულია ტერმინებით: „მამინვე“ (51, 330, 680) ან „დაუყოვნებლივ“ (66, 119, 191, 245, 266, 332, 358, 365, 367, 394 და სხვ.), რაც შინაარსობრივად, სწრაფ, იმწუთიერ მოქმედებას ნიშნავს; „ნებისმიერ დროს“ (621, 665, 720), რაც პირს მოქმედების დროში შეზღუდვის გარეშე განხორციელების უფლებას ანიჭებს.¹⁰²⁴

სამართლებრივად მნიშვნელოვან დროის კატეგორიას განეკუთვნება ნავარაუდევო ვადები, რომლებიც შეიძლება გათვალისწინებული იყოს კანონით ან მხარეთა ნებიდან გამომდინარეობდეს (ვადის უზუსტობა).¹⁰²⁵ ამასთან, კანონი ნავარაუდევ ვადებთან მიმართებით ადგენს გონივრული ვადის კატეგორიასაც, რაც დროის მონაკვეთია, ხანგრძლივობაა, რომელსაც ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში, კონკრეტულ ვითარებათა გათვალისწინებით, სამართალურთიერთობის მონაწილეები და ვადის განმხილველი ორგანოები განსაზღვრავენ და მისი შეფასებისას მნიშვნელოვანია, თუ რასთან მიმართებით არის დადგენილი ეს ვადა, ანუ რა ინტერესი უდევს ვადის განსაზღვრას საფუძვლად.¹⁰²⁶ გონივრული ვადის სინონიმებად საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ასევე იყენებს ტერმინებს: „შესაბამისი ვადა“ (294-ე მუხ.), „აუცილებელი დრო“ (394-ე მუხ.), „განსაზღვრული ვადა“ (541-ე მუხ.).

ვადები ხშირად განისაზღვრება წლების, თვეების, კვარტლებისა და დღეების მიხედვით (იხ. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 124-ე მუხლი). ეს ტერმინები უზოგადესი განსაზღვრებებია და გაუგებრობათა თავიდან ასაცილებლად, თავად საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი განმარტავს, თუ როგორ უნდა იქნეს გაგებული თითოეული მათგანი. მაგალითად, ნახევარი წელი ნიშნავს ექვსთვიან ვადას, კვარტალი – სამთვიან ვადას, რომელიც ათთველა წლის დასაწყისიდან, ნახევარი თვე – თხუთმეტდღიან ვადას. თავად თვე კი ოცდაათი დღით გამოითვლება, წელიწადი – 365 დღით, დღე – 24 საათით და ა.შ. ამა-

¹⁰²² ზარანდია თ., სახელმწიფოებრივი ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, თბილისი, 2005, 58.

¹⁰²³ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 308.

¹⁰²⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 21.

¹⁰²⁵ ზარანდია თ., სახელმწიფოებრივი ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, თბილისი 2005, 65-66.

¹⁰²⁶ ზარანდია თ., ნავარაუდევო და გონივრული ვადები, ჟურნ. „ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 2003, 69.

ვდროულად, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ისეთ გამონაკლისსაც ითვალისწინებს, როდესაც ვადა ერთდროულად მოიცავს ნახევარ და სრულ თვეს ან თვეებს. ასეთ შემთხვევაში, ვადა თავდაპირველად თვეებით გამოითვლება, შემდეგ კი ნახევარი თვე დაემატება¹⁰²⁷. მაგალითად, თუ ვადა სამ თვე-ნახევრითაა განსაზღვრული, ვადის დასაწყისი კი 2020 წლის 15 მაისა, სამი თვე 15 აგვისტოს დამთავრდება, რასაც დაემატება ნახევარი თვე – ანუ 15 დღე და საბოლოოდ, ვადა 30 აგვისტოს დასრულდება.

4. ვადების გამოთვლა

სამოქალაქოსამართლებრივ ურთიერთობებში, კანონებში, სასამართლო გადაწყვეტილებებსა და გარიგებებში მითითებული ვადების გამოთვლა, უპირველეს ყოვლისა, ვადის დასაწყისისა და ვადის დასასრულის განსაზღვრით ხდება. ვადების განსაზღვრის შესახებ საინტერესო ჩარჩო-მითითებებს შეიცავს 1972 წლის ევროპული კონვენცია ვადების კალკულაციის შესახებ. მართალია, დღევანდელი მდგომარეობით საქართველოში რატიფიცირებული არ არის, თუმცა იგი მნიშვნელოვანი საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტია, რომელიც ევროპული სამართლის ქვეყნების კანონმდებლობაში დიდ როლს ასრულებს. კონვენცია გამოიყენება სამოქალაქო, კომერციულ და ადმინისტრაციულ სამართლებრივ ურთიერთობებში წარმოშობილი ვადების გაანგარიშებაზე, რომლებიც დადგენილია კანონით ან სასამართლო გადაწყვეტილებით, ადმინისტრაციული ორგანოს ან საარბიტრაჟო ორგანოს მიერ, ან თავად მხარეთა მიერ, თუკი დროის მონაკვეთის გაანგარიშებისას მეთოდი დადგენილი არ არის. კონვენცია ადგენს ვადის ამოწურვის და ვადის დაწყების ტერმინებს და განსაზღვრავს, რომ ვადები, რომლებიც გამოხატულია დღეებით, იწყება წინა დღის შუალამის შემდეგ და ამოიწურება ზუსტად იმ დღის შუალამისას; კვირებით განსაზღვრული ვადა იწყება კვირის პირველი დღიდან და სრულდება კვირის ბოლო დღის შუალამისას, ხოლო თვეებით და წლებით განსაზღვრული ვადის შემთხვევაში, ვადა ამოიწურება თვის/წლის ბოლო დღის შუალამისას. კონვენციის მიზნებისთვის, თვედ ითვლება 30 კალენდარული დღე. კონვენციის თანახმად, თუკი ვადის ამოწურვის დღეს ასეთი უქმე დღე ემთხვევა, ვადა ამოიწურება უქმე დღის მომდევნო სამუშაო დღის შუალამეს¹⁰²⁸.

კონვენციის ჩარჩო-ნორმებისგან განსაკუთრებულად არც ვადების გაანგარიშების ქართული სამოქალაქო-სამართლებრივი მეთოდები განსხვავდება. კერძოდ, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 122-ე მუხლის დანაწესით, თუ ვადის

¹⁰²⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 3.

¹⁰²⁸ European Convention on the Calculation of Time-Limits Basel, Council of Europe, 16.05.1972.

დასაწყისად აღებულია ესა თუ ის მოვლენა ან დღის რომელიმე მონაკვეთი, მაშინ ვადის გამოთვლისას არ იანგარიშება ის დღეს, როდესაც დადგა ეს მოვლენა ან დღის ზემოაღნიშნული დრო. ამავე კოდექსის 123-ე მუხლის თანახმად, დღეების მიხედვით განსაზღვრული ვადა მთავრდება ვადის ბოლო დღის გასვლასთან ერთად. ვადა, რომელიც განსაზღვრულია კვირების, თვეების ან რამდენიმე თვის შემცველი დროით (ნლით, ნახევარი ნლით, კვარტლით) მთავრდება ბოლო კვირის ან ბოლო თვის იმ დღის დამთავრებისთანავე, რომელიც შეესაბამება მოვლენის დადგომის დღეს ან დღის ზემოაღნიშნულ დროს, ხოლო თუ თვეებით განსაზღვრულ ვადას აკლია ვადის გასვლის აღსანიშნავი კონკრეტული დღე, მაშინ ვადა მთავრდება ამ თვის ბოლო დღის დამთავრებისას.

ამდენად, სამოქალაქო სამართლებრივი ურთიერთობების წარმოშობის, შეცვლის ან შეწყვეტისკენ მიმართული ვადის კალკულაციის მეთოდებზე საუბრისას, უნინარესად, ვადის დასაწყისის და მისი ამოწურვის საკითხები უნდა გაანალიზდეს.

4.1. ვადის ათვლის დასაწყისი

როგორც წესი, ვადის დასაწყისი კონკრეტული დღით ან დღის რომელიმე მონაკვეთითაა განსაზღვრული. როდესაც ვადის დასაწყისად კონკრეტული დღეა განსაზღვრული, იგი გამოხატულია ზუსტი თარიღით ან კვირის რომელიმე დღით (ძირითადად, სახელშეკრულებო ურთიერთობებში კონკრეტული თარიღი გამოიყენება). „დათარიღება ბუნებაში და საზოგადოებრივი ცხოვრების ამა თუ იმ სფეროში უკვე მომხდარი, აწმყოში ან მომავალში მოსახდენი ხდომილების ან მოქმედების კალენდარული დროის აღნიშვნაა“.¹⁰²⁹ დათარიღებისას ვადის დასაწყისი ზუსტად არის განსაზღვრული, რაც ვადის გამოთვლას აიოლებს, ამ დროს ათვლის წერტილად – დასაწყისად – მომდევნო დღე მიიჩნევა. ამასთან, ვადის დასაწყისად დღის რომელიმე მონაკვეთიც შეიძლება დადგინდეს. მაგალითად, დილა, შუადღე და სხვა. ზოგ შემთხვევაში (ძირითადად კი, საპროცესო კანონმდებლობაში) ვადა შეიძლება საათობრივად განისაზღვროს (24 საათიანი, 72 საათიანი და ა.შ.) და ამასთანავე, ვადის ათვლა დროის ერთეულის მომდევნო ერთეულიდან დაიწყება (მომდევნო საათიდან ან მომდევნო წუთიდან).¹⁰³⁰

ხშირია შემთხვევა, როდესაც ვადის დასაწყისად აღებულია რაიმე მოვლენა. ამ დროს ვადის ფარგლები ზუსტად დადგენილი არ არის, მაგრამ მოვლენის დადგომის საეჭვოობა არ არსებობს და ვადის ათვლა მოვლენის დადგომის მომდევნო დღიდან უნდა დაიწყოს. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი არ

¹⁰²⁹ სუხიტაშვილი დ., სამართალი და დრო, მონოგრაფია, თბილისი, 2004, 39.

¹⁰³⁰ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 3.

ანესრიგებს იმ შემთხვევას, როდესაც რაიმე მოვლენის დადგომის მომენტად კონკრეტული წელია განსაზღვრული. სასამართლოს განზოგადებული პრაქტიკით¹⁰³¹, წლებით დადგენილი ვადის დენის დაწყების მომენტის განსაზღვრად ანალოგიით გამოიყენება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 122-ე მუხლი და ვადის დენა იწყება წლის დასრულების მომდევნო დღიდან, ანუ მომდევნო წლის 1 იანვრიდან.

ვადის ათვლის დასაწყისის განსაზღვრის მნიშვნელოვნებას საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის ერთ-ერთი გადაწყვეტილება უსვამს ხაზს¹⁰³², რომლის თანახმადაც, მხარემ სარჩელი აღძრა სასამართლოში ენერგოგამანაწილებელი კომპანიის მიმართ და მოითხოვა მატერიალური ზიანის ანაზღაურება იმაზე მითითებით, რომ მოსარჩელე მოპასუხის აბონენტია. მოპასუხემ დაუმონტაჟა მრიცხველი 2001 წელს და იმის გამო, რომ სისტემატურად ერიცხებოდა მაღალი გადასახადი, აბონენტს გაუჩნდა ეჭვი მრიცხველის ტექნიკურ გაუმართაობასთან დაკავშირებით, თუმცა 2001 წლიდან 2013 წლამდე გეგმურად არ შემოწმებულა მრიცხველი. აღნიშნული თხოვნით მოსარჩელემ არაერთხელ მიმართა მოპასუხეს, თუმცა ყოველ ჯერზე მიიღო უარი. მოგვიანებით, 2013 წლის 3 დეკემბერს, დადგინდა, რომ მრიცხველი აფიქსირებდა დასაშვებზე გაცილებით მეტ ბრუნვას. ამ დასკვნის საფუძველზე, აბონენტმა მოითხოვა 2001 წლიდან 2013 წლამდე დარიცხული ჩვენების კორექტირება, რაც მოპასუხემ ისევ უარყო იმ საფუძველით, რომ მათ შეეძლოთ მხოლოდ ბოლო სამი თვის სხვაობის კომპენსაცია მოეთხოვათ ან მოხმარებული ელ. ენერგია ვალში გაექვითათ. დადგინდა, რომ 12 წლის მანძილზე მოსარჩელი-სათვის მიყენებულმა ზიანმა 4 785 ლარი შეადგინა.

აღსანიშნავია, რომ თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2016 წლის 27 სექტემბრის გადაწყვეტილებით სარჩელი არ დაკმაყოფილდა. გადაწყვეტილება ძალაში იქნა დატოვებული თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2017 წლის 5 ივლისის განჩინებით, ხოლო საკასაციო სასამართლომ საქმე ხელახლა განსახილველად დაუბრუნა სააპელაციო სასამართლოს იმაზე მითითებით, რომ აუცილებელი იყო მრიცხველის დაზიანების ზუსტი დროის დადგენა, რათა განსაზღვრულიყო „პროდუქტის უსაფრთხოებისა და თავისუფალი მიმოქცევის“ კოდექსის მე-80 მუხლის მე-2 პუნქტის „ლ“ ქვეპუნქტით გათვალისწინებული 12-წლიანი გეგმური შემოწმების პერიოდის საკითხი.

საკასაციო სასამართლომ განმარტა, „...ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის წარმომოხმობის დროის მითითება/დამტკიცება დაზარალებულის ტვირთს წარმო-

¹⁰³¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 4 ოქტომბრის №ას-649-610-2011 განჩინება.

¹⁰³² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 22 თებერვლის №ას-1164-1084-2017 გადაწყვეტილება.

ადგენს, თუმცა, მატერიალური ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნის სრულად უარყოფის საფუძველი ეს გარემოება არ შეიძლება გახდეს. „პროდუქტის უსაფრთხოებისა და თავისუფალი მიმოქცევის“ კოდექსის მე-80 მუხლის მე-2 ნაწილის „ლ“ ქვეპუნქტის თანახმად, დაკანონებული გაზომვის საშუალებების სავალდებულო დამონშემებისათვის ელექტროენერგიის მრიცხველებისათვის ვადა განისაზღვრება 12 წლით. „ნესების“¹⁰³³ მე-11 მუხლის მე-3, მე-7, 81 პუნქტების ანალიზით ცალსახად დგინდება, რომ როგორც გეგმური, ისე საცალო მომხმარებლის მოთხოვნიდან გამომდინარე, არაგეგმური შემონშემებისათვის მრიცხველის წარდგენა განაწილების ლიცენზიანტის¹⁰³⁴ ვალდებულებას წარმოადგენს. „პროდუქტის უსაფრთხოებისა და თავისუფალი მიმოქცევის“ კოდექსის მე-80 მუხლის მე-2 ნაწილის „ლ“ ქვეპუნქტის სწორი განმარტებისათვის კი, მნიშვნელოვანია, განისაზღვროს გეგმური 12-წლიანი შემონშემის პერიოდის საკითხი...“ იმ პირობებში კი, როდესაც „...ქვემდგომმა სასამართლოებმა ისე დაადგინეს მრიცხველის კანონით დადგენილ ვადაში გეგმურად შემონშემის ფაქტი, რომ არ გამოუქვლევიათ, ზემოხსენებული თარიღების გათვალისწინებით, განაწილების ლიცენზიანტმა დაიცვა თუ არა შემონშემის ჩატარების ვადები და ამ გზით ხომ არ დაარღვია ხელშეკრულება“¹⁰³⁵, საკასაციო პალატის შეფასებით, აუცილებლად „შესაფასებელია გადამონშემის 12-წლიანი პერიოდის გადაცილების თვეთა რაოდენობა ხომ არ წარმოშობს მატერიალური ზიანის ანაზღაურების ოდენობის განსაზღვრის წინაპირობას.“¹⁰³⁶

ამდენად, მოხმობილი გადაწყვეტილების თანახმად, დავის მართებულად გადაწყვეტისთვის საკასაციო სასამართლომ ვადის ათვლის მომენტს განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიანიჭა.

4.2. ვადის ათვლის დასასრული

ვადის გამოთვლას დიდი მნიშვნელობა აქვს ნებისმიერ სამართალურ თიერობაში, ვინაიდან სამართლებრივი შედეგის დადგომა სწორედ ვადის დასრულების ზუსტი მომენტის განსაზღვრას უკავშირდება. ყოველი კონკრეტული უფლების განხორციელების შესაძლებლობა დროის გარკვეულ მონაკვეთში სრულდება, რაც, თავის მხრივ, სხვა უფლებების რეალიზაციის და-

¹⁰³³ იგულისხმება საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 18 სექტემბრის №20 დადგენილება „ელექტროენერგიის (სიმძლავრის) მიწოდებისა და მოხმარების წესების დამტკიცების შესახებ“.

¹⁰³⁴ ტერმინი ამ ფორმულირებით არის მოცემული „ელექტროენერგიის (სიმძლავრის) მიწოდებისა და მოხმარების წესების დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 18 სექტემბრის №20 დადგენილებაში.

¹⁰³⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 22 თებერვლის №ს-1164-1084-2017 გადაწყვეტილება.

¹⁰³⁶ იქვე.

საწყისი შეიძლება გახდეს. კერძოდ, იგულისხმება, რომ ვადის დასრულებამ ვალდებულების იძულებით შესრულების მოთხოვნის უფლების წარმოშობა და სამოქალაქოსამართლებრივი პასუხისმგებლობის დაკისრება შეიძლება დააყენოს დღის წესრიგში.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის შესაბამისად, დღეების მიხედვით განსაზღვრული ვადა მთავრდება ვადის ბოლო დღის გასვლასთან ერთად. ვადა, რომელიც განსაზღვრულია კვირების, თვეების შემცველი დროით – წლით, ნახევარი წლით, კვარტლით, – მთავრდება ბოლო კვირის ან ბოლო თვის იმ დღის დამთავრებისთანავე, რომელიც შეესაბამება მოვლენის დადგომის დღეს ან დღის ზემოაღნიშნულ დროს. თუ თვეების მიხედვით, განსაზღვრულ ვადას აკლია ვადის გასვლის აღსანიშნავი კონკრეტული დღე, მაშინ ვადა მთავრდება ამ თვის ბოლო დღის დამთავრებისას.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ასევე ითვალისწინებს ისეთ შემთხვევას, როდესაც თვეების მიხედვით განსაზღვრული ვადის ბოლო თვეს შესაბამისი დღე აკლია და ვადის დასასრულად ამ თვის ბოლო დღეს ადგენს. მაგალითად, თუ ქირავნობის ხელშეკრულებაში დევეს დათქმა, რომ ქირის თანხა დამქირავებელმა ყოველთვიურად 31 რიცხვში უნდა გადაიხადოს, ყველა თვე კი არ მოიცავს 31 დღეს, შესაბამისი თვის ქირის გადახდის ვალდებულება დამქირავებელს ამავე თვის ბოლო კალენდარულ დღეს ეკისრება (მაგ: 30 ნოემბერი, 28 თებერვალი, 29 თებერვალი და ა.შ.).

ამდენად, თვეებით განსაზღვრული ვადის გამოთვლისას, გადამწყვეტი მნიშვნელობისაა ის, თუ თვის რომელ რიცხვში დაიწყო ვადა და აქვს თუ არა ვადის ბოლო თვეს შესაბამისი რიცხვი¹⁰³⁷.

ხშირია შემთხვევები, როდესაც სახელშეკრულებო ურთიერთობაში მხარეები ვადის დასასრულად უთითებენ კონკრეტულ თვეს, რიცხვის მითითების გარეშე (მაგალითად, გადაზიდვის ხელშეკრულებისას ტვირთის მიწოდების თარიღია 2021 წლის ნოემბერი), ასეთ დროს კი ვადა ნოემბრის ბოლო დღის – 30 ნოემბრის ღამის 24 საათზე დასრულდება. მსგავსი გაანგარიშებაა, თუ ვადა განსაზღვრულია კვარტლით – ვადა მესამე თვის ბოლო დღის ღამის 24 საათზე დასრულდება; ნახევარი წლით განსაზღვრისას – მეექვსე თვის ბოლო დღის ღამის 24 საათზე და ა.შ.¹⁰³⁸

ვადების გამოთვლის და ვადის დასასრულის გაანგარიშების კუთხით საინტერესოა საქართველოს უზენაესი სასამართლო ერთ-ერთი გადაწყვეტილება¹⁰³⁹,

¹⁰³⁷ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგინი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 311-312.

¹⁰³⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგინი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 2.

¹⁰³⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 15 სექტემბრის №ას-170-159-2017 გადაწყვეტილება.

სადაც მიმოხილულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 123-ე და 1488-ე მუხლებით გათვალისწინებული ვადების ურთიერთმიმართება. კერძოდ, 1484 მუხლი მსესხებლის მემკვიდრეებისათვის გამსესხებლის სასარგებლოდ სესხის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე დავალიანების დაკისრების სამართლებრივი საფუძველია, რომლის თანახმადაც, მემკვიდრეები ვალდებული არიან მთლიანად დააკმაყოფილონ მამკვიდრებლის კრედიტორთა ინტერესები, მაგრამ მიღებული აქტივის ფარგლებში თითოეულის წილის პროპორციულად. გამსესხებლის მიერ მოვალის მემკვიდრეებისათვის ასეთი მოთხოვნის წარდგენა კანონით დადგენილ ვადაში უნდა განხორციელდეს, რასაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1488-ე მუხლის დეფინიცია ადგენს. კერძოდ, მამკვიდრებლის კრედიტორებმა ექვსი თვის განმავლობაში იმ დღიდან, როდესაც მათთვის ცნობილი გახდა სამკვიდროს გახსნის შესახებ, უნდა წარუდგინონ მოთხოვნა სამკვიდროს მიმღებ მემკვიდრეებს, მოთხოვნის ვადის დადგომის მიუხედავად. თუ მამკვიდრებლის კრედიტორებმა არ იცოდნენ სამკვიდროს გახსნის შესახებ, მაშინ მათ მემკვიდრეებს ვადის დადგომის ერთი წლის განმავლობაში უნდა წარუდგინონ მოთხოვნა. ამ წესების დაუცველობა კი იწვევს კრედიტორების მიერ მოთხოვნის უფლების დაკარგვას.

მოხმობილი სასამართლო გადაწყვეტილების თანახმად, "...სესხის ხელშეკრულების მოქმედების ვადა 2013 წლის 10 მაისს ამოიწურა; შესაბამისად, კრედიტორის მოთხოვნის ვადა სწორედ იმ მომენტში დადგა, რა დროსაც მსესხებელი უკვე გარდაცვლილი იყო. აღნიშნულის შესახებ მემკვიდრეებმა არ შეატყობინეს კრედიტორს, შესაბამისად, მის მიმართ ამოქმედდა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1488-ე მუხლის მეორე ნაწილით გათვალისწინებული ვადა და იგი ვალდებული იყო, 2013 წლის 10 მაისიდან ერთი წლის განმავლობაში მოთხოვნა წარედგინა მამკვიდრებლის მემკვიდრეებისათვის, ხოლო საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 123-ე მუხლის მიხედვით, მოთხოვნის წარდგენის ვადა 2014 წლის 10 მაისს ამოიწურა"¹⁰⁴⁰.

სხენებული განმარტება მნიშვნელოვანია იმ თვალსაზრისით, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1488-ე მუხლის პირველი ნაწილით დადგენილი ექვსთვიანი ვადა არის მამკვიდრებლის კრედიტორთა მიერ უშუალოდ მემკვიდრეებისათვის მოთხოვნის (პრეტენზიის) წარდგენის კანონით დადგენილი ვადა, რომელსაც აქვს დასაწყისი და დასასრული; აღნიშნული მუხლი საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 123-ე მუხლთან ერთად, სპეციალური ნორმის კონკრეტულ სამართალურთიერთობაში უფლების წარმოშობისა და მისი რეალიზაციის დასასრულის გამოთვლის კუთხით. საკასაციო სასამართლოს განმარტებით, „1488-ე მუხლით დადგენილი ვადა არ არის სასამართლოში სარჩელის შეტანის ვადა. თუ მამკვიდრებლის კრედიტორებმა ზემოხსენებული ვადის

¹⁰⁴⁰ იქვე.

დაცვით არ წარუდგინეს მოთხოვნა მემკვიდრეებს, ისინი კარგავენ მოთხოვნის უფლებას, რაც, შემდგომში, სარჩელის წარდგენის შემთხვევაში, ამ სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის საფუძველი შეიძლება გახდეს”¹⁰⁴¹.

4.3. არასამუშაო (უქმე) და სადღესასწაულო დღეები ვადების გამოთვლისას. ვადის გაგრძელება

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 127-ე მუხლის თანახმად, თუ მოქმედება უნდა შესრულდეს განსაზღვრულ დღეს და ეს დღე ან ვადის ბოლო დღე ემთხვევა არასამუშაო დღეს ან მოქმედების შესრულების ადგილას გამოცხადებულ სადღესასწაულო ანდა სხვა გამოსასვლელ დღეებს, მაშინ ამ დღის ნაცვლად გამოყენებულ უნდა იქნეს მომდევნო სამუშაო დღე.

არასამუშაო (უქმე) დღეებია შაბათი და კვირა, სადღესასწაულო დღეების ზუსტი ჩამონათვალი კი საქართველოს შრომის კოდექსის 30-ე მუხლით არის განსაზღვრული. მოხმობილი ნორმის მიზნებიდან გამომდინარე, არასამუშაო (უქმე) და სადღესასწაულო დღეებს ვადის გამოთვლისას მნიშვნელობა აქვს მხოლოდ მაშინ, თუ ემთხვევა ვადის დასრულების დღეს.¹⁰⁴² თუ ამა თუ იმ სამართალურთიერთობით გათვალისწინებული მოქმედების შესრულების დღე არასამუშაო დღეს ემთხვევა, შესრულების დღედ მომდევნო სამუშაო დღე მიიჩნევა მაშინ, როდესაც, უფლების რეალიზაციის დასაწყისისთვის მნიშვნელობა არ აქვს ეს დღე სამუშაო დღეს ემთხვევა, თუ უქმეს.

მაგალითი:

ანამ ინტერნეტის საშუალებით შეიტყო, რომ სამკაულების ონლაინ-მაღაზია ყიდდა მისთვის დიდი ხნის ნანატრ სამაჯურს. ონლაინ-მაღაზიის მომსახურების პირობების თანახმად, ნაყიდ ნივთს მყიდველი მიიღებდა შეკვეთის დადებიდან 3 კალენდარული დღის ვადაში, თანხის გადახდა კი კურიერისთვის უნდა განხორციელებულიყო ნივთის მიწოდებისთანავე. ანამ შეკვეთა გააფორმა 2022 წლის 9 მაისს, რომელიც ხუთშაბათ დღეს ემთხვეოდა. კურიერმა სამაჯური ანას მიაწოდა 2022 წლის 15 მაისს, სამშაბათ დილას.

ამ მაგალითში ონლაინ-მაღაზიამ დაარღვია მომსახურების პირობები, რამდენადაც მიწოდების ვადად განსაზღვრული იყო სამი კალენდარული დღე, ვადის ათვლა დაიწყო ხელშეკრულების დადების მომდევნო დღიდან – 10 მაისიდან და ამოიწურა 12 მაისს, რომელიც, კაზუსის მიხედვით შაბათ დღეს უნდა ემთხვეოდეს. შესაბამისად, კურიერს ანასთვის სამაჯური 12 მაისს დღის ბოლომდე

¹⁰⁴¹ იქვე.

¹⁰⁴² საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 315.

უნდა მიენოდებინა, მიუხედავად არასამუშაო დღისა. თუკი კაზუსში კალენდარული დღის ნაცვლად სამუშაო დღე იქნებოდა მითითებული, ამ შემთხვევაში მიწოდების ვადა ორშაბათზე გადაინეწდა, ანუ 14 მაისზე, რომელიც 12 მაისის შემდგომ პირველივე სამუშაო დღე გამოდის, რადგან 12 რიცხვი კვირას ემთხვევა.

საგულისხმოა, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს ვადის გამოთვლის გაგრძელებასაც. კერძოდ, კოდექსის 125-ე მუხლით დადგენილია, რომ ვადის გაგრძელების შემთხვევაში ახალი ვადა გამოითვლება გასული ვადის დამთავრებიდან.

გაერცლებული მოსაზრებით, „დადგენილმა ვადამ კერძოსამართლერივი ურთიერთობის სუბიექტებისთვის დაბრკოლება არ უნდა შექმნას და მხარეებმა, კანონის ფარგლებში, მასზე ზემოქმედება უნდა შეძლონ. შინაარსობრივად, ვადის გაგრძელება დადგენილი ვადის დროში გაზრდაა, რაც, ზოგ შემთხვევაში, ორივე მხარის ინტერესია. მატერიალურ-სამართლერივად ვადის გაგრძელება, ძირითადად, მხარეთა ნებაზეა დამოკიდებული, თუმცა მისი ათვლა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 125-ე მუხლით დადგენილი წესის შესაბამისად უნდა მოხდეს“.¹⁰⁴³

ვადის გაგრძელებისას სამართლერივად მნიშვნელოვანია ახალი (გაგრძელებული) ვადის ათვლის წესი. ნორმის შესაბამისად, ახალი ვადა გამოითვლება გასული ვადის დამთავრებიდან, რაც იმას ნიშნავს, რომ ახალი ვადის მსვლელობა იწყება პირველადი ვადის გასვლის მომენტიდან. გაგრძელებული ვადა ძირითად ვადასთან ერთად კი არ გამოითვლება, არამედ – ცალკე, აითვლება ძირითადი ვადის დასრულებიდან.¹⁰⁴⁴

მაგალითი:

ანასა და გიორგის შორის დაიდო სესხის ხელშეკრულება, რომლის ფარგლებშიც გიორგიმ ანას ასესხა 1000 ლარი, სამი თვის ვადით, 2022 წლის 01 ივნისს. ანა, რომელმაც სამსახური დაკარგა 2022 წლის 10 აგვისტოს, მიხვდა რა, რომ თანხას ვადაში ვერ დააბრუნებდა, დაუკავშირდა გიორგის და სთხოვა ვადის კიდევ ერთი თვით გაგრძელება. გიორგიმ ანას თხოვნას დათანხმდა.

მოცემული მაგალითის მიხედვით, ანას ვალი უნდა დაებრუნებინა 01 სექტემბრის ჩათვლით. ვინაიდან ანამ 10 აგვისტოს აცნობა გიორგის, რომ თანხის დაბრუნებას ვადაში ვერ შეძლებდა და კიდევ ერთი თვით სთხოვა ვადის გაგრძელება, გამოდის რომ ვალის დასაბრუნებელი ვადის ათვლა უნდა დაიწყოს

¹⁰⁴³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 1.

¹⁰⁴⁴ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 313.

01 სექტემბერს (და არა 10 აგვისტოს, რადგან ეს შეტყობინების თარიღია და არა ვადის ამოწურვის), ხოლო ვალის დაბრუნების ბოლო ვადად 01 ოქტომბერი უნდა განისაზღვროს.

როგორც წესი, ვადის გაგრძელებაზე შეთანხმება სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობების მხარეთა ნების გამოვლენის შედეგია და მათზეა დამოკიდებული, თუმცა, ამ მხრივ გასათვალისწინებელია ვადის გაგრძელების დაუშვებლობასთან დაკავშირებული საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით დადგენილი იმპერატიული აკრძალვები. მაგალითად, 514-ე მუხლი ითვალისწინებს გამოსყიდვის მაქსიმალურ ვადას, რაც არ უნდა აღემატებოდეს 10 წელს და ამ ვადის გაგრძელება დაუშვებელია. ამასთან, შესაძლოა მხარეებმა ვადის გაგრძელება კი არ მოისურვონ, არამედ 10 წლის გასვლის შემდეგ, ახალ ვადაზე შეთანხმდნენ. ასეთ დროს კი ვადის ათვლა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 122-ე მუხლით გათვალისწინებული წესით უნდა მოხდეს.

1. ხანდაზმულობის ცნება და მიზნები

სამოქალაქო მოთხოვნების განხორციელებისათვის აუცილებელია, რომ ამ მოთხოვნების შესრულების ვადა იყოს მოსული (ვადამოსული მოთხოვნა) და, ამავდროულად, ეს მოთხოვნები არ იყოს ხანდაზმული.¹⁰⁴⁵ ხანდაზმულობა არის კანონით დადგენილი ვადა, რომლის განმავლობაშიც პირს, რომელიც თავის უფლებებს შელახულად მიიჩნევს, შეუძლია მოთხოვნის იძულებითი აღსრულება ან სასამართლოში სარჩელის შეტანით უფლების დაცვა.¹⁰⁴⁶

ხანდაზმულობაში იგულისხმება ამა თუ იმ უფლების (მოთხოვნის, პრეტენზიის) განხორციელების შეუძლებლობა ვადის უშედეგოდ გასვლის შედეგად. ეს არის ხანდაზმულობის ცნების ნეგატიური დეფინიცია. ამასთან, არსებობს ხანდაზმულობის პოზიტიური დეფინიციაც, რომლის შესაბამისადაც, ხანდაზმულობა არის დროის გარკვეული მონაკვეთი, რომლის განმავლობაშიც უფლებამოსილ პირს შეუძლია მოითხოვოს სხვა პირისაგან რაიმე მოქმედების შესრულება ან მოქმედებისაგან თავის შეკავება.¹⁰⁴⁷

სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადის დადგენით, კანონმდებლის მიზანია კრედიტორის მიერ უფლების არათანაზომიერად ან ბოროტად გამოყენების საფრთხის თავიდან არიდება.¹⁰⁴⁸ სასარჩელო ხანდაზმულობის დანიშნულებაზე საუბრისას უთითებენ სამოქალაქო უფლების დროულად განხორციელების მნიშვნელობაზე და სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობის უზრუნველყოფის მიზნებზე.¹⁰⁴⁹ საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთ საქმეზე აღნიშნა, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 128-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადა ვრცელდება სხვა პირისაგან რაიმე მოქმედების შესრულების ან მოქმედებისაგან თავის შეკავების მოთხოვნის უფლებაზე. სასამართლოს განმარტებით, ხანდაზმულობის ვადების დანესეზებით, კანონმდებლის მიზანია გამორიცხოს კრედიტორის უფლების განხორციელების არათანაზომიერად ან ბოროტად გამოყენების საფრთხე. გარდა ამისა, ა) ხანდაზმულობის ვადა სასამართლოს უმარტივეს ფაქტების დადგენისა და

¹⁰⁴⁵ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 117.

¹⁰⁴⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 316-317.

¹⁰⁴⁷ ჭანტურია ლ., ნინიძე თ., მენარშეთა შესახებ კანონის კომენტარი, მესამე გამოცემა, თბილისი, 2002, 204.

¹⁰⁴⁸ მახათაძე, ნ., სახელმწიფოებო მოთხოვნის ხანდაზმულობის გავლენა სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილურობაზე, ჟურნ. სამართლის ჟურნალი, №1, 2019, 67.

¹⁰⁴⁹ Maier-Reimer G., Schmidt-Räntsch J., Erman BGB Handkommentar mit AGG, EGBGB, ErbbauRG, LPartG, ProdhaftG, VBG, VersAusglG, WEG ; Herausgegeben von Prof. em. Dr. Dr. h.c. mult. Harm Peter Westermann; Prof. Em. Dr. Barbara Grunewald; RA Dr. Dr. h.c. Georg Maier-Reimer; 16. Auflage, Köln 2020, 591.

შესწავლის პროცესს და ამ გზით ხელს უწყობს დასაბუთებული გადაწყვეტილების გამოტანას; ბ) ხელს უწყობს სამოქალაქო ბრუნვის სტაბილიზაციას; გ) აძლიერებს სამოქალაქოსამართლებრივი ურთიერთობის სუბიექტების ურთიერთკონტროლსა და იძლევა დარღვეული უფლების დაუყოვნებლივი აღდგენის სტიმულს.¹⁰⁵⁰

ვალდებულებით ურთიერთობებში პირთა ცვლილება გავლენას ვერ მოახდენს ხანდაზმულობის ვადებსა და მათი გამოთვლის წესზე. ხანდაზმულობის ვადები დაკავშირებულია ვალდებულების არსებობასთან, შესაბამისად, ამ ურთიერთობაში პირთა შეცვლის მიუხედავად, არ შეიცვლება ვადების გამოთვლის წესი¹⁰⁵¹. მაგალითად, სესხის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, თუ გამსესხებელი დაუთმობს სხვა პირს სესხის თანხის მოთხოვნის უფლებას და ეს მოთხოვნა ხანდაზმულია, მოთხოვნის დათმობა ვერ შეცვლის ხანდაზმულობის ფაქტს.

მხარეებს არ აქვთ უფლება შეთანხმებით დაადგინონ ხანდაზმულობის განსხვავებული ვადები, ვიდრე ეს დადგენილია კანონმდებლობით. მხარეებს ასევე არ აქვთ უფლება, გამორიცხოონ ხანდაზმულობის ვადების მოქმედება ან შეცვალონ ხანდაზმულობის ვადების გამოთვლის წესი. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 146-ე მუხლით დადგენილი ეს წესი არის იმპერატიული ხასიათის და სანინალმდებგოს შემთხვევაში, მაინც კანონით დადგენილი წესები იმოქმედებს¹⁰⁵².

2. ხანდაზმულობის ვადის დანყება

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 130-ე მუხლის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადა იწყება მოთხოვნის წარმოშობის მომენტიდან; ასეთად კი მიიჩნევა დრო, როდესაც პირმა შეიტყო ან უნდა შეეტყო¹⁰⁵³ უფლების დარღვევის შესახებ. უფლების დარღვევის შეტყობის ფაქტად მიიჩნევა დრო, როდესაც უფლებამოსილი პირისათვის ცნობილი გახდა უფლების დარღვევის შესახებ ან არსებული გარემოებებიდან გამომდინარე მას უნდა სცოდნოდა უფლების დარღვევის თაობაზე¹⁰⁵⁴. ვადის დანყების ფაქტორი უკავშირდება სუბიექტურ მომენტს და სამოქალაქო კოდექსი ცალკეულ შემთხვევაში ავალდებულებს პირს, რომ მან იცოდეს უფლების დარღვევის თაობაზე. მაგალითად, თუ შრომითი ხელშეკრუ-

¹⁰⁵⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 15 თებერვლის №ას-1210-2018 გადაწყვეტილება.

¹⁰⁵¹ ახვლედიანი ზ., საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტა.ერტილველოს კომენტარები ანეროიასდა წარუდგნონ მოთხოვნა ა, მეორეც, 30 დლიანი თეეებიც არის. იქნებ ჯობია, რომ ზოგადი ფრაზა დაენეროთ რი, წიგნი პირველი, თბილისი 2002, 321.

¹⁰⁵² ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 120.

¹⁰⁵³ საგულისხმოა, რომ ანალოგიურად ანესრიგებდა ხანდაზმულობის ვადის დანყების მომენტს საქართველოს საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის 1964 წლის სამოქალაქო სამართლის კოდექსის მე-80 მუხლი.

¹⁰⁵⁴ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 124.

ლების შეწყვეტის შემთხვევაში, დასაქმებულს ოფიციალურად არ აქვს გადაცემული გათავისუფლების შესახებ შეტყობინება, მაგრამ მას არ აძლევენ სამუშაოზე დაშვების უფლებას, არ უხდიან შრომის ანაზღაურებას, ჩამოართმევენ შრომითი ვალდებულების შესასრულებლად გადაცემულ ინვენტარს და ასე შემდეგ, დასახელებული გარემოებების გათვალისწინებით, სავარაუდოა, რომ ამ დასაქმებულს უნდა შეეტყო უფლების დარღვევის შესახებ¹⁰⁵⁵. თუ დადგინდება, რომ პირმა უფლების დარღვევის შესახებ დაუდევრობის გამო ვერ შეიტყო, ხანდაზმულობის ვადის ათვლა დაიწყება იმ მომენტიდან, როდესაც ამ პირს უნდა შეეტყო უფლების დარღვევის შესახებ¹⁰⁵⁶.

ცალკეულ შემთხვევებში, ხანდაზმულობის ათვლის დაწყების თარიღი შეიძლება პირდაპირ იყოს განსაზღვრული, როდესაც კანონი ხანდაზმულობის ვადის ათვლის დასაწყისად ამა თუ იმ ფაქტის წარმოშობის დროს ადგენს¹⁰⁵⁷. ასეთი შემთხვევის მაგალითად იურიდიულ ლიტერატურაში განხილულია საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 699-ე მუხლი, რომლის თანახმადაც, ტვირთის ნაწილობრივ დაკარგვის, დაზიანების ან ჩაბარების ვადის გაცხადებისას ხანდაზმულობის ვადა აითვლება ტვირთის გამოგზავნის დღიდან¹⁰⁵⁸. მოცემულ შემთხვევაში, კანონმდებლობითაა დადგენილი ხანდაზმულობის ათვლის თარიღი და იგი არაა დამოკიდებული რომელიმე სხვა სუბიექტურ გარემოებაზე, რომელიც პირს უნდა შეეტყო უფლების დარღვევის შესახებ.

ხანდაზმულობის ვადის დაწყების ათვლის თარიღთან დაკავშირებით საქართველოს უზენაესი სასამართლო აღნიშნავს, რომ ხანდაზმულობის დაწყებისათვის, როგორც წესი, არ არის სავალდებულო, რომ კრედიტორმა მისთვის ცნობილ ფაქტებს სამართლებრივი შეფასება მისცეს. თუ კრედიტორი მცდარ დასკვნებს გამოიტანს, ფაქტებს მცდარად შეაფასებს, ხანდაზმულობის ვადის დინება მაინც იწყება. სასამართლოს მითითებით, ხანდაზმულობის ვადების დაწყებისათვის მიზანშეწონილად უნდა იქნეს მიჩნეული ხანდაზმულობის სა-

¹⁰⁵⁵ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 130-ე მუხლზე მსჯელობისას, საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ ერთ-ერთ საქმეზე მიუთითა, რომ სარჩელის ხანდაზმულობის ვადის დენის საწყისად განსაზღვრულია დრო, როცა პირმა შეიტყო ან უნდა შეეტყო უფლების დარღვევის შესახებ. კონკრეტულ შემთხვევაში მონმეტა ჩვენებისა და თავად იმ ფაქტის გათვალისწინებით, რომ სადავო ბრძანების გამოცემის შემდგომ დასაქმებული სამუშაო ადგილზე აღარ გამოცხადებულა, ცალსახაა, რომ დასაქმებულისთვის ბრძანების ოფიციალური წესით გაცნობამდეც ცნობილი იყო უფლების დარღვევის თაობაზე. თუმცა მას სასამართლოსთვის დარღვეული უფლების დასაცავად არ მიუთითავს ხანდაზმულობის ვადის დენის ფარგლებში. იხილეთ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 15 მარტის №ას-1298-1218-2015 განჩინება.

¹⁰⁵⁶ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 320.

¹⁰⁵⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიკი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 721.

¹⁰⁵⁸ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 124.

ფუძვლად არსებული ფაქტობრივი გარემოებების ცოდნა მისი სამართლებრივი შეფასების გარეშე, რადგან რთულია შესაბამისი განათლების არმქონე პირს მოეთხოვოს ნორმის შინაარსის გაგება¹⁰⁵⁹.

როდესაც პირი ვალდებულია თავი შეიკავოს ცალკეული მოქმედებებისგან, ხანდაზმულობის ვადის დენა არ დაიწყება იმ დრომდე, ვიდრე ეს პირი არ დაარღვევს ვალდებულებას და არ შეასრულებს მისთვის აკრძალულ მოქმედებას¹⁰⁶⁰. მაგალითად, კონფიდენციალურობის ვალდებულების დარღვევის შემთხვევაში, დაინტერესებული პირისთვის მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადების ათვლა დაიწყება სწორედ ამ ვალდებულების დარღვევის შემდეგ.

მოთხოვნის ხანდაზმულობასთან დაკავშირებით, ცალკეა რეგულირებული არასრულწლოვანების ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნები, თუ ეს სასარჩელო მოთხოვნები დაკავშირებულია არასრულწლოვანის მიმართ სექსუალური, ეკონომიკური, ოჯახში ძალადობის ან სხვა ფორმის ძალადობის შემთხვევებთან.¹⁰⁶¹ ასეთ დროს, ზიანის ანაზღაურების მოთხოვნით სასამართლოსათვის მიმართვის უფლების ხანდაზმულობის ვადა შეჩერდება არასრულწლოვანის მიერ სრულწლოვანების მიღწევამდე ან არასრულწლოვანების პერიოდში სასამართლოსთვის მიმართვამდე. შესაბამისად, მიუხედავად არასრულწლოვანის მიმართ განხორციელებული ძალადობის ფაქტის დროისა, ხანდაზმულობის ვადის დენა არ დაიწყება სრულწლოვანების მიღწევამდე. სრულწლოვანების მიღწევის შემდეგ არასრულწლოვანს ექნება სასამართლოსადმი მიმართვის სამწლიანი ვადა, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 1008-ე მუხლით დადგენილი ხანდაზმულობის ვადიდან გამომდინარე.

3. ხანდაზმულობის ვადები.

სამოქალაქო სამართალში ერთმანეთისგან განასხვავებენ ხანდაზმულობის სპეციალურ და საერთო ვადებს. თუ კანონით სხვა სპეციალური ვადა არაა დადგენილი, მოქმედებს მოთხოვნის საერთო ვადა, რომელიც შეადგენს ათ წელს¹⁰⁶². სახელშეკრულებო მოთხოვნების დროს, ხანდაზმულობის ვადის ხანგრძლივობა განსხვავებულია უძრავ ნივთებთან დაკავშირებული სახელშეკრულებო მოთხოვნების და სხვა სახელშეკრულებო მოთხოვნების შემთხვევაში. ხანდაზმულობის

¹⁰⁵⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 11 მარტის №ას-1601-2018 გადაწყვეტილება.

¹⁰⁶⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგინა პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 321.

¹⁰⁶¹ არასრულწლოვანთა ინტერესების დაცვის მიზნით, 2019 წლის 20 სექტემბერს (ამოქმედდა 2020 წლის პირველი სექტემბრიდან) ცვლილება შევიდა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 130-ე მუხლში და დაემატა მე-2 ნაწილი, რომელმაც განსხვავებულად მოაწესრიგა არასრულწლოვანების მიმართ მოქმედი ხანდაზმულობის ვადები.

¹⁰⁶² ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 122.

სპეციალური ვადები შეიძლება არსებობდეს როგორც სახელმწიფოებრივ, ისე არასახელმწიფოებრივ მოთხოვნათა მიმართ¹⁰⁶³.

ყველა მოთხოვნაზე არ ვრცელდება ხანდაზმულობის ვადა. კერძოდ, პირად არაქონებრივ უფლებებზე, თუ კანონით სხვა რამ არ არის გათვალისწინებული და შეანაბრეთა მოთხოვნაზე, შეანაბრეთა სასარჩელო მოთხოვნებზე ხანდაზმულობის დანესებაზე უარის თქმით შექმნილია შეანაბრეთა დასაცავად დამატებითი საკანონმდებლო გარანტიები¹⁰⁶⁴.

როგორც სასამართლო პრაქტიკაში, ასევე იურიდიულ ლიტერატურაში მიჩნეულია, რომ საკუთრების უფლების ვინდიკაციური (ნივთის უკანონო მფლობელობიდან გამოთხოვა) და ნეგატორული (ხელშეშლის აღკვეთა) საჩივრებზე არ ვრცელდება ხანდაზმულობის ვადები, საკუთრების უფლების აბსოლუტური ბუნებიდან გამომდინარე¹⁰⁶⁵. ერთ-ერთ საქმეზე, უზენაესმა სასამართლომ მიუთითა, რომ მესაკუთრის უფლება, მოითხოვოს ხელშეშლის აღკვეთა, არ შეიძლება იყოს ხანდაზმული, ვინაიდან მესაკუთრის აღნიშნული თავისუფლების ხანდაზმულობით შემზღუდავი დანაწესისადმი დაქვემდებარება ეწინააღმდეგება საკუთრების უფლების ბუნებას. შესაბამისად, ხანდაზმულობის ვადები არ უნდა გავრცელდეს უკანონო მფლობელობიდან ნივთის გამოთხოვასა და ხელშეშლის აღკვეთის მოთხოვნაზე¹⁰⁶⁶.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 142-ე მუხლი ათი წლით განსაზღვრავს სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადასტურებული მოთხოვნის აღსრულების ვადას. სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით დადასტურებული მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადაა ათი წელი, მაშინაც კი, როცა ეს მოთხოვნა უფრო ნაკლებ ხანდაზმულობას ექვემდებარება. დასახელებული ათწლიანი ვადა უკვე აღიარებული, მინიჭებული უფლების რეალიზაციის ვადაა. აღნიშნული ნორმის შესაბამისად, პირს, ვის სასარგებლოდაც მიღებულია გადაწყვეტილება, შეუძლია, მოითხოვოს მისი აღსრულება კანონიერ ძალაში შესვლის დღიდან 10 წლის განმავლობაში, რაც შეიძლება გამოიხატოს გადაწყვეტილების იძულებითი აღსრულების მოთხოვნაში.¹⁰⁶⁷

¹⁰⁶³ არასახელმწიფოებრივ მოთხოვნების სპეციალური ხანდაზმულობის ვადის ნათელი მაგალითია საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 3632 მუხლის მეორე ნაწილი, რომლის შესაბამისადაც, სასამართლოსთვის სარჩელით მიმართვა შესაძლებელია ერთი წლის განმავლობაში მას შემდეგ, რაც პირმა გაიგო ან პირს უნდა გაეგო იმ გარემოების შესახებ, რომელიც მას დისკრიმინაციულად მიაჩნია.

¹⁰⁶⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 725.

¹⁰⁶⁵ იქვე, 729.

¹⁰⁶⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 08 ივლისის №ას-418-396-2013 განჩინება.

¹⁰⁶⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 4 დეკემბრის №ას-1191-2019 განჩინება.

3.1. სახელშეკრულებო მოთხოვნების ხანდაზმულობის ვადები

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 129-ე მუხლის პირველი ნაწილი ადგენს, რომ გარდა სანივთო მოთხოვნებთან დაკავშირებული სასარჩელო მოთხოვნებისა, სახელშეკრულებო მოთხოვნების ხანდაზმულობის ვადა შეადგენს სამ წელს. სახელშეკრულებო მოთხოვნებზე დადგენილი სამწლიანი ხანდაზმულობის ვადა არის ზოგადი და გამოიყენება ყველა სახელშეკრულებო მოთხოვნასთან მიმართებით, თუ კანონით სხვა რამ არ არის დადგენილი¹⁰⁶⁸. რაც შეეხება უძრავ ნივთებთან დაკავშირებულ ექვსწლიან ხანდაზმულობის ვადას, იგი გამოიყენება უძრავ ნივთზე საკუთრების უფლების დადგენის, უფლების გადაცემის ან გაუქმების მოთხოვნებისთვის¹⁰⁶⁹.

სამართლებრივი ურთიერთობის ხასიათიდან გამომდინარე, შესაძლოა ცალკეული ვალდებულებები შესრულდეს პერიოდულად – ყოველკვირეულად, ყოველთვიურად ან ყოველ კვარტალში ერთხელ¹⁰⁷⁰ ან სხვა პერიოდულობით. მაგალითად, თუ იჯარის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე არის განსაზღვრული ყოველთვიური საიჯარო ქირის ანაზღაურება, ასეთ შემთხვევაში, ხანდაზმულობის სამწლიანი ვადა განისაზღვრება ყოველი თვის გადაუხდელი საიჯარო ქირის მოთხოვნაზე ცალ-ცალკე.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 145-ე მუხლის თანახმად, მთავარი მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადის გასვლასთან ერთად ხანდაზმულობის ვადა გასულად მიიჩნევა დამატებითი მოთხოვნებისთვისაც მაშინაც კი, როცა ამ მოთხოვნათა ხანდაზმულობის ვადა ჯერ არ გასულა. მაგალითად, თუ ნასყიდობის საფასურის გადახდის შესახებ მოთხოვნა იქნება ხანდაზმული, ხანდაზმულად მიჩნეული იქნება ვალდებულების შეუსრულებლობის (ნასყიდობის საფასურის გადაუხდელობის) გამო დაკისრებულ პირგასამტეხლოსთან დაკავშირებული მოთხოვნაც.

როგორც აღინიშნა, უძრავ ნივთებთან დაკავშირებული სასარჩელო მოთხოვნების ხანდაზმულობის ვადა არის ექვსი წელი. თუმცა, გასათვალისწინებელია, რომ უძრავ ნივთებთან დაკავშირებული სახელშეკრულებო მოთხოვნების ექვსწლიანი ვადა, მიუხედავად იმისა, რომ ხელშეკრულების ობიექტი უძრავი ნივთია, არ გამოიყენება სახელშეკრულებო ურთიერთობიდან წარმოშობილი იმ მოთხოვნების მიმართ, რომელთა საფუძველი ამა თუ იმ კერძოსამართლებრივი ურთიერთობიდან გამომდინარე ვალდებულების შეუსრულებლობაა¹⁰⁷¹. მაგა-

¹⁰⁶⁸ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 729

¹⁰⁶⁹ იქვე.

¹⁰⁷⁰ იქვე, 730.

¹⁰⁷¹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 729.

ლითად, საოფისო ფართის გადაუხდელობა საიჯარო ქირასთან დაკავშირებით, მიუხედავად იმისა, რომ ხელშეკრულება უძრავ ნივთს ეხება, გადაუხდელი საიჯარო ქირის მოთხოვნაზე გავრცელდება სამნლიანი ხანდაზმულობის ვადა, რადგან ეს მოთხოვნა არა სანივთოსამართლებრივი, არამედ ვალდებულებითსამართლებრივი მოთხოვნაა.

რაც შეეხება ისეთ შემთხვევას, როდესაც ნივთი უფლებამონაცვლეობით სხვა პირის მფლობელობაში გადადის და ამ ნივთის მიმართ არსებობს სანივთო მოთხოვნა, მაშინ უფლებრივი წინამორბედის მფლობელობაში გასული ხანდაზმულობის ვადა გამოიყენება უფლებამონაცვლის მიმართაც¹⁰⁷².

3.2. ხანდაზმულობის სხვა ვადები.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში არის მცდელობა, რომ ერთიანად მოწესრიგდეს ხანდაზმულობის ვადები, თუმცა, ცალკეულ ურთიერთობათა მომწესრიგებელი ხანდაზმულობის ვადები მაინც არსებობს სხვა საკანონმდებლო აქტებში¹⁰⁷³. ასე მაგალითად, პროპიითი ურთიერთობიდან წარმოშობილი დავების მიმართ მოქმედი ვადები განსაზღვრულია პროპიის კოდექსით¹⁰⁷⁴. ამასთან, ხანდაზმულობის ვადების მომწესრიგებელი ნორმები შესაძლოა არსებობდეს როგორც მატერიალურ, ისე პროცესუალურ ნორმებში. დისკრიმინაციასთან დაკავშირებულ მოთხოვნებზე, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 3632 მუხლის მეორე ნაწილით, სასამართლოსთვის სარჩელით მიმართვა შესაძლებელია ერთი წლის განმავლობაში მას შემდეგ, რაც პირმა გაიგო ან პირს უნდა გაეგო იმ გარემოების შესახებ, რომელიც მას დისკრიმინაციულად მიაჩნია.

როდესაც ცალკეული სამართალურთიერთობისთვის დადგენილია განსხვავებული ხანდაზმულობის ვადა, ეს ვადა სპეციალურია და მას უნდა მიენიჭოს უპირატესობა. სპეციალური ხანდაზმულობის ვადა შესაძლოა იყოს სამოქალაქო კოდექსის 129-ე მუხლით დადგენილი სახელშეკრულებო მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადებზე ხანგრძლივიც და მცირეც¹⁰⁷⁵. მეტიც, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი ითვალისწინებს ხანდაზმულობის ზოგად ათწლიან ვადაზე უფრო ხანგრძლივ ხანდაზმულობის ვადებსაც. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 920-ე მუხლის თანახმად, ფასიანი ქაღალდებიდან გამომდინარე მოთხოვნების ხანდაზმულობის ვადა შეადგენს ოცდაათ წელს¹⁰⁷⁶.

¹⁰⁷² იქვე, 774.

¹⁰⁷³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 123.

¹⁰⁷⁴ ხედელოძე მ., პროპიითი ურთიერთობიდან წარმოშობილი დავების მიმართ მოქმედი მატერიალური და პროცესუალური ვადები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, 2019, №3, 108-128.

¹⁰⁷⁵ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 730.

¹⁰⁷⁶ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 123.

4. ხანდაზმულობის ვადის შეჩერება

მართალია, დროის დინება არ არის დამოკიდებული ადამიანის ნებაზე, თუმცა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ადამიანთა ნება გავლენას ვერ მოახდენს სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადის დენაზე და არ იარსებებს ვადის დენის შეჩერების ან შეწყვეტის საფუძველები¹⁰⁷⁷. ხანდაზმულობის ვადის დენა შესაძლოა შეჩერდეს ცალკეულ შემთხვევებში, როდესაც არსებობს მოთხოვნის წარდგენის დამაბრკოლებელი სხვადასხვა გარემოება. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 132-ე მუხლის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადა შეჩერდება, როდესაც ვალდებულების შესრულება გადავადებულია აღმასრულებელი ხელისუფლების მიერ ან საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ „საქართველოს ეროვნული ბანკის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონის საფუძველზე კომერციული ბანკის რეზოლუციის რეჟიმში (მორატორიუმი). ვადის დენა შეჩერდება ასევე, თუ კრედიტორი ან მოვალე იმყოფება საქართველოს თავდაცვის ძალების იმ ნაწილში, რომელიც გადაყვანილია საომარ მდგომარეობაზე. მნიშვნელოვანია ასევე აღინიშნოს, რომ „მედიაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის ამოქმედების შემდეგ ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერების საფუძველი გახდა კერძო მედიაციის დაწყებაც¹⁰⁷⁸.

ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერების ერთ-ერთი საფუძველი არის დაუძლეველი ძალა, რომელიც საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, მოიცავს როგორც სტიქიურ უბედურებას, ისე საზოგადოებრივ მოვლენებს (მაგალითად, სამოქალაქო ომი), რომლებიც არღვევენ ტრანსპორტის, სასამართლოსა და სხვა ორგანოების ნორმალური მუშაობის რეჟიმს. ესა თუ ის მოვლენა რომ დაუძლეველ ძალად დაკვალიფიცირდეს, იგი, უპირველეს ყოვლისა, უჩვეულო უნდა იყოს, ანუ მოვლენათა ნორმალური მსვლელობიდან ამოვარდნილი და, როგორც წესი, წინასწარ გაუთვალისწინებელი. გარდა ამისა, ასეთი მოვლენა ობიექტურად შეუქცევადი უნდა იყოს, მისი შეჩერება კონკრეტულ სიტუაციაში არსებული ტექნიკური და სხვა საშუალებებით შეუძლებელი უნდა იყოს¹⁰⁷⁹.

ქორწინების არსებობის განმავლობაში, მეუღლეთა შორის მოთხოვნებზე ხანდაზმულობის ვადის დენა შეჩერებულია. ხანდაზმულობის ვადის დენა შეჩერებულია ასევე მშობლებსა და შვილებს შორის მოთხოვნებზე ბავშვების სრულწლოვანების დადგომამდე და მეურვეებსა (მზრუნველებსა) და სამეურვეო პირებს შორის მოთხოვნებზე მეურვეობის მთელი პერიოდის მანძილზე¹⁰⁸⁰.

¹⁰⁷⁷ სუბიტაჰპილი დ., სამართლებრივი ვადები და დრო, პროფესორ ზურაბ ახვლედიანისადმი მიძღვნილი კრებული, თბილისი, 2004, 123.

¹⁰⁷⁸ „მედიაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-2 მუხლის „გ“ პუნქტის თანახმად, კერძო მედიაცია არის მედიაცია, რომელიც ზორციელდება მხარეთა ინიციატივით, მედიაციის თაობაზე შეთანხმების საფუძველზე, სასამართლოს მიერ საქმის მედიატორისათვის გადაცემის გარეშე.

¹⁰⁷⁹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 1 თებერვლის №ას-1160-1080-2017 განჩინება.

¹⁰⁸⁰ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 125.

ხანდაზმულობის ვადის დენაში არ ითვლება ის დრო, როდესაც ხანდაზმულობის ვადა შეჩერებული იყო. ეს ნიშნავს იმას, რომ ხანდაზმულობის ვადის დენა განახლდება მხოლოდ შეჩერების საფუძვლების აღმოფხვრის შემდეგ.¹⁰⁸¹ მაგალითად, თუ ხანდაზმულობის ვადის დენა შეჩერდა 2020 წლის 30 სექტემბერს და განახლდა 2021 წლის 30 მაისს, ასეთ შემთხვევაში, 30 სექტემბრიდან 30 მაისამდე პერიოდი მხედველობაში არ მიიღება, რადგან ამ დროს შეჩერებული იყო ვადის დენა. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით არ არის დადგენილი შეჩერების ამომწურავი ჩამონათვალი და 132-ე მუხლი ადგენს, რომ ხანდაზმულობის ვადის დენა შესაძლოა შეჩერდეს კანონით გათვალისწინებულ სხვა შემთხვევებში.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 136-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადა ჩერდება იმ შემთხვევაში, თუ შეჩერების საფუძვლები წარმოიშვა ან განაგრძობდა არსებობას ხანდაზმულობის ვადის ბოლო ექვსი თვის ფარგლებში, ხოლო თუ ეს (ხანდაზმულობის) ვადა ექვს თვეზე ნაკლებია, – ხანდაზმულობის ვადის განმავლობაში. შესაბამისად, ხანდაზმულობის ვადის დენის შეჩერებისათვის აუცილებელია, რომ შეჩერების საფუძველი არსებობდეს ხანდაზმულობის ვადის ბოლო ექვსი თვის განმავლობაში. ამასთან, მნიშვნელობა არ აქვს შეჩერების საფუძვლების წარმოშობის მომენტს.¹⁰⁸² მაგალითისთვის, თუ სესხის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, სესხის დაბრუნების ვადა იყო 2018 წლის 30 სექტემბერი, ხანდაზმულობის ვადის დენა შეჩერდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ შეჩერების საფუძველი წარმოიშვა სამწლიანი ხანდაზმულობის ბოლო ექვსი თვის განმავლობაში, ანუ 2021 წლის აპრილიდან 2021 წლის 30 სექტემბრამდე პერიოდში. 2021 წლის აპრილამდე დასრულებული შეჩერების საფუძვლები მხედველობაში არ იქნება მიღებული.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 136-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, შეჩერების საფუძვლების აღმოფხვრის შემდეგ ხანდაზმულობის ვადა გაგრძელდება ექვს თვემდე. იმ შემთხვევაში, თუ მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადა ექვს თვეზე ნაკლებია, იგი გაგრძელდება შესაბამისი მოთხოვნისთვის დარჩენილი ხანდაზმულობის ვადით.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 136-ე მუხლის შინაარსის გაგება შესაძლებელია 135-ე მუხლთან ერთად, რომელიც ადგენს, რომ დრო, რომლის განმავლობაშიც ხანდაზმულობის ვადის დენა შეჩერებულია, ხანდაზმულობის ვადაში არ ჩაითვლება. ამასთან, კანონმდებელი 136-ე მუხლის პირველი ნაწილით აცხადებს, რომ მხოლოდ ხანდაზმულობის ბოლო ექვსი თვის განმავლობაში წარმოშობილი შეჩერების საფუძველი არის რელეტანტური და მანამდე (ბოლო ექვს თვემდე) ამ საფუძვლების არსე-

¹⁰⁸¹ იქვე, 124.

¹⁰⁸² სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 757.

ბოზა არ ინევეს ხანდაზმულობის ვადის დენის შერეებას, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც ეს საფუძვლები განაგრძობდა არსებობას ხანდაზმულობის ვადის უკანასკნელი ექვსი თვის (თუნდაც ეს საფუძველი წარმოშობილიყო ხანდაზმულობის ვადის პირველივე დღეს) ფარგლებში. შესაბამისად, რადგანაც 136-ე მუხლის პირველი ნაწილით, შერეების საფუძვლების არსებობა მხოლოდ ხანდაზმულობის უკანასკნელი ექვსი თვის განმავლობაში ინევეს შერეებას და 135-ე მუხლის თანახმად, ხანდაზმულობის შერეების დროს განვლილი ვადა მხედველობაში არ მიიღება, შერეების შემდეგ ხანდაზმულობა შეიძლება გაგრძელდეს არაუმეტეს ექვსი თვის ვადით, ანუ იმ ვადით, რომელიც დარჩენილი იქნება შერეების საფუძვლების წარმოშობის დღეს. მაგალითად, ნასყიდობის ხელშეკრულებიდან გამომდინარე, ნასყიდობის გადაუხდელი საფასურის მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადის დენის შერეების საფუძველი წარმოიშვა 2020 წლის 30 სექტემბერს და ამ დროს ხანდაზმულობის დარჩენილი ვადა იყო ორი თვე. შერეების საფუძველი იყო დაუძლეველი ძალა, რომელიც გაგრძელდა შვიდი თვის განმავლობაში. ასეთ შემთხვევაში, გამყიდველის მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადა შერედება 2020 წლის 30 სექტემბრიდან შვიდი თვის განმავლობაში და ამ შვიდი თვის (შერეების ვადა) გასვლის შემდეგ დაიწყება ხანდაზმულობის დარჩენილი ორი თვის ვადის დენა.

5. ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტა

ხანდაზმულობის ვადის შერეებას და შეწყვეტას აქვს განსხვავებული სამართლებრივი შედეგები. შერეებისგან განსხვავებით, ხანდაზმულობის შეწყვეტამდე განვლილი დრო მხედველობაში არ მიიღება და ვადის ათვლა დაიწყება თავიდან¹⁰⁸³. მაგალითად, თუ გადაუხდელი სესხის თანხის გამო სამწლიანი ხანდაზმულობის ვადიდან გასული იყო ორი წელი, ვადის დენის შეწყვეტის შემთხვევაში, ხელახლა დაიწყება სამწლიანი ვადის ათვლა. შედეგობრივი თვალსაზრისით, ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტა ნიშნავს, რომ სამართლებრივ მოთხოვნას ხანდაზმულობის შეწყვეტის განმავლობაში არ გასდის ხანდაზმულობის ვადა¹⁰⁸⁴.

5.1. ხანდაზმულობის შეწყვეტა ვალდებულების აღიარებით

ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტის საფუძველი შეიძლება გახდეს მოვალის მიერ ვალდებულების აღიარება. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 137-ე მუხლი ადგენს, რომ ხანდაზმულობის ვადის დენა შეწყდება, თუ ვალდებულები პირი უფლებამოსილი პირისათვის აცანისისა და პროცენტის გადახდით, ასევე

¹⁰⁸³ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 126.

¹⁰⁸⁴ ათაბეგაშვილი დ., სახელმწიფო მოთხოვნის ხანდაზმულობა და მისი ადგილი სასამართლო პრაქტიკაში, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, 2014, N4, 121.

გარანტიის მიცემით ან სხვაგვარად აღიარებს მოთხოვნის არსებობას. როგორც აღინიშნა, ეს ჩამონათვალი არ არის ამომწურავი და აღიარების სხვა შემთხვევაც შეიძლება არსებობდეს, რა დროსაც, ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში, ინდივიდუალურად უნდა შეფასდეს აღიარების შინაარსი¹⁰⁸⁵.

ვალდებულების ნაწილობრივ აღიარების შემთხვევაში, ხანდაზმულობის ვადის დენა შეწყდება მხოლოდ იმ ნაწილთან მიმართებით, რომელი ვალდებულებაც აღიარებულია მოვალის მიერ¹⁰⁸⁶. აღიარების შედეგად, ხანდაზმულობის ვადის დენა იწყება ახლიდან. აღიარების შედეგის წარმოშობისთვის გადამწყვეტია აღიარების განხორციელების დრო და არა მისი უფლებამოსილი პირის მიერ მიღების დრო¹⁰⁸⁷. შესაბამისად, თუ პირმა ვალდებულება აღიარა საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 137-ე მუხლით დადგენილი წესით 10 სექტემბერს და კრედიტორმა ამის შესახებ შეიტყო 15 სექტემბერს, ხანდაზმულობის ვადა შეწყვეტილად ჩაითვლება 10 სექტემბერიდან.

5.2. ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტა სარჩელის შეტანით

ხანდაზმულობის ვადის დენა შეიძლება შეწყდეს, თუ მხარე საკუთარი მოთხოვნის დაცვის ნებას გამოავლენს და გარკვეულ ღონისძიებებს მიმართავს დარღვეული უფლების აღსადგენად¹⁰⁸⁸. 138-ე მუხლის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტის ერთ-ერთი საფუძველია შემთხვევა, როდესაც უფლებამოსილი პირი შეიტანს სარჩელს მოთხოვნის დასაკმაყოფილებლად ან მის დასადგენად, ან სახელმწიფო ორგანოსთვის ან სასამართლოში განცხადების შეტანით შეეცდება მოთხოვნის დაკმაყოფილებას, ანდა აღმასრულებელ მოქმედებას განახორციელებს. ერთმანეთისგან გამიჯნულია კრედიტორის მიერ განხორციელებული აღმასრულებელი ქმედებები, სასამართლოსადმი სარჩელით მიმართვა და სხვა ორგანოსადმი მიმართვის შემთხვევები.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 140-ე მუხლის თანახმად, სარჩელის შეტანა ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტას არ გამოიწვევს, თუ მოსარჩელე უარს იტყვის სარჩელზე, ან სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილებით სარჩელი განუხილველად იქნება დატოვებული¹⁰⁸⁹. ამავე დროს, თუ დასახელებული გარემოების დადგომიდან, უფლებამოსილი პირი ექვსი თვის

¹⁰⁸⁵ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 761.

¹⁰⁸⁶ იქვე.

¹⁰⁸⁷ იქვე, 762.

¹⁰⁸⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 22 აპრილის №ას-1586-1489-2012 განჩინება.

¹⁰⁸⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 769-770.

ვადაში შეიტანს ახალ სარჩელს, მაშინ ხანდაზმულობის ვადა შეწყვეტილად მიიჩნევა პირველი სარჩელის შეტანის დროიდან. მაგალითად, სარჩელით მხარემ სასამართლოს მიმართა 10 მარტს და ეს სარჩელი სასამართლომ განუხილველი დატოვა, თუ ეს მხარე ახალ სარჩელს შეიტანს 20 მაისს, ხანდაზმულობის ვადა შეწყვეტილად ჩაითვლება არა 20 მაისიდან, არამედ 10 მარტიდან, რადგან მხარემ ახალი სარჩელი წარადგინა სარჩელის განუხილველად დატოვებიდან ექვსი თვის ვადაში.

აღმასრულებელი მოქმედების განხორციელებაში იგულისხმება ის შემთხვევა, როდესაც კრედიტორი თავად აღასრულებს მოთხოვნას¹⁰⁹⁰. აღმასრულებელი ქმედება შეიძლება მოიცავდეს ისეთ აქტიურ მოქმედებებს, როგორებიცაა კრედიტორის მიერ მოვალისთვის გადასახდელი თანხის დაქვითვა.

5.3. სახელმწიფო ორგანოსათვის მიმართვა

ხანდაზმულობის შეწყვეტისათვის, სხვა სახელმწიფო ორგანოსათვის მიმართვისას, აუცილებელია, რომ აღნიშნული ორგანო კომპეტენტური იყოს, ანუ სადავო სამართლებრივი ურთიერთობის მოწესრიგება ამ ორგანოსადმი მიმართვის გზით უნდა შეიძლებოდეს და გადასაწყვეტი საკითხი ორგანოს კომპეტენციას განეკუთვნებოდეს.¹⁰⁹¹ სასარჩელო მოთხოვნის ხანდაზმულობის შეწყვეტას იწვევს კრედიტორის მხოლოდ იმგვარი მოქმედება, რომელსაც შედეგად დარღვეული სამოქალაქო უფლების რეალიზაცია მოჰყვება¹⁰⁹². ერთ-ერთ საქმეზე საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ არ მიიჩნია ხანდაზმულობის ვადის დენა შეწყვეტილად, მიუხედავად იმისა, რომ პირს მიმართული ჰქონდა პროკურატურისთვის. სასამართლომ მიუთითა, რომ პროკურატურისთვის მიმართვა ვერ გამოიწვევდა ხანდაზმულობის შეწყვეტას, რადგან თავად მთავარმა პროკურატურამ განუმარტა მხარეს, რომ მიმართვის შინაარსი მისი კომპეტენციის ფარგლებს სცილდებოდა¹⁰⁹³.

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 138-ე მუხლი ეთმობა სასამართლოსთვის სარჩელით ან განცხადებით მიმართვას. თუმცა, ეს მუხლი გამოყენებულ უნდა იქნას და შედეგები გავრცელდეს იმ შემთხვევაზეც, როდესაც უფლებამოსილი პირი სასამართლოს ნაცვლად სარჩელით მიმართავს სათანადო განსჯადობის მქონე არბიტრაჟს ან უცხო ქვეყნის სასამართლოს¹⁰⁹⁴.

¹⁰⁹⁰ საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002, 332.

¹⁰⁹¹ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 15 მარტის №ას-1345-2018 განჩინება.

¹⁰⁹² საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2019 წლის 14 ივნისის №ას-1447-1367-2017 განჩინება.

¹⁰⁹³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 22 დეკემბრის №ას-1259-1179-2017 განჩინება.

¹⁰⁹⁴ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 764-765.

რაც შეეხება მედიაციას, მისი დაწყების შემთხვევაში ხანდაზმულობის ვადის დენა ჩერდება¹⁰⁹⁵. ხანდაზმულობის ვადა უნდა შეწყდეს, თუ ფულად ვალდებულებებთან დაკავშირებით, პირი განცხადებით მიმართავს აღსრულების ეროვნულ ბიუროს და მოვალის მიმართ მოითხოვს გამარტივებული წარმოების დაწყებას. ასევე, მაშინაც, თუ მოვალე აღსრულების ეროვნულ ბიუროში წერილობით პროტესტს განაცხადებს და შემდგომში დაევა სასამართლოში გადმოინაცვლებს.

სასამართლოსადმი ან სხვა უფლებამოსილი ორგანოსათვის მიმართვა მხოლოდ მაშინ გამოიწვევს ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტას, თუ ხანდაზმულობის ვადა გასული არ არის. წინააღმდეგ შემთხვევაში საუბარი ყოველგვარ საფუძველს მოკლებულია¹⁰⁹⁶.

5.4. ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტის ხანგრძლივობა

სარჩელით სასამართლოსადმი მიმართვა წვეტს ხანდაზმულობის ვადის დენას, თუმცა მნიშვნელოვანია, განისაზღვროს თუ როდის ხდება ხანდაზმულობის ვადის დენის განახლება. საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 139-ე მუხლის პირველი ნაწილი ადგენს, რომ ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტა სარჩელის შეტანის საფუძველზე გრძელდება სასამართლოს მიერ გამოტანილი გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლამდე, ან თუ პროცესი სხვაგვარად არ დასრულდება; ანუ, საქმის განხილვის მიმდინარეობის დროს ხანდაზმულობის ვადის დენა შეწყვეტილია და ხელახლა ვადის დენა არ დაიწყება იმ დრომდე, ვიდრე სასამართლოს მიღებული გადაწყვეტილება კანონიერ ძალაში არ შევა. 139-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, პროცესის საბოლოოდ დასრულებამდე ვადის დენა მიიჩნევა შეწყვეტილად. თუ მხარეთა შეთანხმების შედეგად ან შემდგომი გაგრძელების შეუძლებლობის გამო პროცესი შეწყდება, მაშინ ხანდაზმულობის ვადის დენის შეწყვეტა შეწყდება მხარეთა ან სასამართლოს ბოლო საპროცესო მოქმედების დამთავრებასთან ერთად. იმ შემთხვევაში, თუ ერთ-ერთი მხარე პროცესს განაგრძობს, შეწყვეტის შემდეგ დაწყებული ხანდაზმულობის ახალი ვადა ისევე შეწყდება, როგორც სარჩელის შეტანის შემთხვევაში. მსგავსი ფორ-

¹⁰⁹⁵ „მედიაციის შესახებ“ საქართველოს კანონის მე-12 მუხლის თანახმად, კერძო მედიაციის დაწყების მომენტიდან ჩერდება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსით გათვალისწინებული მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადის დენა და შეჩერებულად მიიჩნევა კერძო მედიაციის დასრულებამდე, მაგრამ არაუმეტეს კერძო მედიაციის დაწყებიდან 2 წლისა. კერძო მედიაციის უშედეგოდ დასრულების შემთხვევაში, დრო, რომლის განმავლობაშიც მოთხოვნის ხანდაზმულობის ვადის დენა შეჩერებული იყო, აღნიშნულ ვადაში არ ჩაითვლება.

¹⁰⁹⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 4 დეკემბრის №ას-960-909-2015 გადაწყვეტა.

მით შეწყვეტილი ხანდაზმულობის ვადის ახლიდან ათვლა დაიწყება მხარეთა ან სასამართლოს ბოლო საპროცესო მოქმედების დასრულებასთან ერთად¹⁰⁹⁷. 139-ე მუხლით მოცემული შემთხვევის დადგომისთვის აუცილებელია საპროცესო-სამართლებრივად¹⁰⁹⁸ არსებობდეს საქმის დასრულების ისეთი შესაძლებლობა, რომ შესაბამისი გადაწყვეტილების/განჩინების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ, განცხადების ან სარჩელის ავტორს მაინც ჰქონდეს იგივე მოთხოვნით¹⁰⁹⁹ სასამართლოსადმი მიმართვის შესაძლებლობა¹¹⁰⁰.

მართალია, საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 139-ე მუხლი ეხება მხოლოდ სასამართლოსადმი მიმართვის შემთხვევაში ხანდაზმულობის შეწყვეტის პერიოდს, თუმცა დავის არბიტრაჟის¹¹⁰¹ მიერ განხილვის დროს, არბიტრაჟის გადაწყვეტილების ბათილად ცნობის შემთხვევაში, არბიტრაჟისთვის მიმართვიდან არბიტრაჟის გადაწყვეტილების ბათილობამდე პერიოდში უნდა ჩაითვალოს ხანდაზმულობის ვადა შეწყვეტილად. შესაბამისად/მაგალითად, თუ არბიტრაჟს მხარემ მიმართა 30 აგვისტოს, ხოლო არბიტრაჟის გადაწყვეტილების ბათილად ცნობის შესახებ სასამართლოს გადაწყვეტილება ძალაში შევიდა 30 ნოემბერს, ხანდაზმულობის ვადის დენა შეწყდება 30 აგვისტოს და შეწყვეტა გაგრძელდება 30 ნოემბრის ჩათვლით. 30 ნოემბრის შემდეგ ხელახლა დაიწყება ხანდაზმულობის ვადის დენა.

6. ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შედეგები

ხანდაზმულობის უმთავრესი მიზანი მოვალის დაცვაა¹¹⁰². მოვალე უფლებამოსილია არ შეასრულოს ხანდაზმული მოთხოვნა, ანუ ხანდაზმულობის მო-

¹⁰⁹⁷ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 768.

¹⁰⁹⁸ სამოქალაქო კოდექსის 139-ე მუხლი შინაარსობრივად პროცესუალურსამართლებრივი დანიშნულების მატარებელია და მოითხოვს შესაბამისი საპროცესოსამართლებრივი მონესრიგების არსებობას პრაქტიკული განხორციელებისთვის. საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის არსებული რედაქცია კი საერთოდ არ უშვებს იმის შესაძლებლობას, რომ იმავე მოთხოვნაზე გადაწყვეტილების კანონიერ ძალაში შესვლის შემდეგ მხარემ იმავე საფუძველზე მიმართოს სასამართლოს.

¹⁰⁹⁹ იმ შემთხვევაში, თუ არსებობს სასამართლოს კანონიერ ძალაში შესული გადაწყვეტილება ან განჩინება, რომელიც გამოტანილია დავაზე იმავე მხარეებს შორის, იმავე საგანზე და იმავე საფუძველზე, საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო კოდექსის 273-ე მუხლის თანახმად, ეს საქმისწარმოების შეწყვეტის საფუძველია.

¹¹⁰⁰ რაც შეეხება სარჩელის გამოსმობის (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 831) ინსტიტუტს, გამოსმობის შედეგად სარჩელი განუხილველი რჩება, რაც საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 140-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ხანდაზმულობის შეწყვეტას საერთოდ არ იწვევს.

¹¹⁰¹ არბიტრაჟისთვის მიმართვის შემთხვევაში, ხანდაზმულობის ვადის შეწყვეტასთან დაკავშირებით იხ. სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, ნიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 764-765.

¹¹⁰² კროპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადაშუქებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის, თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014, 94.

ტივით უარყოს სარჩელი. ეს გამომდინარეობს ხანდაზმულობის ბუნებიდან. ხანდაზმულობის ვადის მიზანია დაცვას მხარის ინტერესები ისე, რომ იგი არ გახდეს ისეთი პროცესის მონაწილე, რომელზეც მხარის ინტერესების დაცვა რთული ან შეუძლებელი იქნებ მოთხოვნის სიძველის გამო.¹¹⁰³

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 144-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ ვალდებული პირი უფლებამოსილია უარი თქვას მოქმედების შესრულებაზე¹¹⁰⁴. სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ მოვალეს შეუძლია უარი თქვას კრედიტორის მოთხოვნის დაკმაყოფილებაზე და მიუთითოს სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადაზე. საპრეტენზიო ვადაში მოთხოვნის წარუდგენლობა სასამართლოში დაცვისას სარჩელის დაკმაყოფილებაზე უარის თქმის საფუძველია¹¹⁰⁵.

აღსანიშნავია, რომ ხანდაზმულობის ვადის გასვლით ისპობა სასამართლოს ან სხვა ორგანოს მეშვეობით პირის მოთხოვნის იძულებით განხორციელების შესაძლებლობა, მაგრამ არა სასამართლოსათვის ან სხვა ორგანოსათვის მიმართვის უფლება. ხანდაზმულობის ვადა სპობს უფლების იძულებით განხორციელების შესაძლებლობას მატერიალურსამართლებრივად და არა პროცესუალური თვალსაზრისით. ანუ, მოპასუხის მხრიდან ხანდაზმულობაზე მითითების შემთხვევაში, ხანდაზმული მოთხოვნა არ დაკმაყოფილდება. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს განმარტებით, სასარჩელო ხანდაზმულობის ვადის გასვლის შემდეგ მოთხოვნა მატერიალურ-სამართლებრივი თვალსაზრისით არსებობს; თუმცა სასამართლო წესით ამ მოთხოვნის იძულებითი განხორციელება შეუძლებელია, თუ მოვალე მიუთითებს ხანდაზმულობაზე.¹¹⁰⁶

მიუხედავად მოთხოვნის ხანდაზმულობისა, იგი შეიძლება მაინც დაკმაყოფილდეს თუ მეორე მხარე არ მიუთითებს ხანდაზმულობის შესახებ. შესაბამისად, ხანდაზმულობის ფაქტის მითითების ვალდებულება აქვს მხარეს და სასამართლო საკუთარი ინიციატივით ვერ მიუთითებს ხანდაზმულობის თაობაზე. უნდა ითქვას, რომ მოთხოვნის ხანდაზმულობა არის ფაქტი და არა სამართლებრივი შეფასება და როგორც ფაქტი, ისე უნდა იქნეს მითითებული. მოთხოვნის ხანდაზმულობას სასამართლო მხოლოდ იმ შემთხვევაში იკვლევს, თუ მოპასუხე მოთხოვნის ხანდაზმულობის საფუძველით სასარჩელო მოთხოვნას სათანადო წესით წარდგენილი შესაგებლით უარყოფს. საკასაციო პალატა განმარტავს, რომ

¹¹⁰³ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2014 წლის 08 ივლისის №ას-1148-1095-2013 განჩინება.

¹¹⁰⁴ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 15 მარტის №ას-1241-1091-2010 განჩინება.

¹¹⁰⁵ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 7 ოქტომბრის №ას-143-136-10 განჩინება.

¹¹⁰⁶ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის 11 მარტის №ას-1601-2018 გადაწყვეტილება.

თუკი ხანდაზმულობის თაობაზე მოპასუხებ არ მიუთითა შესაგებელში, ან მოსამზადებელ სხდომაზე, ის ვერ გახდება სასამართლოს განხილვის საგანი.¹¹⁰⁷

ხანდაზმულობა არ ნიშნავს მოთხოვნის შეწყვეტას¹¹⁰⁸, მოთხოვნა განაგრძობს არსებობას. მოვალეს შეუძლია მიუთითოს ხანდაზმულობაზე და უარი განაცხადოს მოთხოვნის შესრულებაზე, თუმცა ეს მისი უფლებაა და არა ვალდებულება. შესაბამისად, ხანდაზმული მოთხოვნაც დაკმაყოფილდება იმ შემთხვევაში, თუ ხანდაზმულობის მიუხედავად, მოვალე თანახმაა შეასრულოს ვალდებულება.¹¹⁰⁹ ხანდაზმულობა იწვევს კრედიტორის მოთხოვნის დე ფაქტო დაკარგვას და შესრულება დამოკიდებული ხდება მხოლოდ მოვალის ნებასა და ქმედებებზე.¹¹¹⁰

7. ხანდაზმულობის ვადების განსხვავება სხვა ვადებისგან

ერთმანეთისგან განსხვავდება სამოქალაქო უფლებების წარმოშობის, უფლების განხორციელების, ვალდებულების შესრულებისა და უფლების დაცვის ე.წ. ხანდაზმულობის ვადები¹¹¹¹. ამ ვადებს განსხვავებული ფუნქციები და სამართლებრივი შედეგები აქვთ.

ხანდაზმულობის საგანი არის მოთხოვნის უფლებები¹¹¹². შესაბამისად, ნებისმიერ მოთხოვნას აქვს განსაზღვრული ხანდაზმულობის ვადა, რაც იმას ნიშნავს, რომ მხოლოდ ამ ვადის გასვლამდე აქვს პირს შესაძლებლობა იძულებით (სახელმწიფოს ჩარევის გზით) განახორციელოს უფლება¹¹¹³. დადგენილი ვადის გასვლის შემდეგ მოთხოვნა იქნება ხანდაზმული.

საგარანტიო და საპრეტენზიო ვადები განეკუთვნება სამოქალაქო უფლების განხორციელების ვადებს და ამ ვადებში უნდა განხორციელდეს უფლება¹¹¹⁴. საგარანტიო პირობების საფუძველზე ნივთის შეკეთების უფლება არსებობს საგარანტიო ვადაში. ასევე, უფლების განხორციელების მაგალითია, თუ გარიგება დადებულია შეცდომით, მოტყუებით ან იძულებით და ნების გამომვლენი პირი

¹¹⁰⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 27 აპრილის №ას-182-169-2015 განჩინება.

¹¹⁰⁸ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 122.

¹¹⁰⁹ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 720.

¹¹¹⁰ Maier-Reimer G., Schmidt-Räntsch J., Erman BGB Handkommentar mit AGG, EGBGB, ErbbauRG, LPartG, ProdhaftG, VbVG, VersAusglG, WEG ; Herausgegeben von Prof. em. Dr. Dr. h.c. mult. Harm Peter Westermann; Prof. Em. Dr. Barbara Grunewald; RA Dr. Dr. h.c. Georg Maier-Reimer; 16. Auflage, Köln, 2020, 591.

¹¹¹¹ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 117-118.

¹¹¹² კროპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, თ. დარჯანია და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, 2014, 95.

¹¹¹³ სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017, 722.

¹¹¹⁴ იქვე.

ახორციელებს შეცილებას. შეცილების ნამდვილობისთვის აუცილებელია, რომ იგი განხორციელდეს კანონით დადგენილ ვადაში.¹¹¹⁵

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 191-ე მუხლის შესაბამისად, დაკარგული ნივთის მპოვნელი, განცხადების გაკეთებიდან ერთი წლის ვადის გასვლის შემდეგ იძენს საკუთრების უფლებას, რაც არის უფლების წარმოშობის ვადა.¹¹¹⁶ უფლების წარმოშობის ვადები ადგეს დროს, რის შემდეგაც პირს წარმოეშობა რაიმე უფლება.

რაც შეეხება ვალდებულების შესრულების ვადას, ეს არის ის ვადა, რა ვადაშიც ვალდებულება უნდა შესრულდეს. მაგალითად, ქირა გადახდილ უნდა იქნას 30 სექტემბრამდე.

¹¹¹⁵ კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009, 366.

¹¹¹⁶ ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2011, 118.

- ალადაშვილი გ., იურიდიული პირის კონცეფციის ჩანასახი რომაულ სამართალში, სამართლის ჟურნალი, №2, 2020;
- ათაბეგაშვილი დ., სახელმწიფოებრივი მოთხოვნის ხანდაზმულობა და მისი ადგილი სასამართლო პრაქტიკაში, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, 2014, N4;
- ახალაძე მ., საპროცესო ვადები საქართველოს უზენაესი სასამართლოს პრაქტიკაში (2016-2020 წლის I ნახევარი), საქართველოს უზენაესი სასამართლო, თბილისი, 2021, <[https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/saproceso-vadebi\(2016-2020-i-naxevari\).pdf](https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/saproceso-vadebi(2016-2020-i-naxevari).pdf)> [07.06.2022];
- ბარაბაძე ნ., სახელის, პატივის, ღირსებისა და საქმიანი რეპუტაციის დაცვის შესახებ აღძრულ საქმეთა განხილვისა და მორალური ზიანისათვის კომპენსაციის დაკისრების ზოგიერთი თავისებურებანი, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, №4(31), 2011;
- ბალიშვილი ე., ნების გამოვლენის (ოფერტის) გამოთხოვა უნიფიცირებულ კერძო სამართალში, ქართულის სამართლის მიმოხილვა, დ. კერესელიძის რედაქტორობით, 2007;
- ბერკი ლ., ბავშვის განვითარება, თბილისი, 2010;
- ბიჭია მ., პირადი უფლებების ხელყოფისთვის არაქონებრივი ზიანის ანაზღაურების ქართული მოდელის შესაბამისობა ევროპულ სტანდარტებთან, ჟურნ. „სამართალი“, №1, 2017;
- ბიჭია მ., პირადი ცხოვრების დაცვა საქართველოს სამოქალაქო სამართლის მიხედვით, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012;
- ბიჭია მ., ღირსების სამოქალაქო სამართლებრივი ცნების მოცულობა, ჟურნ. „სამართალი“, №2, 2014;
- ბუაძე ქ., ტექსტური ფორმა ელექტრონული ფორმით დადებულ გარიგებებში, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012;
- ბურდული ი., მახარობლიშვილი გ., თოხაძე ა., ზუბიტაშვილი ნ., ალადაშვილი გ., მალარაძე გ., ეგნატაშვილი დ., საკოოპერაციო სამართალი, მეორე გადამუშავებული გამოცემა, თბილისი, 2022;
- ბურდული ი., მშობლის მიერ არასრულწლოვნის საკუთრებაში არსებული უძრავი ქონების განკარგვის საკითხისათვის, (სამოქალაქო კოდექსის 183-ე მუხლთან დაკავშირებით), შედარებითი სამართლის ქართულ-გერმანული ჟურნალი, №12, 2020;
- გაბისონია ზ., ქართული საერთაშორისო კერძო სამართალი, მე-2 გადამუშავებული და დამატებული გამოცემა, თბილისი, 2016;
- გალდავა გ., სამოქალაქო უფლებათა დაცვის ფორმები და საშუალებები საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით, სამართლის ჟურნალი, №1, 2009;
- განმარტებითი ლექსიკონი <<http://ena.ge/explanatory-online>> [05.06.2022];
- განმარტებითი ლექსიკონი <https://www.court.ge/geo_dictionary#letter_%E1%83%95> [05.06.2022];
- გარიშვილი მ., ზოფერია მ., რომის სამართლის საფუძვლები, თბილისი, 2010;
- გარიშვილი მ., ზოფერია მ., რომის სამართალი, თბილისი, 2013;
- გელაშვილი ი., პრენატალური დიაგნოსტიკა და ზიანის ანაზღაურების თავისებურებანი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკაში, ადამიანის უფლებათა დაცვა და სახელმწიფო დემოკრატიული ტრანსფორმაცია, სტატიათა კრებული, კ. კორკელიას რედაქტორობით, თბილისი, 2020;

გელაშვილი ი., ჩანასახის სამართლებრივი მდგომარეობა, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2012;

გველესიანი ი., ობიექტი (საქართველოს სამოქალაქო კოდექსისა და მონეტანას კოდექსის მიხედვით), ჟურნ. „ინტელექტუალი“, №5, 2007, <<http://www.nplg.gov.ge/greenstone3/library/collection/period/document/HASH22536277667c24564ec0aa:sjsesionid=592CDA1BF73D7553698D7C08B5F69BDB>> [01.10.2022];

გოგიაშვილი გ., სამოსამართლო სამართალი, თბილისი, 2014;

გონაშვილი ვ., თევდორაშვილი გ., კახიანი გ., კახიძე ი., კვერენჩილაძე გ., ჭილაძე ნ., საქართველოს საკონსტიტუციო სამართალი, თბილისი, 2020;

დერნბურგი პ., პანდექტები, ტომი პირველი, ზოგადი ნაწილი, ტფილისი, 1928;

ევროპული სახელმწიფოებო სამართლის პრინციპები, ე. ბუქალავას, თ. ჭალიძის, ა. ცერცვაძის, მ. ლვამიჩავას, დ. ჩუბინაშვილის, ნ. ელოშვილის და ი. გრიგალაშვილის თარგმანი, ე. ბუქალავას, თ. ჭალიძის, ა. ცერცვაძის, დ. გეგენავას რედაქტორობით, თბილისი, 2014;

ელერდაშვილი ა., უნივერსალური ენციკლოპედიური ლექსიკონი, I გამოცემა, თბილისი, 2006, <<http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=14&t=116844>> [19/07/2022];

ვარძელაშვილი ს., სასჯელის მიზნები, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2016;

ვაშაკიძე გ., კეთილსინდისიერება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის მიხედვით – აბსტრაქცია თუ მოქმედი სამართალი, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, №1, 2007;

ვაჩიშვილი ა., სამართლის ზოგადი თეორია, თბილისი, 2010;

ზარანდია თ., ნაგარაუდები და გონიერული ვადები, ჟურნ. ადამიანი და კონსტიტუცია“, №1, 2003;

ზარანდია თ., სანივთო სამართალი, მეორე შეესებული გამოცემა, თბილისი, 2019;

ზარანდია თ., სახელმწიფოებო ვალდებულების შესრულების ადგილი და ვადები, თბილისი, 2005;

ზოიძე ბ., ევროპული კერძო სამართლის რეცეპცია საქართველოში, თბილისი, 2005;

ზოიძე ბ., ზარანდია თ., მოძღვრება ვადების (დროის) სამართლებრივი ბუნების შესახებ, სამართლის ჟურნალი, №4-5, 2003;

ზოიძე ბ., საკონსტიტუციო კონტროლი და ღირებულებათა ნესრიგი საქართველოში, თბილისი, 2007;

ზოიძე ბ., ფსიქოსოციალური საჭიროების მქონე პირთა სამართალსუბიექტობა, ჟურნ. „ათსუ სამართლის მიმოხილვა“, №1, 2016;

ზოიძე ბ., ქართული სამოქალაქო კოდექსის შექმნის ისტორიიდან, ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, ტომი 6, №1, 2003;

ზოიძე ბ., ქართული სანივთო სამართალი, თბილისი, 2003;

ზუბიტაშვილი ნ., პარტნიორის პასუხისმგებლობა კორპორაციის ვალდებულებებისათვის საზოგადოების გადახდისუნარიანობის დროს – გამოწვევის შემთხვევები პასუხისმგებლობის შეზღუდვის პრინციპიდან, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2016;

თუმანიშვილი გ., გარიგებები (სამართლებრივი ბუნება და ნორმატიული რეგულირება), თბილისი, 2012;

თუმანიშვილი გ., შესავალი საქართველოს კერძო სამართალში, თბილისი, 2012;

იოსელიანი ა., კეთილსინდისიერების პრინციპი სახელმწიფოებო სამართალში (შედარებით სამართლებრივი გამოკვლევა), ჟურნ. „ქართული სამართლის მიმოხილვა“, სპეციალური გამოცემა, 2007;

იოსელიანი ნ., ხელშეკრულების განმარტება, ყურნ. „მართლმსაჯულება“, №3, 2007;

კერესელიძე დ., კერძო სამართლის უზოგადესი სისტემური ცნებები, თბილისი, 2009;

კობახიძე ა., სამოქალაქო სამართალი, ზოგადი ნაწილი, თბილისი, 2001;

კროპოლერი ი., გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი, სასწავლო კომენტარი, მე-13 გადაშუ-
შავებული გამოცემა, თ. დარჯანიასა და ზ. ჭეჭელაშვილის თარგმანი, ე. ჩაჩანიძის,
თ. დარჯანიასა და ლ. თოთლაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2014;

ლექსიკონი-ცნობარი სოციალურ მეცნიერებებში, <[http://dictionary.css.ge/content/](http://dictionary.css.ge/content/personality)
[personality](http://dictionary.css.ge/content/personality)> [30. 10. 2021];

ლიპარტია ნ., საარბიტრაჟო გადაწყვეტილების ცნობასა და აღსრულებაზე უარის თქმის
საფუძვლები საჯარო წესრიგთან მიმართებით, ზურაბ ახვლედიანი 80, საიუბილეო
გამოცემა, ზ. ძლიერიშვილისა და ს. ქავთარაძის რედაქციით, თბილისი, 2013;

მესხიშვილი ქ., გარეგნის ფორმის ფუნქცია (თეორია და სასამართლო პრაქტიკა), ყურნ.
„ქართული ბიზნესის სამართლის მიმოხილვა“, VII გამოცემა, 2018;

მესხიშვილი ქ., კერძო სამართლის აქტუალური საკითხები, თეორია და სასამართლო
პრაქტიკა, ტომი I, თბილისი, 2020;

მეტრეველი ვ., რომის სამართალი (საფუძვლები), თბილისი, 2013;

მეტრეველი ვ., საქართველოს სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბილისი, 2003;

მეტრეველი ვ., ქართული სამართლის ისტორია, თბილისი, 2014;

მუთოზრსტი ო., სამართალმცოდნეობის საფუძვლები, დ. მაისურაძის თარგმანი, მ. მიმი-
ნოშვილის რედაქტორობით, თბილისი, 2019;

ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, მეორე გადამუშავებული გამოცემა,
თბილისი, 2005;

ნადარეიშვილი გ., რომის სამოქალაქო სამართალი, თბილისი, 2009;

ნადარეიშვილი გ., ქართული სახელმწიფოსა და სამართლის ისტორია, თბილისი, 2005;

ნინიძე თ., სამოქალაქო კოდექსის პირველი მუხლის სტრუქტურა, აკაკი ლაბარტყავა 80
წელი, თბილისი, 2013;

ნინიძე თ., სახელის უფლების შინაარსი, ყურნ. „საბჭოთა სამართალი“, №1, 1976;

ყორყოლიანი გ., ვირტუალური ქონება, როგორც სანივთო სამართლის ობიექტი, შედარე-
ბითი სამართლის ქართულ-გერმანული ყურნალი, №3, 2019;

რუსიაშვილი გ., ქართული სამოქალაქო სამართლის ადგილი ევროპული სამართლის ოჯა-
ხში, სამართლის ყურნალი, №1, 2015;

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი პირველი, სამოქალაქო კოდექ-
სის ზოგადი დებულებანი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2002;

სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი I, სამოქალაქო კოდექსის ზოგადი დებულებები,
ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2017;

სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი II, სანივთო (ქონებრივი) სამართალი, ლ. ჭანტუ-
რიას რედაქტორობით, თბილისი, 2018;

სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი III, ვალდებულებითი სამართლის ზოგადი ნაწი-
ლი, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბილისი, 2019;

სამოქალაქო კოდექსის კომენტარი, წიგნი მეორე, ლ. ჭანტურიას რედაქტორობით, თბი-
ლისი, 1999;

საქართველოს კონსტიტუციის კომენტარი, თავი მეორე, საქართველოს მოქალაქეობა.
ადამიანის ძირითადი უფლებანი და თავისუფლებანი; პ. ტურავას რედაქტორობით,
თბილისი, 2013;

საქართველოს უზენაეს სასამართლოში მოსამართლეთა რეგულარული შეხვედრების შედეგად სამოქალაქო და ადმინისტრაციული სამართლის სფეროში შემუშავებული რეკომენდაციები და სამოქალაქო სამართლის საკითხებზე საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ერთგვაროვანი პრაქტიკა, თბილისი, 2011;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს რეკომენდაციები სამოქალაქო სამართლის სასამართლოს პრაქტიკის პრობლემატურ საკითხებზე, თბილისი, 2007;

სახარება მარკოზის, ახალი აღთქმის უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტესი, წმ. გიორგი მთაწმინდელის რედაქციის კრიტიკულად დადგენილი ტექსტის მეხუთე სრული გამოცემის მიხედვით, თბილისი, 2014;

სახელმწიფოებო სამართალი, 'სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის, გ. ჯუღელის რედაქტორობით, თბილისი, 2014.

საჯაია ლ., ავტორის პირადი არაქონებრივი უფლებები, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2014;

საჯაია ლ., ავტორობისა და სახელის უფლება – ქართული საავტორო სამართალი და თანამედროვე სამართლებრივი ტენდენციები, სამართლის ჟურნალი, №1, 2013;

სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტომი I, თბილისი, 1991;

სუხიტაშვილი დ., სამართალი და დრო, მონოგრაფია, თბილისი, 2004;

ტიელორი მ., ადამიანის უფლებები პოლიციის მოღვაწეობაში, სტრასბურგი, 2002, საინფორმაციო ხასიათის ბროშურა, თბილისი, 2004;

ტყეშელაშვილი მ., სასამართლო პრაქტიკა და სამართლის დოქტრინა, როგორც ქართული კერძო სამართლის წყაროები, ჟურნ. 'მართლმსაჯულება და კანონი', თბილისი, №1(49), 2016;

ქათამაძე ნ., არაქონებრივი (მორალური) ზიანის ფუნქციების გავლენა ანაზღაურების მოცულობის განსაზღვრის კრიტერიუმებზე, ჟურნ. 'სამართალი', №1, 2018;

ქოქრაშვილი ქ., სამეწარმეო სამართალი, მეოთხე გამოცემა, თბილისი, 2019;

ქოჩაშვილი ქ., მფლობელობა და საკუთრება, თბილისი, 2013;

ქურდაძე შ., ზუნაშვილი ნ., საქართველოს სამოქალაქო საპროცესო სამართალი, თბილისი, 2015;

შოთაძე თ., სანივთო სამართალი, სახელმძღვანელო სამართლის სკოლებისთვის, თბილისი, 2014;

ჩიკვაშვილი შ., მორალური ზიანი სამოქალაქო სამართალში, თბილისი, 1998;

ცვაიგერტი კ., კოტცი პ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, საფუძვლები, ტომი I, ე. სუმბათაშვილის თარგმანი, თ. ნინიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2000;

ცვაიგერტი კ., კოტცი ჯ., შედარებითი სამართალმცოდნეობის შესავალი კერძო სამართლის სფეროში, ტომი II, ე. სუმბათაშვილის თარგმანი, თ. ნინიძის რედაქტორობით, თბილისი, 2001;

ძლიერიშვილი ზ., მომეტებული საფრთხის წყაროთი მიყენებული ზიანის ანაზღაურება საქართველოს სამოქალაქო კოდექსის 999-ე მუხლის მაგალითზე, ჟურნ. 'ადვოკატი', №2, 2013;

ძლიერიშვილი ზ., სატრანსპორტო საშუალების ექსპლუატაციის შედეგად დამდგარი ზიანის ანაზღაურება, სტუდენტური სამართლებრივი ჟურნალი, №2, 2012;

ჭანტურია ლ., სამოქალაქო სამართლის ზოგადი ნაწილი, სახელმძღვანელო, თბილისი, 2011;

ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 1997;

- ჭანტურია ლ., შესავალი საქართველოს სამოქალაქო სამართლის ზოგად ნაწილში, თბილისი, 2000;
- ჭეჭელაშვილი ზ., მოთხოვნის დათმობა და ვალის გადაკისრება, სადისერტაციო ნაშრომი, თბილისი, 2008;
- ჭეჭელაშვილი ზ., სანივთო სამართალი, თბილისი, 2010;
- ხვედელიძე მ., შრომითი ურთიერთობიდან წარმოშობილი დავების მიმართ მოქმედი მატერიალური და პროცესუალური ვადები, ჟურნ. „მართლმსაჯულება და კანონი“, 2019, №3;
- ჯავახიშვილი ივ., თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი 7, თბილისი, 1984;
- ჯავახიშვილი ივ., ქართული სამართლის ისტორია, წიგნი პირველი, ტფილისი, 1928;
- ჯაფარიძე ს., საეაქრო სამართალი, ძირითადი დებულებანი, თბილისი, 2019;
- ჯორბენაძე ს., საქართველოს რესპუბლიკის მომავალი სამოქალაქო კოდექსის ძირითადი პრობლემები, სამართლის რეფორმა საქართველოში, 1994 წლის 23-25 მაისს თბილისში გამართული საერთაშორისო კონფერენციის მასალები, თბილისი, 1994;
- ჯორბენაძე ს., სახელის უფლების ფართო განმარტება, თბილისი, 2018, <<http://www.library.court.ge/upload/saxelisufleba.pdf>> [10.09.2022];
- ჯორბენაძე ს., სოციალური მედიის სამართალი, თბილისი, 2019;
- ჯორბენაძე ს., შეცდომა გარიგებაში, პარალელი სხვა სამართლებრივ ინსტიტუტებთან, სამართლის ჟურნალი, №2, 2012;
- ჯორბენაძე ს., ხელშეკრულების თავისუფლება სამოქალაქო სამართალში, თბილისი, 2017;
- ჯუღელი გ., გიგუაშვილი გ., განმარტებები „მენარმეთა შესახებ“ საქართველოს კანონის პროექტზე (09.02.2021 წლის რედაქციით), თბილისი, 2021;
- პეიფუდი ე., პოლიტიკური იდეოლოგიები, შესავალი კურსი, მე-3 გამოცემა, თ. ბაკურაძის, ლ. ბერეას, ნ. კვარაცხელიას, თ. ლომიძისა და ლ. ლომიძის თარგმანი, ლ. ბერეასა და ზ. სარაძის რედაქტორობით, თბილისი, 2004;
- პუგო გ., ბუნებითი სამართლის, როგორც პოზიტიური სამართლის ფილოსოფიის სახელმძღვანელო, 1798;
- Brożek B., The Troublesome ‘Person’, Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn, edited by V. A. J. Kirkuk and T. Pietrzykowski, Springer, 2017;
- Dimond B., Legal Aspects of Mental Capacity, Blackwell Publishing, 2008;
- Erlank W., Books, Apps, Movies and Music – Ownership of Virtual Property in the Digital Library, European Property Law Journal, Vol 2, Issue 2, 2013;
- Explanatory Report to the Convention for the protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine, Council of Europe, Oviedo, 4.IV.1997;
- Fairfield J., Virtual Property, Boston University Law Review, Vol. 85, 2005;
- Glen B. K., Changing Paradigms: Mental Capacity, Legal Capacity, Guardianship, and Beyond, Columbia Human Rights Law Review, Vol. 44, N1, 2012;
- Huebner R., A History of Germanic Private Law, Translated by Philbrick F.S., The Lawbook Exchange LTD., Union, New Jersey, 2000;
- Jenks E., Book of English Law, Sixth Edition, London, 1967;
- Kurki V. A. J., A Theory of Legal Personhood, Oxford University Press, 2019;
- Markensinis S.B., Unberarh H., Jonhston A., The German Law of Contract: A Comparative Treatise, 2nd Edition, Hart Publishing, 2006, <<https://www.merriam-webster.com/dictionary/duration>> [05.06.2022];

- Merriam-Webster's Dictionary of Law, The Legal Terms You Need Today, Merriam-Webster, Inc., Springfield, Massachusetts, 1996;
- Naffine N., Legal Persons as Abstractions: The Extrapolation of Persons from the Male Case, Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn, edited by V. A. J. Kirkuk and T. Pietrzykowski, Springer, 2017;
- Palazzani L., Person and Human Being in Bioethics and Biolaw, Legal Personhood: Animals, Artificial Intelligence and the Unborn, edited by V. A. J. Kirkuk and T. Pietrzykowski, Springer, 2017;
- Paton G., Text-Book of Jurisprudence, Oxford University Press, 1946;
- Peptan R., Natural Person's Anticipated Legal Capacity, Annals of the Constantin Brancusi University of Targu Jiu Juridical Sciences Series, Issue №3, 2016;
- Posner R. A., The Law and Economics of Contract Interpretation, Texas Law Review, Vol. 83, 2004;
- Property Law, Cases, Materials and Text on, Hurt Publishing, edited by Van Erp S., Akkermans B., Hart Publishing, 2012;
- Raymond Y., English, French and German Comparative Law, Third Edition, Routledge, 2014;
- Saidov D., The Law of Damages in International Sales, The CISG and other International Instruments, Oxford, 2008;
- Shapo S. M., Principles of Tort Law, Thompson West, Chicago, 2003;
- Smith B., Legal Personality, Yale Law Journal, Vol. XXXVII, N3, 1928;
- Smith J. M., Contract Law: a Comparative Introduction, Edward Elgar, 2014;
- Stankovic B. I., Mihajlovid R. A., Mihajlovid A. R., Crypto-Currency and E-Financials, International Journal of Economics and Law, Vol. 4 No. 10;
- Study on the Alignment of Laws and Practices Concerning Defamation with Relevant Case-Law of European Court of Human Rights on Freedom of Expression, Particularly with Regard to the Principle of Proportionality, Council of Europe, CDMSI, 2012;
- Van Dam C., European Tort Law, Oxford University Press, 2013;
- Varul P., Avi A., Kivisild T., Restrictions on Active Legal Capacity, Juridica International, N9, 2004;
- Altenhain H., Negatorischer Ehrschutz, Berlin, 2003;
- Amelung U., Der Schutz der Privatheit im Zivilrecht, Tübingen, 2002;
- Bamberger H.G., Roth H., Hau W., Kommentar zum BGB, §12, Aufl. 4, München, 2019;
- Bamberger H., Roth H., Hau W., Poseck R., Beck'scher Online-Kommentar, §12, 46. Aufl., München, 2018;
- Below K.H., Bürgerliches Recht Allgemeiner Teil, Gabler Verlag, 1960;
- Bürger U., Deliktischer Rechtsschutz gegenüber Presseveröffentlichungen, Band 150, Baden-Baden, 1998;
- Damm R., Kuner W., Widerruf, Unterlassung und Schadenersatz in Presse und Rundfunk, München, 1991;
- Deutsches Rechts-Lexikon, 2 Bd., Aufl. 2, Beck: München, 1992;
- Deutsches Wörterbuch 5. Bd. Deutscher Taschenbuch Verlag., München, 1984;
- Dreier Th., Schulze G., Urheberrechtsgesetz, KUG §22, Aufl. 6, München, 2018;
- Ellenberger J., Palandt, Bürgerliches Gesetzbuch, 80. neubearbeitete Auflage, Verlag C. H. Beck, 2021;
- Erman M., Kommentar zum BGB, §12, Aufl. 15, Band I, Köln, 2017;

- Gersdorf H., Paal B.P., BeckOK Informations und Medienrecht, München, 2018;
- Gersdorf H., Paal B. P., Informations und Medienrecht, BGB §12, 21. Aufl., München, 2016;
- Grundgesetz-Kommentar, Bd. 1, Dürig G., Herzog R., Scholz R., Werkstand 97, C. H. Back, 2022;
- Götting H., Schertz C., Seitz W., Handbuch des Persönlichkeitsrecht, Verlag C.H. Beck, München, 2008;
- Helle E., Der Schutz der Persönlichkeit der Ehre und des wirtschaftlichen Rufes im Privatrecht, Tübingen, 1969;
- Hiller V., Der Konflikt zwischen Persönlichkeitsschutz und Pressefreiheit im deutschen und schwedischen Recht, (Unter besonderer Berücksichtigung des Rechts am eigenen Bild), Technische Universität Bergakademie Freiberg, Aufl. 1, Freiberg, 2014;
- Hubmann H., Das Persönlichkeitsrecht, Köln, 1967;
- Jäger L., Luckey J., Schmerzengeld, Auflage 8, Jurion, 2016;
- Klass N., in: Ermann M., Kommentar zum BGB, §12, Aufl. 15, Band I, Köln, 2017;
- Koreng A., Das "Unternehmenspersönlichkeitsrechts" als Element des gewerblichen Reputationsschutzes, Artikel, GRUR, 2010;
- Münchener Kommentar zum BGB, Allgemeine Persönlichkeitsrecht, §12, Band 1, 7. Auflage, München, 2018;
- Palandt O., Ellenberg J., BGB, §12, Aufl. 74, München, 2014;
- Palandt O., Kommentar zum BGB, §823, Aufl. 78, München, 2019;
- Pashke M., Medienrecht, Vollst. überarb. Aufl., Hamburg, 2014;
- Pawlik, M., Der rechtfertigende Notstand: Zugleich ein Beitrag zum Problem strafrechtlicher Solidaritätspflichten, De Gruyter, 2002;
- Perdomo-Torres J. F., Die Duldungspflicht im rechtfertigenden Notstand, Nomos, 2011;
- Prütting H., Wegen G., Weinreich G., Kommentar zum BGB, § 12, Aufl. 13, Luchterhand, 2018;
- Rixecker R., in: Münchener Kommentar zum BGB, Allgemeine Persönlichkeitsrecht, §12, Band 1, 7. Auflage, München, 2018;
- Schack H., BGB-Allgemeiner Teil, 12. Aufl., Heidelberg, Müller, 2008;
- Schmidt I., Erfurter Kommentar zum Arbeitsrecht, 19. Aufl., München, 2018;
- Schwab D., Löhnig M., Einführung in das Zivilrecht: einschließlich BGB – Allgemeiner Teil, Heidelberg, 2007;
- Soergel H.T., Allgemeiner Teil, §12 BGB, Aufl. 13, Stuttgart, 2005;
- Stempel C., Treu und Glauben im Unionsprivatrecht, Mohr Siebeck, Tübingen, 2016;
- Verwaltungsrecht, Werkstand 2, Schoch F., Schneider J.-P., C. H. Back, 2022;
- Wandtke A. A., Bullinger W., Praxiskommentar zum Urheberrecht, § 22 KunstUrhG, Aufl. 4, München, 2014;
- Маттеи У., Суханов Е. А., Основные положения права собственности, Москва, 1999.

ნორმატიული აქტები და განმარტებითი ბარათები

საქართველოს კონსტიტუცია;

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის 2006 წლის კონვენცია „შეზღუდული შესაძლებლობების მქონე პირთა უფლებების შესახებ“;

საქართველოს ორგანული კანონი „ნორმატიული აქტების შესახებ“;

საქართველოს ბავშვის უფლებათა კოდექსი;

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი;

საქართველოს კანონი „ელექტრონული დოკუმენტისა და ელექტრონული სანდო მომსახურების შესახებ“;

საქართველოს კანონი „მენარმეთა შესახებ“;

საქართველოს კანონი „საავტორო და მომიჯნავე უფლებების შესახებ“;

საქართველოს კანონი „სამოქალაქო აქტების შესახებ“;

საქართველოს კანონი „საჯარო რეესტრის შესახებ“;

საქართველოს კანონი „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის შესახებ“;

საქართველოს კანონი „ჩეკის შესახებ“;

საქართველოს კანონი „ცხოველთა და მცენარეთა ჯიშების შესახებ“;

საქართველოს კანონი „ცხოველთა სამყაროს შესახებ“;

საქართველოს განათლებისა და მეცნიერების მინისტრის 2013 წლის 11 სექტემბრის №135/ნ ბრძანება „საჯარო სამართლის იურიდიული პირის – ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის წესდების დამტკიცების თაობაზე“;

საქართველოს ენერგეტიკისა და წყალმომარაგების მარეგულირებელი ეროვნული კომისიის 2008 წლის 18 სექტემბრის №20 დადგენილება „ელექტროენერგიის (სიმძლავრის) მიწოდებისა და მოხმარების წესების დამტკიცების შესახებ“;

საქართველოს იუსტიციის მინისტრის 2001 წლის 29 აგვისტოს №321 ბრძანებით დამტკიცებული ინსტრუქცია „სანოტარო მოქმედებათა შესრულების წესის შესახებ ინსტრუქციის დამტკიცების თაობაზე“;

ევროპის გაერთიანებების საბჭოს 1993 წლის 5 აპრილის დირექტივა 93/13/EEC „სამომხმარებლო ხელშეკრულებების უსამართლო პირობების შესახებ“;

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტური თვითმმართველობა, ორგანიზაციის დებულება, თბილისი, 2020;

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის 1921 წლის 21 თებერვლის კონსტიტუცია;

გერმანიის სამოქალაქო კოდექსი;

საფრანგეთის სამოქალაქო კოდექსი;

განმარტებითი ბარათი „საქართველოს სამოქალაქო კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ“ საქართველოს №3339 კანონპროექტზე;

Bürgerliches Gesetzbuch (BGB);

European Convention on the Calculation of Time-Limits Basel, Council of Europe;

United States Copyright Act.

სასამართლოს გადაწყვეტილებები

- საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლომ 2005 წლის 30 ნოემბრის №1/5/323 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – გიორგი ვაჭარაძე, არტურ კაზაროვი, ლევან ჩხეიძე, გიორგი ბერიშვილი, შორენა ოსკოპელი და ნინო არჩვაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“;
- საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2009 წლის 15 სექტემბრის №2/2/439 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ომარ ალაფიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“;
- საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2014 წლის 8 ოქტომბრის გადაწყვეტილება №2/4/532,533 საქმეზე „საქართველოს მოქალაქეები – ირაკლი ქემოკლიძე და დავით ხარაძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“;
- საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2015 წლის 24 ოქტომბრის №1/4/592 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე ბექა ნიქარიშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“;
- საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2016 წლის 30 სექტემბრის №1/6/561,568 გადაწყვეტილება საქმეზე „საქართველოს მოქალაქე იური ვაზაგაშვილი საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“;
- საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 29 დეკემბრის №3/7/679 გადაწყვეტილება საქმეზე „შპს სამაუნწყებლო კომპანია რუსთავი 2“ და „შპს ტელეკომპანია საქართველო“ საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ“;
- საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს ნეერების ირინე იმერლიშვილის, გიორგი კვერენჩილაძის, მაია კოპალეიშვილის და თამაზ ცაბუტაშვილის განსხვავებული აზრი საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2017 წლის 29 დეკემბრის №3/7/679 გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებით;
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2001 წლის 18 ივლისის №3/კ376-01 გადაწყვეტილება;
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2001 წლის 26 დეკემბრის №3/კ924-01 გადაწყვეტილება;
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2002 წლის 25 ივნისის №ას-335-319-2013 გადაწყვეტილება;
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2002 წლის 30 ივლისის №სკ-423-03 გადაწყვეტილება;
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2003 წლის 24 აპრილის დეკემბრის №3კ-1240-02 გადაწყვეტილება;
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო, სამეწარმეო და გაკოტრების საქმეთა პალატის 2003 წლის 12 ნოემბრის №ას-159-867-03 განჩინება;
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2003 წლის 18 ნოემბრის №ას-515-1171-03 გადაწყვეტილება;
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2005 წლის 30 ივნისის №ას-1433-1531-04 გადაწყვეტილება;
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2009 წლის 08 აპრილის №ბს-972-936(3კ-080) გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2009 წლის 04 აგვისტოს №ბს-972-936 (3კ-08) გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 09 ნოემბრის №ას-823-1109-09 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2009 წლის 3 დეკემბრის №ას-440-754-09 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 25 მაისის №ას-1220-1480-09 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2010 წლის 19 ოქტომბრის №ას-549-517-2010 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2010 წლის 22 ნოემბრის №ას-868-817-2010 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 3 აპრილის №ას-1477-1489-2011 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 14 ივნისის №ას-280-264-2011 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 4 ოქტომბრის №ას-649-610-2011 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 10 ნოემბრის №ას-1081-1110-2011 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2011 წლის 6 თებერვლის №ას-1435-1450-2011 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 22 თებერვლის №3კ/599 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 30 იანვრის №ას-507-481-2011 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 20 თებერვლის №ას-1278-1298-2011 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 21 მარტის №ას-1429-1444-2011 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 5 სექტემბრის №ას-127-124-2011 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 10 სექტემბრის №ას-755-811-2011 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 12 ოქტომბრის №ას-341-325-2011 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2012 წლის 05 დეკემბრის №ას-545-513-2012 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2012 წლის 27 დეკემბრის №ბს-78 (კ-12) გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 11 თებერვლის №ას-63-58-2013 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 18 თებერვლის №ას-1535-1438-2012 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 25 თებერვლის №ას-40-38-2013 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ადმინისტრაციულ საქმეთა პალატის 2013 წლის 25 ივლისის №ბს-494-488(2კ-12) გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 21 ოქტომბრის №ას-500-476-2013 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 8 ნოემბრის №ას-1655-1552-2012 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 8 ნოემბრის №ას-370-352-2013 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2013 წლის 9 დეკემბრის №ას-1529-1443-2012 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2013 წლის 13 დეკემბრის №ას-398-377-2012 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2014 წლის 16 იანვრის №ას-189-182-2013 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 23 თებერვლის №ას-1144-1090-2014 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 3 აპრილის №ას-1308-1246-2014 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 8 აპრილის №ას-675-642-2014 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 22 აპრილის №ას-750-718-2014 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 22 აპრილის №ას-ას-411-388-2014 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 30 აპრილის №ას-523-496-2014 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 11 მაისის №ას-1084-1034-2014 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 25 მაისის №ას-957-915-2013 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 17 ივნისის №ას-487-461-2015 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 28 ივლისის №663-629-2015 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 6 სექტემბრის №ას-898-848-2015 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 10 სექტემბრის №ას-979-940-2014 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 30 სექტემბრის №ას-1052-1007-2014 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 7 ოქტომბრის №ას-459-438-2015 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 23 ოქტომბრის №ას-547-519-2015 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 28 ოქტომბრის №ას-813-764-2015 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 30 ოქტომბრის №28/104-15 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2015 წლის 4 ნოემბრის №ას-528-501-2015 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2015 წლის 11 ნოემბრის №ას-570-541-2015 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 15 იანვრის №ა-3457-შ-73-2015 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 2 თებერვლის №ას-1155-1086-2015 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 3 თებერვლის №ას-871-821-2015 განჩინებები;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 26 თებერვლის №ას-17-17-2016 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 1 მარტის №ას-15-15-2016 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 9 მარტის №ას-898-848-2015 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 25 მარტის №ას-343-328-2015 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 20 მაისის №ას-1221-1146-2015 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 20 მაისის №ას-1224-1149-2015 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 7 ივლისის №ას-474-455-2016 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 28 ივლისის №ას-103-98-2014 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2016 წლის 29 ივლისის №ას-586-561-2016 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2016 წლის 13 ოქტომბრის №ას-609-582-2016 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 10 თებერვლის №ას-1126-1082-2016 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 17 თებერვლის №ას-1184-1145-2016 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 2 მარტის №ას-664-635-2016 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2017 წლის 10 მარტის №ას-61-57-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 16 მარტის №ას-1102-1059-2016 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 13 აპრილი №ას-1156-1111-2016 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 5 მაისის №ას-219-208-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 15 მაისის №ას-212-201-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2017 წლის 12 ივნისის №ას-929-894-2016 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 29 ივნისის №ას-1163-1118-2016 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 14 ივლისის №ას-178-167-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2017 წლის 26 ივლისის №ას-1011-972-2016 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 5 სექტემბრის №ას-803-752-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 15 სექტემბრის №ას-170-159-2017 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 12 ოქტომბრის №ას-1161-1116-2016 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2017 წლის 31 ოქტომბრის №ას-1048-968-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 12 იანვრის №ას-221-210-2017 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 17 იანვრის №ას-928-868-2017 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 22 იანვრის №ას-976-908-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 23 იანვრის №ას-1167-1087-2017 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 24 იანვრის №ას-570-529-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 28 თებერვლის №ას-28-25-2017 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 21 მარტის №ას-875-817-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2018 წლის 30 მარტის №ას-833-779-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 14 აპრილის №ას-1238-1158-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 13 ივნისის №ას-771-771-2018 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2018 წლის 20 ივლისის №ას-668-668-2018 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 18 სექტემბრის №ას-1197-1117-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა პალატის 2018 წლის 26 ოქტომბრის №ას-155-145-2017 გადაწყვეტილება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 30 ოქტომბრის №ას-1382-1302-2017 განჩინება;

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 14 ნოემბრის №ას-1412-1332-2017 განჩინება;

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2017 წლის 14 თებერვლის №2ბ/4317-16 გადაწყვეტილება;

თბილისის საქალაქო სასამართლოს სამოქალაქო საქმეთა კოლეგიის 2017 წლის 31 ივლისის №2/8248-15 გადაწყვეტილება;

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 21 მაისის №2ბ/7051-17 განჩინება;

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 13 ივლისის №2ბ/6126-15 განჩინება;

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 26 ოქტომბრის №2ბ/3965-17 განჩინება;

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 12 ნოემბრის №2ბ/6258-18 განჩინება;

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 30 ნოემბრის №2ბ/3112-18 გადაწყვეტილება;

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2019 წლის 6 მარტის №ბ/3145-18 გადაწყვეტილება;

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2019 წლის 6 მარტის №2ბ/3145-18 განჩინება;

თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2019 წლის 16 ივლისის №2ბ/2658-19 გადაწყვეტილება;

გერმანიის უმაღლესი ფედერალური სასამართლოს გადაწყვეტილება /10.11.1999 – I ZR 183/97 – NJW 2000;

Adams v Lindsell (1818) 1 B & Ald 681 i;

BVerfG 34, 269 {281}; 66, 116 {139};

BVerfG 35, 202 (232); 97, 391{403};

BVerfG 97, 391, {403};

BGH NJW 1960, 779;

BGH NJW 1951, 521 (522)-Pierfein;

BGH 17, 209 (214); BGH 143, 214 (218) – Marlene Dietrich;

BGH NJW 2000, 2201, Der blaue Engel;

BGH NJW 2007, 2475;

BGH, Urteil vom 17.11.1960 – I ZR 87/59 (OLG Hamburg)- Familie Schölermann;

BGH, Urteil vom 23.6.2009 – VI ZR 232/08 (OLG Hamburg) Wilde Frisur des Andrea Casiraghi;

BGHZ 84, 1, 7, 90, 69, 77; 135, 387, 392;

Case of Shtukaturv v. Russia, 27/06/2008;

LG BLN NJW 1997;

OLG Hamm, GRUR 1967, 260- Irene von Velden;

OLG München, Urteil vom 31-03-1995 – 21 U 3377/94;

Sacco v High Country Independent Press, 1995;

Steel and Morrices v. United Kingdom, ECtHR, №68416/01, 15.02.2005;

Urteil des Oberlandesgerichts Hamburg vom 25. Juni 1996 – 7 U 177/95.